

بۆ دىروكى..

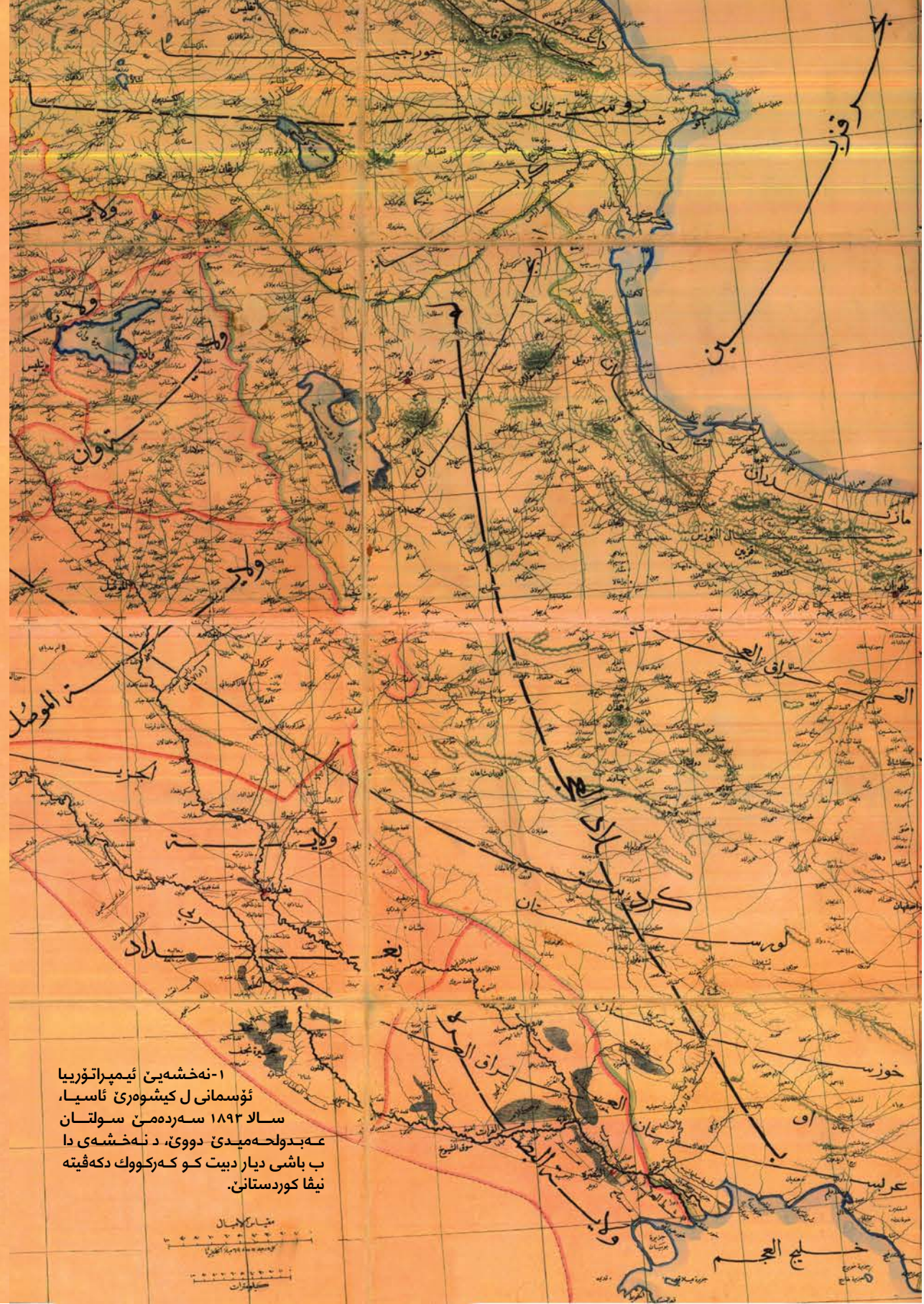
مەسعود بارزانی

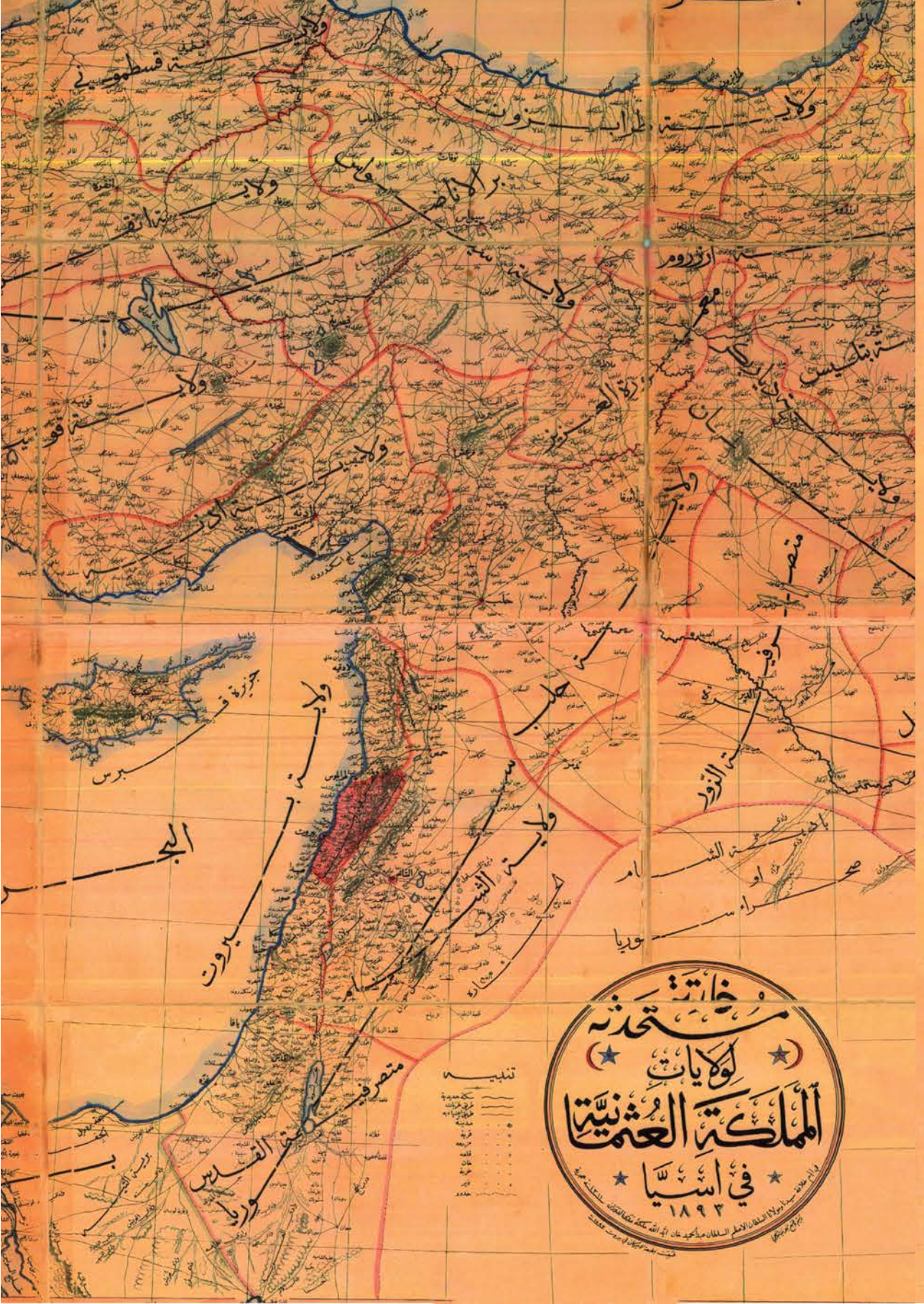
بۆ دىروكى

مەسعود بارزانی

۱- نهخشهین ئیمپراتوریا
ئۆسمانی ل کیشوهری ئاسیا،
سال ۱۸۹۳ سهردهمن سولتان
عبدالوحمید دوی، د نهخشه دا
ب باش دیار دیت کو کهرکوک دکهفینه
نیقا کوردستان.

E U A

A NEW MAP OF TURKEY IN ASIA

By MONS^r D'ANVILLE

First Geographer to the most Christian King
with Several Additions

LONDON

Published by LAMBE & WHITLES^r 24 Fleet Street
on the 1st Decemb^r 1794.

SCALE

British Statute Miles about 69 to a Degree

Natural Lengths with Ethnographical Miles are 10 to a Degree

French Miles employed in Turkey are about 75 to a Degree

Arabic Miles about 75 to a Degree

Asiatic or Common Turkish Lengths compared to French Miles

BARRAE AL SHAM
or Desert of Syria

ARABIA AL DANNA
or Desert Plain

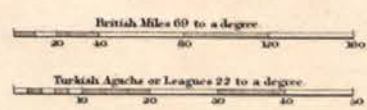
GULF OF PERMIA

۲- نه‌خشه‌ی ئیمپراتۆریا ئوسمانی ۱۲ گولان - ئایارا
 ۱۷۹۴ له‌لندن ژ ئالین (Mons. R Danville) هاتییه‌کیشان،
 تیدا ئاماره‌ ب پشه‌که‌کا جیوگرافیا کوردستان هاتییه‌کرن.

TURKEY IN ASIA.

نەخشەى ئىمپېراتورىيە ئۆسمانى سالا ۱۸۴۴ى ئ ئالىين
(Henry Treesdale & Co.) ل لەندەن ھاتىيە بەلافكرن،
تىدا ئامازە ب پشكەك ئ جيوگرافيا كوردستانى ھاتىەكرن.

ناشى كىتېبى: بۇ دىرۆكى..
نقىسىنا: مەسعود بارزانى

كرمانجىكرن: موسەدەق تۆقى
گرافىست: ئاسۆ مامزادە
چاپا يەكەم: ھەولير / شىباتا ۲۰۲۱
تىراژ: ۲۰۰۰ دانە
چاپخانى: رۆكسانا
ھەژمارا سپاردنى: ۱۲۰ سالا ۲۰۲۱

ماڧىن ۋەرگىران و چاپكرنى دىپاراستىنە بۇ
دەزگەھا خىرخوازا بارزانى.

داھاتى فرۆتتا ڧى كىتېبى ژ بۇ ھارىكاريا مروڧى تەرخان كرىە.

پیشکشہ بو
ئەوین خو ناچەمین..

پیرست

- پیئشەکی ۱۵
- دابە شېوونا کوردستانى ۲۰
- دامەزراندنا دەوله تا عێراقى ۲۸
- شۆرشا ئەیلوولى ۳۵
- پیلانا جینۆسایدکرن و ئاسمیلە کرنا گەلى کورد د ناڤ دەوله تا عێراقىدا ۴۱
- سەرهلدان ۴۵
- کۆنگره یا ئۆپۆزسیۆنا عێراقى و هەرفینا پرژیمانا ناچووی ۴۹
- شەڕى داعش ۵۶
- بى هیقیبوونا کوردا ژ عێراقا نوو ۶۴
- سەرەدانا ئەمریکا ۷۰
- سەرەدانا بەغدا ۷۴
- بریارا ئەنجامدانا پێفراندۆم ۷۷
- کارقەدان و فشارین نیفەدەوله تی ۹۲
- کۆمبوونا سحیلا ۹۶

- گەلى كوردستانى دەنگى خۇدا ۱۰۴
- كارقه دانىن حكومه تا عىراقى ۱۰۸
- سازدهى ئۆكتۆبه رى ۱۱۳
- پەيىقا دوماهىيى ۱۲۲
- پاشبەند ۱۲۹
- بەلگە نامە ۲۲۵
- پىرستا ناف و ناقونىشان و جهان ۲۷۳
- نەخشە كان ۲۹۱

۱۶ نۆفەمبەر ۲۰۱۶
باشىكىن - ئاھەنگا سەركەتتا
ئۆپەرەسىيۇنا ئازادكرنا باشىكىن.

Photo: Adnan Muhammed

پیشه کی

کورد نه ته وه یه که، خودان دیرۆک و جوگرافیا و زمان و رهوشه نبیری و رهوشت و تیتالین خوه یین تایبه ته و ب هزاران ساله ل سهر ئاخا خو دژیت، ب درێژاهییای قی ماوه ی یی پیگیر بوویه ب هه می بنه مایین لیبۆرینی و ب هه قرا ژیانن، جهی سهر فرازی یه رهو ریشالین رهوشه نبیرییا ب هه قرا ژیانن دگهل نه ته وه و ئۆلین دیتتر د ناخا کوردان دا دکوو و دیرۆکی نه. د پینج سه دسالین چووی دا نه ته وه یا کورد شیا به خو ژ گه له ک بزا قین حه لاندن (ئاسمیلاسیون) و ژنا قیرنی رژگار بکه ت و به رسنگی هه ر بزا قه کا بو قی مه ره می بپته کرن بگریته.

به ری پینج سه دسالان وه لاتنی کوردان ل سهر هه ردو ئیمپراتۆریین ئوسمانی و سه فه وی هاته لی که قه کرن، پشتی شه ری جیهانی یی یه که م بی قیانا وی ل سهر چوار دهوله تان هاته

لښکته کړن، قی لښکته کړنې ره وشه کا جیو سیاسیا ئالوز و ب گریک
 ئینا پیښ، مخابن ل چ پارچه یان ژ ښان چوار پارچه یان باوه ری ب
 مافین ره وایین کورد نه ئینان و حاشاتی ژ بوونا کوردان هاته کړن،
 د نه نجامی قی سیاستا پرشاشی دا شه رهنیخه کا دوور و دریژ
 هاته د مهیدانی دا، نه ئه ف حکومته شیان کوردان ژ ناف ببهن و
 نه ژی کورد شیان وان حکومتان به رفینن، د نه نجام دا زیان
 قیکه تیښه سهره کی گهلین ده قری بوون و ناشتی ل قی ده قری
 بنه جه نه بوو و خوینه کا زور هاته ریتن، ئه ف رهوشا نه دروست
 دبیزیته مه پیداییه هردو ئالی سهرژنوو پیداپوونې ب خو دا
 بکه نه قه، ل شوونا شهر و حاشاتی کړن هزری ل چاره سهرییه کا
 ناشتی و دیموکراسی بکه. ژ نه نجامی قی که تواری د ښان
 سه دسالان دا دروست بووی هر پارچه یه کی تاییه تمه ندییا
 خو په یدا کریه و د شیان دا نینه ئاریشه و چاره سهریین هر
 پارچه یه کی ببه نمونه بو پارچه یی دی، د قیت ئاریشه یین
 هر پارچه یه کی ل دوو ف تاییه تمه ندیین وئ و کاودانین وئ ب
 ریکا دیالوک و دانوستانندان ریکیښ ناشتیانه و دیموکراسی
 بیښه چاره کړن.

ئه ف پرتوکه دی بزاقی که ت روڼاهی ی به رده ته سهر
 دیروک و ئیش و ئازارین قی پارچه یی یا کو سهری سه دسال
 نه ب عیراقی قه هاتییه گریدان، ب به راورد دگهل پارچه یین دی
 بزاقا رزگار یخوازا کورد ل کوردستانا عیراقی پتر پیگه هشتییه،
 د هه مان دم دا شه رهنیخا حوکمداران دگهل کوردان دژوارتر لی

هاتىيە و پەراوېز خستىن و ئەشكەنجەدانا كوردان ژى دژوارتر لى هاتىيە، هەتا گەهشتىيە وى ئاستى جىنوسايدا نەتەوھىيى كورد بىتەكرن، د هەمان دەم دا دەليقەيىن پىكھاتنى و بزاف بۆ چارەسەرييا دۆزا كوردان زىدەتر بووينە، د ناڤا ئاليىن سىياسى و ناڤەندىن عىراقى دا كەسايەتيىن عەرەب ھەبوونە د دۆزا رەوايا گەلى كوردستانى گەهشتىنە.

ژ دەسپىكا دامەزراندنا دەولەتا عىراقى ھەتا دگەھىتە سالا ۲۰۰۳ ئى شى دەولەتى شريكاتى و ھەڤيشكىيا كوردان بچە نەئىنايە و ھەردەم بزافا كرى كورد تەنى وەك پاشبەندەكى بىمىن و د ناڤا نەتەوھىيى دەستەلاتدارى عەرەب دا ئاسمىلە بىن، بەلى د قى چەندى دا سەرنەكەتە. پىشتى دوازدە سالىن ڤەقەتيا نا كوردان ژ عىراقى كورد ب ڤيانا خوە زڤرىنەڤە ناڤ عىراقى و پىشكدارى د ئاڤاكرنا عىراقەكا دىموكراسى و فیدرال دا كر كو دەستوور مافى ھەموو ئاليىەكى گەرنەتى بكەت. بەلى مخابن پىشتى شى دەليقەيى حوكمدارىن نوو يىن عىراقى مفا ژ سەربۆرىن دىرۆكى وەرنەگرت و ھەمان خەلەتيىن چوويى دوبارەكرنەڤە.

دەولەتا دىموكراسى فیدرالى ب دەولەتاكا تائيفى ھاتەگۆھارتەن، كار بۆڤەدەركرن و دەستبەردا گرتنا ڤيانا ھەردو پىكھاتىن كورد و سوننە كر، دەستەلاتدارىن نوو يىن عىراقى رىكا تۆلستاندىن گرتەبەر. برىار و سەرەدەريىن دەولەتا عىراقى ل سەر بنىاتەك تائيفى دھاتنەدان، ئەڤە ب خوە نىشانان وى چەندى يە كو وان پىنگاڤ بەرەف دابەشبوونا وەلاتى دھاڤىتن، پىشتى سالا ۲۰۰۵

دهمى ھىدى ھىدى وانا جھى خو خوشكرى و بنياتى خو
 دانای پشتا خوه كره دهستوورى و هه قېشكيا و پره نسيپين
 پېكھاتنى و هه قسه نكيى، پېنجى و پېنج مادده پين دهستوورى
 بنپيكرن. بنپيكرنا دهستوورى و كاركرنى ب هزره كا تاييفى چ
 راما نهك بو يه كپارچه ييا عيراقى و هه قده نكييا نيشتمانى نه ھيلا.
 پيگيرى نه كرنا حكومه تا عيراقى ب دهستوورى و بپشتگو ھه
 ھاقيتنا بنه مايين هه قېشكيى و پېكھاتنى و هه قسه نكيى و بزايين
 بو قده ركرن و بچوو ككرنا رۆلى هه ريما كوردستانى دگهل وى نه
 بنه جھى و نه ئارميا ل عيراقى هه ي بهرئ خه لكى كوردستانى
 دا هندئ هزرئ ل چاره سهر يه كا دى بكه ت.

كورد نه بهر پرسيار بوون ژ وى رهوشى يا ل عيراقى پيدا
 بووى، بهلكى بهر پرسيار ييا سهره كى دكه ته سهر ملين
 حوكمدارين نوو يين عيراقى ئه وين باوه رى ب دهستوور و
 بنه مايين هه قېشكيى نه ي، له وما ژى مافى گه لى كوردستانى
 بوو پرسيار بكه ت، ئه رى پشتى ئه ف هه موو كاره سات و ئيش و
 ئازارين بى سنوور چما ئه و نه د ئاماده نه هه قېشكيا كوردان
 د دهوله تى دا بپه ژرينن؟ ئه گه ر وان هه قېشكى نه قيت دقيت كورد
 چ بكه ن؟ ئه رى وهك پاشبه ند بميننه دگهل وان؟ ئه وان هه قېشكى
 نه قيت كوردان ژى پاشبه ندى نه قيت. ئه فجا گه لى كوردستانى چ
 بكه ت و كيژ ريكيى بگريته بهر؟ پرسيارا گرنگ و ماكا پرسيارى
 ئه و بوو چما ريكا چاره سهر ييه كا بنه رته ي بو قى ئاريشه يا
 ديروكيا پر ئازار و نه خوشى نه گرينه بهر، ريكه كا ئاشتيانه بيت و

برايىنى و ئاشتيا ھەردەم تېدا دەستقە بھېت؟ دگەل قى چەندى
 د قى رەوشى دا پېويستە بېتە زانين ئەرى گەلى كوردستانى چ
 دقېت و گوھدارىيا ويستا وى بېتە كرن. ئەرى گەلى كوردستانى
 دقېت د قى دەردەسەرى و تراجىديايى دا بژيت و ەك پاشبەندى
 خەلكەكى بمىنيت يان وى دقېت سەربخو بژيت؟.

ل ۲۵ ئەيلوولى خەلكى كوردستانى ب رېكەكا ئاشتيا ھەندى
 خو ئاشكرا كر و وى دەنگى رەوا سەركەتن ب دەستقە ئينا.
 كارقەدانىن عىراقى و دەولەتتىن ھەقسو (جيران) و جقاكى
 نېقدەولەتى بەرامبەرى بانگى ئاشتىخووازەنى خەلكى كوردستانى
 كارقەدانەكا زالمانە و دوور بوو ژ پرنسىپىن مرقايەتى و بەھقرا
 ژيانى، ژ وى كارقەدانى ديار بوو كو ھەموو ئاليبەك د ھەقگرتى
 بوونە ل سەر وى چەندى كو دقېت دەردەسەرىن خەلكى
 كوردستانى و ژيان دگەل عەقلىيە تا حاشاتىكرنى ژ راستى دكەت
 بەردەوام بيت. ژبەركو بەرزەوھەندىيا وان ئەف چەندە دقېت.

مەسعود بارزانى

ئەيلوولى ۲۰۲۰

دابه‌شبوونا کوردستانی

د شه‌ری چال‌دی‌رانی^۱ دا ئه‌وی ل‌سالا ۱۵۱۴ ئ‌ د‌ نا‌قبه‌را ه‌ردو ئ‌یم‌پ‌راتۆ‌ری‌ین ئۆ‌سمانی و سه‌فه‌وی روودای کوردستان ببوو گۆره‌پانا شه‌ری د‌ نا‌قبه‌را ه‌ردو ئالییان دا، دابه‌شکرنا کوردستانی ل‌سه‌ر ه‌ر دو ئ‌یم‌پ‌راتۆ‌ری‌ان و ژیک‌فه‌قه‌تیانا کوردان ئه‌نجامی قی شه‌ری بوو، جارا داویئ‌ سالا ۱۶۳۹ ئ‌ ه‌ردو ئ‌یم‌پ‌راتۆ‌ری‌ین ئ‌یرانی و ئۆ‌سمانی ل‌ باژیرکی سهرپۆلی زه‌هاو^۲ په‌یمان‌ه‌ک بو دابه‌شکرنا کوردستانی ب‌ نا‌قی په‌یمانا زه‌هاو مۆ‌رک‌رن، ل‌ دوو‌ف قی په‌یمان‌ی سی ژ‌ چوار پارچه‌یی‌ن خاکی کوردستانی که‌تنه‌ ژ‌یر ده‌سته‌لاتا ئۆ‌سمانی و پارچا مایی که‌ته ژ‌یر ده‌سته‌لاتا ئ‌یرانیان، به‌لی ئه‌ف ل‌ سه‌رخوه‌دابه‌شکرنا و زۆ‌رداری

۱ - ل‌ رۆژا ۲۳ مه‌ها ته‌باخا ۱۵۱۴ شه‌ری چال‌دی‌ران د‌ نا‌قبه‌را ئ‌یم‌پ‌راتۆ‌ریا ئۆ‌سمانی و سه‌فه‌وه‌ی دا روودایه، د‌ قی شه‌ریدا ئۆ‌سمانی کارین سه‌فه‌وییان بشکینن و باژیری ته‌بری‌زی پایته‌ختی سه‌فه‌وییان ب‌گرن.

۲ - باژیرکی سهرپۆلی زه‌هاو ده‌قیته‌ پارێزگه‌ها کرماشان ل‌ رۆژه‌لاتی کوردستانی و خه‌لکی وی کوردن.

یه وی چهندی ناگههینیت کو د وی چهرخى دا ئەف دو هیژین مەزن بکارن گەلی کورد د ناڤا خوه دا بهلینن و ژ ناڤ ببهن، سه ره رای قى دابه شکرنا ب کۆته کی گەلی کورد بو ده مه کی دريژ شیا زمان و ره وشت و تیتالین خوه بپاریزیت و ب ریکا شۆرش و سه ره لدان و نه په ژراندنا سته مکاری ناسنامه یا خوه یا نه ته وه یی پاراست، هه چه ند شۆرش و سه ره لدانین کوردان تووشی شکه ستن و ژناقبرنی بووینه، لی مرۆقی کورد به رده وام به رسنگی زولم و سته می گرتیه و ئەفه ژى یه ک ژ په سنن مرۆقی کورد بوو د سه دسالیین چووی دا.

ل بهارا سال ١٩٠٧ ی ب پشکداریا شیخ عه بدولسه لامی دووی یی بارزانی ل مالا شیخ نوره دینى محمه د بریفکانی ربه ره ی ته کیا قادری ل (بریفکان) کۆمبوونه ک هاته گریدان، هه ره کی پیشتر ژى مه د په رتووکا خوه (بارزانی و بزۆتنه وه ی ئازادیخوازی کورد) دا ئامازه پیکری د قى کۆبوونی دا هژماره ک ژ سه روکعه شیره ت و مه زنین کوردان د برووسکه یه کی دا داخواز ژ سولتانی ئۆسمانی کر رازی بیت ل سه ر:

١- زمانى کوردی ل دهقه ریڼ کوردان بپیته زمانى ره سمى و خواندن ب زمانى کوردی بیت.

٢- قائیمه قام و ریقه به ریڼ ناحیان و کاربه ده ستین دهقه ریڼ کوردان زمانى کوردی بزائن.

٣- ژبه رکو ئایینی دهوله تى ئیسلامه، بریار ل دووف شه ریعه تی ئیسلامی بیڼه دان.

۴-خویکین خزمه تگۆزاری یین دهوله تی بۆ چاککرنا
ریکان و شه کرنا خواندنگه هان ل دهقه ریڤن کوردان بیڤنه
مه زاختن.^۲

ئاماده بوویڤن وی کۆمبوونی سووند بۆ هه قهو خوار داخوایین خوه ب
پاریزن و دهست ژێ بهرنه دهن و داخواز ژ شیخ عه بدولسه لامی کرن ژ پیش وان
هه موویان شه ئیمزا بکهت، ده می حکومه تا ئوسمانی شه ف پرووسکه یه وه رگرتی،
شه ف چهنده ب پشته ریڤوون ژ فه رمانین دهوله تی و داخوایا جودابوونی دا
نیاسین، ژ بهر قی چه ندی هیزه کا له شکه ری ب فه رمانده بییا محمه د فازل
پاشای داغستانی هنارته شه ری وان، که سه کی ژ وان سه روکته شیره تان
به رگری نه کر و پشتی گران شه ری هاڤیته سه ر بارزان، شه بوو شیخ
عه بدولسه لامی فه رمانا به رخوه دانی دا و ده می دو هه یقان به رگری کرن، د
ئه نجامدا شیخ ناچار کرن ده قهری به رده ت و په نا بیه تی بهر مار شه معونی
ئاشوری، داغستانی گه هشته بارزان و گوندی بارزان سووت و مسته فا بارزانی د
ژی سئ سالی دا دگهل دایکا وی ب دیلی گرتن و بۆ ده می ساله کی ل زیندانا
مووسلی هیلان.^۳

سالا ۱۹۰۸ی شیخ عه بدولسه لام ژقریقه ده قه را بارزان، هژماره کا
بارزانیان ل گوندی (باب سیفا) ل پشت چیا یی شریڤی باکووری گوندی
بارزان کۆمکرن و هیرش کر نه سه ر هیڤین تورکی ل ده قهری و زیانیڤ زۆر
گه هاندنه له شکه ری ئوسمانی. ب قی سه رکه تنا مه زن ئوسمانیان داخوایا

۲ - مه سعود بارزانی، بارزانی و بزۆتنه وهی رزگاریخوازی کورد، به رگی یه که م ۱۹۳۱ - ۱۹۵۸، چاپخانه ی
روژه ه لات، ۲۰۲۰، بپ ۲۰

۴ - مه سعود بارزانی، ژیدهری به ری، بپ ۲۰.

دانوستاندن دگهل شیخ عهبدولسهلامی کرن و دئه نجامی وان دانوستاندن دانوستاندن دا شیخ عهبدولسهلامی دیلین لهشکهری ئوسمانی ئازاد کرن و وان ژى قه ربوویا زیانین ب بارزانیان که تین کرن، به لى سال ۱۹۱۳ ئى سلیمان نه زیف پاشا والیى مووسل سه رژنوو هیرش کره سه ر ده قه را بارزان، جاره کا دی شیخ ژ ده قه ری ده رکته و قى جارى به ری خوه دا گوندی (راژان) نیژیکی ورمیى ل رۆژه لاتا کوردستانى و چوو جه م سهد ته هایى محمه د سه دیق نه هری و سولتانی ئوسمانی ژى خه لاته کی مه زن بۆ گرتن یان کوشتنا شیخ عهبدولسهلامی راگه هاند.^۵

به ری دهوله تا ئوسمانی ژ ناف بچیت هزرا سه رخوه بوون خوازیى ل جه م سه رکرده و مه زنین کوردان هه بوو، نفیسکار و گه رۆکی بریتانی ده بلیو. ئى. وىگرام د پهرتووکا خوه (مهد البشریه الحياه فى کردستان) قه دگى ریت ده مى وى سه ره دانا شیخ عهبدولسهلامی کری و دگهل روونشتى، و قیای بۆ چه ند هه یقه کان بزقریته قه، شیخی به ره قییا خوه دیارکر دگهل وى بچيته بریتانیا داکول ویرى داخوازى ژ سه رۆکی دیرا کانتر به ری بکه ت کو خواندنگه هان ل گوندین کوردستانى ئاڤا بکه ن، پاشى ژى سه ره دانا شاهى بریتانی (شاه جورج) ى بکه ت و ده رباره ى دۆزا کوردستانى و سه رخوه بوونى بئاخفن.^۶

سال ۱۹۱۴ ژ گوندی "راژان" شیخ عهبدولسهلام دگهل مارشه معونى ئاشۆرى و ئەندانیکى ئەرمه نی چوونه باژیرى (تبلیس)^۷ ئى و دگهل هئارتییى

۵ - ژێدهری بهری، بپ ۲۱.

۶ - مهد البشرية الحیاة فی شرق کردستان، دبلیو. ای. ویکرام، نقله الى العربية جرجیس فتح الله، دار

یراس للطباعة و النشر/ اربیل ۲۰۱۰، ص ۱۲۳

۷ - پایته ختی کۆماری گورجستان (جورجیا).

قهیسهری پووسیا کۆمبوون و ل سهر دامه زراندا دهوله ته کا فیدرالا پیکهاتی ژ کورد و ئهرمه ن و ئاشوریان ئاخفتن، هنارتیی پووسیا په یمانا پشته قانی و هاریکاریا هه تا رزگاریی ژ دهسته لاتئ ئوسمانی دا وان. هه ژی یه ل قییری بیژم سیږگیی لاقروڤ وه زیریی دهرفه یی رۆسیا ده می ل ۷ ی ئۆکتۆبه را ۲۰۱۹ ئ سهره دانا ههریما کوردستانی کری، ل باژیری هه ولیری گۆته من: ل دووڤ به لگه نامه یین (دیکئومینتئین) پۆسیا که سه ک ژ مالباتا بارزانی مه ره م پی شیخ عه بدولسه لام بوو سهره دانا پۆسیا کریه و قهیسهری پۆسیا^۸ دیتیه. ئه ف زانیاری یه بو من یا نوو بوو، چونکی هه تا وی ده می مه وه سان دزانی کو شیخ عه بدولسه لامی تنئ هنارتیی قهیسهری ل "تبلیس" ئ دیتیه، بۆیه ریڤ پشتی وئ سهره دانی هاتین ههروه سان روودانا شورش ئۆکتۆبه را ۱۹۱۷ ئ ل پۆسیا بیروکا پشته قانیا پۆسان بو دامه زراندا دهوله ته کا سهربخوه ژ ناقبر.

پشتی ژ "تبلیس" ئ زفرینه قه د پیلانه کا خیانه تکاری دا شیخ عه بدولسه لام و هه قالین وی هاتنه گرتن و راده ستی ئوسمانیان کرن، ل به راهیئ ئوسمانیان شیخ عه بدولسه لام بره وانئ و ژ وییری ژی بره مووسلی، د ده مه کی دا کو تنئ چهند رۆژه ک بوو شه ری جیهانیی یه که م ده سیپیکری^۹، ل رۆژا ۱۴

۸ - قهیسهری پووس، نیکولای ئه له کساندرۆویچ رۆمانۆف یان نیکولای دووئ ۱۸۶۸ - ۱۹۱۸ داوی قهیسهری پووسیا، ژ ۱۸۹۴ - ۱۹۱۷ حوکمداری کریه.

۹ - ب مهانه یا کوشتنا سازاده یی جینشین (ئارشیدوک فرانز فیردیناند Archduke Franz Ferdinand) ب ده ستئ ئه ندامه کی گروپه کی سه ره خوه یی خوازئ سرب ل رۆژا ۱۹۱۴/۶/۲۸ (ئیمپراتوریی نه مسا - هنگاریا (ئوتریش - مه جه رستان) شهر دژی سربیان راگه هاند، رۆژا پاشتر ئیمپراتوریی پووسیا و بریتانیا، فره نسا و پاشتر ئیتالیا، پۆرتیگال و رۆمانیا پشته قانی ل سیربستانی کرن، د به رمبه ردا هه ردو دهوله تئین ئه لمانیا و ئوسمانی که تنه د ناقا شه ریدا، د قی شه ریدا کو ب شه ری جیهانیی یه که م د هیته نافکرن پتر ژ دهه ملیون کهس هاتنه کوشتن و رۆژا ۱۹۱۸/۱۱/۱۱ ب شکه ستنا

كانوننا ئىكى ۱۹۱۴ ئى شىخ عەبدولسەلام دگەل سى ژ ھەقالىن وى ھاتنە سىدارەدان.

ھەژى يە بىژم پشتى شەھىدكرنا شىخ عەبدولسەلامى شىخ ئەحمەدى
براىى وى كو د ژىي ۱۸ سالىي دا بوو سەرۆكاتيا بارزانبيان گرته دەست،
ئەقە دەمەكى دا بوو كو لەشكەرى ئىنگلىزى يى پشكدار د شەرى جىھانى
دا دەست ب داگىركنا ئاخا عىراقى كرىوو و بەرەف دەقەرىن دى يىن
عىراقى و باشوورى كوردستانى دەت. بەرى شەرى جىھانى ب داوى بىت
دەستەلاتدارىن ھەقەيمانى زنجىرەكا پىكھاتنان د ناڭبەرا خوە دا مۆركن،
ئەقە ژى بۆ وى مەرەمى بوون كا دى چاوا سەرپەرشتىي ل سەر دەقەرىن
ئۆسمانى كەن و كىژ ھىزا ھەقەيمانى دى دەست ب سەر كىژ پشكى ژ
ئىمپراتورىيا شەستى يا ئۆسمانى دا گرىت.

ھەر د قى چوارچووڭى دا و ب مەرەما لىكقەكرنا دەقەرىن ل ژىر
دەستەلاتا ئۆسمانىان، مارك سايكس دىپلوماتكارى برىتانى و فەرەنسوا
جۆرج پىكۆ دىپلوماتكارى فرەنسى ل بەيرووتى پشتى پىكھاتنەكا دوئالىي و
گۆھارتنا نامەيان دگەل سىرگىيى سازانۆف وەزىرى دەقەرىي پۆسىا
ل باژىرى (سانپىتەرسبۆرگ) پۆسىا كۆمبوون و برىار دان ل دووڭ وى
پىكھاتنا مارك سايكس و فرەنسوا پىكۆ بەرھەڭكرى ئاخا ژىر دەستەلاتا
ئۆسمانى دابەش بكەن. ب قى رەنگى دەولەتتىن ھەقەيمانى ل رۆژا ۱۶ى
گولنا ۱۹۱۶ ئى پىكھاتنا وان ل ژىر ناڭى پىكھاتنا (سايكس - پىكۆ) بۆ
دابەشكرنا دەولەتا ئۆسمانى ئىمزا كر. د وى پىكھاتنى دا برىار دابوون
دەقەرىن ئەرەزەرۆم، ترابزۆن، وان و ئەرەمنستانا ئۆسمانى بەدەنە پۆسىا

قهیسه‌ری^{۱۰}، فره‌نسا ژى هه‌ریمین سووری و لوبنانی وه‌رگریت و عیراق و ئوردن و فه‌له‌ستین ژى بینه‌ پشکا ئینگلیزان.

د قی دابه‌شکرنی دا کوردستانا پیشتر ل ژیر ده‌سته‌ه‌لاتا ئوسمانیان کرنه‌ سى پشک، پشکا مه‌زن ژ ئاخ و نه‌ته‌وه‌یا کورد وه‌ك خوه‌ هیلانه‌ ل ژیر ده‌ستى تورکان، دو پشکین دی ژى بیى رازیوونا خه‌لکى وان دانه‌ دگه‌ل ده‌وله‌تین عیراقى و سوورى کو هیژ نه‌هاتبوونه‌ دامه‌زاندن.

ل نیسانا ۱۹۲۰ئ هیژین هه‌ڤه‌یمان د کۆمبوونه‌کى د ل باژیری (سان ریمو)^{۱۱} پیکهاتنه‌ك ل سه‌ر چاوانییا دابه‌شکرنا روژه‌ه‌لاتا ناڤین پیکهاتن، پشتی به‌ره‌ه‌ڤکرن و دارشتنا ره‌شنقیسی پیکهاتنى ب شیوه‌یه‌کى نفیسی دانه‌ سولتانی ئوسمانی، ل داویى ژى ل ۱۰ى ته‌باخا ۱۹۲۰ئ ل گوندی سیقه‌ری نیزیکی پاريسى په‌یماننا ئاشتیی د ناڤه‌را هه‌ڤه‌یمانان و نوونه‌ری ده‌وله‌تا ئوسمانی هاته‌ مۆکرن و شام (لبنان و سووریا)، عیراق، ئوردن و ئەزمیر ژ ده‌وله‌تا ئوسمانی جودا کرن.

۱۰ - ل ئۆکتۆبه‌را ۱۹۱۷ کۆمونیستین رووسیا داوی ب ده‌سته‌ه‌لاتى قه‌یسه‌ری ل رووسیا ئینا و خوه‌ ژوى پیکهاتنى هه‌ڤه‌شان و روژا ۱۹۱۷/۱۱/۱۷ ده‌قی پیکهاتنا هه‌تا وی ده‌می نه‌ڤینی د روژنامه‌یین پراڤدا و ئیزۆستییا دا به‌لافکرن و پشتی سى روژان د روژنامه‌یا گاردییه‌ن منجیستیر دا ناڤروکی پیکهاتنى هاته‌به‌لافکرن.

۱۱ - ئەه‌ف کۆمبوونه‌ ل نیسانا ۱۹۲۰ئ د ناڤه‌را بریتانیا و فره‌نسا وه‌لاتین یه‌گرتییین ئەمریکا ده‌رباره‌ی ره‌وشا وه‌لاتین عه‌ره‌بى هاتیه‌ گریدان، ل دووف وى پیکهاتنا نه‌ڤینیا پیشتر د ناڤه‌را < بریتانیا و فره‌نسا هاتیه‌کرن ویلايه‌تا مووسلى ببوو پشکا فره‌نساى، به‌لى د قى کۆمبوونیدا فره‌نسا ده‌ست ژ ویلايه‌تا مووسل به‌ردا بۆ بریتانیا، کارى رێقه‌برنا عیراقى و فه‌له‌ستینى دانه‌ بریتانیا ب مه‌رحه‌کى په‌یماننا بلفۆرى بجه‌ بینیت، سووریا لبنان ژى دا ژیر ده‌سته‌ه‌لاتى فره‌نسا. (سان ریمو باژیره‌که‌ ل وه‌لاتى ئیتالیا).

پەيماننا سىقەر ل ۱۰ تەباخا ۱۹۲۰ ئى ھاتە مۆركرن و پشكەك ژى بۆگەلى
 كورد تەرخان كرىوون كو ب كوردستان ھاتبوو نياسين، د بەندا ۶۴ ئ ژ
 پەيماننا سىقەر دا ھاتبوو گۆتن:

" د دەمى سالەكى دا پشتى قى پەيمانى، ئەگەر ئەو
 كوردىن دەقەرین د بەندا ۶۲ ئىدا ئاماژە پى ھاتىيەكرن
 داخوازا سەرخوہبوونى ژ كۆما مللەتان (عصبە الامم)
 بکەن و ھەكە زۆربەى كوردان سەلماند كو وان دقیت
 سەربخوہ بن و كۆما مللەتان ئەو چەند پەژراند، كورد
 ھەژى سەرخوہبوونى نە." ۱۲

دامه زانندا دهوله تا عيراقى

هه ريما باشوورئى كوردستانى كو ويلايه تا مووسل ب خوه شه گرتبوو دگهل پشكه كا زور ژ باكوورئى كوردستانى دكه تنه د ناك نه خشه يى په يمانا سيقه ر دا، پشتى په يمانا ناڅبرى ل دووڅ داخوازا وينستون چه رچيل وه زيئرئ موسته عمه راتين (كولونيئن) برىتانى و بهرپرسي كاروبارين عيراقى كونگره يى قاهيره ل سالا ١٩٢١ئ هاته گرئيدان. دوى كونگره يى دا بريار هاته دان شاهنشينا (مهمله كه تي) عيراقى بيته دامه زانندن و ل دووڅ چوارچوڅى سياسه تا برىتانى ل روژه لاتا ناڅين مير فهيسل كورئ حسينى شه ريفى مه كه هى وهك شاهى عيراقى ده سنيشانكرن، گومان تيدا نينه شه بى ل بهرچاڅ وهرگرتنا تايبه تمه نديين گهل و نه ته وه يين قى ده شه را ئالوزا پرى كيشه و ئاريشه بوو، وان بنياتى دهوله ته كى دانا كو

سەرئ سەدسالانە تەناھى ب خوە ڧە نەدیتىه.^{۱۲} پىشتى وى كۆنگرهى ئانكو (كۆنگرهى قاهىره) مەلك فەيسەلى شاھى عىراقى د دو نامەيان دا داخواز ژ مەندووبى سامىي برىتانىا ل عىراقى كىبوو، كوردستانى بىخنە سەر عىراقى، (وینستون چەرچىل) ئ وەزىرى كۆلۆنىيىن برىتانى يى وى دەمى د بەرسقى دا گۆتبوويى:

"مە پەيماندا دەولەتەكى دايە تە نە يا ئىمپراتورىيەكى...!
كورد ب خوە نەتەوەكن و خوەدى جوگرافىا خوە نە و
زنجىرا چىايى حەمرىن سنوورى وانە"

ل دووڧ قى برىارا ل مەھا حەزىرانا ۱۹۲۰ ئ ب پاپۆرەكا ئىنگلىزى فەيسەل ژ مەكەھى ئىنانە بەسرا و رۆژا ۲۳ ئ تەباخا ۱۹۲۱ ئ ئەو كرنە شاھى عىراقى.^{۱۴}

ل رۆژا ۱۱ چىرا ئىكى ۱۹۲۲ ئ سىستەمى سولتانىي ئوسمانى گۇھارتىن و كرنە سىستەمى كۆمارى و مستەفا كەمال وەك سەرۆك كۆمار ھاتە دەسنىشانكرن، پىشتى قى بويەرى و ژ بۆ بنەجھكرن و بەھىزئىخستنا كۆمارا نوو دامەزاندى داخواز ژ ھەڧەيمانا كىر بۇرنەڧە سەر مېزا دانوستاندان، د ناڧەرا ۱۴ چىرا يەكەم ۱۹۲۲ و ۲۳ حوزرەيرانا ۱۹۲۳ ئ نوونەرىن برىتانىا، فرەنسا، ئەمىرىكا، رۇسىا، ژاپۇن، رۇمانىا، توركىا و چەند وەلاتىن دى چەندىن جاران ل باژىرى (لۆزان) ل سويسرايى كۆمبىوون و بۆ جارا داويى ل سەر پەيماندا (لۆزان) ئ پىكھاتىن و پەيماندا

۱۲- كورد و تورك و عەرەب، سىسىل جۇن ئىدمۇندس، وەرگىرانى حامد گەوھەرى، ناوەندى ئاويەر بۆ چاپ و بلاوكرنەو.

۱۴- سىسىل جۇن ئىدمۇندس، ھەمان ژىدەر، ل ۱۵۵.

(سیقەر) هه‌لوه‌شاندن و هیقی و ئومیدین گه‌لی کورد کو بگه‌نه مافی خوه یی ره‌وا و سه‌رخوه‌بوونی راوه‌ستاندن.^{۱۵}

د برگه‌یا دووی ژ به‌ندا سیی یا په‌یمان (لۆزان) دا هاتییه:

"ئه‌گه‌ر هه‌تا نه‌ مه‌هان ژ قی په‌یمانامه‌یی نا‌کۆکیین
سنووری د نا‌قه‌ه‌را تورکیا و عیراقی روودان و بریتانیا و
تورکیا نه‌شیان ب ریی‌ه‌ک ئاشتی چاره‌سه‌رییه‌کی ژیرا ببینن،
ئه‌ف کیشه‌یه‌ دی چیته‌ به‌رسنگی جقاتا کۆما ملله‌تان".^{۱۶}

شان دانوستاندن ب بیرئانینه‌کا (یاداشته‌کا) بریتانیا ل ژیر چاقدی‌ریا سی‌ر
(پیرسی کۆک) و (ر. ف. جاردین) جی‌گرئ ئیداری ل پارێزگه‌ها مووسلی ل رۆژا ۱۹
گولانا ۱۹۲۵ی ده‌سپێکر، به‌لی یا بی ئه‌نجام بوو، له‌وما ل رۆژا ۳۰ ئه‌یلوولی
۱۹۲۴ی کۆما ملله‌تان ئه‌ف ئه‌رکه‌ کره‌ خه‌ما خوه و کۆمیته‌کا نی‌قده‌وله‌تی ژ
نونه‌ری‌ن سوید، هه‌نگاریا، به‌لژیکا، ئیتالیا و سویس بۆ نفیسینا ره‌شنقیسی
پرو‌تۆکۆلی پیکئینا.^{۱۷} کۆمیته‌یا چاره‌سه‌رکنا ئاریشه‌یا سنووری نا‌قه‌ه‌را
عیراقی و تورکیا ل رۆژا ۱۶ کانوونا دووی ۱۹۲۵ی گه‌هشته‌ به‌غدا و پشتی ماوه‌یه‌کی
چوو مووسلی، ده‌می دو مه‌هان ل وان ده‌ه‌ران گه‌ریان یین ئاریشه‌ و

۱۵- ل ۲۴ تیرمه‌ها ۱۹۲۳ په‌یمانا (سیقەر) هه‌لوه‌شاندن و په‌یمانا (لۆزان) شوونا وی‌گرت، ل دوو‌ف
په‌یمانا (لۆزان) هه‌موو وه‌لاتی تورکیا بۆ وئ ما و ئاماژه‌ ب چ مافه‌کی کوردان نه‌هاتییه‌کرن، تنی
ئاماژه‌ک ب خیرخوازیا هه‌قه‌په‌یمانان به‌رامبه‌ر هه‌موو که‌مینه‌یی‌ن نا‌ف تورکیا هاتییه‌کرن.

۱۶- مه‌سه‌عود بارزانی، ژیده‌ری به‌ری، ل ۱۲.

۱۷- ئه‌ندامین کۆمیته‌یی پیکه‌اتبوون ژ ئه‌ینار ئاف ویرسین Einar af wirsén ژ سویدی، کۆنت پاول Cont
paul Telcki تلکی ژ هه‌نگاریا، کۆلۆنیل ئه‌ی پاولس A. Pauli ژ به‌لژیکا، سینیۆر رۆدۆلف Signor Roddolo
ژ ئیتالیا، کۆنت هۆراسدوپرتال Count Horacede Portales ژ سویسرا.

ناکۆکی ل سەر هەمی و دانوستاندن دگەل خەلکی وان دەقەرەن کەری و د ئەنجام دا راپۆرتەك بەرهەف کەری و ئاراستەهی کۆما مللەتان کەری، د راپۆرتی دا خواستەن دەقەرەن دكەقنە ژێر هێلا برۆكسل^{۱۸} بدەنە عێراقی، ب مەرجی عێراق بۆ دەمی بیست و پینچ سالان بمینتە ل ژێر دەستەلاتی بریتانیا و حکومەتا نوودامەزاندیا عێراقی بەرژەوهندیپن کوردان د رێقەبرنا کاروبارین خوە دا بپاریزیت و زمانی کوردی د خواندنن و ئیدارە و دادگەهان دا ببیتە زمانن رەسمی.

ل دووڤ وی راپۆرتی پرانییا ئەو خەلکی پرسیار ژێ هاتیپە کرن (ژ کوردان)، د وی باوەری دا بوو ل شوونا هندی بقرنەقە ژێر دەستەلاتا تورکان بچنە دگەل عێراقی و دگەل عێراقی بژین. د قی راپرسیی دا تنی دو ژێگرتن دابوونە خەلکی دەقەرەن کوردستانن ئەو ژێ (مان دگەل تورکیا یان چوونە دگەل عێراقی)، مەرەما وان ژ قی راپرسیی سەر بەخوێبی نەبوو. کۆما مللەتان ئەو پرۆژە پەژراند، لی ئەو مەرجین ئاماژە ب پاراستنا بەرژەوهندیپن کوردان دکەن چ جارەن بچە نەهاتن و ئەو دەولەتا نوو دامەزاندی ل سەر بنیاتی هەقیشکیا کورد و عەرەبان، هەقیشکیا کوردان بن پی کر.

کوردان ویلایەتا مووسل ژ دەست تورکان رزگار کر، ئەری ئەقە مایە ل بیرا عەرەبان، هەرەك سیسیل جی ئیدمۆنز نوونەری (مەندوبی) بریتانی د پەرتووکا خوە (کور و تورک و عەرەب) دا ئاماژە ب قی چەندی دکەت کو "ئەری حکومەتا عێراقی دکاریت بەرامبەری قی چەندی سیاسەتەکا

۱۸ - هێلا برۆكسل: پشتی مۆكرنا پەیماننا (لۆزان) ب مەرەما دەسنیشانکرن سەنووری ناڤەرا تورکیا و عێراقی کۆما مللەتان ل برۆكسل کۆمیتەپەك پیکیننا، پشتی وی کۆمیتەپە کۆما مللەتان کۆمیتەپەکا دی یا پیکهاتی ژ سێ ئەندامان ب ناڤین: ئەینار ئاف ویرسین Einar af wirsen ژ سویدی، کۆنت پاول Cont paul Telcki تلکی ژ هەنگاریا، کۆلۆنیل ئەی پاولس A. Pauli ژ بەلژیکا، کارئ قی کۆمیتەپە قەکۆلین بوو ل سەر کیشەیا سەنووری یا ناڤەرا تورکیا و عێراقی.

دووربینانه و دلفره‌هی به‌رامبه‌ری کوردان بگریته بهر؟^{۱۹} به‌لی هندی ئهم وان بوویه‌ر و کاره‌ساتان دبینین یین ده‌وله‌تا عیراقی ب سهری کوردان ئیناین گروځی وی راستیی نه کو عه‌ره‌بان چاکیا کوردان ژبیر کر.

د پیڅاژویا قی شهره‌نیخی دا، به‌ری وی شیخ مه‌حموودی حه‌فید سالا ۱۹۱۹ی دژی ده‌سته‌لاتدارییا ئینگلیزان و ب مه‌ره‌ما گره‌نتیکرنا مافین ژ ده‌ست ده‌رکه‌تیین خه‌لکی کوردستانی د ده‌وله‌تا نوو دامه‌زراندی دا ل سلیمانیی سهرهلدان کر و ده‌وله‌تا کوردستانی راگه‌هاند، شیخ ئه‌حمه‌دی بارزانی د نامه‌یه‌کی دا داخواز ژ سه‌روکعه‌شیره‌تین کوردان کر پشته‌قانیی ل شیخ مه‌حموودی بکه‌ن، وی ب خوه ژی هیزه‌کا چه‌کداری ب سه‌روکاتییا مسته‌فا بارزانی ژ بو پشته‌قانییا شورشا شیخ مه‌حموودی هنارته ده‌قهره‌سلیمانی، هیژین مسته‌فا بارزانی د دو هیلان (ریکان) را هیلا باله‌ک^{۲۰} و دۆلی بیاو^{۲۱} ره بو هاریکارییا شیخ مه‌حموودی که‌ته ری، هه‌ردو هیژ پشته‌ی ژ چه‌ندین که‌مینان ده‌رباز بووین گه‌هسته‌نه‌دۆرین سلیمانی، به‌لی بزاځین وان د بی ئه‌نجام بوون، ژبه‌رکو هه‌تا ئه‌و گه‌هسته‌نین ئینگلیزان ب هیژشین ئاسمانی و به‌ژایی (زه‌مینی) ده‌وله‌تا راگه‌هاندییا شیخ مه‌حموودی ژناڅبربوو، شیخ مه‌حموود ب خوه ژی بریندار بوو و ل گه‌لیی بازیان (ده‌ربه‌ندی بازیان) ب دیلی که‌ته ده‌ستی ئینگلیزان وان ژی سرگوونی هندستانی کر، به‌لی پاشی ل ژیر فشارا خه‌لکی ل سالا ۱۹۲۲ی ئینگلیز ناچاربوون شیخ مه‌حموودی بزقرینته‌قه سلیمانیی.

۱۹- کورد ترک عرب. سی جی ادمونز، ترجمه جرجیس فتح الله، دار یراس للطباعة و النشر اربیل ۲۰۱۲، ص ۵۷۴.

۲۰- ئه‌وده‌قهر که‌تیه باکووری ره‌واندزی ل سهر ریکا هاملتونی هه‌تا دگه‌هسته‌ گوندی رایت.

۲۱- دۆلی بیاو پشکه‌که ژ ده‌قهره‌ سوڅی، که‌تیه روژه‌لاتی بارزان، ریکا خه‌لیفان - بارزان د قی ده‌قهره‌یرا ده‌رباز دبیت.

پشتی کو ویلایه تا مووسل یا پرانییا خه لکی وئ کورد دگهل عیراقی هاتییه گریدان، ل سالا ۱۹۲۵ی یه که مین دهستور بۆ دهوله تا نوو دامه زراندا عیراقی یی کو ب دهستووئ سه رده می شاهی (مه لکی) دهیته نیاسین هاته دانان، بریتانیا بزاقین خوه بۆ بهیزکرن و سه روبه رکنا دهوله تا نوو یا عیراقی به رفره هتر کرن، بۆ ئی مه ره می دو بزاقین (ته ئگه ریڤن) رزگار یخوایڤن کوردی ل سالیڤ ۱۹۳۱ و ۱۹۳۲ ب ربه رییا شیخ ئه حمه دی بارزانی و سالیڤ ۱۹۴۳ - ۱۹۴۶ ب ربه رییا مه لا مسته فایئ بارزانی ب بۆمبایڤن فروکه یڤن جه نگی یڤن ئینگلیزان و هیزا به ژایی یا له شکه ری عیراقی و ب هاریکاریا جاشڤن خوه جهی شکاندن و شه رقانیڤن بارزانی ل ۱۱ی چریا ئیکی ۱۹۴۵ی ناچار کرن ب ژن و زارویڤن خوه شه د ریکیڤن چایی یڤن سه خت دا خوه بگه یڤنه ده قه ریڤن شنۆ و مه رگه وه ری ل کوردستانا ئیران.^{۲۲}

من ئه ف پيشه کيا دیرۆکی بهرچا فکر دا وئ راستی ديارکه م کو مخابن پرانییا عیراقیان ب سیاسه تمه دارین وان شه وئ راستیا دیرۆکی نزانن ئه گه ر بزانی ژی ده می ئاخفتن ل سه ر مافی گه لی کورد دهینه کرن وئ دیرۆکی ژبیردکه ن و ب پشت گو شه دهاقیژن، دۆزا کوردان پیشیا دامه زراندا عیراقی هه بوو، به ری کو عیراق ژ ئالیی ئینگلیزان شه بیته دامه زرادن و شاهه ک بۆ بیته دانان کورد د ئی ده قه ری دا کو پاشتر ب عیراق هاتییه نا کفرن خودان جیوگرافیا خوه بوون، هه ر وه سان د شه رنیا د نا قبه را هیژین هه ریمایه تی و خوه جهی دا مافیڤن کوردان هاتییه بنییکرن.

۲۲- پشتی راگه هاندنا کۆماری کوردستان ل مه هابادی رۆژا ۱/۲۲/۱۹۴۶، ب پیکهاتن دگهل پيشه وای قازی محمه د بارزانی ب سه رۆکاتییا مسته فا بارزانی وه ک پیشمه رگه پشکداری د بهرگریڤ ژ کۆماری کوردستان کر.

شۆرش و بزاڤین ئازادیخوازین کوردستانا عێراقی ل سەردەمی شاهینی (مەلکی) گروڤی وی راستیی نه کو کوردان رهوشا نوو یا عێراقی نه په ژراندیه و بهردهوام دژی بزاڤین حکومه تا عێراقی بو په راویزکنا کوردان و ئاسمیله کرنا وان راوهستیاینه، حکومه تا عێراقی د وی دەمی دا هه ڤیشکییا کورد و عه ره بان بن پیکر و ئه و په یمانین ل ده سپیکا دامه زانندا دهوله تا عێراقی بو پاراستنا به رژه وه ندیین کوردان داین و د پرۆژه یی کۆمیته یا (کۆما ملله تان) دا ژی ئاماژه پی هاتییه کرن هه ره موو ب پشتگۆڤه هه هاڤیتینه. دگه ل ڤی چه ندی ئه گه ر د قوناغه کی دا حکومه تا عێراقی ب هاریکاریا ئینگلیزان بو ده مه کی شیا بیت شۆرشین کوردی ڤه مرینیت، به لی به رده وام شۆرش و سه ره لدانین کوردان ب هیز و مۆراله کا مه زنتر ده ست پیکریه شه. ده لیڤه یا ئاڤا کرنا دهوله تا عێراقی ل سه ر بنه مایی هه ڤیشکییا کورد و عه ره بان ل سەردەمی شاهینی (مەلکی) ژ ده ست چوو، به لی پرسیار ئه وه ئه ری د ده لیڤه یین دی مفا ژ وان شاشییان هاته وه رگرتن دا کو کورد بکارن ب ته ناهی و ئارامی د ناڤا دهوله تا عێراقی دا بژین؟

شۆرشا ئەيلوولى

شۆرشا ۱۴ تىرمە ھا ۱۹۵۸ ئى ل عىراقى ۋەرچەرخان و دەلىقەكا نوو بوو، پشتى سەرکەتتا شۆرشى جەنابى بارزانى نەمر و ھەقالىن ۋى ژىيەكىتيا سوقيه تى يا جاران زقرینه قە عىراقى. شۆرشا ۱۴ تىرمە ھى رەوشەكا تازە و دەلىقەكا نووتر ئىنا پىش دا کو دەولەتا عىراقى سەرژنوو بىتەقە دارشتن و ھەموو پىکھاتىن عىراقى و ۋەلاتىين ۋى بکارن ب تەناھى و ئارامى ل ژىر سىيەرا دەولەتەکا ھەقچەرخ بژىن، د دەستوورى عىراقى يى نوو دا ب ئاشکرايى باۋەرى ئىنايە کو کورد و عەرەب ھەقىشکن د قى دەولەتى دا و دەستوور دى مافىن نەتەۋەيى گەرەنتى کەت، بەلى مخابن ل ژىر باندۇرا خەلکى شۆفنىنى و دەلىقەپەرست جارەکا دى مافىن کوردان ب پشتگۆھقە ھاقتىن، پشتى دو سال و نىقان ژ سەرکەتتا شۆرشا ۱۴ تىرمە ھى، کوردستان جارەکا دى کەتە ژىر تۆپ و بۆمبايىن فرۆکەيىن عىراقى و شۆرشا کوردان ل ۱۱ ئەيلوولى ۱۹۶۱ ئى دەسپىکر.

شۆرشا ئەیلوولۆ شۆرشەکا کوردستانی و دەهەمان دەم دا شۆرشەکا عێراقی بوو، درۆشمی شۆرشۆ دیموکراسی بۆ عێراقی و ئۆتۆنۆمی بۆ کوردستانی بوو، شۆرشا ئەیلوولۆ ببوو پەناگەهەکا تەنا و ئارام بۆ هەمی خەباتکار و ئازادیخوازی عێراقی، ب درێژیا سالی ن شۆرشۆ تەنێ جارەکی ژێ شۆرشۆ کریاری ن تیرۆر و خوونریختنی بەرامبەری خەلکی سڤیل نەکرینە، هەموو بزاف و رینمایین جەنابی بارزانی ئەو بوون د قوناغین شەری و ئاگرەستێ دا و قوناغین نە شەر و نە ئاشتی دا ریک ل شەری خوینریختنی بێتەگرتن.

ب درێژیا شۆرشا ئەیلوولۆ چەند جار ن بهەقرا روونشتن و دان و ستان دن دگەل دەستەلاتداری ن وی دەمی یین عێراقی هاتنەکرن، پشتی کودەتایا بەعسییان دژی عەبدولکەریم قاسمی بۆ دەمی چوار مەهان شەر د ناڤەرا شۆرشۆ و حکومەتی دا راوەستیا، شۆرشۆ و حکومەتا وی دەمی دانوستان دن کەرن، بەلێ ئارمانجا بەعسییان ژ دانوستاندن ن مفا وەرگرتن بوو ژ دەمی هەتا جەنێ پێ خوە قاییم دکەن، وان باوەری ب چارەیا کێشەیان نەبوو، لەوما دەمی سەرۆبەری وان باشتر بووی ل سووریا ژێ کودەتا کەرن و هەست ب وی چەندی کەرن کو ئەو یین بهێز بووین، ل مەها خزیرانا وی سالی سەفەر بەر و شەری سەرانسەری دژی کوردان دەسپیکر.

ل چریا دووی ۱۹۶۳ عەبدولسەلام عارفی کودەتا کر و بەعسی ژ دەستەلاتی دوورکەرن، پشتی چەند مەهەکان ل ۱۰ شباتا ۱۹۶۴ی پیکهاتنەکا د ناڤەرا بارزانیی نەمر و عەبدولسەلام عارفی هاتە ئیمزا کەرن و د قی پیکهاتنی دا بریار ل سەر چەند خالەکان دان، ژ وان خالان: باوەری ئینان ب مافین نەتەو یین گەلی کورد، لی هیژ سالەکا ب سەرڤە نەچووی جارەکا دی شەر ل سەر خەلکی کوردستانی سەپاندەڤە، ئەڤە دەمەکی دا بوو کو هەمی بزاف و تەڤگەرین جەنابی بارزانی و

سەرکردایەتییا شۆرشى ژبو وى چەندى بوون نەهیلن شەر دوبارە بېیتەقە، ل سالا ۱۹۶۵ى حکومەتا عىراقى ھەموو شیان و ھىزا خوە یا لەشکەرى ژ بو ژناقبرنا شۆرشا ئەیلوولى تەرخانکرن.

شەپىن مەزن ل چىايىن سەفین و پىرەمەگرون و بەنى حەریر و ھندرىن و دەقەرین رانیە و قەلادزى و رەواندزى روودان، د شان شەران دا حکومەتا عىراقى سىاسەتا خاکى سۆتى و تىکدانا ژىرخانا ئابوورى یا کوردستانى گرتەبەر، ئەق سەتەمکاری و سەپاندنا شەپى و مەشەختکرنا خەلکى کوردستانى بوونە ئەگەر بارزانیى نەمر ل ۱ى کانوونا دووى ۱۹۶۶ى پەيامەکى بو نەتەوپیین ھەقگرتى بنیريت و دوى پەيامى دا داخووزى ژ نەتەوپیین ھەقگرتى بکەت کو ئەو کۆمیتەيەکا تايبەت بھنیرنە کوردستانى داکو ژ نىزىک قە زۆلم و ویرانى و کاقلکرنى بپینن یا دەستەلاتدارین عىراقى دەرھەقى خەلکى کوردستانى دکەن.

ئەو بوول مەھا نیسانا ۱۹۶۶ى عەبدولسەلام عارفى سەرۆک کۆمار د بوویەرا ھىلیکۆپتەرى دا سۆت و گیانى خوە ژ دەست دا، براىى وى عەبدولرەحمان عارفى شوونا وى گرت. پىشى کو عەبدولسەلام بمریت پلانەک سەرانسەرى بو ھىرشال سەر کوردستانى بەرھەق کربوو، وەزیرى بەرگريا عىراقى عەبدولعەزیز عوقەیلی ئەو پلان ب ناڤى (توکلت علی اللہ) ناڤ کربوو. ئامانچ ژ قى پلانى ژناقبرنا شۆرشا کوردستانى بوو، د داستانا (ھەندرىن) و (زۆزک) د ل ۱۲ى گولانا ۱۹۶۶ى د شەرەکى قارەمانانە دا پىشمەرگەپیین کوردستانى ئەو پلان شکاند، ب شکاندنا وى پلانى د رەبەکى گرانى لەشکەرى ب حکومەتا عىراقى شکەست، پشتمى وى شکەستنا مەزن حکومەتا عىراقى داخووزا دانوستاندنان کر و بەرھەقییا خوە دیار کر ب دانوستاندنن ئاشتیاپانە ھەموو کیشەپیین خوە دگەل خەلکى کوردستانى چارەسەر بکەت، ژ ئەنجامپىن شان دانوستاندنان بەیاننامەیا ۲۹

حزيرانا ۱۹۶۶ع د دوازدۀ برګه يان دا د ناڅېره سهرګردايه تيا شوړشې و حکومتې دا هاته ئيمزاکرن. بهلې د راستي دا ئه و به يان نامه يه نه پيکھاتن بوو به لکې رهنگه ئاګر به ستهک بوو، هه چه نده پشتي وي ئاګر به ستي ب چوار مه هان جه نابې بارزاني و عه بدولره حمان عارفې سهرؤک کوماري عيراقې^{۲۳} هه قديتنهک کر، بهلې زيده گاڅي و دهستدرېژکرن بؤ سهر مال و مولکې کوردان و سياسه تا بهر به کرنا ده قهرين کوردان د بهر دهوام بوون.

د دهمې دهه سالان دا هفت کؤده تال عيراقې هاتنه کرن، چ ژوان نه شيان ئاسايش و تهناهييا عيراقې بپاريژن، کوده تاجي نه دکارين عيراقې بهر هف ديموکراسيې ببه و مافې مروقي بپاريژن و باوهرييا ب مافين نه ته وه يين کورد و تورکمان و کرستيانان بينن، هه موو کوده تاجي که سانين ناف له شکهري بوون، حکومت د ناڅېره ئه فسه رين له شکهري دا ژقي دهستي دچوو دهستي دي، ب هزاران مروقيين بي گونه هاتنه کوشتن و ب بهايي سهدان مليار دؤلاران زيان که هشتنه ئابوورا عيراقې، لي کوده تاجي نه شيان تني گيانې خوه ژي رزگار بکه ن.

دو ئه گهر بؤ وان کوده تايين عيراقې هه بوون: ئه گهرې ئيکې وهلات ژ ئاليي له شکهري قه دهاته ب پيڅه برن و ئه و حکومت حکومتين له شکهري بوون، يا دووي چ رهنگه گؤرانکارييهک د سيستم و شيوازي ب پيڅه برنا وهلاتي دا بجه نه دهات، د وان کوده تايان دا پتر مفاژ ئه زموونا کوده تايان شباتا ۱۹۶۳ع و که سين دهسته لاتدار د وي حکومتې دا وهر دگرت.

روژا ۱۷ تيرمه ها ۱۹۶۸ع عه بدولره زاق نايف و ئيبراهيم داوود و سه عدون غيدان ي کوده تايهک ل سهر عه بدولره حمان عارفې کر، پشتي وي کوده تايي ل ۳۰ ي تيرمه ها

۲۳ - عه بدولره حمان عارف نه وهک برايې خوه عه بدولسه لامې بوو، ئه و ئه هلي خيري و ئاشتيې بوو، لي دهوله تا کوور ژ وي بهيز تر بوو.

۱۹۶۸ ئى كودەتايەكا دى ب سەرۆكاتيا ئەحمەد حەسەن بەكر ھاتەكرن و عەبدولرەزاق نايف سواری فرۆكەكى كرن و ژ عىراقى دەريخستن.

مەزنترين دەسكەفتى شۆرشا ئەيلوولى پىكھاتنا ۱۱ى ئادارا ۱۹۷۰ى بوو، ئەف پىكھاتنە د ناڧبەرا بارزانىي نەمر و سەدام حسيىنى دا ھاتە ئيمزاكرن، ئەف پىكھاتنە پىنگاڧەك بوو كورد برنە د قوناغەكا نوو يا سياسى دا، كوردىن ڧى پىشكا كوردستانى گەهشتنە ھندەك ژ مافىن خوە يىن نەتەوھيى و ياسايى (قانونى). دەولەتا عىراقى ئەو راستى پەژراند كو كورد نەتەوھيە و ل سەر خاكى خوە ژ مافىن خوە يىن رەوا ھاتىيە بى باھركرن و زۆردارى و ستەم لى ھاتىيەكرن، ئەفە ژى سەرکەتنەكا مەزن بوو بۆ نەتەوھيى كورد ل ھەرچوار پارچەيىن كوردستانى و د ھەمان دەم دا سەرکەتنەكا مەزن بۆ سەرکردايەتيا شۆرشى و پارتييا ديموكرات و پىشمەرگەيىن قارەمانىن كوردستانى ئەووين ژ نيڧا دلى خوە ب باوھريەكا موكم دگەل سەرۆكى خوە مستەفا بارزانى راوھستياين و ئامادەبوون بۆ وى چەندى گيانى خوە بکەنە قوربان.

پىكھاتنا ۱۱ى ئادارى گۆھرينەك دىرۆكى بوو د پەيوەنديين د ناڧبەرا گەلى كوردستانى و دەولەتا عىراقى دا، بەلى مخابن حكومەتا عىراقى ب رى و ئاوايىن جودا جودا بەردەوامى دا دژايەتيا شۆرش و خەلكى كوردستانى، پشتى چەند مەھەكان ژ پىكھاتنى حكومەتى دەست ب ئيشاندن و دەريخستنا كوردىن فەيلى كر، پاشتر ب رىكا پەقاندنا چەند مەلایەكان ل ۲۹ى ئەيلوولى ۱۹۷۱ى بزاڧا تيرۆركرنا بارزانى دان، ئەف كرىارە بوونە ئەگەرى وى چەندى باوھرى د ناڧبەرا شۆرشا كوردستانى و حكومەتا عىراقى دا كىم ببىت، ھەر وەھا ب بەھانەيىن جودا جودا حكومەتى خوە ژ بجھئىنانا بەندىن پىكھاتنا ۱۱ى ئادارى و راگەھاندنا ياسايا (قانونا) دڧەرا ئۆتۆنۆمى ڧەددىزى، د ھەمان دەم دا دەست ب ھەوھەكا گرتن و

ئەشكەنجەدانا ئەندام و رێكخستنی پارتییا دیموكراتا كوردستانی كر، د بەردهوامیا قی ههوی دا پشتی ١١ ی ئادارا ١٩٧٤ ی چەند ئەندامین پارتی ل بەغدا سیداره دان ژ وانا شهید له یلا قاسم كو بهرپرسا رێكخستنی پارتییا دیموكراتا كوردستانی بوو ل بەغدا، یه كه م كچا كورد ژ بهر كاری سیاسی ژ ئالیی حكومه تا عێراقی ل ١٢ ی گولانا ١٩٧٤ ی هاتییه سیداره دان و شهید بوو.

داوی جار حكومه تا عێراقی ب پشته قانیه كا نیفده وله تی پیلانه ك دژی شورشا كوردستانی ئەنجام دا و ل ژیر ناقی پێكهاتنا جهزائیری دهست ژ پشكه ك خاك و سهروه ریا عێراقی بۆ شاهێ ئیرانی بهردا و د ئەنجام دا شورشا ئەیلوولی تووشی شكه ستنی بوو و پێكهاتنا ١١ ی ئاداری ژى نه هاته بجهئینان.

هەر چهنده ژ ئەنجامی شكه ستن شورشی سه دان هزار خه لكی كوردستانی ئاواره و مشه خت بوونه وه لاتین دی و د كاودانه ك پر دژوار دا دژیان، به لی هەر پشتی سالا ١٩٧٥ ی قوناغه ك نوو د خه باتا گه لی كوردستانی دا ده سپیكر، د قی قوناغی دا بزاقا رزگار یخوازا كوردی ل كوردستانا عێراقی به رفه هتر لیها ت و پتر به رفه جیهانا ده رفه قه بوو و په یوه ندین كوردان و ناغه ندین جیهانی پتر ب پیشقه چوون، شه ری هه شت سالیی د ناچه را عێراقی و ئیرانی دا هه قسه نگی و ده لیقه یین دی بۆ هیز و ئالیین سیاسیین كوردستانا عێراقی ئینانه پیش.

پیلانا جینۆساید کرن و ئاسمیله کرنا گهلی کورد د ناڤ دهوله تا عیراقیدا

د پرۆسه یه کا دوور و درێژ دا ئاڤا کوردستان ل سهر چوار دهوله تان هاته لیکه کرن، ههروهک ئاماژه پێ هاتییه کرن ل ئه و پشکا که تیه سه ر ب دهوله تا عیراقی شه هه قیشکییا کورد و عه ره بان هاته ژێر پێ کرن، تایبه تمه ندیی ن نه ته وه یی ن گه لی کورد به رچاڤ نه هاته نه وه رگرتن. ئه و زۆلم و زۆردارییا ل کوردان هاتییه کرن نه تنی مافی ن وان هاتبوونه ب پشتگۆه شه هاقیت ن به لکی د سه دسالی ن چووی ی دا دهسته لاتداری ن عیراقی به رنامه و پلانی ن تیر و ته سه ل ب مه ره ما ژناڤه رن و هه لاندنا گه لی کورد ب جه دئینان، ل دووڤ سیاسه ته کا هه موو به ره هشی بۆ هاتییه کرن و د قوناغی ن جودا جودا دا کار بۆ وێ چه ندی دهاته کرن دیمۆگرافیا دهقه ری ن کوردستانا عیراقی بگۆه رن ئه و دهقه ری ن د که قنترین چه رخی ن دیرۆکی دا نه ته وه یی کورد و هنده ک پیکه اتی ن دی تیدا دژیان.

یه که مین بزاڤا ب مەرەما گۆهرینا دیمۆگرافیا دەرێن قی پارچا کوردستانی یا کەتیه د ناڤا سنوورین عێراقی دا د چوارچوڤهیی سیاسەتا ب زۆری ڤه گۆهاستنا خەلکی رەسەنی وان دەرەران ژ سەر جە و وارین وان و ئاکنجیکرنا عەرەبان بوو ل شوونا وان، ھەندەک دەستەلاتداران ئەڤ سیاسەتە بەری دامەزراندنا دەولەتا عێراقی گرتیەبەر، د سەدسالیا نوێ دەیی زایینی د وی دەمی دا کو مەدحت پاشا^{٢٤} والیی بەغدا بوو، ھژمارەکا زۆرا عەشیرەتین عەرەب ل دەشتین مەندەلی، بەلەدۆز، قەرەتەپە، کفری، دووز، حەویجە، قەرەج، باشووری مەخمۆر و دەشتین نەینەوا ھاتنە ئاکنجیکرنا، پشتی دامەزراندنا دەولەتا عێراقی یا شاھینی (مەلکی) ب مەرەما بنەجھکرنا ھەستەکا عێراقییبوونی د ناڤا وەلاتیی دەولەتا نوو دامەزراندنا عێراقیدا، بەرنامەیی ب عەرەبکرنی ب بی دەنگی و بیھنەفرەھی دھاتە جیەجیەکر د سالین سیھان و چلان و پینجیان ژ سەدسالیا چوویی ژمارەکا زۆرا عەرەبان ل حەویجە، مەندەلی، جەلەولا، قەرەج، دەشتا نەینەوا و شنگالی ھاتنە بنەجھکرنا و ب سەدان گوندین نوو بو وان ھاتنە ئاڤاکرنا، پشتی شۆرشا ١٤ تیرمەھا ١٩٥٨ی ھەتا ھاتنا بەعسییان بو سەر دەستەلاتی سیاسەتا ب عەرەبکرنی ل دەرێن شنگال و زومار و دەرێن سنووری یین عێراقی و سوریی یا بەردەوام بوو.

ژ سالا ١٩٦٣ی و بەرەڤ ژوور پشتی حزبا بەعس ل عێراقی دەستەلات گرتیە دەست، پلانا ڤه گۆهاستن و ب عەرەبکرن و بەعسیکرنی کەتە د قوناغەک بەرفرەھتر و دژوارتر دا، د قی دەمی دا ٤٢٪ ژ خاکی کوردستانی کەتە بەر ھەوین ڤه گۆهاستنا خەلکی و ژرە و ریشال ئینانەدەرا خەلکی ژ واری باب و باپیروان، ل سالا ١٩٧٠ی حکومەتا عێراقی دەست ب تاوانا ڤه گۆهاستنا ب زۆری و مشەختکرنا ب دەھان ھزار کوردین فەیلی کر، ھەروەسان ژ سالا ١٩٧٤ی ھەتا ١٩٧٩ی قوناغەکا دی یا

٢٤ - مەدحت پاشا والیی دەولەتا ئوسمانی بوو ل بەغدا د ناڤەرا ١٨٦٩ - ١٩٧٢ی.

قەگۆھاستنا خەلکی ژ گوندین وان و ویرانکرن و کافلکرن وان گوندان دەسپیکر، د قی قوناغی دا دەقەرین بارزان، بالەك، قوورەتوو، کرمەك، ناودەشت، ھەلەبجە، کاریزە و زاخۆ کەتنە بەر ھەوا ویرانکرن و کافلکرن گوندان، ل مەھا نۆقەمبەر (چریا دووی) ۱۹۷۵ ئ مەزنترین و بەرفرەھترین ھەوا قەگۆھاستن و کافلکرن گوندان ژ ئالیی حکومەتا عیراقی قە ل دەقەرا بارزان ھاتەکرن، ئاکنجیی قی دەقەری ب زۆری برنە بیابانین باشووری عیراقی و ل کۆمەلگەھان نیشتە جیکرن ب نەھەقی ژ وەلاتی وان دوورکرن، ل دەسپیکا ۱۹۸۰ ئ ئەو قەگۆھاستینی بارزانی ژ باشووری عیراقی ئینانە کوردستانی بەلی نەھیلان بچنە سەر وار و گوندین خوە بەلکی ب کوتەکی ل کۆمەلگەھین ب (قادسیە و قودس) ناقرین نیشتە جیکرن.

تاوانەکا دی یا حکومەتا عیراقی بی سەروشوین کرن و ئەنفال و کوشتنا ب کۆما وەلاتیی کورد بوو، ل سالا ۱۹۸۰ ئ دوازدە ھزار گەنجین کوردین فەیلی بی سەروشوین کرن، د بەردەوامیا دژاتیا کوردین فەیلی ب دەھان ھزار ژ وانان ب زۆری ژ عیراقی دەرێخستن و ناسنامەیا (رەگەزنامەیا) عیراقی ژ ھاتەستاندن و ب زۆری ئاوارە ی ئیرانی کرن، تاوانین حکومەتا عیراقی دژی کوردان د بەردەوام بوون، ل ۳۱ ی تیرمەھا ۱۹۸۳ ئ ھیزین رژیمە عیراقی ھیرش برنە سەر کۆمەلگەھین قوشتەپە (قودس و قادسیە) و ھەریر و بەحرە و دینا و ھەشت ھزار زەلامین بارزانی دەستەسەرکرن و بی سەروشوینکرن، پشتی بیست و چەند سالاھان ژ قی بۆیەری و ژناچوونا رژیمە بەعسی ل عیراقی تەرمین وان ل ناف گۆرین بکۆمەل ل بیابانین باشووری عیراقی ھاتنەدیتن، د دیرژییا ئەنجامدانا بیلانا جینوسایدا خەلکی کوردستانی ژ ئالیی رژیمە عیراقی قە قی رژیمی ل سالا ۱۹۸۸ ئ ئۆپەراسیۆنەك ھۆقانە و دژی مرۆقاییەتی ل ژیر ناخی (ئەنفال) د ھەشت قوناغان دا ئەنجام دا، د قی ئۆپەراسیۆنی دا رژیمە عیراقی ھەشتی و دو

هزار وهلاتیین کوردین سقیل و بی گونه ل گهرمیان، قهره داغ، به هیدنان، پاریزگه ها که رکوککی و ههولیریی و سلیمانییی بی سهروشوین کرن، ههر د ویی سالی دا تاوانا کیمیا بارانکرنا هه له بجه ئه نجام دا و د ویی تاوانی دا پینج هزار که سیین سقیل شه هید بوون. کیمیا بارانی پرانییا ده قهرین کوردستانی قه گرت، به لی ژبه ر کول حه له بجه د یه ک دم دا زۆرتین ژمارا شه هیدا که تن نها ئه و باژیر بوویه هیمایی تاوانا کیمیا بارانکرنا کوردستانی.

دگهل شان هه موو تاوانا یین رژیما عیراقی به رامبه ری خه لکی کوردستانی کرین، ده هان تاوانیین دی وه ک تیکدانا ژینگه ها کوردستانی، مینریژکرنا دهشت و چیا و دارستان و ریکیین کوردستانی، ویرانکرنا ٤٥٠٠ گوندان و نه هیلان و ژناقبرنا ژیرخانا ژيانا ئابوورییا خه لکی گوندین کوردستانی و ب زۆری نیشته جیکرنا وان ل کۆمه لگه هان، گولله بارانکرنا وهلاتیین کورد و ئاواره کرن و مشه ختکرنا سه دان هزار وهلاتییان، بۆمبارانا باژیری قه لادزی ل ٢٤ ی نیسانا ١٩٧٤ ی و بۆمبارانکرنا کۆمه لگه هی په نابهرین کورد ل زیوهیا رۆژه لاتن کوردستانی ل ٩ ی حزیرانا ١٩٨٥ ی، ژماره کا دی بوون ژ وان تاوانان یین دهوله تا عیراقی دژی خه لکی کوردستانی کرین، ب هزاران گرۆف و دیکۆمینت بۆ سه لماندنا تاوان و گونه هکاریین مه ئامازه بیکی، هه رهه موو دچنه ریزا تاوانیین دژی مرۆفایه تی و کۆشتنا ته بایی و بزاقیین ئارمانجدار و بهرنامه بۆ داریشتی کو ب دریزییا سه د سالیین چوویی ژبو قهرکن و ژناقبرنا نه ته وهیا کورد هاتینه ئه نجام دان.

سەرهلدان

پشتی سەرهلدانا کوردستانی ل بهارا ١٩٩١، دهلیقهکا نوو بۆ خه لکی کوردستانی و بزاڤا رزگاریخوازا کوردستانی هاته پێش، سەرهلدان گۆهرینه ک دیرۆکی بوو د ژيانا گهلی کوردستانی دا، د سەرهلدانی دا خه لکی قی وهلاتی نموونه یێن جوانی روهشت و رهوشه نبیرییا بهه قرا ژيانی توومار کرن، د وی ده می دا خه لکی کوردستانی هزر ل تۆلغه کرنی نه کر، ئه قه د ده مه کی دا بوو کو ب هزران له شکه ری عێراقی خوه رادهستی پێشمه رگه و خه لکی کوردستانی کربوون. ب مه ره ما قه کرنا به رپه ره کی نوو دگه ل ده وه تا عێراقی سه رکر دایه تیا کوردی داخوازا حکومه تی بۆ ده سی پکرنا هه قدیتن و دانوستاندنی په ژراند و بریارا دانوستاندنی دگه ل ده سته لاتدارین وی ده می یێن عێراقی دا، ده می ئه م دگه ل خودی ژیریازی مام جه لالی بۆ دانوستاندنان دگه ل عێراقی چووینه به غدا هه موو ئه و تاوان و گونه هکاری یێن مه زنی حکومه تا عێراقی دژی خه لکی کوردستانی ل به رچا قین

مە بوون، ئەم د ناڤا رووبارین خوینی دا چووین و مە دەستی خوە کرە د ناڤا وان دەستان دا یین سۆر بخوینا گەلی مە، بەلی نیازا مە یا سەرەکی ڤەکرنا بەرپەرەکی نوو و دەسپێکرنا قوناغەکا تازە و ب دەستقەئینانا ئاشتیی بوو، ئەو بریار نەخوشتین بریار بوو د ژیی من دا.

سیە و هەشت کەس ژ مالباتا من و هەشت هەزار کەس ژ عەشیرەتا من و سەد و هەشتی هەزار کەس ژ نەتەوہیا من ب رەنگەک ھۆڤانە ھاتبوون ئەنفالکرن، دگەل وی چەندی من بریار دا بچمە بەغدا دا کەسەک نەبێژیت ژ بەر کەرب و کینا کەسۆکی نەڤیا دانوستاندنان بکەت و دەلیڤا چارەسەرییا دۆزا گەلی کورد ژ دەست دا.

ئەو زیانیان مەژغایەتی و مادیی یین ژ گریکا بیستی ژ سەدسالییا چووینی ھەتا سەرھەلدانی ژبەر ژیاننا مە دگەل دەولەتا عێراقی ب خەلکی کوردستانی کەتین ھندی بیژی د مەزن بوون، ڤەمان و ھەڤشکییا کوردان د عێراقی دا تنی شەر و وێرانکرن و مالمیراتی و دەردەسەری ل دووڤ ھاتن، ئەنجامین وی رشتنا خوینا کوردان و ئازاردانا وان ب دووڤە ھات. عێراق ب نەفتا کوردستانی بوویە دەولەت و ھەر ب پارەیی وی نەفتی شەری گەلی کوردستانی دکر و ھیرش دبرە سەر دەولەتین ھەڤسوو، مخابن نەفت بوویە ئەگەرئ بەرچاڤ وەرەگرتنا مافیین خەلکی کوردستانی، د دەمی خوە دا ئینگلیزان پەیماننا ھوکمداریی و دەولەتی دابوو شیخ مەحموودی نەمر، بەلی دەمی زانی نەفت ل کوردستانی ھەیە پشتا خوە دا وی پەیمانئ و پەشیمان بوونەڤە و وان ڤیا ب نەفتا کەرکووکی و کوردستانی دەولەتا عێراقی بەیژبێخن، بەلی مە دیت ئەو سامانی کو دڤیا بو ژیانەکا بەختەوەر و پێشکەتنی مفا ژئ بیتەوەرگرتن بو ژناڤبرن و ڤکرنا خەلکی کوردستانی بکارئینا.

ب دامەزراندنا دەولەتا عێراقی دیکتاتوریەت و شوڤینیزی جھئی خوە گرت، بەرھەمی ڤەمانا مە ل عێراقی بۆمباران و سەفەر بەرین بەردەوام بوون دژی

كوردان، بئى سەروشوونكرنا دواژدە ھزار كوردیڭن ھەیلە و ھەشت ھزار بارزانە و سەد و ھەشتە ھزار ھەلاتیڭن بئى گونەھىڭن گەرمیان و دەقەرین دى بوو، كیمیا بارانا ھەلەبجە و چەند دەقەرین دى پێقە ھات قەگۆھاستنا ب زۆرى و ئاوارە كرن و ئاسمیلە كرن و ب عەرەبكرن و بەعسیكرن ل دووڤ دا ھاتن، ئەڤ دەردەسەرى یە ژ ئەنجامى دامەزراندنا دەولەتا عێراقى و ژيانا كوردان بوو د قى دەولەتى دا. دگەل شان ھەموو ئیش و ئازار و ستەمكارییان كوردان ئاشتى و ب ھەقرا ژيان و قەكرنا بەرپەرەكئى (رووپەلەكئى) نوو دقیا.

دانوستاندن پشتمى سەرھەلدانى د ناڤەرە سەرکردایەتیی كوردستانى و رژىما عێراقى سەرکەتە نەبوون، ژبەرکو ھیش دەستەلاتدارین عێراقى ب عەقلىيەتا شۆڤىنى و حاشاكرنى ژ مافین كوردان دەزرى، دقيان كورد مینا جاران بەردەوام پاشبەندەك بن بۆ وان، سەرەرای وئ دیرۆكا پىرى رشتنا خوینا كوردان و نەھەقى و ستەمكارى بەرامبەرى وان كرىن ل بەغدا ب چاڤىن كەسین تاوانبار ل مە دنیرىن، ئەقە ژى ژبەر وئ چەندى بوو كو كوردان زۆردارى نەپەژاندیە و بەرامبەرى جینوسایدى و دىكتاتۆرى دەست دا نەھیلاینە.

پشتمى سەرھەلدانا گەلى كوردستانى و ل ژیر باندۆرا سەرۆبەرى نوو و شكەستنا لەشكەرییا دەولەتى ل شەرى دەربەندى كۆرى، رژىما عێراقى سازین رێقەبەرى و یەكەیین كارگىرى ژ پشكەكا كوردستانى قەكیشان، د دەمى دواژدە سالان چ رەنگە پەيوەندیڭن سیاسى، كارگىرى و ئابوورى د ناڤەرە كوردستانى و بەغدا دا نەمان، ھەرىما كوردستانى د وى دەمى دا ل ژیر دو دوورپێچین ئابوورى دوورپێچا ئابووریا رژیمى ل سەر كوردستانى و دوورپێچا ئابووریا نێقدەولەتى ل سەر تەقیا عێراقى بوو، دگەل قى رەوشا دژوار بۆ یەكەمین جار ل ١٩ى مەھا گولانى ١٩٩٢ى د ھەلبژارتن دیموكراسى و ئازاد دا پەرلەمانى كوردستانى ھاتە ھەلبژارتن و د دووڤ را حكومەتا ھەرىما كوردستانى دامەزراندن. سەرەرای ھەبوونا

ئارىشه يىن ئابوورىيىن مەزن و كىشه و شەرنىخىن د ناڧبەرا ئالىين سىاسيىن كوردستانى ھەريما كوردستانى شيا بوونا خوە بۆ خويى و بيانىان دياربەكەت و رەنگە يىشە چوونەكى ب خوە ڧە ببينيت. د ھەمان دەم دا كوردستان ببوو پەناگە ھەكا ئارم و تەنا بۆ پشكەكا مەزنا تىكۆشەر و خەباتكار و ئازادىخوازيىن عىراقى و ئالىين ئۆپۆزسيۆنىن وى دەمى يىن ھال عىراقى ھوكمداريى دكەن و ب ھىچ رەنگەكى دەستھەلاتا ھەريما كوردستانى د ڧى دەمى دا نەببوو ئارىشه و گەف ل سەر وەلاتين ھەڧسوو.

كۆنگرەيا ئۆپۇزسىيۇنا عىراقى و ھەرفىنا رژیما ژناقچویى

ل ساللا ۲۰۰۳ ئى و ھىرشا ئەمرىكا بۆ سەر عىراقى و ژناقچوونا رژیما چوویى دەسپىكا قوناغە کا گرنگ و یەكئالىكەر بوو بۆ گەلین عىراقى. بەرى دەسپىكرنا ھىرشا ئەمرىكا ب مەرەما قەكۆلینا پاشەرژا عىراقى (پیشەرژا عىراقى) مە روونشتن و دانوستاندن دگەل ھیز و ئالیین ئۆپۇزسىيۇنا عىراقى ھەبوون، ب چالاكى مە پشكداری د كۆنگرەيى لەندەن یى ئۆپۇزسىيۇنا عىراقى دا كر، وی دەمی مە بزاڤ بۆ وی چەندى كر ھەر گۆرانكارىيەكا ل عىراقى بىتەكرن پىدقیە كەسەك بىرل تۆلستاندنئ نەكەت، د كۆنگرەيى دا ب روھنى من گۆتە ئالیین عىراقى ھەكە ھەموو ھزرى ل تۆلستاندنئ بكەن ئەقە كەسەك نامىنتە ل عىراقى، د كۆنگرەيى ئۆپۇزسىيۇنا عىراقى دا ئەوی د ناڤبەرا ۱۴ و ۱۵ ى كانوونا ئىكى ۲۰۰۲ ئى دا ل لەندەن ھاتىيە گریدان، ئالیین عىراقى ژ بۆ وی خەبتین بەرپەرەكى (رووپەلەكى)

نوو دگەل دەولەتە عێراقى يا نوو بېتەقەكرن، كۆنگرەيى ئۆپۆزسيۇنا عێراقى د پىرۆزەيى قوناغا قەگۆھاستنى و داخۆيانيا خوە يا سياسى دا راگەھاند كو دقېت عێراقا نوو عێراقەك ديموكراسى و پەرلەمانى و فرەئالى و فيدرال (بۆگشت عێراقى) بيت و بنەمايېن ھەقېشكى و تەوافق د ناقبەرا ھەمويا دا بېتە بنواشەك بۆ دروستكرنا دەولەتى. د وان دو بەلگەنامەيان دا (ديكيۆمىنتان دا) ئۆپۆزسيۇنا وى دەمى يا عێراقى راگەھاند: ھەر بزاقەكا حكومەتيىن عێراقى سەخمەرات گۆھرينا ديموگرافيا و كەتوارى كەركووكى و مەخمور و خانەقين و شنگال و زومار و مەندەلى ئەنجام داى دقېت نەمينن و ھەر پىرابونەكا ئيدارى يا پشتى ۱۹۶۸ى ب مەرەما گۆھرينا ديموگرافى ژ ئاليى حكومەتى قە ھاتىيەكرن دقېت بېتەھەلەشاندىن. كۆنگرە دگەل باوھريئىنان ب تاوانىن ئەنفال و جينوسايدا گەلى كوردستانى داخواز كر قوربانىيىن ئەنفال و كيمياپاران و قەگۆھاستن و جينوسايدا گەلى كوردستانى بېنە قەرەبووكرن، ھەرەسان پشتى ژناچوونا رژىما بەعسى رىزل شيوازى ھەپشكىي بېتەگرتن يى گەلى كوردستانى بۆ مان و ژيانا خوە دگەل دەولەتە عێراقى ب ئاوايى ھەقگرتنەكا ئارەزوومەندانە ھەلدېژيىرن.^{۲۵}

ھىژ رژىما بەعسى ژ ئاليى ئەمريكا قە نەھاتىيە ھەلەشاندىن و بەرى گرېدانى كۆنگرەيى لەندن، وى دەمى كوردستان دەستەلاتداريەكا نيڤ سەرەخوە بوو و ھىچ پەيوەنديەك دگەل عێراقى نەمابوو و خوەدى بنەمايېن حوكمداريى بوو و سىستەمى فيدراليىزم ژ ئاليى پەرلەمانى كوردستانى قە ھاتبوو پەژراندن، ھزرا فيدراليىزمى دزقريتەقە دەمىن داويى ژ ژيى شۆرشا ئەيلوولى، وى دەمى بارزانىي نەمر ئىبراھىم ئەحمەد و جەرچيس فەتحوللا راسپاردبوون كار ل سەر پىرۆزەيى فيدراليىزمى بۆ كوردستانى بکەن. سىستەمى فيدراليىزم و حكومەتە ھەريما

كوردستانى يېن پىشتى سەرھلداىى ھاتىنە بنە جھكرن، دەسكەفەكى گەلەكى باش بوو بۆ گەلى كوردستانى، ھەرچەندە د قوناغا بەرھەڭكرنا ياساىى دەمكى (قانونا دەمكى) بۆ بېرېڭە برنا عىراقى و جقاتا ھوكمدارىا عىراقى، ھاكمى مەدەنىي عىراقى پۆل برىمەر^{۲۶} گەلەك بزاڭكرن ژ سىنوورىن خوە دەر باز ببىت و بەرپىن ھكومتە تا ھەرىمى بەرتەنگ بكت و زىدەگاڭىيى ل سەر كىانى ھەرىمى بكت بەلى د بزاڭىن خوە دا سەرئەكەفت.

سالا ۲۰۰۵ئ دەستورەكى نوو بۆ عىراقى ھاتە بەرھەڭكرن و ژ ئالىي گەلىن عىراقى ڭە ھاتە پەژراندن، دەستورى نوو بۆ وى چەندى بوو عىراقەكا دىموكراسى و فرەئالى و فیدرالى بىتەئاڭكرن و ھەڭشىكى د ناڭبەرا پىكھاتىن عىراقى دا ھەبىت و مافىن ھەموو ئالىيان د پاراستى بن، دەستورى نوو ب بەراورد دگەل دەستورىن پىشتىر يېن عىراقى و دەستورىن دەولەتتىن دەڭەرى ژى دەستورەك باش و ھەڭچەرخ بوو، ئالىين كوردستانى د قوناغىن بەرھەڭكرن و دەنگدانى و سەرئىخستنا وى دەستورى دا رۆلەكى گرنگ گىرا و باندۆرا خوە د بنە جھكرنا مافىن پىكھاتەيان و بنەمايىن ھەڭشىكى و دىموكراسىيى د دەقى دەستورى دا ھەبوو و دڭىت بىتەگۆتن ھەكە كوردستانى پىشكدارى د نڭىساندنا دەستورى دا نەكربا ب ڭى شىوھى نەدھاتەنڭىسىن.

ئەگەر ئەو دەستور ەك خوە ھاتبا بجھئىنان نھا زۆر ژ وان ئارىشەيان يېن ئەڭرۆ بەرۆكا عىراقى گرتى نە دبوون، د قوناغا نڭىسىنا دەستورى دا ئەز بۆ دەمەكى درىژ مامە ل بەغدا ژبلى من خودى ژىرازى نەوشىروان مستەفا، د. رۆژ نورى شاوھىس، مامۆستا سەلاھەدىن مەمەد بەھائەدىن، مەمەدى حاجى مەحمود و

۲۶- پىشتى ھەرفاندنا رژیما چووبى ژ ئالىي ئەمرىكاڭە، سەرۆك جورج بۆش سەرۆكى ئەمرىكاىي وى دەمى د برىارەكیدا پۆل برىمەر ەك ھوكمدارى مەدەنىي عىراقى دەسنىشانكر.

مه سرور بارزانی دگهل مه دا بوون، ههروهسان كه رخی ئالتی برماغ وهك نوونه رێ تورکمانان و رۆمیۆ ههکاری وهك نوونه رێ پێکهاتین کریستیان (مهسیحی) دگهل مه دا بوون، د نفیسینا دهستووری دا و سه رێخستنا پرۆسه یا دهستووری و بهرگری کرنی ژ مافین گهل کوردستانی و پێکهاتین نه ته وهیی و ئایینی یین عێراقی دا تیما مه یا کوردستانی ههکاری و ههگرتن و ته باییه کا زۆر باش و دیرۆکی دگهل ههقدو ههبوو.

مخابن ههقه یمانین مه یین شیععه ئه وین مه بههقرا عێراقا نوو دامه زانندی ده می دیتی وان جهی پی خوه یی ل عێراقی قاییمکری (موکمکری) ده ملده ست که تنه د ناقا پرۆسه یه کا پر مه ترسی و خه له ت دا، ئه و ژ ی بنپیکرنا دهستووری و په راوێز کرنا پێکهاتین عێراقی و کار کرن بۆ بچوو کرنا سه نگا کوردان د ناقا سازی و ده زگه هین ده وله تی دا، ژێده رێ قی بنپیکرنی بی باوه ربیا وان بوو ب دهستووری نوویی عێراقی، د دیباچه یا (پیشه کیا) دهستووری دا هاتییه: پیگیریکرن ب دهستووری مه رجه بۆ مانا یه کپارچه یا عێراقی، ئه قه ژ ی بوو ئه گه رێ و ی چه ندی کورد قی دهستووری په سهند بکه ن (بپه ژرینن). د راستی دا مه د ده می نفیسینا دهستووری دا ترسا و ی چه ندی هه بوو هزرا شو فینیزم ل عێراقی یا به رده وام بیت، ئه وا د دیباچه ی دا هاتی وهك به ربه سته کی (رێگریه کی) بوو به رامبه ر دوباره ژفرینا هزرا شو فینیزم و خوه سه پاندنی.

نیشانین بنپیکرنا دهستووری پشتدانه په یمان و پێکهاتنان د پرۆسه یا بجه ئینانا ماده ده یی ۱۴۰ ی دهستووری دا بهرچا قبوون، ل دوو ف دهستووری پیدقی بوو قوناغین ئاسایی کرن و سه رژمیری و راپرسی (گشتپرسی) ل سالا ۲۰۰۷ ی ب کریار هاتبانه بجه ئینان، به لی د راستی دا چ ژ شان پینگا شان نه هاتنه ها قیتن و ئه گه رێ قی چه ندی ژ ی خوه قه دزین و پیگیرینه کرنا حکومه تا عێراقی بوو ب دهستووری.

ژ سال ۲۰۰۵ ئى قە ھەر ھەلبۇرتنەكا ھاتىيەتەكرن ياسايدىن ھەلبۇرتنا ب رەنگەكى ھاتىيەدارشتن كو د ئەنجام دا ھۇمارا كورسايىن كوردستانى د پەرلەمانى دا كىم بىيت، برىار بوو سەرژمىرىيا خەلكى عىراقى بىتەكرن بەلى ژبەر ھۇكارىن جودا جودا ھەتا نھا نەھاتىيەكرن، چەندىن جاران ل دووف پەيمانىن ئەمرىكيان داينە مە مە دەست ژ ھندەك مافىن خوە بەرددا و پشكدارى د پرۆسەيا سياسى دا دكر، بەلى ھەروان پىگىرى ب پەيمانىن خوە نەدكر.

پۇستى سەرۇكاتيا كۇمارا عىراقى پشكا كوردان بوو، د يەكەمىن گەرا سەرۇكاتيا كۇمارى دا مام جەلال بوو سەرۇك كۇمار، د گەرا دووى دا ئەمرىكيان د قيا وى پۇستى نەدەنە كوردان، پشكى ھەلبۇرتنىن سال ۲۰۱۰ ئى يىن عىراقى ئەياد عەللاوى سەرکەتتى ئىكى يى ھەلبۇرتنان بوو، بەلى ب بەھانە يىن جۇرا و جۇر ئىرانى و ئەمرىكا نەھىلا ئەو بىتە سەرۇك وەزىران، ھەروەسان ئەمرىكيان د قيا كەسەكى دى ژ عەرەبىن سوننە بکەنە سەرۇك كۇمار و پۇستى سەرۇكى جقاتا نوونەران بدەنە كوردان. دەمى ئەمرىكى بۇقى مۇزى دگەل من ئاخفتىن، من پرسىار ژ وان كر ئەرى ھەو د قىت مام جەلال وەك سەرۇك كۇمار نەمىنىت يان ھەو د قىت پۇستى سەرۇك كۇمارى بۇ كوردان نەبىت، د بەرسقى دا گۇتن مەرەما مە ھەردو نە، من ژى د بەرسقى دا گۇتە وان: پۇستى سەرۇك كۇمارى پشكا كوردانە و د قىت ھەر مام جەلال بىتەقە سەرۇك كۇمار، ئەو بوو مام جەلال بۇ جارا دووى وەك سەرۇك كۇمارى عىراقى ھاتە ھەلبۇرتن، د پەرتووكا (يارىا داوىى و ئالىى قەشارتى ژ شەرى سەخمەرات عىراقى ژ جۇج بۇش ھەتا باراك ئۇباما) (The End Game) ژ نقىسىنا (مايكل گۇردەن و بىرنارد تراينور)^{۲۷} زۇر ب ھوورى ئامازە ب قى مۇزى ھاتىيەكرن.

27- Michael R. Gordon - General Bernard E. Trainor - The End Game, the inside story of the struggle for Iraq from George W. Bush to Barack Obama, Random House, March 2013, P.642 - 646.

گەلەك جاران ئەمىرىكى د سەرەدەرىكرنا خوه دا دگەل ئاريشه و كيشه يېن عىراقى د كه تنه د شاشىيان دا، هه موو جارا ژى دثيا كوردان باجا (خويكا) شاشيىن وان دابا و دەست ژ مافى خوه بەردابا، د سەردەمى ئەنجام دانا رېفراندۆم ئەگەرئ دژاتىيا وان بۆ رېفراندۆمى ئەو بوو كو وان باوەرى هەبوو رېفراندۆم دى بېتە ئەگەرئ لاوازبونا حەيدەر عەبادى سەرۆك وەزىرئ عىراقى يى وى دەمى و ئەگەر رېفراندۆم نەهيتەكرن دى عەبادى بەهێزكە قىت و دى ئىران د قادا سىياسىيا عىراقى دا لاواز بىت. ئەو خواندنا ئەمىركىيان بۆ سەروبهرى يا راست نەبوو، وان دثيا ژبەر خاترا كەسەكى گەلى كوردستانى دەست ژ مافى خوه بەردەت.

هندى پەيوەندى ب مژارا نەفت و گازى ئە هەى، هەريما كوردستانى چ پېنگاڤين بەروشاژى دگەل دەستوورى نەهاڤىتېنە ل مەها شوباتا ٢٠١٧ ئى بەرهەقى بۆ ياساينەفت و گازى داوى هاتن، لى حكومەتا عىراقى دەست ب كوشتنا دەمى و ئىنانا مەهانەيان كر، د كۆمبۆونەكى دا ب ئامادەبوونا زالمای خەلىل زاد^{٢٨} ى وەزىرەكى خوەدى سەنگ و پشتگەرمى شىعەيان گۆت: پېدڤيه حكومەتا عىراقى خەمسارىي د وئ مژارى دا بكەت و دەمى بكوژىت، كوردان ئەو شىيان نابن ئەو ب خوه نەفتى بەرهەم بېنن.

قى چەندى نىازا حوكمدارىن بەغدا پتر رۆهنكر كو وانا باوەرى ب دەستوورى و هەڤيشكىي نىنە، هەريما كوردستانى شىا نەفتى بەرهەم بىنىت و بەرهەم ئىنا، بەلى دەمى حكومەتا عىراقى ل شباتا ٢٠١٤ ئى بۆدجەيا هەريمى برى هەريم ناچار بوو نەفتى بەنڤىرېتە دەرڤه، پرىنا بۆدجەيا خەلكى كوردستانى پېنگاڤهكا نەياسايى و نەدەستوورى بوو و تاوانەكا مەزن بوو دەرەهەقى خەلكى كوردستانى

٢٨ - دىپلۆماتكارەكى ئەمىرىكى يى ب رەسەن ئەفگانستانى يە سالىن ٢٠٠٥ و ٢٠٠٦ و ٢٠٠٧ ئى باليوژى ئەمىركا بوو ل عىراقى.

هاتییه کرن، چ ژ تاوانا کیمیا بارانا خه لکی کوردستانی ژ ئالیی رژیما به عسی
قه کیمتر نه بوو و هیژ زیده تر بوو، ژ بهرکو ب پرینا بۆدجه ی ته قایا خه لکی
کوردستانی هه تا زارۆکیین شیرخۆرین د لاندکان دا بوونه ئارمانج.

ژ بهر قی پینگا قاشا نه ده ستوریا حکومه تا عیراقی و سه خمه رات گه رهنه تیکرنا
بۆدجه یی هه ریمی ده ست ب شاندا نه فتی بۆ ده رقه کر، مخابن پشتی قی
پرۆسه یی ل به غدا ده ست ب هه وه کا به رفه رها دسه ردا برن و شیواندا راستییان
هاته کرن و قی هه وی رهوشه کا وه سان ئینا پییش هه رکه سی پتر دژایه تیا کوردان
بکه ت ئاستی ئالیگرین وی پتر لی بهییت و د هه لبژارتنان دا پتر دهنگان ب ده ست
قه بینیت.

شەرى داعش

شاشيىن حوكمدارىن عىراقى ۋەلات بەرەف كنارى ۋىرانبونى دېر، سىياسەتا تائىفەگەرى (تىرەياتى) ۋ تەكرەۋى ۋ ۋەدەركنا پىكھاتىن دىتر ۋ گەندەلىيى عىراق ژ پەسنين دەۋلەتى دووركىبوو، ھىزىن لەشكەرى ۋ تەناھىيى يىن عىراقى ل سەر بنىياتى تاگرىيى بۆكەسان نەك بۆ ۋەلاتى ھاتىبون ئاڭاكرن، ھەموو ئەو شاشيىن سىياسى رىخوشكەر بوون بۆگەشبوون ۋ بەھىزبون تىرۆرىستان ل رۆژئاقايى پارىزگەھىن ئەنبار ۋ مووسل، د ئەنجام دا ل رۆژا ۱۰ى حىراندا ۲۰۱۴ى د چاقنوقاندنەكى دا تىرۆرىستان دەست ب سەر باژىرى مووسلى دا گىرت ۋ بەرەف ژىر چوون ھەتا نىزىكى دەرگەھىن بەغدا بووين. چەند مەھان بەرى قى بۆيەرى د رىكا سەيد ھەمار ھەكىم ۋ د. رۆژ نورى شاۋەيس جىگرى سەرۆك ۋەزىرىن عىراقى يى ۋى دەمى ۋ رۆبىرت ستىڭن بالىۋزى پىشتىرى ئەمىرىكا ل عىراقى من دەستەلاتدارىن عىراقى ئاڭدار كرن كو تىرۆرىست

ل دهقەرا (حەزەر)^{۲۹} یا روژئاڤایی نەینەوا مژوولی چالاکى و تەڤگەرین بەردەوامن و مەترسى ل سەر باژیرى مووسلى هەیه، بەلى نوری مالکی سەرۆك وەزیرین وى دەمى یى عیراقى گرنكى ب ئان هوشدارییان نەدا و ئەو بوو پشکەکا زۆر ژ پارێزگەهین روژئاڤا و ناڤینین عیراقى کەتنە ژیر داگیرکنا تیرۆریستان. من ب خوە ژى بەرى داگیرکنا مووسلى ژ ئالىی داگیرکەران قە ب تەلهفونى دگەل نوری مالکی ئاخفت و ژ وى مەترسیا ل سەر مووسلى ئەو هشیار کر، هەروەسان هیزین پيشمەرگەى پيشنیاژ دابوو هیزین لەشکەرین عیراقى دا بهەقرا ئۆپەراسیۆنەکا لەشکەرى بو راماڵینا چەکدارین پیرۆریست ل دهقەرى ئەنجام بدەن، بەلى مخابن ئەو هوشدارى و ئامۆژگارى و پيشنیاژ ب گرنكى نەهاتنە وەرگرتن.

پشتى کول ۱۰ى حزیرانا ۲۰۱۴ى داعش دەست ب سەر باژیرى مووسل دا گرتى پيشقهچوونا چەکدارین داعش بەرهف دهقەرین نیڤا عیراقى بلەزتر لى هاتن و ئەو نیزیکی بەغدا بوون. بەلى ژ نشکەکى قە بەرى پيشقهچوونا خوە دا کوردستانى و هیرشى باشوورى کوردستانى کرن. ئەف مزارە ئیک ژ نەینین مەزنین شەرى (داعش)ە کانى بۆچى وان هیرش کرە سەر کوردستانى؟!، دوور نینە ئەف هیرشە ب دلى گەلەک ژ شوفینین دەقەرى بیت، کوردستان جەهەکى ستراتیژى و دەوله مەندە ب سامانى ئاقى و نەفتى ئەقە ژى هۆکارەک بوو کو چاقى (داعش) ل سەر بوو دقیا داگیربکەت، داعشى وەسان هزردکر کو کوردان شیانین بەرخوەدانى نینن و زوو دى هەلوەشیین و خوە ب دەست قە دەن، ئەو چەندە ژى دزانى کو کوردان چەکى باش نینە و دوورپچا بەغدا و جیهانى ل سەر کوردستانى یە، دگەل قى چەندى دوى دەمى دا کوردستانى

۲۹- قەزا حەزەر کەتیه باشوورى روژئاڤایی باژیرى مووسل نیزیکی سنوورى سورین.

دەست ب قوناغا قەژاندن و پېشكەتنى كړبوو، هېرشا داعش ھۆكارەك بوو بۆ گرتنا ريكى ل بەر پېشكە چوون و سەرخواه بوونا كوردستانى، زېدهبارى قى چەند ئاليين شوڤينيزم د ناف داعش دا دثيا ب هيزا چەكى دەقەرېن ناكۆكى ل سەر ھەى ژ دەستين كوردان بېننە دەر و پېكھاتين قان دەقەرەن ژناف بېەن. (نەخشەيى ژمار ۱).

ئەو ل وى ھيقيى بوون پېشمەرگە بشكىت و ب ساناهى دەقەرېن ماددەيى ۱۴۰ ئى داگيربەكەن و جېھان ل سەر كرىارا وان بى دەنگ بىت، د رۆژانين رېفراندۆم و بۆيەرېن شازدەھى ئۆكتۆبەرئ دا ئەم تېگەھشتين ئەوېن ھاريكارييا بەھيزبوون و گەشبوونا داعش كرى، ئەوېن مەشق ب چەكداريىن داعش كرى و چەكدار كرىن و ريكين لۆجىستىكى بۆ ھاتنوجوونا وان گەرەنتىكرى ھەر وان ل مەھا حزيрана ۲۰۱۴ئ بەرئ داعش دايە كوردستانى، داعش چەكەك بوو د دەستين ھيزين شوڤينيزمېن دەقەرئ دا بۆ ليدانا قەژاندن و سەرخواه بوونا كوردستانى.

د شەرى داعش دا گەلى كوردستانى خويكەكا مەزن يا مروقى و ئابوورى دا، ئەو شەرە د دەمەكى دا بوو حكومەتا عىراقى بۆدجەيا ھەريما كوردستانى بېرى بوو، بەھيى نەفتى ژى ھندى بېژى نزم ببوو، خەرجيى شەرەكى دژوار و گران ب دريژييا ھزار و پينچ سەد كىلۆمەتران يى مەزن بوو، زېدەبارى قى چەندئ مليۆنەك و شەش سەد ھزار كەس مشەختين عىراق و سوريى ل كوردستانى ببوونە ميقان، د وى شەرى دا (۱۹۲۱) پېشمەرگەيان گيانى خوە كرىە قوربانى وەلاتى و (۱۰۷۵۷) پېشمەرگە بريندار ببوون، (۶۳) پېشمەرگە ب دىلى كەتبوونە دەستين داعش د بى سەروشوينن، ب سەدان داستانين قارەمانىيا ھاتنە تۆمار كرن، پېشمەرگەيىن ھندى بېژى قارەمان و خۆشتقى

مە ژ دەست دان، ھەر بەھۆستەكا خاكى داگیرکریی کوردستانى ب خوینا کەسەكى عەزیز و خوشتقى و قارەمان ژ دەستى تیرۆریستان ھاتیبە ئازاد کرن، بەلى مخابن د ناھا کوردان دا ژى مە دیت ھندەك ھەنە ژ سەنگ و بەھایی قى قارەمانىیا پىشمەرگەى کیم دكەن و ھەسان دەن خۆیاکرن کو فروکەيىن ھەقپەیماننا بوون شەرى داعش کرى و پىشمەرگەى چ رۆلەك نەبوو، راستە و ناھیتە قەشارتن پشتەقانىیا ئاسمانىیا فروکەيىن ھەقپەیمانان ھاریکاریبەکا زۆر باش بو پىشمەرگەى کریه و ھیزین ھەقپەیمان و ھاریکارییا وان دگەل مە ھەژى سوپاسى و ریزگرتنا مە نە. بەلى ئەوین ل قادا شەرى خوینا خوە دایە ریتن و دوژمن شکاندىن پىشمەرگە بوون و دقیت ئەف راستیە ھەك خوە بو نقشین داھاتی بێتەقەگۆھاستن.

داعش ئیش و زیانەکا مەزن گەھاندە خەلكى کوردستانى، تاوانین ھۆقانه و دلەھژین بەرامبەرى کوردین ئیزدى ئەنجام دان، ئەو تاوانین وان یین دوور ژ ھەر رەھوش و بەھایەكى مرقایەتى نیشانا ئاستى پرگونەھکاریى ئایدلۆژیا وانا نیشان دەت. ل دەسپیکا شەرى داعش چەكى پیدقى ل بەر دەستین ھیزین پىشمەرگەى نەبوو، حکومەتا عیراقى دوورپىچا چەكى ل سەر کوردستانى سەپاندبوو و ئەمریکا ژى نە دەھىلا وەلاتین دى چەكى بفروشنە پىشمەرگەى، د ھەمان دەم دا تیرۆریستین داعش چەكەكى زۆر و گران و شیانین لەشکەرین دو دەولەتین سووری و عیراقى کەتبوو بەردەستى وان و ب وان شیان و وى چەكى ھیرشى پىشمەرگەى کرن دەمى ل ۳ى مەھا تەباخا ۲۰۱۴ى داعش شنگال داگیرکری چەكى دەستى پىشمەرگەى چەكەكى سقك بوو، ئەو پىشمەرگەيىن ل شنگالى نە ھیزەکا پرچەك و نەژى ب ژمارا خوە د زۆر بوون. ژ ئالىی جوگرافى قە ژى شنگال ھەك گزیرتەكى (دوورگەھەكى) بوو ھەفتى کیلومەتران

ژ هەریما کوردستانی و چهپەرین پێشمەرگە ی دوور بوو، ئەو ریکین سەرەکیین هەریما کوردستانی و شنگالی ب هەقرا گریددەت ژ ئالیی عەشیرەتین عەرەبیین تیکەلی دگەل داعش هە ی هاتبوون گرتن، د دەمەکی کیم دا وانا ئەو ریکا هاریکاری و پشتەقانی دگە هاندە شنگالی گرت، د وی دەمی دا نه ئەمریکا و نه ژى هیژین هەقەیمان د قادا شەری دا بوون کو بکارن هاریکاریا پێشمەرگە ی بکەن، ژبەر قان ئەگەران بوو داعش کاری شنگالی داگیر بکەت.

ئەو پێشمەرگە یین ل چیا یی شنگالی مایه دگەل ئاوارەیان، مینا قارەمانان چیا یی شنگالی و شەرەفە دین پاراستن و نه هیلان دەستی داعش بگە هیتە وان سەدان هزار پەنابەرەان یین هەوارا خوە ئینایە بەرچیا یی شنگالی. بەلێ مخابن گەلەك جارەان مە گوە ل موزایە داتین خەلکەکی دبیت کو ل دوو ف تەخمینا وان وان شنگال پاراستیە، ئەقە د سەرۆبەرەکی دا بوو هیژ پێشمەرگە ی سەر ژ نوو خوە ریکنە خستبوو قە و هیژ هیژرش نە کربوو سەر داعش و ریکا سحیلا - شنگالی و دەقەرەا زومار و چیا یی شنگالی و باژیری شنگال ئازاد نە کربوو.^{۳۰} کە سەك ژ خوە دیین موزایە داتان بەرچاف نە دكە تن

۳۰- ل دەسپیکە هیژرشین داعش بۆ سەر کوردستانی هەتا داویا مەها سیپتەمبەر (ئەیلوول) ۲۰۱۴ تنێ خەما من ئەو بوو دێ چاوان شێین کوردستانی و خەلکی وێ بزقزینیقە رەوشا وانا یا پێشیی و سەرۆبەرەکی سروشتیی وەسان ئامادە کە یین خەلک یی بەرەق بیت بۆ شەرەکی دۆمدریژ و پێشمەرگە ژى ژ ئالیی پلان و ریکخستن و مۆرالێقە بگە هیتە وی ئاستی سەرژنوو دەست ب هیژشان بکەت و دەقەرین داگیرکری ب هیژا چەکی ژ داعش بستینتە قە و داکو دەلیقە ل بەر داعش نە مینیت دەقەر و جەین دی یین کوردستانی داگیرکەت. پشتی کو ئەز گە هشتیمە وێ باوهری وەلاتییان بەرەقە یی هەپە کوردستان بکە قیتە د قوناغا هیژشاندا بۆ سەر دەقەرین داگیرکری کوردستانی، د وی دەمیدا من فەرمانا دەسپیکرنا ئۆپەرەسیۆنا رەبیعە دا و ل سپیدەیا ۳۰ سیپتەمبەر ۲۰۱۴ ب مەرەما نە هیلا نا گە فین داعش ل سەر دەقەرین سنووری و سنووردارکرنا پە یوهندی و تیکە لیپن داعش د نا قەرەا سوریی و عیرا قیتدا، ئۆپەرەسیۆنا ئازادکرنا رەبیعە ب پشکداریا پینچ هزار پێشمەرگە یان دەسپیکر (نەخشە یی ژمارە ۲)، ئەف ئۆپەرەسیۆنە یەك بوو ژ زنجیرەکا ئۆپەرەسیۆنن هەرە گرنگ یین پێشمەرگە یین قارەمان بۆ شکاندنا ئەفسانەیا داعش ئەنجام داین و ریک بۆ چوونا چیا یی شنگالی خوشکری کو د وی دەمیدا گە هشتن ب چیا یی شنگالی ئارمانجی ستراتیژیی هیژا پێشمەرگە ی

دەمى پېشمەرگەى داعش شكاندى و سەرکەتن ب دەستقە ئىناى وانا دەست ب موزايەداتان و نمايشكرنا خوه كر.

دگەل شان ھەموو كارەساتىن ب سەرى براين مە ل شنگالى ھاتىن پېشمەرگەى د شەرى دا چ جارەن ھزرا تۆلەستاندى نەدكر، پېشمەرگە د ھەموو وان شەران دا يى پىگىربوو ب ياساين شەرى و تنى جارەكى ژى جھەكى سقىل نەكرە ئارمانجا چەكى خوه، پېشمەرگەى ئەفسانەيا داعش شكاند مەردانە و مېرخاسانە د قادا شەرى دا تۆلا خووشك و براين خوه يىن ئىزدى قەكر و سەرى داعشان دانا ژىر پى كوردىن ئىزدى.

مخابن دەولەتا عىراقى يا د شەرى داعش دا نەشاي پىكھاتىن عىراقى بپارىزىت ھارىكارىيا پېشمەرگەى ژى نەكر، تنى يەك فېشەك ژ ئالى عىراقى بۆ ھەرىمى نەھات، ئەقە د دەمەكى دا بوو كو سەرى دەە سالان بوو حكومەتا

بوو. پشتى قى سەرکەتنى ل سىپىدەيا ٢٥ ئۆكتەبەرى (چرىا ئىكى) ھىزىن پېشمەرگەى دەست ب ئۆپەراسىيۇنا رزگاركرنا ناحىا زومار و گوندىن دەوروبەرىن وى كر و د دەمەك كورتدا ئەو دەقەر رزگاركرن و دربەكى كۆزەك ل تىرۆرىستىن داعش دا، (نەخشەيى ژمارە ٣) و پشتى شان ئۆپەراسىيۇنان تەبايى ھىرشىن دوژمان ل تەبايى بەرۆكىن شەرى ھاتنەشكاندن و ژناقېرن.

پشتى ئازادكرنا رەبىعە و زوممار رىك بۆ ئازادكرنا دەقەرا شنگال و شكاندنا دوورپىچا ل سەر چىايى شنگالى خوشبوو، ل رۆژا ١٧ دىسەمبەرا (كانونو ئىكى) ٢٠١٤ ئى كو ھەقدەم بوو دگەل رۆژا ئالايى كوردستانى فەرمانا دەسپىكرنا ئۆپەراسىيۇنا ئازادكرنا دەقەرا شنگالى دەرەكت، (نەخشەيى ژمارە ٤) ھىرشا ھىزىن پېشمەرگەى ژ مىحوەرى زوممار بۆ ھەردان ناف جەرگى دوژمنى دەسپىكر، ھەرەسان ئەو پېشمەرگەيىن سەرى چوار مەھان بوو بەرخوەدانەكا مېرخاسانە ل چىايى شنگالى كرى و نەھىلاى تىرۆرىستىن داعش بگەنە چىايى شنگالى وانا ژى ژ چىايى بەرەف ژىر ھىرشى سەر چەكدارىن داعش كرن و دەمەكى كورتدا ھەردو ھىزىن پېشمەرگەى ل ھەردان گەھشتە ھەف و سەرکەتنەكا دىرۆكى تووماركر و دوورپىچا لسەر چىايى شنگالى كو دوازدە ھزار ئىزدى ھەمبىزكرىون شكاند، ل رۆژا ١٢ نۆفەمبەرا (چرىا دووئ) ٢٠١٥ ئى ب مەرەما رزگاركرنا يەكجارى و سەرانسەرىا شنگالى و دەقەرىن دەورو بەرىن وى ھىرشا ھىزىن پېشمەرگەيىن كوردستانى ب پشتەقانىا ئاسمانىا فرۆكەيىن ھەقەيىمانان ژ سى ملانقە دەسپىكر و د وى ئۆپەراسىيۇنىدا شنگال ھاتەئازادكرن.

عیراقی هیڙین پېشمه رگه ی ژ چهك و تهقه مه نی و پېدقیښ له شكه ری بی باهر کریڼ، هه رچه نده ل دووډ ده ستووری و لهه قهاتنان پېشمه رگه پشكهك بوو ژ سیسته می بهرگری عیراقی، حومه تا عیراقی نه تنی هاریکاریا پېشمه رگه ی نه كر بهلكی ئاستهنگ و پرسگریك ژی دئځسته د ریکا وان هاریکاریان یښ وهلاتین جیهانی بو پېشمه رگه ی د هنارتن.

ل څیری پرسیارا سه ركه کی ئه وه چما عیراقی د شهړی داعش دا هاریکاریا پېشمه رگه ی نه كر و یا به رده وام بوو ل سهر سه پاندنا دووړپېچا ئابووری ل سهر هه ریمی؟ به روڅاژی دگهل سه رده ریا حومه تا عیراقی پېشمه رگه ی ب مه رما هاریکاریا عیراقی كه ركوك و ده قه ریڼ قه قه تیای پاراستن، هه كه هیڙین پېشمه رگه ی بهرگری ژ كه ركوكی نه كریا چاره نفیسا وی ژ یا مووسلی باشتر نه دبوو و دكه قیته ده ست تیروریستین داعش. گه لك جاران ب بهر گوځین مه دكه فت كو دگوځن پېشمه رگه ی كه ركوك و ده قه ریڼ دی یښ داگیر کریڼ، به لی یا راست و دروست به روڅاژی څی گوځنی بوو، پېشمه رگه ی كه ركوك و ده قه ریڼ قه قه تیای و كانین نه فتی ژ داگیرکرنی و هیرشین تیروریستان پاراستن، د شهړی مووسلی دا پېشمه رگه ی بهرگوځین (ئینیښ) پېشیی یښ بهرگریا تیروریستان شكاندن و کلیلا سه ركه تنی دا ده ست حه یدر عه بادیی سه روك وه زیرین عیراقی یی وی ده می و ب باوهریه كا موكم و دلفره هیی قه پېشمه رگه ی ده رگه هی بهرگوځین پېشیی بو هاتنا هیڙین عیراقی قه كرن.

زیده باری وی شهړی گران و دووړپېچا ئابووری یا حومه تا عیراقی و نزمبوونا بهاییڼ نه فتی ل بازارین جیهانی، هه ریم كوردستانی ببوو په ناگه هه كا ته نا بو ملیونهك و شه شسه د هزار ئاواره و مشه ختین عیراقی و سوریی ئه ف ژماره یه وه كه ه قبوو دگهل ٢٥٪ ژ شینی (ئاكنجی) ین هه ریم كوردستانی،

خەلکی و حکومەت و رێکخستنی و سازییەن حزبی ل هەریمی رۆلەکی گەرنی دگێرا د هاریکاریا ئان پەنابەران دا و د هەمان دەم دا وەك پێشمەرگەییەن خوەبەخش ل بەرۆکیەن شەری بەرخوەدان دکر، بەلێ حکومەتا عێراقی بۆ قەحەواندن و نیشتەجێکەنا ئاوارەیان هاریکاریا حکومەتا هەریم کوردستانی نەکر هەرچەندە پەنابەران ئاوارەیان خەلکی پارێزگەهێن ناھینین عێراقی و عەرەبیەن سوننە بوون ئانکو عێراقی بوون.

چما حکومەتا عێراقی کو پەرەیهکی زۆر ل بەردەستان بوو د حەواندن و خوەدیکەنا ئاوارەیان دا هاریکاریا هەریمی نەکر؟ ئەرێ هەریم کوردستانی پشکە نەبوو ژ عێراقی؟ یان ژێ د بنیات دا دەستەلاتداری عێراقی کوردستانی ب پشکە ژ عێراقی نزانن؟ دەهان جاران د کۆمبوون و دیداراندا دگەل مێقانین بیانی و شاندى عێراقی ب خوە ژێ مەژارا هاریکاری نەکرنا عێراقی د حەواندن و خوەدیکەنا ئاوارەیان دا بەرچاڤکریه، بەلێ یا بێ ئەنجام بوو، (بان کی مۆن)³¹ سکریتیژی نەتەوہییەن هەڤگرتی دو جاران ل 24 تیرمەها 2014 و 26 ئادارا 2016 ئ سەرەدانا هەریم کوردستانی کریه، هەردو جاران مەگۆتی رەوشا ئاوارەیان زۆرا گرانە و هەریمی ب تەنێ خوە دایە بەر قی پشیتی گران و هاریکاری جفاکی نیڤدەولەتی نە ل ئاستی پێویستەن و حکومەتا عێراقی ژێ ب چ شێوەیان هاریکاریا هەریمی نەکریه، مەگۆتە (بان کی مۆن) عێراق ئاوارەیان ب وەلاتییەن خوە نزانیت لەوما ژێ هاریکاریا وان ناکەت.

31 - (بان کی مۆن) دیپلۆماتکار و وەزیری پێشتر بێ وەلاتی کوریا باشوور، د ناڤەرا 2006 - 2016 ئ بۆ دەمی دەه سالان سکریتیژی گشتیی نەتەوہییەن هەڤگرتی بوو.

بی هیقیبوونا کوردا ژ عیراقا نوو

هیژ سالا ۲۰۱۰ی بوو من ههست ب وئ چهندي کر کو عیراقا نوو
 ئه واپشتی ۲۰۰۳ هاتییه ئاڤاکرن یا بهرهف ژووردانیه کی مهترسیدار و
 حوکمداریه کا تاکه کهسی دچیت، دگه له ک کۆمبوون و دیداران دا من ئاماژه ب
 ئی مهترسی کریه، من بزاف کرن هه موو ئالییان ئاگه هدار کهم هه که ئه ف
 بنییکرنا دهستووری بهردهوام بیت و هه فیشکی بهرچاڤ نه هیته وه رگرتن
 عیراق دئ که قیته بهر کاره ساتین مهزن، مخابن که سه کی و ئالییه کی
 گوهدارییا هوشداری و شیره تین من نه کر و رۆژ ل دووڤ رۆژی په یوه ندییـن
 د ناڤه را هه ریما کوردستانی و به غدا ئالۆز دبوون و ئاریشه دکه تنه د ریکا
 وان په یوه ندیان دا.

پرسیارا گەلێ کوردستانی بوو ئەرێ چ رێکەکی بگرینه بەر؟ د سەر دەمی مەلەکی و کۆماری و بە عسیان دا هەشککیا کوردان بنیپکرن و خەلکی کوردستانی جینوساید کەرن، ل عێراقا فیدرالی و دیموکراسیا پشتی ۲۰۰۳ ئ چ هیقییەك نەمایە، دقیت کورد چ بکەن؟ ئەرێ سەدسالە کێن دی ب شەری ئە بین؟ نە ئەم دکارین ب شەری داوی ب دەولەتا عێراقی بینن و نە حکومەتین عێراقی شیاینە ب توند و تیژی و دژواری و دوورپیچ و جینوسایدی داوی ب خەلکی کوردستانی بینن و قرا مە بینن، باشە هەتا کەنگی ئەف دۆزەخە دی یا بەردەوام بیت؟ چما دی شەر و شەرەنیخ و هەفرکی د ناڤەرا مە دا بەردەوام بن؟ چما هزرێ ل رێکەکا دی نەکەین ئاشتی و برایینی هەردەم د ناڤەرا مە دا یا بنەجە بیت؟

ئەزمووین دیرۆکی وەسان دیار دکەن کو ب زۆری ژەهەف ئەقەتاندنا مللەتان یا سەرکەتی نابیت، ب هەمان شیوە بهەفرا گرێدانا ب زۆری یا مللەتان یا سەرکەتی نابیت، پشتی شەری جیهانی دووی وەلاتی ئەلمانیا د ناڤەرا هیزین شەرکەر دا ل سەر دو پشکان ئەلمانیا رۆژەهلات و ئەلمانیا رۆژئاڤا هاتە دابەشکرن، قی دابەشکرن چەند دەهسالییەکان ئەکیشا، بەلێ ل داویا سالیئ هەشتیان ژ سەدسالییا چوویی و ب هەرفاندنا دیواری بەرلینی ئەف دابەشکرن ب زۆری نەما و هەردو ئەلمانیا هەفرگرتن بوونە ئە یەك دەولەت. ئەف مزارە بو وەلاتی چیکوسلۆفاکیا بەروفاژی بوو هەردو بهەفرا گرێدابوون و کربوونە دەولەتەك ب ناڤی چیکۆسلۆفاکیا، بەلێ ب شیوەیەك ئارەزوومەن دا ژ هەف جودا بوون و نەها دو دەولەتین جودانە ب ئاشتی ب رەخ هەقە دژین.

د سەدسالیئ چوویی دا بهەفرا گرێدانا ب زۆری یا پیکهاتین عێراقی کارەساتین تراجیدی ب دووف خوە را ئینان، دبیت دو برا د مالهکی دا بهەفرا

نه‌قه‌تینن و به‌رده‌وام د ناکۆکی و ئاریشه‌یان دا بن، به‌لێ هه‌که ژ هه‌ف جودا بوون و هه‌ریه‌ک ل مالا خوه‌ دێ ناکۆکی و کێشه‌یی‌ن وان ب داوی هی‌ن و هه‌تا هه‌تایی دێ هاریکار و پشته‌قانی‌ن هه‌قدو بن، ئه‌فه چاره‌سه‌رییا بنگه‌هینه‌ بوۆ په‌یوه‌ندی‌ی‌ن د نا‌قه‌ره‌ه‌ریما کوردستانی و پشکێن دی یێن عێراقی دا، د راستی دا ئه‌ف مژاره‌ ببوونه‌ رۆژه‌شا رۆژانه‌ یا خه‌لکی کوردستانی و نا‌قه‌ندی‌ن سیاسی. چما ب هه‌قدو‌گه‌هشتن و ئاوایه‌کی برایانه‌ نه‌بینه‌ دو برا و دو حیرانی‌ن هه‌تا هه‌تایی یێن هه‌قدو و ب ئاشتی و ته‌ناهی ب ره‌خ یه‌ک‌فه‌ بژین؟ چما نه‌بینه‌ پشته‌قانی‌ن هه‌قدو و کووراتییا ستراتیژی و ئابووری و ئاسایشا هه‌قدو؟

چما نه‌بینه‌ ته‌واوکه‌ری‌ن ته‌ف‌گه‌ره‌ قه‌ژاندن و پێشکه‌تنا ئابووری و واری‌ن دی ل ده‌قه‌ری و ب ره‌نگه‌کی هه‌رده‌می داوی ب کاره‌سات و هه‌ترکی و ئالۆزی‌ی‌ن د نا‌قه‌ره‌ه‌را خوه‌ دا نه‌ئینن. ئه‌گه‌ر پرسیار بێته‌کرن بوچی ئه‌ف پرسیاره‌ هاتنه‌ پێش؟ د به‌رسقی دا دێ بژین: مخابن چ ریکێن دی بوۆ گه‌لی کوردستانی نه‌هی‌لان کو بکاری‌ن ب ئاشتی و بێی پرسگری ل نا‌ف سنووری ده‌وله‌تا عێراقی بژین، مه‌ هه‌موو ریک جه‌رباندن، لی د ئه‌نجام دا سه‌رکه‌تی نه‌بووین، ب درێژییا سالی‌ن چوویی د هه‌ر دیدار و هه‌قدیتنه‌کی دا من ئه‌ف مژاره‌ بوۆ که‌سایه‌تی و به‌رپرسی‌ن عێراقی و که‌سایه‌تی و دیپلۆماتکاری‌ن بیانی به‌رچا‌فکریه‌ و من را‌گه‌هاندیه‌ کو ئه‌م یێن که‌تینه‌ به‌رامبه‌ری ئاریشه‌یه‌کی سه‌ری سه‌د سالانه‌ نه‌هاتییه‌ چاره‌سه‌رکرن، ئه‌م وه‌ستیاین ئیدی د شیان دا نینه‌ د‌گه‌ل ئاریشه‌ و کێشه‌ و شه‌ران دا بژین هوون بژینه‌ مه‌ گه‌لی کورد چ بکه‌ت دا کو یه‌کپارچه‌یی عێراقی بمینیت؟ چ ریکه‌کا دی مایه‌ کورد ب‌گرنه‌ به‌ر دا دا بمیننه‌ د عێراقی دا؟ تا‌که‌ گه‌ره‌نتیی مانا مه‌ ل عێراقی ده‌ستووره‌،

دەستوور ژى بنپىكرينه و روژانه زىدهگاشى ل سەر داخوازى و مافىن رهوايىن خەلكى كوردستانى دهينهكرن.

تهفگه را رزگاريوخوازا كوردى چ جارەن كيشه دگەل برايىن عەرب نەبوويه، كيشهيا مە دگەل رژيمىن عىراقى و عەقلىه تا حوكمدارا قى وهلاتى بوويه، هەر ل سەر قى بنياتى بوو درويشمى سەرەككى شۆرشا ئەيلوولى ديموكراسى بۆ عىراقى ئۆتۆنۆمى بۆ كوردستانى بوو، ب درىزيا خەبات و شۆرشا كوردستانى تنى جارەكى شۆرشا گەلى كورد كارىن تيرۆريستى و ترساندن و قەجناقندن بەرامبەرى خەلكى سقيلى عەرب نەكرينه، هەموو ئەقە بۆ هەندى بوو كو گرفتارييا سياسى د ناڤهرا مە و حكومهتى دا نەبىته گرفتارييهكا نەتەوهيى. لى هەكە رهوش ب قى رەنگى بەرەوام بيت ھۆكارىن مەزن هەنە ئەو گرفت ببنە كيشه و ناكوكيين نەتەوهيى و ئەتنى وى دەمى دى كارەساتا مەزن دەسپىكەت.

د قى قوناغى دا و هەقەم دگەل بەرەواميا شەرى داعش، مە دىت پىلەك دناڤ قادا عەربى دا دروستبوويه و بۆ مەرەمىن خوهيىن تايبەت هاندانا خەلكى دژى كوردان دكەت، ئەف كرىارە كارەك نەبەرپرساڤە و بى وىژدانى بوو، هەندەك ئاليين عىراقى دڤيا ب دژايەتيا مافىن كوردان جەى خوه بهيىز بيخن و د هەلبىژارتنان دا دەنگان بۆ خوه گەرەنتى بكەن، ئەقە زەنگا مەترسييهكا مەزن بوو عىراقى بەرەف ئايندەكى تارى و نەديار ببەت، كەسىن سەر ب قى پىلە ب پيشكەتن و ئاقابوون و گەشبوونا هەريمى د تەنگاڤ بوون، چاڤين وان پى نەرادبوون، دگۆتن كوردى دەوله مەند بووين و پارە و نەفتا عىراقى بۆ خوه دبەن، ئەقە د دەمەكى دا بوو سەرى سەدسالانە دەوله تا عىراقى نەفتا كوردستانى دبەت و ب وى نەفتى بوويه دەولهت و چەك پى كرىه و شەرى كوردان و دەوله تين هەقسوو كرىه.

د قى كاودانى دا ئهم ب يه كجارى بى هيشى بېووين كو بمينينه دگهل
عيراقى، پيدقى بوو هزره كى ل خوه بكهين و ب ئاشكرائى ل سهر مافين
رهوايىن گهل خوه بيهقين، ئه و ماف ژى سهر به خوهيى و سهر وهرييه، گهل
كوردستانى وهك گهلين دى يين جيهانى ههمو ئه و بنه مايين سهره كى هه نه
كو ببېته خوه ديى دهوله تا خوه، بهلى دقيت ب دهستقه ئينانا وى مافى
ب ريكه كا ئاشتى و دانوستاندن بيت دگهل به غدا و وهلاتين دى يين ده قهرى و
جيهانى، مه ئه و راستييه ژى دزاني ماف هه كه نه هيتتستاندن ناهيتتهدان و
هه كه كوردستان ل هيشى بيت كه سهك ل سهر سينييه كا زيرين پيشكه شى وى
بكهت، ئه قه بلال وى هيشى نه بيت.

ژ سالا ١٩٩١ى قه مه بو هه قسوويين خوه دياركر ئهم نه ژيدهرى گه فاييه،
پيشتر هه قسوويين مه ب چاقى گه ف و ههره شهيان ل مژارا فيدرايزمى دنيرى،
هر ب وى ئاوايى ل عيراقى ژى دودلى و نيگهرانى و دوژمناتى به رامبه رى
فيدراليزمنى هه بوو، لى راما نا فيدراليزمنى زور يا ساده بوو، فيدراليزىم ليكفه كرنا
داده روه رانه يا هيز و سامانى يه، پشكه كا زور ژ وهلاتين جيهانى ئه وين چه ند
نه ته وه و پيكه اتان هه مبيز دكه ن ب سيسته مى فيدراليزمنى دهوله تداريى دكه ن.

ل ٢ى شباتا ٢٠١٥ى د كونفرانسى ميونشن ^{٣٢} دا، من ديدار دگهل ژماره كا
سهركرديه يين وهلاتان ژ وانا خاتو ئه نكيلا ميركل راويژكارا ئه لمانيا و جوون
بايدن جيگرى سهرؤكى ئه مريكا و سهركرديه يين وهلاتين دى كرن، ههر هه موو
د سهرسورماى بوون ب سهركه تن و قاره مانيا پيشمه رگه دى د شهرى تيرورى دا،
وهك من د پهيث و ئاخفتنين وان دا هه ست پيكري په يقين ل دور سهر به خوه ييا

٣٢- كونفرانسى ئاسايشى ل ميونشن: كونفرانسه كى ناقدوله تيى به رفره هه سالانه ب پشكداريا
نونه ريى وهلاتان د وارين سياسى، ئابوورى، سهر بازي و هه ولگريدا ل باژيرى ميونشن يى ئه لمانيا
دهيته گيران.

كوردستانى ۋەك جاران بۆ جفاكى ئىقەدەولەتى نە تابۆ ۋ قەدەغە بوو،
 د شيان دا بوو ب ئاشكرا ل سەر وان مافىن خوەزا يىن خەلكى كوردستانى
 بپە يڭين، هەر د كۆنفرانسى ميۆنشن دا ل دۆر سەرخوۋەبوونى دگەل سەرۆك
 ۋەزىر يىن عىراقى ھەيدەر عەبادى ئاخفتم ۋ بۆ ۋى دياركر دڧىت قى مزارى
 ب لەھەقدوگەھشتن ۋ دىالۆك ۋ ئاشتى چارەسەربىيت.

سەرەدانا ئەمريکا

ل مەھا گولنا (ئايار) ۲۰۱۵ ئى مە سەردانا ئەمريکا كر و دگەل سەرۆك ئۆباما و جو بايدن جيگري سەرۆكى يى وى دەمى كۆمبووين، بەرى سەرەدانى دگەل تەڭيا پارتىن سىاسيىن كوردستانى كۆمبووم و من پرسىار ژى كر ئەرى ھەو پى باشە د كۆمبوونى دا ل دۆر مژارا سەرخواه بوونى دگەل سەرۆك ئۆبامای بپەيڤم؟، ھەموو ئالييان پى باش بوو دگەل سەرۆك ئۆبامای ل دۆر مژارا سەرخواه بوونا كوردستانى بپەيڤم.

پشتى وەرگرتنا پشتەڭانييا ئاليىن سىاسيىن ھەريىم بەرھەڤى بو سەرەدانا مە بو ئەمريکا ھاتنەكرن، د قى سەرەدانى دا من قيا قوباد تالەبانى كورى سەرۆكى رەحمەتى مام جەلالى و دەرپاز كوسرەت رەسۆل وەزىر د حكومەتا ھەريىم دا و كورى كۆسرەت رەسۆلى ھەروەھا مستەفا سەيد قادر ژ تەڭگەرا گۆران و وەزىرى پيشمەرگەى دگەل وى شاندى بن يى دگەل من سەرەدانا

كۆچكا سىپى دكەن، من مەرەم ب پشكدارىيا ناڧىرپىيان ھەبوو و من دڧيا د قوناغىن پاشتر دا ئەو شاھدەيى بۆ وى چەندى بدەن ئەم چاوان دگەل سەرۆك ئۆبامای ل دۆر سەرخواه بوونى و مافىن كوردستانى ئاخفتينه و ئەو ژى ھەلويستى ئەمريكا ببينن و بۆ حزبىن خوا و جەماوهرى خوا ڧەگىرن، من ڧيا ئەو دگەل من بن و شاھدەيى بدەن داکو پاشتر كەسەك نەبىژيت سەرخواه بوون بابەتەكى كەسايەتتى (شەخسىي) مەسعود بارزانى يە. داکو ئەو ژى بزائن سەرخواه بوون گرىدايى ژيان و چارەنڧيسى ھەموو وەلاتيانە بىي جوداھييا سياسى و نەتەوھيى و ئاييىنى و مافى ھەموويانە.

ل دووڧ خشتەيى سەرەدانا شاندى ھەريمى بۆ ئەمريكا ل رۆژا سى شەمبى ۵ى گولنا ۲۰۰۵ى سەرۆك ئۆبامای ل كۆچكا سىپى پىشوازي ل مەكر، دڧى روونشتنى دا جو بايدن جيگرى سەرۆكى ئەمريكا و باليوژى عىراقى ل واشنتن و چەند راويزكارەكىن كۆچكا سىپى د بەرھەڧ بوون. زۆر ب رۆھنى مە ئامازە ب وى سەرۋبەرى دژوار كرىي د سەدسالين چوويى دا خەلكى كوردستانى تيدا ژياى و من گۆتە سەرۆك ئۆبامای: مە ھەموو رىككىن جەرباندين و ئەم ژڧى سەرۋبەرى ماندوو بووين. سەرى سەدسالانە گەلى كوردستانى يى قوربانىيان ددەت و ل دووڧ ھەموو ياسا و عورڧين ئاسمانى و مرۆڧانى مافى گەلى مە يە ئەو برىارى ل سەر پاشەرۆژا خوا بدەت و ئەو ببىتە خواھىي برىارا خوا و وى رىكى بگريتە بەر يا ئەو ب باش دزانيت، ھەرۋەسان من گۆتە سەرۆك ئۆبامای ئەم يى بەرھەڧ پىڧراندۆم دچين بەلى نھا كارى مەيى سەرەكى شەرى داعشە، بەغدا نكاريت ھەڧشكييا مە بپەژىنيت و ئەم ژى نكارين ب پاشبەنديى رازى بين، ھەكە بەغدا ب ڧى سياسەتى يا بەردەوام بيت ئەم نكارين ب ڧى شىۋەى دگەل وان بەردەوام بين؛ سەرۆك ئۆبامای زۆر ب باشى گوھدارييا ئاخفتنىن من دكر و گۆت: من گەلەك تشت دەربارەى كوردان خواندينە و

ئەز ئاگادارى دىرۆك و خەباتا وانم و ئەز دزانم چ كارەسات ب سەرى وان ھاتىنە و ئەز ژ نىەت و ھىقىيا كوردان بۆ سەرخوہ بوونى تىدگە ھم و ئەز خوہ ب بەختە وەر دزانم كو من ژ ھەوہ گوہ لى دبىت د نھا دا كارى وە يى سەرەكى ژناقبرنا داعشە، ھەروەسان سەرۆك ئۆبامای گۆت ژى: بادەكا (دوسيا) كوردان و عىراقى د دەستى جىگىرى سەرۆكى (جۆ بايدن) دا يە و دگەل وى روونن و ل دۆرا وى بابەتى بپەيشن.

رۆژا پاشتر ۶ى گولانى بۆ تىشتا سپىدى ئەز مىقانى جىگىرى سەرۆكى ئەمريكا بووم، مە روونشتەكا درىژ ھەبوو چەند دەمژمىرەكان قەكىشا، ب بەرفرەھى و ھوىرى ئەز ل سەر دىرۆكا سەدسالىن ھەپشكىيا مە دگەل عىراقى و مژارا سەرخوہ بوونا كوردستانى ئاخفتم، وى ژى بۆچوونا وەلاتى خوہ دەر بارەى سەربە خوہيا كوردستانى و كىشەيىن ئالۆزىن رۆژ ھەلاتا ناھىن ب ھوورى بەرچاڭكەرن و د داوى پەيقتىن خوہ دا گۆتە من: ئەز و تو ھەردو د تەمەنى خوہ دا دى سەرخوہ بوونا كوردستانى بىنين.

ھەر د وى سەرەدانىدا ل ئەمريكا دگەل ئاشتەن كارتەر وەزىرى بەرگى و ژمارەما كۆنگرېسمانىن ئەمريكا كۆمبووم، ھەروەسان دگەل سەرۆكى ژوورا بازىرگانييا ئەمريكا و ھژمارەكا ئەكادىمى و مىدىاكاران و رەقەندا كوردى يا ئەمريكا كۆمبووم، د چ دىدارەكىدا كەسەكى نەگۆت: نابىت پىفراندۆم بكەن يان نابىت بەرەف سەربە خوہىي بچن، تنى پرسىارا دەمى ئەنجامدانى ژ مە دكرن. بەرپرس و سىاسەتمەدارىن ئەمريكا زۆر سوپاسا قوربانىدانىن پىشمەرگەى دكرن و د ھەمان دەمدا زانىارى ل سەر بەرخوہدانا گەلى كوردستانى و دلفرەھيا خەلكى كوردستانى ژ بۆ ھەواندنا سەدان ھزار ئاوارەيىن بى جە و رى ھەبوون، ئەو ئاوارەيىن ژبەر گەف و زۆردارىيىن تىرۆرىستىن داعش بەرەف ھەريما كوردستانى ھاتىن.

پىشتى ئەز ژ ئەمىرىكا زقرىمەقە دەملدەست دگەل ئالىيىن سىياسىيىن كوردستانى روونىشتم و ئەنجاميىن سەرەدانى بۆ وان بەرچاڭكرن، د وى كۆمبۇونا دىرۆكىدا ئەوال رۆژا ۱۸ى گولانى ھاتىيەكرن ھزر و بۆچوونىن خوە ژبۆ پىشتەقانىا سەرخوۋەبوونى ب ئاشكرايى بەرچاڭكرن، ل بىرا منە ھەر د قى كۆمبۇونى دا بەرىز عەلى باپىرى ئەمىرى كۆمەلا ئىسلامى عەجىبگرتنا خوە ب ئەنجام و دەسكەفتىن سەرەدانا مە بۆ ئەمىرىكا ديار كر و گۆت: "جەنابى كاك مەسعود ھەسان ديارە تو ب دەستەكى تەژى زقرىمەقە كوردستانى، ئەقە كارەكى گەلەك مەزنە و بەرپرسىاريەكا مەزنە، ئەرى تۆيى بەرھەقى قى بەرپرسىاريى ھەلگىرى؟" د بەرسقى دا من گۆتى: "بەلى مامۇستا بەرپرسىاريەكا مەزنە و ئەزى بەرھەقم بۆ ھەلگرتنا قى بەرپرسىاريى ب مەرەجەكى ل ناڧ خوە تىك نەدەن."

د راستى دا ئەف بەرسقا من ژ بەر وى چەندى بوو كو ئەزى دلىا نەبووم كو ھندەك ژ حزبان ھەتا داويى بمىننە دگەل پرۆسەيا سەربەخوۋەيا گەلى كوردستانى، نەكو بەرھاژى د نىقا رى دا پىشتا خوە بدەنە ھىقى و قىانا گەلى خوە. پىشتى ھەيقەكى ژ قى كۆمبۇونى مەدەت ھندەك حزب ل شوونا كاركرنى بۆ مژارەكا چارەنقىسازا ھەك سەربەخۆيى د پەرلەمانى دا مژوولى دروستكرنا ئارىشەيا و كۆدەتا بوون بۆيەرەين بىست و سى حزيرانى دووقرا ھاتن، ھەكە ل سالا ۲۰۱۵ئى ئالىيىن سىياسىي پىگىرى ب پەيمانىن خوە كىرەنە و بەرەف ئارىشە و پرسگرىكان نەچووبانە دا نھا ئەم ھەموو د رەوشەكا دىتر دابىن، مە دىت د دەمى ئەنجام دانا رېفراندۆما ۲۰۱۷ئى چاوان ھندەك ھىز و ئالى دژى رېفراندۆم راوەستىان و بۆيەرەين پىشتى رېفراندۆم شاھدەيى دەن كو ئەو ترسا من ھەي يا د جەئى خوە دا بوو.

سەرەدانا بەغدا

ل ٢٩ مەها ئەیلوولی ٢٠١٦ی داعش کەتیبوو د شکەستنی یەک ل دووڤ
یەک دا و لاواز دبوو، دگەل شاندهکی ئالیین سیاسیی کوردستانی ئەم چووینە
بەغدا.

یەکەمین دیدارا مە ل بەغدا دگەل سەرۆک وەزیری عێراقی یی وی دەمی
حەیدەر عەبادی بوو، دگەل عەبادی ئەم ل سەر وان تەحەدیاتی هەڤیشک د
ناقبەرا عێراقی و هەریمی یی پێکھاتی ژ شەڕی داعش و ئاریشەیا ئاوارەیان
ئاخفتین، مە د پەیاما خوە دا ئەو ئاگادار کر کو شاندی کوردستانی یی هاتییە
بەغدا دا دانوستاندنی ل سەر پاشەرۆژا پەیوەندیی هەردو ئالیان و چاوانیی
وان پەیوەندیان و بزاڤی هەڤیشکی هەردو ئالیان د واری بنەجھکرنی و
ئاسایش و قەژاندنا ئابووری و سەرژنوو ئاڤەدانکرنی بکەین، مە ڤیا بیژینە
سەرۆک وەزیری عێراقی ئەمین هاتین دا ب زمانی لەهڤدوتیگەهشتنی و دیالۆک و نیازەک

پاڭز دهر بارهه ئايندهه بپه يقين و عيراق و ههر يم ببنه كوور اتيا بهر ژه وهنده و ستراتيجي بو هه قودو.

هه ر د وي رۆژي دا مه ديداره كا بهر فرهه دگهل كه سايه تييين عيراقى و سه رۆكين گرۆپين (كوتله يين - فركسيۆنين) سياسيئن عيراقى هه بوو مه داخواز ژيكر دا كو داويى ب ئاريشه و ئالوزا بيان بينين وهرن دا هزرى ل ريكه كى بو چاره سه ريه كا بنگه هين بكه ين. ههروه سان ئهم دگهل رهوتا سه درى و هه قپه يمانيا نيشتيما ني و هه قپه يمانيا عه ره بى و سه ركرده يين سوننه يان و سه ركردا يه تيا حزا به ده عوه روونشتين، هه ر د وي رۆژي دا ل مالا سه يد عه مار حه كيمي مه كۆبوونه كا بهر فرهه دگهل ئالى و كه سايه تييين شيعه ئه نجام دا.

د وي كۆمبوننا بهر فرهه دا مه په يشكه بو به رهه قبوويان پيشكه شكر، د وي په يقى دا من دياركر ئه ق هاتنا مه په يامه كه سه خمه رات چاره كرنا ئه و ئاريشه و پرسگر يكين سه رى سه د سالانه به رسنگى مه هه موويان گرتى، ب بزاف و تيكوشينا هه موو ئالييان ئه قه داعش يا به رهف داويى دچيت لى پيدقيه ئه م خوه بو قوناغا پشتى داعش ئاماده كه ين، ب رۆهنى و ئاشكرايى من گۆته نوونه ر و كه سايه تييين شيعه پشتى ۲۰۰۳ ئى كورد ل وي باوه رى بوون دى ده ستور بنياتى پرۆسه يا سياسى و ژيانا نوو بيت، به لى مخابن ژ هه ق هه قه تيان و دوور كه تنه ك هاتيه پيش، رهوش يا وه سان لي هاتى ئه و شيعه يين مه ب باشى و پاكي په سنا وان دكر يى دژا يه تيا مافين كوردان دكه ن، پشكا مه ژ هه قپشكييا دگهل عيراقى ۴۵۰۰ گوندين كاثل و ۱۲۰۰۰ گه نجين كوردن فه يلى يين بى سه روشوينكرى و ۸۰۰۰ بارزانين ئه نفالكري و ۱۸۰۰۰ وه لاتيين دى يين ئه نفالكري و ب هزاران كوردن دى يين قوربانين چه كى كيمياوى يه.

پشتی ۱۹۹۱ئ و سه خمه رات عیراقی و بۆ قه کرنا به رپه ره کی (رووپه له کی) نوو و ئاشتیی ئهم دگهل که سیڤ تاوانبار روونشتین، مه دهستی خوه کره د ناف دهستی سۆر ب خوینا کورین ملله تی مه، د وی ده می دا ئه ز د نافا رووباری خوینا گه لی مه دا هاتمه به غدا، ئهم سه خمه رات عیراقی هاتینه به غدا ئهم ژبه ر خاترا بهه فرا ژیان و ئاشتیی و قه کرنا به رپه ره کی نوو هاتینه به غدا، به لی وان ئهم هه ژی وی چه ندی نه دیتین وه کی تاوانباران ل مه دنیرین. نها ژی د قوناغا پشتی ۲۰۰۳ئ دا مخابن ئهو شیعیه یین هه قبه یمانین کوردان ده ست ب برینا نانئ کوردان کر، نه دبوو وه سان ب سانا هی قئ ده ستریزیی دگهل کوردان بکه ن و هۆسا سزا بده ن.

د وی دیداری دا من گوته سه رکرده یین شیعیه یان د هه ردو قوناغان دا هه قشکییا مه سه رکه تی نه بوویه، دقیت ئهم هه ردو ئالی ل چاره سه ریه کا نوو بگهرین و ئهو چاره سه ری ل سه ر بنیاته کی نوو بیت، وهرن دا ب لهه ق دو تیگه هشتنئ ببینه دو برا دو جیرانیڤ راست، ماده م ئهم نکارین هه قشکبین، ئه ز داخوای ژ هه وه دکه م د په یاما مه بگه هن، هه ر د وی روونشتنئ دا پرانییا که سایه تیڤن شیعیه دگهل مه هه قبیر بوون کو د ده میڤ چوویی دا شاشیڤن مه زن هاتینه کرن و دقیت ل دوو ق چاره سه ریه یان بگهرین، به لی ب هه ر ریکه کی بیت یان ب هه ر ژیگرته کی بیت دقیت شه ر روونه دن و خوین نه هیته ریتن، هه ر ل ویڤرئ بریار هاته دان کۆمیتیه ک بیته پیڤکئینان تاییه ت ب دانوستادن و قه کۆلینان شیوای په یوه ندییان د ئاینده ی دا کانئ وه ک هه قشک بمینین یان ببینه هه قسوو (جیران) د هه ر ره وشه کی دا بیت دقیت ل هه ق دو تیگه هشتن هه بیت.

بريارا ئەنجامدانا رېفراندۆم

سەردانا مە بۆ بەغدا و گەھاندنا پەياما ھەر يەرمى بۆ ئاليين عيراقى چ تشتەك ژ رەوشا ھەيى نەگۆھارت، حكومەتا عيراقى يا بەردەوام بوول سەر برينا بۆدجەيا ھەريما كوردستانى، ھەرچەندە د شەرى دگەل تيرۆريستين داعش دا ھيزين پيشمەرگەى و ھيزين لەشكەريين عيراقى ھەفكارين ھەقدو بوون. پيشتر و بەرى ئەز سەردانا بەغدا بکەم شاندهكى ئاليين شيعە يى پيكھاتى ژ ھادى عامرى و خالد عەتييه و سادق رکاى سەردانا من كر. من گۆتە وى شاندى وەرن دا چارەسەرييهكى بۆ قى رەوشا خراب ببينين، يان ھەفشىكى بەيتە بجھئنان يان ب رەنگەكى ئاشتى ببينه دو برا و دو جيران، يان ژى ل دووڤ وان نيشانين بەرچاڤ دبن دى شەر د ناڤهرا مە ھەردو ئاليياندا روودەت، ئەو بوو ھادى عامرى گۆت نەعوزو بيللا موستەحيلە شەر د ناڤهرا مە دا روو

بدەت، پاشی ئایەتەکا قورئانا پیرۆز ل دۆر جودابوونی ئینا کو دبێژیت "فامساک بمعروف او تسریح باحسان".^{٣٢}

هه‌موو ئەو بنپیکرنێن دەستووری یێن رووداین، بنپیکرنا له‌هه‌تاتنان و نه‌مانا ته‌وافقی د یاسا دانانی دا و نه‌مانا هه‌سه‌نگی د سازیی ده‌وله‌تی دا و فشارین زێده‌ یێن دئینانه سه‌رکوردستانی ئەم گه‌هاندینه‌ وی باوه‌رییا ئەم نه‌هه‌شکین د ده‌وله‌تا عێراقی دا یا پشتی ٢٠٠٣ ئ و د پاشه‌روژی دا ژێ مه‌ ب هه‌شک ناهز میرن، له‌وما دقیت ل چاره‌سه‌یه‌کا دی بگه‌رییین.

هندی په‌یوه‌ندی ب قی مزاری قه‌هه‌ی ل رۆژا ٢ تیرمه‌ها ٢٠١٤ ئ مه‌ سه‌را په‌رله‌مانی کوردستانی دا، ل وی‌ری من په‌یشه‌ک پیشکه‌شکر و تیدا کاودانی سیاسی عێراقی و ئەو قه‌یرانا به‌رۆکا مه‌ گرتی به‌رچا‌شکر، من ئاماژه‌ ب وی چه‌ندی کر ئە‌قه‌ ده‌ ساله‌ ئە‌می بزاقی ده‌کین پرۆسه‌یا سیاسی و دیموکراسی و به‌هه‌را ژیان ل عێراقی سه‌رکه‌فیت، لی بنپیکرنا ده‌ستووری و هزرا تاکه‌روی د ده‌سته‌لاتی دا و خوه‌سه‌پاندن و قه‌ده‌رکنا یی به‌رامبه‌ر نه‌هێلایه‌ ئە‌ف بزاقه‌ د سه‌رکه‌تی بن و عێراق گه‌هشتیه‌ قی ره‌وشی یا نه‌ا ئە‌م دبیین، هه‌ر د وی په‌یقی دا من گو‌ت: ب چ ره‌نگان کوردستان نه‌ ئە‌گه‌ری قی ره‌وشا نه‌ایا عێراقی یه‌، به‌لکی ئە‌وین ده‌ست هه‌ی د گه‌ل دروستبوونا قی ره‌وشی دقیت ئە‌و به‌رپرسیارییا وی هه‌لگرن، نه‌ا ده‌مه‌ کوردستان ب خوه‌ بریاری ل سه‌ر چاره‌نقیسی خوه‌ بدەت، ئە‌قه‌ مافه‌کی ده‌ستووری یه‌ و ده‌ستووری عێراقی ری‌کا دای کوردستان چاره‌نقیسی خوه‌ ده‌ست نیشان بکه‌ت، چونکی هه‌ر د وی ده‌ستووری دا یا هاتی: پی‌گیری ب قی ده‌ستووری دی یه‌کیارچه‌ییا عێراقی پارێزیت، د قی کۆمبوونی دا من داخواز ژ په‌رله‌مانی

٣٢- فامساک بمعروف او تسریح باحسان، ده‌سپیکا ئایه‌تا ٢٢٩ ژ سوره‌تا (به‌قه‌ره) ژ قورئانا پیرۆز

ده‌رباه‌ری باب‌ه‌تی جودابوونی.

كوردستانى كر ژبو په سه ندى كرنا ياسايى كۆمىسيؤنا ههلبژارتن و راپرسىي ل ههريما كوردستانى له زى بكهت و ب زووترين دهم دهسته يا بلندا كۆمىسيؤنا ههلبژارتن و راپرسىي بيته دامه زراندى، ههروهسان په رله مانى كوردستانى ئه و ب خوه وان كار و ئامرازان ئاماده بكهت يين ريفراندؤما ده سنىشانكرنا چاره نقيسى گهلى كوردستانى پىدشى دبىتى.

پشتى شان بۆيه ران ژى بنپىكرنن حكومه تا عىراقى به رامبه ر مافىن گهلى كوردستانى د به رده وام بوون، وهك د به رپه رىن چووى دا من به رچاكرى هه رىمى خويكا مه زنا مرؤقى و ئابوورى د شه رى داعش دا، ميقاندارىيا سه دان هزار ئاواره يان كر، د سه ر هندى را حكومه تا عىراقى به رده وام بوول سه ر برىنا قويتى خه لكى كوردستانى و ب مهانه يين جودا جودا ل به ر نه دهات ئارىشه و پرسگرىكان چاره سه ربكهت، مخابن مه نه بهيست مه رجه عيه تا شيعه يان تنى چاره كى ئامؤزگار بىيا حكومه تا عىراقى بكهت دا بۆدجه يا هه رىما كوردستانى بزقرىنه شه كو ئه ف كرىاره ب خوه سه ره ده رىبه كا نه ياسايى بوو.

د ئۆپه راسىيؤنن ئازادكرنا مووسلى دا، پىكهاتن ل سه ر وى چه ندى هاته كرنا پشتى كو پيشمه رگه به رؤكا (به ريه يا) به رگرىا داعش ب درىژبىيا ۱۰۷ كم دشكىنيت بزقرىته فه وى جهى يى ل رؤژا ۱۷ / ۱۰ / ۲۰۱۶ ئى ئۆپه راسىيؤنا ئازادكرنا مووسلى لى ده سپىكرى، پيشمه رگه ي هيرش كره سه ر به رؤكا به رگرىي يا داعش و شكاند و كلىلا مووسلى دا ده ست هيزىن عىراقى و ب دروستى پىگىر بوو ب پىكهاتنا ناقبه را هه ردو ئالىيان. (نه خشه يى ژمار ۵) به لى حه شدا شه عبى و هيزىن عىراقى ئه و پىكهاتن بنپىكرن. د ئۆپه راسىيؤنا مووسلى دا برىار بوو سه رؤك وه زىرىن عىراقى دهه مليار دىناران وهك هارىكارى بؤ هيزىن پيشمه رگه ي به نىريت دكو به رؤكا نوويا هيزىن پيشمه رگه ي ب وى دراڤى بيته بسه روبه ركرن، به لى ئه و په يمانه ژى ب پشتگۆه فه هاقىت.

زیده‌باری شان هه‌موو سه‌ره‌ده‌رییان مه زانیاری هه‌بوون کو هیژین هه‌شدا شه‌عی و له‌شکه‌ری عیراقی پیکهاتنا ئۆپه‌راسیونا ئازادکرنا مووسلی یا بنپیکری و پیلانا وی چهن‌دی یا هه‌ی پشته‌ی شه‌ری داعش ب داوی ده‌یت خو ژ ده‌قه‌ری نه‌فه‌کیشن و وان داخواز ژ پیشمه‌رگه‌ی دکر بزق‌ریته‌فه‌ سنوورین سالا ۲۰۰۳ی، ئە‌فه‌ د ده‌مه‌کی دا بوو کو سنوورین سالا ۲۰۰۳ی سنووری د نا‌قه‌را هیزا پیشمه‌رگه‌ی و رژیم‌ا به‌عی دا بوو ب چ ئاوايه‌کی سنووره‌کی سیاسی و کارگیری نه‌بوو. (نه‌خشه‌یی ژمار ۶).

هه‌روه‌سان وان پلان هه‌بوو کو شنگالی و ده‌قه‌رین دی یین ماده‌یی ۱۴۰ی ئە‌وین سه‌ری چوار سالان بوو پیشمه‌رگه‌ی ب خوینا خوه‌ پاراستی داگیر بکه‌ن، ژ بلی قی چهن‌دی داعش ل باژیری ته‌له‌عفه‌ر^{۳۴} شهر نه‌کر و بیی شهر باژیر راده‌ستی هه‌شدا شه‌عی کر و ده‌مان ده‌م دا ب مه‌انه‌یین جوراوجور ئۆپه‌راسیونا ئازادکرنا هه‌ویجه‌ پاش ئیخست.

مه‌ترسییا پاشئ‌یخستنا ئۆپه‌راسیونا رزگارکرنا هه‌ویجه‌ ل به‌ر چاقین مه‌ بوو، پاش ئیخستنا داوی سه‌نگه‌را داعش (هه‌ویجه‌)^{۳۵} نیشانا وی چهن‌دی بوو کو وان ل به‌ره‌ پشته‌ی ئازادکرنا هه‌موو ده‌قه‌رین دی ژ داعش ب نا‌قی ئازادکرنا (هه‌ویجه‌) کار بو‌ گرتنا که‌رکووی بکه‌ن، د بنیات دا ژی مه‌ره‌م ئە‌و بوو که‌رکووی ژ ژیر کۆنترۆل پیشمه‌رگه‌ی ده‌ریخن. بنپیکرنا پیکهاتنا سه‌رده‌می ئازادکرنا مووسلی و بۆیه‌رین پشته‌ی وی په‌یامین ب مه‌ترسیی تیدا هه‌بوون.

۳۴ - ته‌له‌عفه‌ر: ده‌که‌فیته‌ روژئا‌قایی پارێزگه‌ها مووسل، هه‌فتی کیلومه‌تران ژ مووسلی و نیزیکی شیتست کیلومه‌تران ژ سنووری سوریی دووره‌، پرانییا پیکهاتا وی تورکمانن.

۳۵ - هه‌ویجه‌: ده‌که‌فیته‌ باشووری روژئا‌قایی که‌رکووی، چل و هه‌شت کیلومه‌تران ژ که‌رکووی دووره‌، پرانییا خه‌لکی وی عه‌ره‌یین سوننه‌ نه‌.

مه ب نيازهكا پاكژ ههڤكاري و هاريكاري د پرۆسهيا ئازادكرنا مووسلێ دا كر، ب چ ئاوايهكي مه هزر ل وئ چهندي نه دكر كو ئه و دئ پيڤهاتنێ بنپيڤه و دئ ب قى رهنگى سه ره ده رى كه ن. مه پيشبينييا وئ چهندي نه دكر برايي ن شيعه يي ن ل سه ر ملين مه و ب پشته قانييا مه هاتينه سه ره سه ته لاتي دئ هه لويسته كي دوژمنكاري به رامبه ري گه لي كورد وه رگرن، هه ر ب ريكا مه و پشته قانييا مه بوو پشتي ئوپه راسيونا ئازادكرنا عيراقى و هه رفتنا رژيما به عسى ئه مريكا ئاماده بووى هاريكاريي دگه ل پشه ك ژ سيا سه ته دارين شيعه بكه ت، زي ده باري قى چهندي ئه م د پشتراستبووين كو گه لي كورد ئاريشه و پرسگرپيكن تائي فى نين و نابينه پشه ك ژ وئ ئاريشا كوور و كه قن ل عيراقى هه ي.

كوردستاني بنه مايي ن ده وله تيني ي هه نه و مافى وئ يه ده ربړيني ژ ثيانا خوه بكه ت، ئه و ده ستوورئ بوويه بنه ما بو پيڤه ژيانا پيڤهاتين عيراقى هاتييه بنپيكرن، د د ديباجه يا قى ده ستوورى دا هاتييه كو پيڤيگريكرن ب قى ده ستوورى گه ره نتيا مانا عيراقى يه ب ئاوايى هه گرتى.

د سالي ن چوويى دا حكومه تا عيراقى ٥٥ ماده يي ن ده ستوورى بنپيكرينه، پره نسيپي ن هه قپشكي ي د حوكمداري ي دا و هه قسه نكي ي د دامه زراندنى دا ل سازي ي ن كارگيري و له شكه ري و ياسايى دا هه روه سان مژارا سازانى ل دانانا ياسايان ب يه كجاري هاتينه بنپيكرن، عه قليب ه تا سه پاندنا بوچوونا پراني ي جه ي قان هه موو پره نسيپان گرتبوو يي ن عيراقا نوو ل سه ر هاتييه ئاڤاكرن، ل دوو ق عه قليب ه تا سه پاندنا بوچوونا پراني ي ئيدي چ جهه ك بو كوردان و پيڤهاتين دى نه ما و به رده وام پيڤهاتن دهاتنه بنپيكرن و هه رسال د ده مى دانانا بو دجه يا سالى دا كار بو وئ چهندي دهاته كرن مافين گه لي كوردستاني يي ن دارايى بي نه

کیمکرن و جار ل دووډ جارئ کیمتر لی بکن هه تا ب یه کجاری بری. ئیدی چ فاکته ره کئ پشته ټان بو مانا مه دگهل عه قلییه ته کئ کو د بنیات دا باوه ری نینه ب هه څیشکییا مه رازی ببیت، ل څیرئ پرسیار دهاته کرن گهلو ماده م ری کئ نه دن ئه م د ځی ووه لاتئ دا هه څیشک بین ب چ هیڅییه کئ ئه م وهک پشکه ک ژ ځی وه لاتئ بمینین؟ د گهلک ده مین ځی قوناغئ دا ژ بهر خاترا عیرا قا نوو و ل دووډ سوژ و په یمانین ئه مریکا مه خوه به رامبه ر گهلک مافین خوه بی دهنگ کر به لی زیده گاځیین حکومه تا عیرا قئ د به رده وام بوون.

ئه څه هه موو هوکار بوون کو ئالیین سیاسی بگه هنه وی باوه رییا یان دځیت هه څیشک بین د عیرا قئ دا، یان ژئ وهک سه دسالیئ چووی دځیت د بازنه کا قالا دا بزقرین و ده مئ به غدا مه ب هه څیشکین خوه نه په ژرینیت دځیت ئه م بو خوه ریکه کا دی بگرینه بهر.

د ځئ رهوشئ دا ئاریشه و ئالوژیین سیاسی و ناڅخوه یی به روکا هه ریما کوردستانی گرتبوون و هنده ک ئالیان خوه دا دگهل به روکا (به رها) دژایه تی کرنا چوونا به رف پیراندو م، به لی ده می هندئ هاتبوو ری ک بیته څه کرن کو گهل بریارا خوه بده ت و هه موو ئالییه ک بزائن ځیانا خه لکئ کوردستانی چیه، دا کو ئه و مهانه نه مینیت کو سه رخوه بوون داخوازا تاکه که سه کی یان حزبه کئ یه پیډځی دکر بزقرینه بلندترین ژیده ری بریارئ ئه و ژئ ځیانا خه لکی یه.

ل روژا ۷ ی حزیرانا ۲۰۱۷ ئ و د کو مبوونه کا دیروکی دا سه روکاتییا هه ری مئ و ئالیین سیاسیین کوردستانی و نوونه ریڼ پښکها تین کوردستانی بریاره کا دیروکی دا و روژا ۲۵ ی ئه یلوولئ ۲۰۱۷ ئ وهک روژا ئه نجامدانا پیراندو م ده سنیشان کر. د راستئ دا به ری کو مبوونئ که سه کی نه دزانی دئ گهنگی پیراندو م هیته ئه نجامدان، ده سنیشان کرنا وی روژئ پښنیازا ئالیین سیاسی بوو پشتی راویژ

دگەل كۆمىسيۇنا بلندا ھەلبۇرتىن و راپرسىي كرىن، كۆمىسيۇن ب بەرچاڭكرنا ئەو كار و كرىار و بەرھەققىيىن كو د پىويستىن بۆ ئەنجامدانا پرۆسەيەكا ھندە مەزن بگرنە بەر پىدقى ب دەمەكى بوون. نوونەرەين كۆمىسيۇنى د كۆمبوونى دا بەرھەقبوون وان راگەھاند ئەو د كارن د ناڭبەرا ۲۰ - ۳۰ى ئەيلوولى دا پرۆسەيا رېفراندۆم ئەنجام بدەن. كۆمبوونى ژى رۆژا ۲۵ ئەيلوولى بۆ ئەنجامدانا رېفراندۆم ل ھەريما كوردستانى و دەقەرەين كوردستانى يىن دەرقەي ھەريمى ديار كر، ھەژى يە بېژين ئاليىن سىياسى گەلەك داکۆكى ل سەر وى چەندى كر كو پىدقيە رېفراندۆم ل كەركووكى و دەقەرەين كوردستانى يىن دەرقەي ھەريمى بىتەكرن.

ھەر د وى كۆمبوونى دا و پشتى دەسنىشانكرنا رۆژا ئەنجامدانا كۆمبوونى ئامادەبوويان سەخمەرات گەرەنتىكرنا يەكدەنگيا نىشىمانى داکۆكى ل سەر وى چەندى كر كو پەرلەمانى كوردستانى بىتەقە كارا كرن و بزاق بىتەكرن بۆ نەھيلانا ناكوكيىن سىياسىين ناخوھيى و د ھەمان دەم دا كار بىتەكرن بۆ باشكرنا ژيارا خەلكى ژ مووچەخۆر و تەخ و جوينىن دى يىن كوردستانى.

ھەرۋەسان وى كۆمبوونى برىار دا جقاتا بلندا رېفراندۆم ب سەرۋكاتىيا سەرۋكى ھەريمى بىتە پىكىنىان و حزبىن ئامادەبووى د دەمى پىنچ رۆژان دا نوونەرەين خوە بۆ كۆمىتەيىن تايىبەتەين رېفراندۆم ديار بكەن. پارتىيا ديموكراتا كوردستانى، يەكيتىيا نىشتىمانىيا كوردستانى، يەكگرتوويا ئىسلامىيا كوردستانى، تەڭگەرا ئىسلامىيا كوردستانى، حزبىا شىوعىيا كوردستانى، حزبىا سوشىال ديموكراتا كوردستانى، حزبىا زەحمەتكىشىن كوردستانى، پارتىيا كرىكار و رەنجەريىن كوردستانى، پارتىيا چاكسازىيا پىشكەتيا كوردستانى، لىستا ھەوليرى يا توركمانى، بەرەيا توركمانىا عىراقى، پارتىيا گەشەپىدانا

تورکمان، لیستا ئەرمەنان د پەرلەمانی کوردستانی دا، تەڭگەرا دیموکراتیا ئاشووری، جقاتا گەلی کلدان سریان ئاشوور. پشتی ب داویهاتنا گۆمبوونی د داخویانیهکی دا خەلکی کوردستانی ب قی بریارا دیروکی هاته ئاگادارکرن. دەقی بریار ب قی رەنگی بوو:

ل رۆژا ۷ خزیڕانا ۲۰۱۷ ئ نوونه رین حزبین پشکدار د پەرلەمان و حکومهتا هەریمی دا ب ئامادەبوونا جیگرئ سەرۆکی هەریمی و سەرۆکی حکومهتی و سەرۆک و جیگرئ کۆمپسیوئا بلندا هەلبژارتنئ کوردستانی دگەل سەرۆکی هەریما کوردستانی کۆمبوون.

د قی کۆمبوونی دا ئامادەبوویان ب بەرفرەهی دەربارە میژارا رێفراندۆم و هەلبژارتنئ پەرلەمانی کوردستانی و ئالۆزین سیاسین ناخوہیین هەریمی و کاودانین هەریمایەتی و جیہانی بەرچاڤکرن و دانوستاندن ل سەر کرن، ئامادەبووین کۆمبوونی هزر و بۆچونین خوہ ل سەر پێدقیاتییا رێفراندۆم و چارەسەرکنا ناکۆکیین ناھا هەریمی و کاودانی زاتی و مەوزووعی یی کوردستانی دیار کرن.

هەر د قی کۆمبوونی دا ئامادەبووین کۆمبوونی ب تەڤایا دەنگان ل سەر خالین ژیری پیکهاتن:

یەك: رۆژا بیست و پینجئ ئەیلوولی ۲۰۱۷ ئ وەك رۆژا ئەنجامدانا رێفراندۆم ل هەریما کوردستانا عێراقی و دەقەرین کوردستانی یین دەرشی ئیدارەیا هەریمی هاته دیار کرن.

دو: ب مەرەما ب دەستڤئینانا یەكدەنگییا نیشتیما نی هەر ژ رۆژا داویهاتنا قی کۆمبوونی هەتا دەمی ئەنجامدانا رێفراندۆم ئالیین کوردستانی دی کار ب چالاککرنەڤیا پەرلەمانی و چارەسەرکنا ئالۆزین سیاسی کەن.

سى: داکوکیى ل سەر چاککرنا ژیارا خەلکى و پویتەدان ب کىشەییىن ئابووریىن وەلاتییىن کوردستانى و مووچە خۆر و تەخ و جویىن جفاکیىن دەستگورت و کىمداھات.

چوار: بریار ل سەر پىکئینانا جقاتا بلندا پىفراندۆم ب سەرۆکاتىیا سەرۆکى ھەریمى ھاتەدان و ھەر وەسان بریار ھاتەدان ھەتا رۆژا ۱۲ى مەھا حزیرانا ۲۰۱۷ئ پارتییىن سیاسى نوونەرین خوە بۆ پشکدارىیا د کۆمیتەییىن تاییەت ب پىفراندۆم دیار بکەن.

- پارتىيا ديموکراتا کوردستانى
- يەکىتىيا نىشتىمانىيا کوردستانى
- يەگرتوويا ئىسلامىيا کوردستانى
- تەڭگەرا ئىسلامىيا کوردستانى
- حزب شىوعىا کوردستانى
- حزب سوشىال ديموکراتا کوردستانى
- حزب زەحمەتکىشىن کوردستانى
- پارتىيا کرىکار و رەنجدەرین کوردستانى
- پارتىيا چاکسازىا تورکمانى
- لیستا ھەولیرى یا تورکمانى
- بەرەیا تورکمانىيا عىراقى
- پارتىيا گەشەپىدانا تورکمان
- لیستا ئەرمەنان د پەرلەمانى کوردستانى دا
- تەڭگەرا ديموکراتىا ئاشوورى
- جقاتا گەلى کلدان سریان ئاشوور

رۆژا پاشتر ب فه‌رمانا هه‌ریمی ژماره ۱۰۶ ل ۲۰۱۷/۶/۸ ئ مه بریارا ئە‌نجامدانا پ‌یفراندۆم دا کول رۆژا ۲۵ ی ئە‌یلوولی ۲۰۱۷ ئ بریقه‌بجیت و مه‌ جقاتا بلندا هه‌لبزارتن و راپرسییا هه‌ریمی ب ئە‌رکی بجهئینانا وئ فه‌رمانی راسپارد.

هه‌ر د وئ فه‌رمانی دا ئە‌و سنووره‌هاته‌ ديارکرن یی کو پ‌یفراندۆم ژئ دگریت ژ هه‌ریم کوردستانی و ده‌ه‌ری‌ن کوردستانی یی‌ن ده‌ر‌ه‌ی ئیداره‌یا هه‌ریمی و پرسیارا پ‌یفراندۆم ژئ ب قی ئاوا‌یی بوو: "ئە‌ری ته‌ دق‌یت هه‌ریم کوردستانی و ده‌ه‌ری‌ن کوردستانی یی‌ن ده‌ر‌ه‌ی ئیداره‌یا هه‌ریمی ببیته‌ ده‌وله‌ته‌کا سه‌ربه‌خوه‌؟" وه‌لاتی ژئ تنی ب به‌لی یان نه‌ به‌رسقا پرسیارئ بدەن. وئ فه‌رمانی کۆمیس‌یۆن راسپاردبوو دا ده‌لیقی بدەته‌ وه‌لاتیی‌ن کوردستانا عیراقی یی‌ن ده‌ر‌ه‌ی وه‌لاتی پشکدار‌ییا د پ‌یفراندۆم دا بکه‌ن، د وئ فه‌رمانی دا ئە‌و ژئ هاتبوو کو نابیت ب چ ره‌نگه‌کی به‌پرسی‌ن حکومی و حزبی ماییتک‌رنا د کاروباری‌ن به‌پرس و سه‌ربه‌رشتکار و ئە‌نجامده‌ری‌ن راپرسی‌ی دا بکه‌ن، وئ فه‌رمانی پ‌یشه‌کی و س‌یزده‌ خال ب خوه‌ شه‌ گرت‌بوون و د پ‌یشه‌کی‌ی دا ئە‌و ئە‌گه‌ر هاتبوونه‌ به‌رچا‌ق‌ک‌رن یی‌ن ل پشت راگه‌هاندنا قی فه‌رمانا هه‌ریمی نه‌ بو ئە‌نجامدانا پ‌یفراندۆم.

پشتی قی بریارئ ل رۆژا ۱۰ ی حزیرانا ۲۰۱۷ ئ ل باژیری سه‌لاحه‌دین د‌گه‌ل ۱۹ حزب و ئالی‌ن سیاسیی‌ن ده‌ر‌ه‌ی حکومه‌ت و په‌رله‌مانی کوردستانی کۆم‌بوون، د کۆم‌بوونی دا ئە‌گه‌ری‌ن کو مه‌ بریارا پ‌یفراندۆم دای هاتنه‌ شروقه‌ک‌رن، ئاماده‌بووی‌ن کۆم‌بوونی داخواز کر وان ژئ رۆل هه‌بیت د به‌ره‌ه‌قییان دا بو ئە‌نجامدانا پ‌یفراندۆم و داکۆکی کر کو دئ ئە‌و هه‌موو شیان‌ین خوه‌ یی‌ن سیاسی و جه‌ماوه‌ری ئیخنه‌ د خزمه‌تا پ‌روسه‌یا سه‌رکه‌تنا پ‌یفراندۆما گه‌لی کوردستانی دا، ئالی‌ن سیاسیی‌ن پشکدار د قی کۆم‌بوونی دا ئە‌ه‌

بوون: (یەکییتییا نەتەوہییایا دیموکراتا کوردستانی، تەڭگەرا دیموکراسیایا گەلی کوردستانی، پارتییایا نەتەوہییایا کوردستانی، تەڭگەرا ئاشتیخوازین کوردستانی، پارتییایا پێشکەتنخوازا دیموکراسیایا کوردستانی، تەڭگەرا رزگارییایا دیموکراسیایا کوردستانی، حزبایا بێت نەهرەین یا نیشتیما، حزبایا ئیتحادا دیموکراتا کلدانی، پارتییایا نیشتیما نییا ئاشووری، یەکییتییا بێت نەهرەین یا نیشتمانی، مینبەرا دیموکراسیایا کلدانی، جقاتا نەتەوہییایا کلدانی، پارتییایا دیموکراسیایا تورکمانا کوردستانی، کۆمەلەیا رەوشەنبیرییا تورکمانی ل کوردستانی، پارتییایا گەلی تورکمان، کۆمەلەیا لیبرالی تورکمان، پارتییایا رزگارییایا نەتەوہییایا یا تورکمانی).

ههروهسان ب مه ره ما ده ستیكر نه كا ب كریار و هوور و سه روبه ركنا كاری راگه هاندنی و كاروبارین جقاتا بلندایا پێفراندۆم و جیبه جیكرنا بریارین جقاتا بلندایا پێفراندۆم مه فه رمانا هه ریمی^{۳۶} ژماره ۴ ل ۱۱ ی ئه یلوولی ۲۰۱۷ ئی ئیمزا كر. ئه ف فه رمانه ژ شه ش خالان پێك ده ات، ل دوو ف ئی فه رمانی سكرتارییا جقاتا بلندایا پێفراندۆم هاته دامه زراندن و ئه ركی رێكخستنا كۆمبوونی جقاتا بلند و دیکۆمینتكرنا وان كۆمبوونان و ئاماده كرنا به رنامه یی كۆمبوونان و ل دوو فچوونا جیبه جیكرنا وان و گه هاندنا ئه نجامان بۆ جقاتا بلند، زیده باری قان خالان رێكخستنا سه رده اندین شاندان و هه فكاریی دگه ل حكومه تا عیراقی و ده وله تیین هه فسوو و جیهانی ژ ئه ركی ئی سكرتاریی بوو.

پێكئانا كۆمیتەیا تایبه تا راگه هاندنی خاله كا دی یا وی بریارا بوو، ل دوو ف وی بریارا كۆمیتەیا ئامازه پێكری سی ئه رك هه بوون، ئاماده كرنا پرۆگرام و چالاکیین راگه هاندنا ناخوه و عه ربی و جیهانی و هشیاركرنا وه لاتیان ل سه ر پرۆسه یا پێفراندۆم و هاندانا وه لاتیی کوردستانی بۆ پشكداري کرنی د پرۆسه یا پێفراندۆم دا.

۳۶- بۆ زانیاریین بیهتر به لگه ناما ژماره ۲ ل لاپه را ۲۴۰ بیهنه.

د خالا سېي يا بريارې دا د سنيشانكرنا ئاخفتنكه رې جقاتا بلندا رېفراندوم
بوو و بۆ قى جهى دكتور فوئاد حسين هاته دانان.

خالا چوارې ژ بريارې به رهه فكرنا ره شنقيسى به لگه نامه يا مافى پيكتاتان ل
دهوله تا داهاتيا كوردستانى ب خوه قه دگرت و بۆ قى مەرهمى كۆميتيه كا تاييه ت
هاته پيكتيئان و دكتور خه ليل ئيبراھيمى سهرپه رشتيا وى كۆميتيه يى دكر.^{۳۷}

خالا پينجى ژ بريارې به رهه فكرنا ره شنقيسى راگه هاندنا بنه مايين سهره كيين
دهوله تى بوو د دهوله تا داهاتيا كوردستانى دا و دكتور كاوه مەحمود بۆ به رهه فكرنا
وى ره شنقيسى هاته سپاردن.^{۳۸}

خالا شه شى ژ بريارا پيكتيئانا شانده كى بوو دا سهره دانا ئاليين عهره بى
يئىن كه ركوكى بكه ت.

ل بهر رۆناھيا كۆمبونو رۆژا ۸ى تيرمه ها ۲۰۱۷ى يا جقاتا بلندا رېفراندوم و
پارتيين سياسى و سه خمه رات ب كرىار كاركرنى بۆ به رهه ثييان په يكه رى جقاتى و
كۆميتيه يين سهر ب وى قه هاته دياركرن.

ئەركى من د جقاتا بلندا رېفراندوم دا سەرۆكاتيا وى جقاتى بوو، هندیكه ئەندامین
جقاتى بوون پيكتاتبون ژ: مەلا به ختیار، دكتور رۆژ نوری شاوھیس، هشیار زیباری،
سەعدى ئەحمەد پیرە، د. فوئاد حسین، د. خەلیل ئیبراھیم و نوونەرین پيكتاتین
تورکمان و کریستیان. ل دووڤ پيشهات و پيشياتيئىن سياسى كۆسرهت ره سول
جيگرى سەرۆكى هەريمى و نيچيرشان بارزانى سەرۆك وهزيين هەريمى و مەسرور
بارزانى راويژكارى جقاتا ئاسايشا هەريمى و ئەندامین مەكتەبا (بيرويا) سياسيا

۳۷- بۆ زانيارين بيهتر، لاپهرا ۲۰۹ بيهنه.

۳۸- بۆ زانيارين بيهتر، لاپهرا ۲۱۴ بيهنه.

پارتى و يەككىتى و يەكگرتووى ئىسلامى و حزبى شىيوعى و حزبى سوشىيال دىموكراتى كوردستانى و حزبى زەحمەتكەشەن و حزبىن دى ئامادەى كۆبۇونان دىبۇون.

ھەرۈەسان بىرىار ھاتە دان جقاتا بلندا پىفراندۇم سىكرتارىيەك ھەبىت ئەركى وئى دووشچوونا كارىن رۇژانەيىن جقاتا بلندا و كۆمىتەيىن سەرب وئى قەبىت و ھەڭكارىيا د ئاقبەرا وان بىت و د كۆمبۇونىن پاشتر دا بىرىار ل سەردانانا ئاخفتىنكەرى جقاتى ھاتەدان و بارەگايى وئى سىكرتارىيى ل دىوانا سەرۇكاتىيا ھەرىمى بۇول باژىرى ھەولىرى..

ھەرد كۆمبۇونا ۸ى تىرمەھا ۲۰۱۷ى يا جقاتا بلندا پىفراندۇم و پارتىيىن سىياسىي ئەم ل سەربىككىنانا ھەفت كۆمىتەيىن لاۋەكى بۇ بىرقەبرنا كاروباران پىكھاتىن ئەو كۆمىتە ژی: كۆمىتەياسايى و كۆمىسىۋنا ھەلبىژارتان، كۆمىتەيا دانۇستاندنا دگەل پىكھاتىن كەركووكى و دەشتا نەينەوا، كۆمىتەيا ھەڭكارى و راگەھاندنى، كۆمىتەياسىياسى و ئابوورى بۇ گرەنتىكرنا پىشتەقانىيا ئاخخوھىيى يا ھەرىمى، كۆمىتەيا دىپلۇماسى بۇ پەيوەندىيان دگەل ئەمرىكا، يەككىتىا ئەورۇپى، رووسىيا، برىتانىيا، چىنى و ۋەلاتىن دى و كۆمىتەيا دىپلۇماسى بۇ پەيوەندىيان دگەل ۋەلاتىن ەرەبى و ئىسلامى و ئىران و توركىيا و كۆمىتەيا دانۇستاندنى دگەل ھكۇمەت و ئالىين سىياسىين عىراقى.

۷ حەزىران ۲۰۱۷

سەلاھەدىن/ نەيسىنگەھا (ئۆفيس) سەرۆكاتىيا ھەرىمى.
ئەندامىن جقاتا بلندا رېفراندۆم، بىرارا دەسنىشانكرنا رۆژا
ئەنجامدان رېفراندۆم.

Photo: Adnan Muhammed

کارقه دان و فشارین نیقدەولەتی

پاش پشتی کو هەریما کوردستانی بریار ل سەر ئەنجامدانا پێفراندۆم دای، مە بزاڤکرن ئەگەرین قس بریار بۆ ئالیین عێراقی و نوونەریین وەلاتان و جفاکی نیقدەولەتی و وەلاتین هەقسوو شرۆڤەکەین، د هەردو مەهین حزیران و تیرمەها ۲۰۱۷ی دا ئەز دگەل هژمارەکا زۆر ژ بالیۆز و کۆنسۆلین وەلاتان و میقانیین بیانی کۆم بووم، هەروەسان ل مەها تەباخی شاندی دانوستاندنکاری هەریمی سەرا بەغدا دا و دگەل سەرۆک وەزیران و ئالیین شیعە و سوننە روونشتن و ب بەرفرەهی ئەو ئەگەرین بووینە پالەدر کو خەلکی کوردستانی قس بریار بدهت و بەرەف پێفراندۆم بجیت بۆ وان رۆهن کرن.

من ب خوه سهرا ئه ورۆپا و چهند وه لاتین عه ره بی دا، رۆژا سی شهمبی ۱۱ ی تیرمه ها ۲۰۱۷ ئ من ل په رله مانئ ئه ورۆپا په ی شه ک پێشکه شکر، د به راهییا په یقی دا من شاندى دگه ل من سه ره دانا په رله مانئ ئه ورۆپا کرى دا نياسین کو پێکهاتبوو ژ: هشیار زیبارى ئه ندامئ مه کته با سیاسیا پارتی، نه جمه دین که ریم ئه ندامئ مه کته با سیاسیا په کیتى، مه مه د هاودیانی ئه ندامئ مه کته با سیاسیا په کگرتووی ئیسلامی، مه مه د سه عده دین نوونه رى تورکمانا و وه حیددا یاقۆ نوونه را کریستیانان و شیخ شامۆ نوونه رى ئیزدیان.

پاشتر من بۆ نوونه رین ئه ورۆپا دیارکر کو مه دقیت سه بهارت دو ته وه ران بۆچوونا خوه به رچاف کهین، ته وه ره ک ده رباره ی رێفراندۆم په یا کو بریار ل سه ر هاتییه دان، ته وه رى دى ده رباره ی تیرۆرى په، ئه م خه لکى کوردستانی ب گشت پێکهاتین خوه شه سه رى سه دسالانه کار دکهین دا هه فیشکیه کا راست و دروست ئاڤا بکهین و ل قى داویى ژى عێراقا فیدرالا دیموکراسی ئاڤا بکهین، مخابن هه ولین مه د بى ئه نجام بوون.

د به رده وامییا ئاخفتن خوه دا من ئاماژه ب دیرۆکا ژيانا گه لی کوردستانی ل عێراقى کر و من ئاماژه ب هیشی و ئومیدین راست و دروستین خه لکى کوردستانی کر و گۆت: ئه م دکارین دیرۆکا ژيانا مه دگه ل عێراقى ل سه ر دو قوناغان دابه ش بکهین، قوناغا په کى ژ شه رى جیهانیى ئیکى ده سیپدکه ت هه تا سالا ۲۰۰۳ ئ، قوناغا دووی ژ ۲۰۰۳ ئ و هه تا نها، دقوناغا به راهیى دا سوننه یان هوکمداری دکر و دقوناغا دووی دا شیعه یان هوکمداری کر، دبیت گه له ک که س وه سان هزربکه ن ئه گه ر ئه شه روو بده ت دى ئاسایشا ده شه رى بکه قیته د مه ترسیی دا، به لی یا دروست به روفاژى قى چه ندی په، ئه گه ر ئه شه ئانکو (رێفراندۆم) نه هیته کرن دوی ده می دا دى ده شه ر راستی ئاریشه یین مه زن و ئاسایش و ته نا هییا ده شه رى هی ت.

د دهستوورۍ عيراقۍ دا ئه وى ل سالا ۲۰۰۵ ئى دهنگ ل سهر هاتييه دان و كوردان ژى ب ريژهيه كا هره مه زن پشكدارى تيدا كربوو هاتييه: پيگيريكرن ب قى دهستوورى دى يه كييتيا عيراقۍ پاريزيت، ب مخابنى شه من دقيت بيژمه هه وه چ پيگيرييهك ب دهستوورى نه هاتييه كرن و دهستوور ژى ريكي دده ته مه قى پيگاكۍ بهاقيرين. ئهم شانازيى ب رهوشه نيرييا ملله تى خوه دكهين كو رهوشه نيرييا هه قودو په ژراندن و بهه قرا ژيانه، ئايين و پيگهاتين ژهه قجودا بهه قرا دژين و ئه شه بريارا خه لكى كوردستانى يه ب هه موو پيگهاتين وى شه و د پاشه روژى دا ژى ئهم دى پيگير بين ب وى پره نسيپى كو مافى هه موو ئايين و پيگهاتيهان ل كوردستانى يى پاراستى بيت و ب پشكدارييا خوه د رازى بن، مه نه قيت ئه و نه خوښى و دهرده سه ريډن نقشى مه و نقشى بهرى مه ديتين بهيلىن بو نقشى پشتى خوه، ئهم حه زده كيهن زاروكين مه بخوين و ئازاد بن، مه ژى وهك ته قايى گه لىن جيهانۍ ئه و مافه يى هه ي، ئه ز نزانم چما ته قايى گه لىن جيهانۍ ماف هه يه د ئازاد بن و گه لى مه هه ژى وى مافى رهوا نه بينن. داخوازا مه ژ هه قالىن مه ئه وه پشته قانين مه بن، هه كه ژ بهر هه ر ئه گه ره كي نه كارين پشته قانين ل مه بكه ن چ نه بيت بلا دژى مه نه راوه ستن و هه ر ژ نها ئهم داخوازي ژ هه وه دكهين هه وه نوونه ر د پرؤسه يا ريفراندؤم دا هه بن و وهك چاقدير پشكداريى تيدا بكه ن.

د دو سى مه هين به راهيىن پشتى بريارا ئه نجامدانا ريفراندؤم ل به راهيى ولاتين بيانى و جكاى نيڤده وله تى زؤر گرنگى ب مژارا ريفراندؤم نه دا، ژ هندهك جهان دهاته بيستن كو هه ريم نه يا رژده ل سهر ئه نجامدانا ريفراندؤم و تنى وهك كارته كا فشارى دژى به غدا بكار دئينيت، هه لويستى پرانييا ده وله تان د وى چه ندى دا بهرچاف دبوو كو وان چ ئاريشه دگه ل وى چه ندى نينه خه لكى

کوردستانی ل دووڤ مافین خوه بچیت، به لکی ئاریشه یا وان دگهل ده مئی پێفراندۆم بوو، پرانییا وان ده رباره ی دانوستاندنان و دیالۆکی بۆ چاره سه رکنا کێشه یان دگهل به غدا دئاخفتن. د داوی ئی دا و ده مئی هه موو ئالییان باوه ری ئینای کو کوردستان یا رژده و دی پێفراندۆم هێته کرن، ئیدی ده ست ب فشاران بۆ سه ر هه ریما کوردستانی کرن کو نابیت پێفراندۆم بێته کرن و ده ست ژ پێفراندۆم به رده ن، بیی کو ئه و شوینگره کی (ئه لته رناتیقه کی) پێشکه ش بکه ن ل شوینا هندئ کو خه لکی کوردستانی ده ست ژ وی مافی خوه به رده ت، ئه ف فشاره ژ ی د ده مه کی دا بوون کو پێفراندۆم ژ مزاره کا سیاسیی بوو مزاره کا نیشتمانی و نه ته وه یی و که تبوو ده ستی خه لکی کوردستانی، ئیدی نه دۆزا ئالییه کی سیاسییان که سه کی بوو کو ب سانه ی ده ست ژ بێنه به رده ن.

كۆمبۇونا سىيالا

گرىنگىرىن پەيۋەندى و لىنىيىن دىپلۇماسىيىن مەھا ئەيلوولا ۲۰۱۷ ئى كۆمبۇونا سىيالا و تەلەفۇنىيىن تىلەرسىن ۋەزىرىيى دەرۋەيى ئەمىرىكا و تەلەفۇنا ۋەزىرىيى دەرۋەيى بىرىتانىيا و پەيۋەندىيا تەلەفۇنىيا سەرۋىك ماکرۇن سەرۋىكى فرەنسا بۇون.

ب مەرەمە پىشكدارىيا د كەمپىن و ئاھەنگىيىن جەماۋەرىيىن ژ بۇ پىشتەقانىيى ل رېفراندۇم دھاتنەكرن مەن سەرا پارىزگەھا دھۆكى دا، ل ۋىرىي گۆتنە مەن شاندەكى ھەقپەيمانان و نەتەۋەيىن ھەقگرتى داخۋازا دىدارا تە يا كرى، ل رۇژا پىنجشەمبى ۱۴ ئەيلوولى ۲۰۱۷ ئى ل بارەگايى فەرماندەييا شەپرى داعش ل سىيالا رۇژئاقايى رۇوبارىي دىجلە دگەل ۋى شاندى كۆمبۇوم، شاندى پىكھاتىيۋو ژ بىرىت مەكگورگ ھنارتىيى تايەتتى سەرۋىكى ئەمىرىكا بۇ ھەقپەيمانىيى د شەپرى داعش دا و يان كۆپىيىچ ھنارتىيى سكرىتېرى گىشتىيى

نەتەوھەيىن ھەڭگرتى و دۆڭلاس سەلىمان بالىۋۆزى ئەمىرىكا ل عىراقى و فرانك بەيكەر بالىۋۆزى برىتانىيا ل عىراقى.

جەھى كۆمبۇونى ل تەنشت رووبارى دىجلە و نىزىكى سنوورى سورىي بوو، د دەمى خوە دا مە قوناغا بەراھىيى يا ھىرشىن ھىزىن پىشمەرگەى بۆ سەر داعش ل وىرى دەسپىكربوو، شاندى ناڧىرى راگەھاند مە تىگەھشتن بۆ ڧيانا گەلى كوردستانى ھەيە، بەلى مە پى باشە كوردستان بىزىتەشە سەر رىكا دانۇستاندان و دىالۆكى ئەگەر نەگەھشتنە چ ئەنجامەكى دى نامەيەكى ژ ۋەزىرى دەرقەيى ئەمىرىكا ئىنين كو تىدا تىگەھشتن خوە بۆ بىرچوونا رىفراندۆم رابگەھىنىت، مەرەما سەرەكياا وى شاندى گىرووكرنا (پاشنىخستنا) رىفراندۆم بوو، د بەرسقى دا من گۆتە شاندى نىڧدەولەتى بىرارا رىفراندۆم نە بىرارا تنى كەسەكى يە، بەلكى ھەموو حزبىن كوردستانى پشكدارى د ڧى بىرارى دا كرىە و ئەز تنى نكارم بىرارى بدەم، د ھەمان دەم دا من گۆتە شاندى چ جاران مە دەرگەھى دانۇستاندى دگەل بەغدا نەگرتىە، بەلى ئەو ۋەك ھەڧىشك بەرى خوە نادەنە مە و تنى ۋەك پاشبەندەكى ل مە دىرن و ئەم ژى پشتى ڧان ھەموو دەرەسەرىپىن ب سەرى مە ھاتىن رازى نابىن ۋەك پاشبەند بىنىن. ب ئاشكرايى من گۆتە شاندى ئارمانجا مە ئەوە بىنە دو ھەڧسوويىن باش و رىفراندۆم ژى رىكەكە دا پى بگەھىنە ڧى ئارمانجى، ئەگەر جفاكى نىڧدەولەتى و ئەمىرىكا رىكەكا دى ھەبىت كو مە بگەھىنتە ڧى ئارمانجى ئەڧە پىدڧى ب ئەنجامدانا رىفراندۆم ناكەت، بەلى پىشنىازا ھەوە پىگىرى و گەرەنتىيەك تىدا نىنە، ھەردەمى ھەوە شوينگرەك (ئەلتەرناتىڧەك) ھەبوو كو مە بگەھىنتە ھەمان ئارمانجا رىفراندۆم ئەڧە وى دەمى پىدڧى ب كرنا وى ناكەت.

مزارهك ههيه د روژتين پښتاندوم و پشتمى وي ژى د سازين راگهاندنى و ناڅه ندين سياسى دا گه لهك هاتييه نازراندن و ناخفتن ل سهر هاتييه كرن نهو ژى نامهيا وهزيرى دهرقه يى ئه مريكا يه بو من، كو كومه كا هزر و پيشنيازان تيدا هاتبوونه بهرچاڅكرن د بهرامهر وي چهندي دا كو پښتاندوم نه هيته كرن، د راستى دا نهو نامهيه نه نامهيه كا رهسمى بوو بهلكى رهشنقيسى نامهيه كى بوو كو ژ ئاليى پريت مه كگورگ نوونه رى سهروكى ئه مريكا د شه رى داعش دا (نه وي پاشتر سهروك ترامپى د تويته كيدا ئاماژه پيكرى كو نهو وي نانياسيت) و دوگلاس سليمان باليوژى ئه مريكا ل عيراقى و چهنده كه سه كيى دى هاتبوو ئاماده كرن، ديار ژى نه بوو كانى دى نهو نامهيه ژ ئاليى وهزيرى دهرقه يى ئه مريكا هيتته په سه نديكرن و ئيمزا كرن يان نه.

ديپلوماتكارين ئه مريكى د هزرا خوه دا وهسان دانابوو نه گهر پښتاندوم هاته پاشني خستن يان هه لوه شاندى وي دهمى وهزيرى دهرقه يى ئه مريكا وي نامه يى ئيمزا بكهت، ب هه لسه نگاندا مه نهو نامهيه وهك دارشتن و ناڅه روك يا باش بوو، بهلى چ گهره نتي تيدا نه بوو نه م بكارين پشتا خوه پي گهرمبكه ين و باوه رى پي بينين و ب وي ريكي گهلى خوه رازى بكه ين دهست ژ مافه كى سروشتى و رهوايى خوه بينيت، شوينگرى (نه لته رناتيقى) پيشنياز كرى ئه مريكا ل سهر بنه مايى دانوستاندنان بوو دگهل عيراقى هاتبوو دانان و هه لويستى ئه مريكا ژى پشته قانيكرن بوو ل وان دانوستاندنان. نه م خوه دى سه ربوره كا دريژين د دانوستاندن و پيكه اتنان دا دگهل عيراقى كو پشتمى دهمه كى زور ب ساناهى ب پشتگوه شه دهافيتريت. دگهل قى هه موويى بريار وهسان بوو جقاتا بلندا پښتاندوم هه لسه نگاندا وي نامه يى بكهت، نه شه ژى د دهمه كى دا بوو كو پښتاندوم ژ دهستين كه سان و ئاليان دا دهركه تبوو و كه تبوو دهستين خه لكى كوردستانى.

د شیان دا بوو نامه یا تیه‌رسۆنی ببیته بنه‌مایه‌ك كو گهره‌نتیه‌كی وه‌سان هه‌بیت خه‌لكی كوردستانی رازی بکه‌ن ده‌ست ژ پێفراندۆم به‌رده‌ن، له‌وما ژ ی جهی یی كو دهاته گۆتن پێفراندۆم بۆ ده‌می دو سالان بێته پاشئێخستن و هه‌كه‌ دانوستاندن دگه‌ل عێراقی د سه‌ركه‌تی نه‌بوون وی ده‌می بلا هه‌ریم پێفراندۆما خوه‌ بکه‌ت و ئه‌مریکا ژ ی دێ ریزی ل ئه‌نجامین وی گریته، ل قێری من داخواز ژ ئه‌مریکا كر ل شوونا په‌یقا ریزگرتن د نامه‌یی دا بکه‌ته پشته‌فانی، به‌لی ئه‌مریکیان خوه‌ ژ قی داخوازی دوور گرت و گۆتن ئه‌م نکارین په‌یقا پشته‌فانی بکار بینین، من ژ ی گۆتی هه‌كه‌ هوون نکارن تنی په‌یقه‌کی بگۆهرن ئه‌ری چاوان هوون ل هیقیی نه‌ باوه‌ریی ب خه‌لكی كوردستانی بینن پێفراندۆم نه‌که‌ت؟

هه‌موو ئه‌و فشارین ده‌اتنه‌ کرن هه‌قده‌م بوون دگه‌ل گه‌ف و هه‌ره‌شه‌یین ده‌وله‌تین هه‌قسوو و ئالیین عێراقی كو بێهنا شو‌فینیزمی ژ ی ده‌ات، گه‌ه‌شته‌ وی ئاستی ب ئاشکرای شه‌ری قیانا خه‌لكی كوردستانی بکه‌ن، وی ده‌می پرسیارا سه‌ره‌کی ئه‌و بوو ئه‌ری ئه‌م خوه‌دیین قیانا (ئیرادا - هه‌ز و قیانا) خوه‌ینه‌ یان خه‌لکه‌کی دی ژ پیش مه‌ قه‌ بریار ی ل سه‌ر چاره‌نقیسا مه‌ بده‌ت؟ ئه‌ قه‌ سته‌مه‌ کا گه‌له‌ك مه‌زنه‌ ل خه‌لكی كوردستانی ده‌یته‌کرن، هه‌كه‌ ژ به‌ر هه‌قسه‌نگیین نی‌قده‌وله‌تی ریکی نه‌ده‌ن خه‌لكی كوردستانی بریارا ل سه‌ر چاره‌نقیسی خوه‌ بده‌ت، ئه‌ری یا ره‌وا یه‌ مافی ئاخفتنی ژ ی بێته‌ستاندن و ریکی نه‌ده‌نی ئه‌و ب خوه‌ بیژیته‌ کا مه‌ چ ده‌یته‌؟ د رۆژین داویی دا کار گه‌ه‌شته‌ ئاسته‌کی ب رۆژا نی‌قرو شه‌ری دگه‌ل قیانا گه‌لی كوردستانی بکه‌ن و گۆهدارییا قیانا وی یا ره‌وا نه‌ه‌یته‌کرن، ده‌می کار گه‌ه‌شتیه‌ وی ئاستی مه‌ بریار دا پێفراندۆم د ده‌می دیارکریی

خوہ دا بیٽہ کرن و چ دبیت بلا ببیت، تنی ئہم ناھیلین ڦیانا گہ لی مہ بشکیت.

ژ ئالییہ کی دی ڦہ سڦکاتی بوو ب گہ لی کوردستانی دھاتہ کرن کو ڦیانا وی بیٽہ گریدان ب سەرکەتن یا شکەستنا کەسەکی دی ڦہ، ئەمریکی د وی باوهری دا بوون ئەگەر پێفراندۆم سەرکەت دی بیٽہ ئەگەر ی لاوازبوونا عەبادی، ئەگەر پێفراندۆم نەھیتە کرن ئەڤە دی عەبادی ب سەرکەڤیت و دی ئیرانی ژ عێراقی دەرێڤیت. د یەک دو رۆژین داویں دا بەری ئەنجامدان پێفراندۆم تەلەفۆن و پەییوەندی و فشار ل سەر مە ژ ھەموو ئالییان ڦہ (ئەمریکا و ئالیین ھەریمی) بو ھەلوەشاندا پێفراندۆم زۆر بوون، تشتی سەیر و جھێ سەرۆمانی ئەو بوو گۆتین ھەرھەموویان وەک یەک بوون، ئەمریکا، بریتانیا، ئیران، تورکیا و عێراق د دژایەتیا مافین گە لی کوردستانی دا د یەکدەنگ بوون و ھەڤکاری دگەل ھەڤدو دکرن دا فشارین دیپلۆماسی و سیاسی بیخەن سەر کوردستانی و گۆتن و ئاخفتن ھەموویان مینا ھەڤبوون، ھەموویان داخوازا خوہدانەپاش (پاشەکشێ) دکر و ئەو خوہدانەپاش ژ دڤیت ل سەر بەرژەوہندییا مافین گە لی کوردستانی بیت، ژ ئالییہ کی دی ڦہ ئەگەر مە خوہ ژ ئەنجامدان پێفراندۆم دابا پاش، دا نەیارین ناڤخۆیی وی دەمی دەست ب ئاخفتن دی کەن و دا تۆمەتین دی دہنە پال مە و بیژن دەلیڤە بو خەلکی کوردستانی ھاتە پێش بە لی وان ئەو دەلیڤە ژ دەست دا.

د دو رۆژین بەری ئەنجامدان پێفراندۆم بزاف ھاتنە کرن پێفراندۆم ل کەرکووکی نەکەین، راستی دا بەری ھەفتی حزیارنا ۲۰۱۷ ی بوچوونەک د ناڤ سەرکردایەتیا سیاسیا کوردستانی دا ھەبوو داکو چ مەھانەیان نەدەینە دەست نەیارین گە لی کوردستانی پێفراندۆم ل کەرکووکی و دەڤەرین ماددی ۱۴۰ ی

۱۰۱ بۆدیرۆكى

نەكەين و مژارا كەركووكى و دەقەرین ناكۆكى ل سەر ھەى بەئيلين بۆ قوناغا دانوستاندان، دەمى كەركووك كەتپە سەر نەخشەيى پېفراندۆم ئەقە ل دووڤ داخووزى و داکوكييا وان ئاليان بوو يىن پاشتر بووينە ئەگەرئ بۆيەرا ۱۶ى ئۆكتۆبەرئ، ئەوين كەركووك رادەستكرى ھەر وان ل ھەفتى حزيرانى گۆت پېدقپيە پېفراندۆم ل كەركووكى ژى بېتەكرن.

۲۲ سېپتەمبەر ۲۰۱۷

هەولێر/

ستادیۆما ناقدەولەتیی شەھید فرەنسۆ حەزری. کەرنەڤالا
جەماوەرییا باژێرێ هەولێرێ ژبو پشتهشامیی ل پێفراندۆم.

Photo: Adnan Muhammed

گهلێ کوردستانی دهنگی خۆ دا

د پرۆسهیهکا دیرۆکی و دوور و درێژ دا یا نیزیکی سهده سالان شهکیشای د ناها دهولهتا عێراقی دا گهلهک دهردهسهری و ئاوارهیی و جینوساید و قهرکنا تهفایی ب سهری گهلێ کوردستانی هاتینه، کوردان ب مهرجی ههقیشکیی پشکداری د دامهزاندنا عێراقی دا کریه، بهلێ ههر ریکهکا حکومهتین عێراقی یین یهک ل دووف یهکهاتین گرتبیته بهر و ههر بریارهکا وان دای بۆ سهپاندنا دهستهلاتا مهرکهزی و ههدهرکنا کوردان و خوه دوورگرتن بوویه ژ مافین وان یین رهوا، زیدهباری قی چهندی دهستهلاتدارین عێراقی ریکا ئاسمیلهکرن و جینوساید و قهرکنا تهفایی بهرامبهری خهلهکی کوردستانی گرتیه بهر. پشتی ٢٠٠٣ی ژ یهههچهنده کوردان ب چهلهنگی و نیازهکا پاک و بژین پشکداری د دانانا بنیاتی عێراقا فیدرال و دیموکراسی دا کر و دهستوور کره پارێزقانی سیستهمی نوو، بهلێ ئهف ههول و پیکۆله ژ بۆ ژيانهکا خوهزایی و ناشتی و دیموکراسی ل عێراقی سههرکهتی نهبوون.

ئەو دەم ھاتبوو ۋەلاتیین کوردستانی د سەقایەکی ئازاد و د پرۆسەییەکا دروست ئاشتیکووانە و دیموکراسی دا ھزر و بۆچوونی خوە ل دۆر مان یان نەمانا خوە د سنووری عێراقی دا بەرچاڤ بکەن، ئەو دەمە ھاتبوو پرسیار ژ خەلکی کوردستانی بێتەکر ئەری ھەو دەولەتەکا سەر بە خوە دقیت یان ھەو دقیت بەردەوام بن د وی ئەزموونی دا ئەوا سەری سەد سالانە شکەستی و سەرکەتن ب دەستقە نەئینای. ژ حەفتی حزیرانی رۆژا بریار ل سەر پێفراندۆم ھاتیبە دان ھەتا بیست و پینجی ئەیلوولی ھەریم کوردستانی مژوولی بەرھەقییان بوو بۆ ئەنجامدانا پێفراندۆم، ئەو دەم ھاتبوو د رۆژەکا دیرۆکییا پری سەرفرازی دا خەلک بریارا خوە بدەن دەنگی خوە بگەھیننە تەقایی جیھانی، شەرعییەتا وی دەنگی ھەمی ژ شەرعییەتا دەنگی کەسان و ئالی و حزبان مەزنتەر بوو، ئەقە نە تاوانەکا بوو، نە ژی کارەکی دژی یاسایی بوو، نە شەرفروشتن و داگیرکرن و کاری تیرۆری بوو، ئەقە ئەداکرنا مافەکی خوەزایی خەلکی کوردستانی بوو ب ریکەکا ئاشتییانە.

رۆژا ھەرە مەزن ھات و سپیدەیا بیست و پینجی ئەیلوولی ۲۰۱۷ی خەلکی ھەریم کوردستانی و دەررین کوردستانی یین دەرڤە ھەریمی یەکەمین جار بوو ب ئاواپەکا ئازاد و ئاشتیکووانە و دوور ژ ھەر رەنگەکی دژواری و زۆرلیکرن و خوەسەپاندن و ئالۆزیی دا بەرەف سندوقین دەنگدانێ چوون و دەنگی خوە دا. رۆژا پێفراندۆم ھاتیبەکر رۆژا گەلی کوردستانی بوو، رۆژا تەڤ ۋەلاتییان و ئیک ئیکە ھی کوردستانییان بوو، د قی دەنگدانێ دا کەسی دەنگ نە ددا کەسەکی، بەلکی تەقایا وی خەلکی دەنگ ددا خوە و ۋەلاتی خوە، دەنگ ددا ھەڤدو و نقشین داھاتی و چارەنقیسا خوە، ئەقە چەندی گیانەکی ھەڤشکی ۋەلاتینی د ناڤ خەلکی کوردستانی دروست دکر، ئەز نابینم د دیرۆکا گەلین جیھانی دا تشتەکا ژ داخوازا مافی و گەریان ل دووڤ ماف و قیانا گەلی خوە پیروزتر ھەبیت خەلک مافی خوە یی دەنگدانێ ئەدا بکەت و قیانا وی خەلکی یا سەرکەتی بیت، لەوما ئەز دکارم بێژم رۆژا پێفراندۆم رۆژەکا پیروز بوو.

مه‌رم ژ پښتاندوم ئه‌و بوو عيراق و وه‌لاتين ده‌قهری و ته‌قايی جيهان ه‌ز و
 څيانا دروستا خه‌لکي کوردستاني بزانيت، که‌سه‌کي بريار نه‌دابوو ده‌ملده‌ست روژا
 پشتي پښتاندوم دئ ده‌وله‌تا سه‌ربه‌خوه هيتنه راگه‌هاندن، به‌لکي بو هندی بوو
 ده‌سته‌لاتا سياسي ه‌ريمي ژ ئاليی خه‌لکي کوردستاني قه‌يی رپيدای و راسپاردی
 بيت د قوناغا پاشتر دا ب ناڅي وی بکه‌څيته د دانوستاندن دا و ديالوکه‌کا قه‌کری
 دگه‌ل حکومه‌تا عيراقی بکه‌ت، ب ئاشکرایي ل دور څي مژاري ئه‌م دگه‌ل حکومه‌تا
 عيراقی و ئه‌مريکا و وه‌لاتين دی ئاخفتبووین کو پښتاندوم بو وي چهندي يه
 ريکي بدهينه خه‌لکي کوردستاني ئه‌و ب خوه گوتنا خو بيژن.

دو روژان پشتي نه‌جامدانا پښتاندوم کوميسيونا بلندا ه‌لبژارتن و راپرسیي
 نه‌جامين به‌راهيی يين پښتاندوم راگه‌هاندن و ۹۲,۷۳٪ ژ ده‌نگده‌ران ب به‌لي
 ده‌نگي خوه دابوو، د راستي دا ئه‌قه سه‌رکه‌تنا ه‌ز و څيانا گه‌لي کوردستاني
 بوو بو سه‌رخوه‌بوون، پرانييا ه‌ره مه‌زنا خه‌لکي کوردستاني نه‌دڅيا ئه‌ف
 نه‌زمونا شکه‌ستيا ده‌وله‌تا عيراقی خوه‌دييا ده‌رده‌سهری و زولم و سته‌مي پتري يا
 به‌رده‌وام بيت، به‌لکي وی خه‌لکي ده‌وله‌تا سه‌ربه‌خوه دڅيا، ئه‌قه سه‌رکه‌تنا
 پرؤسه‌يا پښتاندوم بوو، پښتاندوم د ده‌مه‌کي دا دا ب سه‌رنه‌که‌تي هيتنه هژمارتن
 نه‌گه‌ر گه‌لي کوردستاني ب نه‌خير به‌رسقا پرسيا را پښتاندوم دابا.

هندي په‌يوهندي ب که‌رکووکي و ده‌قهرين کوردستاني يين ده‌رشي ه‌ريمي
 ه‌ي سه‌رکه‌تنا پښتاندوم سه‌رکه‌تنا وان و ده‌سکه‌فته‌کي گرنه‌ بوو بو وان، گرنگيا
 کرنا پښتاندوم ل وان ده‌قهران د وي چهندي دا بوو کو سه‌ره‌رای ده‌هان سالي
 ب عه‌ره‌بکرنی و ترساندن و ته‌په‌سه‌رکرنی و بنپيکرنين ده‌ستووری يين پشتي
 ۲۰۰۵ئ ه‌ز و څيانا شينين څان ده‌قهران ب گشت پيکهاتين وان قه‌ ده‌نگه‌کي
 بلندي زه‌لال بوو و گوته ته‌قاي جيهانی مه‌ دڅيت دگه‌ل ده‌وله‌تا سه‌رخوه يا

١٠٧ بۆديرۆكى

كوردستانى بژين، ل وان دهقهران پيڭكهايتين نهتهوهيى و ئاييىنى ژ خوشك و برايين
عهرب و توركمان و كريستيانان دهنك دا كو دگهل دهولهتا كوردستانى بژين،
د رۆزا پيغراندم دا هز و ثيانا راستا پيڭكهايتين وي دهقهرى دگهل وي چهندي
بوو دگهل دهولهتا كوردستانى بژين، ئهو دهولهتا باوهري ب ههقرا ژيانا ئاييىنى و
نهتهوهيى ههى و دوور ژ هه رهنكهكى شوڤينيىزما نهتهوهيى و ئاييىنى.

کارقه دانین حکومه تا عیراقی

مخابن بهرامبهری په یاما ئاشتیخوازانه یا گهلی کوردستانی مه هژماره کا کارقه دانین نه ژیرانه ژ سهروک وهزیر و کاربدهستین عیراقی دیتن، ب ئاشکرایي بئنا شوؤتینیزم و حاشاکرنی ژ ههڅیشکییا ژئ دهات، شان کارقه دانان راستیا د کویراتییا دلی وان دا بهرچاف کر کو د بنیات دا دژی مافین خه لکی کوردستانی نه، تنی زمانی گهف و هه ره شه و خوه سه پاندنی دزانی.

تنی دو روژان پشستی ریفراندوم، جقاتا نوونه ریڼ عیراقی بیی به ره هڅبوونا نوونه ریڼ کوردستانی د روونشته کی دا سیژده بریارین نه یاسایی و نه ده ستووری دژی هه ریمی دان،^{۳۹} ئارمانج ژ وان بریاران سزادانا ته قاییا خه لکی کوردستانی بوو، وان بریاران ریڅ ل بهر حه یدهر عه بادیی سهروک وهزیران خوشکر ب زمانی

۳۹- بۆ زانیارییڼ بیتهر، لاپه را ۱۸۲ ببینه.

گەفان و سەفکیپکەرنی بپە یقیت و ریک ل بەر وی قەکر هیزی و چەکی دژی
 هەریمی و دەقەرین کوردستانی یین دەرقەمی هەریمی بکاربینیت. د بریارەکی ژ وان
 بریاران دا فەرماندەیی هیزین چە کدارین عێراقی راسپاردبوو هیزی ل دەقەرین
 ناکۆکی ل سەر هەمی و کەرکووکی بە لاقەبکەت، ئەف بریارە ب ئاشکرایە هەلکەنا
 چرایی کەسک بوو دا سەرۆک وەزیران هیزی و چەکی ب مەرەما چارەسەرییا
 ناکۆکیین سیاسی بکاربینیت. ئەفە ب خوە بنیپکەرنەکا ئاشکرایا دەستووری
 هەمیشەیی عێراقی بوو کو بکارئینانا چەکی بو سەرکوئکەنا مللەتی قەدەغە
 کریه. د بریارەکا دی یا جقاتا نوونەری عێراقی یا پشتی پێفراندۆم پرنسیپی
 ژ هەجوداکرنا دەستەلاتان هاتیپە بنیپکەرن و جقاتا نوونەران جەتی دەستەلاتا
 دادوهری گرتیه و داخوازا سزادانا بەرپرسی هەریمی کریه و پێفراندۆم ب تاوان
 دایە نیاسین. هەر وی رۆژی جقاتا وەزیرین عێراقی بریارا گرتنا سنووران
 ل بەر هەریمی و دوورپێچکەنا هەریمی و برسیکەنا خەلکی کوردستانی دایە.

ئەو جارا ئیکی بوو د دیرۆکا خوە دا جقاتا نوونەری عێراقی هەندە بریاران
 بەدەت، ئەو بریار ژی بیی بەرچاڤکەنا سازانی (تەوافقی - لەهەکەرنی) و بیی
 بەرەقەبوونا نوورین خەلکی کوردستانی بوو، ژبەرکو ئەف بریارا دژی هەریما
 کوردستانی بوون و ب هزرەکا شۆڤینی هاتیبوونە دارشتن گەلەک بەلەز ب یەک
 دەنگی ئامادە بوویان ئەو بریار پەژراندن، بەری وان ژی ل ۱۲ / ۹ / ۲۰۱۷ ئ
 هەمان جقاتی بیی بەرچاڤکەنا پرنسیپی سازانی کۆمەکا دی یا بریاران دژی
 پێفراندۆما هەریما کوردستانی پەسەندکر بوون.

ئەوا راست بیت پشتی دەهان سال چ رەنگە گۆهرینەک نەکەتیە د عەقلیەت و
 هزرکەنا شۆڤینی دا ل بەغدا، مە باش دزانی تنی سەروسیما ل بەغدا هاتیپە
 گۆهاریتن، لی هەمان عەقلیەتا شۆڤینی دەستەلاتدارە و نە باوهری ب هەڤشکییا

د دهسته لاتی دا هه یه و نه ژى باوه رى ب داخوازین ره وایین خه لکه کی هه یه و چ رهنگین دادپهروه ریى ژى ل جه م وئ نینن. ژ بریارین په رله مانى عیراقى و سه ره ده ریین زقر و نه ده ستووریین سه رۆك وه زریین عیراقى یى وى ده مى دیار بوو كو بى باوه رییا مه ب په یمان و گه ره ننیین ژ قه ستا یین ئه مریکا و حکومه تا عیراقى به رى ئه نجامدانا ریفراندۆم د راست و د جهى خوه دا بوون، سه ره ده رییا عه بادی گه هشته ئاسته کی بریارا گرتنا فروكه خانه یین هه ریى دا و مینا سه ره ده مى به عسییان ل شوونا هه ریما کوردستانی په یقین باکوورى عیراقى بکار دئینان و ده ست ل سنگى خوه ددا كو دى دهسته لاتا یاسایین ل سه ر هه ریما کوردستانی سه پینیت، ئه قه ژى د ده مه کی دا بوو كو نه دکارى دهسته لاتی ل سه ر ده قه را که سکا به غدا سه پینیت.

ته قایى ئه و سه ره ده ریین نه ده ستووریین ب مهانه یا سه پاندنا ده ستوورى گرتینه بهر دبنیات دا نه د ده ستوورى بوون و ده مى گه فین بکارئینانا هیزی دکر ئه و ب خوه بنپیکرنا ده ستوورى بوو، گومان تیدا نینه ئه ق گه ف و سه ره ده رى یه ب هه قکارییا وه لاتین هه قسوو بوو، حکومه تا عیراقى ب هاریکارییا بیانینان گه ف ل خه لکى کوردستانی کرن و کوردستان دوور پیچ کر.

کارقه دانین دهسته لاتدارین عیراقى جهى شه رمه زاریى بوون و نیشانا وئ راستیى بوون كو وان چ سه ربۆر ژ دیرۆكى وه رنه گرتینه و چ ده مان وان ل بهر نینه ئاریشه و پرسگریکان چاره سه ر بکه ن، ره وشه ك ئینا پيش كو هه موو د دژایه تیکرنا مافین گه لى کوردستانی دا یه ک ره نگ و خوه دى یه ک بۆچوون بوون و ته قایى سازیین یاسادانان و دادوه رى و ئه منى و ئابوورى بۆ وئ دژایه تیکرنى دانه کارى، ئه و سه رى سه د سالان بوو ته قایى هه ول و بزاقین رژیمین عیراقى بۆ شکاندنا هه ز و قیانین خه لکى کوردستانی بوون، به لى د ئه نجام دا شکه ستن و

ژناقچوون باهرا وان بوو. ههلوپستى مه بهرامبه ر كارقه دانين حكومه تا عيراقى ئەو بوو ئەم نه دگهل زمانى گهف و هه ره شه يان و په نابرن بۆ چه كى بووين و ته قايسى بريارين عيراقى نه ياساى و دژى ده ستوورى و بنه مايين بهه قرا ژيان و ئاشتيتى بوون، لى به رسقا په ياما ئاشتى خوازانه يا گه لى كوردستانى ب هزرا شۆفنى چهك بوو كو تنى زمانى چه كى دزانى. ئەفه نه تشته كى نامو بوو به لكى ب دريژاهييا ژيى حكومه تا عيراقى ل به رچاقان بوو و د گه لهك ديدارين ديپلوماسى و چاڤيڤكه تن و داخويانيان دا به رى پيفراندوم من ئاماژه ب قى چه ندئ كرىه.

ئەو سه ره ده رييا پرى دوژمنكارى دگهل هه ريما كوردستانى هاتييه كرن پرانييا وئ ژ ئالىي وان شيعه يان بوو ئەوين پيشتى ئەم و ئەو د سه نگره كى دا و ئەو ب هاريكاريا كوردان چوونه به غدا بوونه حوكمدار، پشتى سال ٢٠٠٣ ئ شيعه يان هيڤى دكر عيراق ببسته دهوله ته كا فيدرال و جهى وان د وئ دهوله تى دا هه بيت، د وى ده مى دا پيڤكهاته يا عه ره بيئ سوننه دژى فيدراليزمى بوون و وانا دقيا عيراق وهك جاران دهوله تهك مه لبه ندى (مه ركه زى) بيت. به لى ژ وئ رۆژا شيعه يان ده سته لات گرتيه ده ست هه مان سياسته تا شاشا رژيما چووييا عيراقى گرت به ر، تنى جوداهييا وان دگهل يا رژيما چوويى ئەو بوو قانا تيره گه رى (تائيڤيه ت) دا دگهل و هه ز دكر پشتى داويها تئا شه رى داعش ده ست ب سه ر ته قايا عيراقى دا بگرن و بىي به رچاقوه رگرتئا سه روه رييا عيراقى و ده ستوورى و ره وشا نوويا دهوله تا عيراقى بوونه پشهك ژ ئەجيندايه كا هه ريمايه تى و تيره گه رى يا فه گرل ده فه رى. برينا بۆدجه ي و دوورپيچكرنا كوردستانى د سه رده مى شه رى داعش دا و سه ره ده ريئ نه ده ستوورى يئ به ر هف وئ ئەجيندايى دچوون، ده مهك بوو مه هه ست ب وئ پيلانى كرىو كو پشتى شه رى داعش دى به رۆكا كوردستانى گرن و هيڤشى سه ر مه كه ن.

پشتی ریفراندوم داخووا حکومتا عیراقی ههلوه‌شاندا ئه‌نجامین
ریفراندوم بوو، مه‌رم ژ فی داخوایی پتر ئالۆکرنا رهوشی دروستکرنا
فشاری بوو، چونکی وان باش دزانی ههلوه‌شاندا ئه‌نجامین ریفراندوم دشیانین چ
که‌سه‌کی یان ئالییه‌کی و سازییه‌کی دا نینه، چاوان ده‌نگی سی ملیۆن که‌سان
بته‌هه‌لوه‌شاندن؟.

رێفراندۆم کارهكێ نه یاسایی نه بوو ههروهك نه یار و كهسێن دژه رێفراندۆم دبێژن، بهلكی دهبرپنا ههز و ژیان و بۆچوونا خهلكی كوردستانی بوو ل دۆر سه رنقشتن وان، ل تهقایی جیهانی مافهكی رهوایه خهلك ههست و بووچوونا خوه دیاركهت و چ رێگرییهك لێ ناھێته كرن، ئهوا ل كوردستانی هاتییه كرن تنی خهلكی وێ دهنگی خوه دایه و ههریمی سه ره به خوهیی نه راگا هاندیه كو حكومهتا عێراقی و خهلكهكی دی ب ژی ئاوی هیرشا چهكداری بكه نه سه ر كوردستانی، ئه شه د ده مه کی دا بوو كو هیژ ههریما كوردستانی پشكهك بوو ژ عێراقی و بكارئینانا هیژا چهكداری دژی ههریشهكی كریاره كا نه دهستووری و نه یاسای یه، بهلێ ژ بی خوه دییا گهلی كوردستانی و ب پشتگۆفه ها قیتنا مافین خوه زایی ن گه لانه (یی ن د په یمانا نه ته وه یی ن هه ژگرتی دا هاتین)، وه لاتین به رژه وه نندی په ری س پشته قانیی ل حكومهتا عێراقی بكه ن و ریکی بده نی هیژا له شه كری دژی خهلكی كوردستانی بلقینیت.

شازدەھى ئۆكتۆبەرى

پشتى ب داويھاتنا ئۆپەراسىيۇنا ئازادكرنا مووسلى ژ دەستى داعش و ھىژ گەلى كوردستانى بريار ل سەر ئەنجامداننا رېفراندۆم نەداى، ژ سەرەدەرى و بەرھەقيين حكومتا عىراقى نيشانين ھندى د دياربوون كو نيازىن وان بەرامبەرى دەقەرىن ناكۆكى ل سەر ھەى و ھەرىما كوردستانى د خرابن، بنپىكرنا پىكھاتنا ئۆپەراسىيۇنا ئازادكرنا مووسلى و پاشئىخستنا ئۆپەراسىيۇنا ئازادكرنا ھەويجە ژ ئالىي عىراقى قە پاشتر دەرکەتتا داعش ژ ھەويجە بىي شەر كو سەنتەرەكى بھىزى داعش بوو و پشتى وى ب دەمەكى قالاكرنا تەلەغەر ژ ئالىي داعش قە ئەو ژى بىي شەر گشت ئەقە جھى پرسىارين مەزن بوون، نيشانين وى چەندى بوون كو ھەقكارىيەك د ناقبەرا ھىزىن دەقەرى دا ھەيە بۆ داگىركنەشا دەقەرىن ناكۆكى ل سەر ھەى و بەرھەقى بوون كو فشارەكا پتر بىخنە سەر كوردستانى، بەردەوامىيا حكومتا عىراقى ل سەر برىنا بۆدجەيا

هەریمی و داخۆیانیی شۆفینی و گەف و هەرەشەیی سەرکردەیی حەشدا
شەعبی، هەرەموو نیشان بوون کو عێراقی بەنامەکی دی بەرامبەری هەریمی
هەیه، ئەقە دەمەکی دا بوون کو هەتا وی دەمی هەریما کوردستانی باشتەین
هاریکاری و هەشکاری دگەل عێراقی دکر. پێفراندۆم هاتباکرن و نەهاتبا کەرن
پلانا هێرشێ بۆ سەر هەریمی یا بەرهەفکری بوو و ئەو پلان دا هەر هێتە
بجەنێنان، پێفراندۆم تنی مەهانەیک بوو دا ئەف پلانی ب ئاواپەکی بەزتر و
ب هاریکاریا هێزەکا ناخووەیی و مایتیکرنا ئاشکرایا هێزێن دەقەرێ و بیانیا
بێتە ئەجامدان.

پشتی سەرکەتە پێفراندۆم ئاخفتن هەبوون کو پشکەک ژ یەکتیی (ی ن ک)
مژوولی پێکەتەکا نەهینی نە بۆ رادەستکرن کەرکووکی، ل ۱۲ ئۆکتۆبەرێ بیی
هەشکاری دگەل وەزارەتا پێشمەرگە ب مەهانەیا هندی کو پشتی شەپێ
داعش پێدقی ناکەت هێزێن وان بمینە ل وی دەقەرێ هێزێن خوێ ژ باشووری
کەرکووکی قەکیشان، هەر د وی رۆژی دا هێزەکا حەشدا شەعبی ل بەرۆکا (بەرەیا
- میحوەرێ) باشوور و رۆژئاوایی کەرکووکی بزاف کر بەرهف پێش بەهین بەلێ
هێزێن پێشمەرگە ب بەرسنگی وان گرت و نەهێلا ژ جەهێ خوێ بەرهف پێش
بەهین، ل رۆژا ۱۳ / ۱۰ / ۲۰۱۷ هێزێن پشتیوانی ۲ ب فەرمانا بەرپرسەکی
لەشکەرێ (ی ن ک) سەنگەرێ خوێ ل گوندێ عەبادات یی ستراتیژی بەردا و
رێکا سەرەکییا خۆرماتو - کەرکووکی کەتە دەستێن حەشدا شەعبی و قەتیان
کەتە د ناخەرا هێزێن پێشمەرگە دا یێن ژ خۆرماتو هەتا داقوق چەپەرێن خوێ
گرتین، ل ۱۲ و ۱۳ ئۆکتۆبەرێ هەتا ۱۵ ئۆکتۆبەرێ ب درێژیا بەرۆکیان شەری
یێن وی میحوەری گشت دەقەرێن سەبە نیشان و داقوق و مریەم بەگ
ب پێکەتەکا نەهینی رادەستی ئێرانیان و حەشدا شەعبی هاتبوونەکرن.

ل رۆژا ۱۵ ئۆكتۆبەر ۲۰۱۷ ئى ل ھاڧىنگە ھا دوكان ل مالا خودى ژىرازى
مام جەلالى من پىشكدارى د كۆمبۇونە كا ھەردو مەكتەبىن سىياسى يىن پارتى و
يەككىتى دا كر، د كۆمبۇونى دا برادەرىن يەككىتى پىشنىازكر ب مەرەما روونەدانا
شەرى ل كەركووكى ب ھەڧكارىيا ناڧبەرا ھەرسى ئالىيان ھىزەكا ھەڧىشكا
ھىزىن پىشمرگەى و ئەمرىكى و عىراقى ل لەشكەرگە ھا (K1) بنەجە بىن و لىوا
پارىزقانىيا سەرۆك كۆمارى تەناھىيا كەركووكى پارىزىت، يا رۆھن و ئاشكرا
بووچ راستى بوڧى پىشنىازى نىنە ژبەركو پىشتر ژى ئەڧ ھەڧكارىيە
ھەبووئە و زۆر زەحمەتە بەھىلن لىوا پارىزقانىيا سەرۆك كۆمارى بىتە كەركووكى.

ژ دەسپىكا كۆمبۇونا دوكان دىاربوو رەوشەكا نە سىرۆشتى ل جەم برادەرىن
(ى ن ك) ھەيە. نىچىرڧان بارزانى كو وى دەمى سەرۆك وەزىرى ھەرىمى بوو
پرسىار ژ وان كر ئەرى ھەو چ پىكھاتنەك كرىە؟ چ ئەوین پىكھاتن كرى و چ
ئەوین ئاگە ژ پىكھاتنى نەى د بەرسڧى دا گۆتن چ پىكھاتن نىن، بەلى پاشتر
ئاشكرا بوو كو پىشكەك ژ سەركردايەتيا يەككىتى بى ئاگەھدارىيا سازى و
جڧاتا بلندا سىياسى و سەركردايەتيا كوردستانى دگەل وان پىكھاتىبون. ھەتا
پىشكەك ژ مەكتەبا سىياسىيا يەككىتى ئاگە ژ وى پىكھاتنى نەبوو يا كەركووك
رادەستى ھىزىن ھەشدا شەعبى و ئىرانى و عىراقى كرى. ل داوييا كۆمبۇونا
دوكان برىار ھاتەدان ب مەرەما ھەڧكارىي و دانوستاندىن ئاڧاكەر د ناڧبەرا
ھەرىمى و بەغدا سەرۆك كۆمار دەملەست بىزىتەشە بەغدا، سەرۆك كۆمار
زڧرىشە بەغدا بەلى كەس يى بەرھەڧ نەبوو دگەل وى روونىت و گوھدارىيا
وى بكتە.

ل داوييا كۆمبۇونا دوكان داخۇيانىيەك ھەڧىشك د ناڧبەرا ھەردو حزابان
ھاتەراگەھاندن ئەشە ژى دەڧى وى يە:

ئىك: داکوکىي ل سەر يەکرىزىيا گەلى خوە و ھىزىن سىاسىيىن کوردستانى دکەين، تنى ئەو گەرەنتيا رىقەبرنا کار و ئەرکىن ھەڤشکە د قى قوناغى دا.

دو: کۆمبەوونى داکۆکى ل سەر وى چەندى کر تەڤايى کىشە و ئاريشەيىن ناڤەرا ھەولير و بەغدا ب دىالۆکەکا بەرپرسىارانە و ئاڤاکەر بىنە چارەسەرکرن.

سى: نھا ژى ھىزىن سىاسىيىن کوردستانى ئامادەنە دەست ب دانوستاندنن بى مەرج و ئاڤاکەر ل سەر بەرژەوہندييا بەغدا و ھەوليرى و پرەنسىپىن دەستوورى بکەن.

چوار: کۆمبەوون ب بەرژەوہندييا ھەردو ئاليان دزانيت ئاليىن سىاسىيىن سەرەكى ل عىراقى و کوردستانى پشکدارى دانوستاندنن ناڤەرا ھەريمى و بەغدا ببن، ھەروەسان ئاليىن نىڤدەولەتى ژى چاڤدرييا قى کريارى بکەن.

پىنج: ل دۆر کىشەيىن لەشکەرى و ئاسايشى ل دەڤەرىن کوردستانىيىن دەڤەى ھەريمى يان ھەر جەھەكى دىتر، و ھەموو مايتىکرنىن لەشکەرى ئان لقاندنا ھىزان و گەف و ھەرەشە، نە تنى مەترسىنە ل سەر پەيوەنديين ھەريمى و بەغدا، بەلکى مەترسىنە بۆ سەر ھەر بزاڤەکا دلسوزانە ب مەرەما ئاشتىي بۆ چارەسەرکرن کىشەيان دەينەکرن، د ھەمان دەم دا بنپىکرنە وان ياسايانە يىن بريار ل سەر ھاتىيەدان و ل دووڤ وى بريارا نابيت ھىزىن چەکدار ب مەرەما ئىکئالیکرنا کىشەيىن سىاسىيىن ناڤخوہيى بىنە بکارئىنان.

ل داویى ھەردو ئالى سلاخان بۆ پېشمەرگە يېن قارەمان دھنېرن ئەو قارەمانېن د شەرى تېكشكاندنا داعش دا ناسنامە يا پارېژقانېن ئازادىيا جېھانى وەرگرتى و نھا ژى د چەپەرېن پېشىي دانە بۆ د دەستقە ئىنانا ئارمانجېن مە.

د ھەمان رۆژا كۆمبۇونا دۆكان ل ۱۵ى ئۆكتۆبەر ئى شاھى ئوردنى شاھ عەبدوللاى ب تەلەفونى پەيوەندى ب من كر گۆت: تو و عەبادى وەرن بېنە مېقانېن من دا كول دۆر گرفتارىيان بپەيقىن و ب ھەقرا بگەھىنە تېگەھشتەكا ھەقېشك. ئەياد عەلاوى ژى ئاگەھدارى ئى داخووا شاھى ئوردنى بوو، د بەرسقى دا من گۆت: ئەزى ئامادە مە بھېم بەلى فرۆكەخانە لېر مە گرتىنە، شاھ عەبدوللاى گۆت: ئەز دى فرۆكەيى بۆ تە ھنېرم، عەبادى ژى د بەرسقا وى دەسپېشخەرىيا شاھ عەبدوللاى دا گۆتبوو: ب مەرجهكى ئەز دى ھېمە وى روونشتنى مەسعود بارزانى بېتە سەر تېلەفزيۇنى و ھەلوەشاندنا رېفراندۆم رابگەھىنيت، ئەف مەرچى عەبادى بوو، مەرچى عەبادى نەيى بەرعاقل بوو چونكى وى ژى باش دزانى نە كەسى ئەو مافە ھەيە و نە ژى ئەو شيانە ھەنە دەنگى ب مليۇنان وەلاتىيان ھەلوەشىنيت، ئەو مەرچى وى يى نە د جھى خوە دا نیشانە د سەرداچوونا وى و چاوانىيا عەقلىيە تا وى بوون.

دەمەكى درېژ بەرى رېفراندۆم من ئەو راستىيە دزانى ھەكە ھېزېن عىراقى دەلىقا خوە بېينىن دى ھېرشى كەنە سەر دەقەرېن كوردستانى يېن دەرقلەى ھەرىمى و ھەرىمى ب خوە ژى. چەند جارەن ل دۆر وى مژارى ئەز دگەل ئەمرىكى و ئەورۇپىيان ئالىيىن سىياسىيىن كوردستانى ئاخابوو، رېفراندۆم ژى رېكەك بوو دا چارەسەرىيەك بېتەكرن و نەھىلىن شەر روو بدەت، بەلى وەك مە دىتى رۆزەكى پىشتى كۆمبۇونا دۆكان ل رۆژا ۱۶ى ئۆكتۆبەر ۲۰۱۷ى داب پىشتەقانىيەكا ھەرىمايەتى و رېخوشكرنەكا خيانەتكارىيا ئالىيەكى ناخوھەيى ل بەرچاقىن

ئەمريکا و ب چەكئىن ئەمريكى ھىزئىن ھەشدا شەعبى ب پشەقانىيا ھژمارەکا زۆرا پاسدارئىن ئىرانى ب ھەرماندەييا سەر پاسدارەكى ب ناڤى ئىقبال پۆر ھىرش ئىنا سەر كەركووكى و دەقەرئىن ناكوكى ل سەر ھەى، چ جاران مە پىشەبىنييا رۆژەكئى نەدكر ب چاقدىرييا ئەمريکا و ب چەكئى ئەمريکا ھىرشى بكنە سەر پىشەمرگەى، ھەرەسان مە پىشەبىنى نەدكر ھىزەكا ناخوھىيى زىدەگاڤىيى ل سەر ھەز و ڤيان و دەنگى گەلى خوە و سازيىن ھەرميىن ھەريما كوردستانى بكتە و دەستى خوە بكتە د ناڤ دەستىن ھەشدا شەعبى و دگەل وان پىكبھيىت بۆ داگيركنا خاكى كوردستانى. (نەخشەيىن ژمارە ۷ و ۸).

ڤى خيانەتى دربەكئى دەروونىي مەزن ل پىشەمرگەى دا، ھەڤكارى و پەيوەنديىن لەشكەريىن پىشەمرگەى ل بەرۆكئىن شەرى ژيىك قەقەتيان، ل ھندەك جھان پىشەمرگە بىيى ھەرمان قەكشيان، ئەم ھەموو دزانين خيانەت ل بەرۆكئىن شەرى چ ب سەرى گيانى بەرخوھدانى يى شەرڤانان دئىنيت، ئەو پىشەمرگەيىن ئەفسانەيا داعش شكاندى ناچار بوون رۆندكئىن بى ھىڤىبوونى برىژن، د ڤى رەوشا نەخوش دا ھەموو بزاقئىن من بۆ ھندى بوو ئەڤ خيانەتا مەزن نەبىتە ئەگەر پتر خوينا عىراقىيان برژيىت يان پىشەمرگە بكتەڤىتە د شەرەكئى ناخوھىيى دا.

بەرى ڤى بۆيەرئى ل شنگالى ب مەرەما ژيىكقەقەتاندنا ئىزدىيان و دروستكرنا دوبەرەكئى د ناڤەرا واندا ھىزەك ل ژيىر ناڤى ھەشدا ئىزدى ھاتبوو پىكئىيان، د ڤى رەوشى دا كەسايەتى و رىھسپيىن شنگالى داخواز كر پىشەمرگە قەكشيىت دا كو شەرى ناخوھىيى د ناڤەرا ئىزدىيان دا روونەدەت و گۆتنە مە ئەم خوە ل بەر كارەساتيىن دى ناگريىن، ھەر ژبەر ھندى دا شەرى ناخوھىيى د ناڤەرا ئىزدىيان دا دروست نەبىت و خوينا وان نەھيىتەريىتن و ب وى مەرجى

كو شنگالى بدهنه قه دست ئىزدییان و ئه و ب خوه رېقه به ریا خوه بكن من
فه رمان دا هیژین پیشمه رگه ی ژ شنگالى قه کشیین، به لی هه تا نها شنگال
نه دایه دست ئىزدییان و خه لکه کى دى ل ویرى حوکمداریى دکن و هیژ
خه لکى شنگالى نه زقرینه قه سه ر مال و وارین خوه.

من دقیت ل قیرى رۆلى نېگه تیقى دو دیلوماتکارین بریتانى و ئه مریکی
به رچاقبکه م، پشتی ۷ حزیرانا ۲۰۱۷ئ ده مى بریار ل سه ر کرنا پفراندۆم
هاتیبه دان فرانک به یکه ر بالیۆزى بریتانیا ل عیراقى ل به رامبه رى قى مژارى
یى قه کرى بوو ل سه ر هه فکارى و هاریکاریا وه لاتى وى و کوردستانى
د قوناغین داهاتى دا دکر، به لی ل داویى وى رۆله ک زۆر خراب گیرا و یى
ئاگه هدار بوو ل سه ر وان هه موو فتنه و پیلانین نه پینین دژى کوردستانى
دهاتنه کرن و ده ستى وى ب خوه ژى تیدا هه بوو، هه روه سان دۆگلاس سلیمانى
بالیۆزى ئه مریکا ل عیراقى رۆله کى گه له ک خراب گیرا، ژ ئالیبه کى قه
هاندانا نه یارین کوردستانى دکر ژ ئالیى دى قه راپۆرتین خراب و پر شاشى
ده رباره ی کوردستانى ددانه واشینتۆن، (جه نه رال پۆل فانک) یى فه رمانده یى
ئۆپه راسیۆنین له شکه ریین ئه مریکا ل عیراقى و ژنوو ده ست ب کارى خوه کربوو
رۆله کى نه رینى د دژایه تیکرنا پفراندۆم دا گیرا.

هندى په یوه ندى ب پفراندۆم قه هه ی راسته ئه مریکیان گۆته مه پى
نه خوشه و نابیت بیته کرن، به لی ئه و ژى نه گۆتیه مه کو دى چه کى و تانکین
ئابرامز دهنه حه شدا شه عبى دا شه رى پیشمه رگه ی پى بکن، د بنیات دا چه ک و
تانکین ئه مریکی دابوونه له شکه رى عیراقى دا شه رى داعش پى بکن، بو
هندى نه بوو بده نه حه شدا شه عبى و شه رى کوردستانى پى بکن، ئه مریکی
دشیان ریکى ل قى دوژمنکاریى بگرن، چ نه بیت دشیان تانکین ئابرامز نه دهنه

حەشدا شەعبى دژى پېشمەرگەى، بەلى ئەقە ژى نەكر. ھەلویستى ئەمريكا تايبەت يى بالیۆزى ئەمريكا ل بەغدا پتر ھاندانا نەیارین كوردستانى كر ھەرمانا تەقایی دژى ھەریمى ئەنجام دەن.

ل رۆژا ۱۷ى ئۆكتۆبەر دۆگلاس سلیمان بالیۆزى ئەمريكا ل بەغدا پەيامەك بۆ من ھنارت، ئەقە دەقى وى یە: "جیھان ھاتییەگۆھارتن، ئەقروكە نەوہك دوھى یە، دقیت ب خوە دا بچنە قە." ئەق پەيامە پشتى داگیرکنا كەركووكى و دەقەرین دى و مشەختبونا ب دەھان ھزرا وەلاتییان بوو، تاوان و زیدەگافیین مەزن ژ ئالیى حەشدا شەعبى قە دەرھەقى خەلكى كەركووكى و دۆز ھاتنەكرن. عەبادى و سەركردەیی حەشدا شەعبى كەتنە د غرور و سەرداچوونەكا مەزن دا، ئەق كاودانە ب دەلیقە زانى ھیرشى ھەریمى بكەن و ل دووق ئاشوپا خوە ھەولیرى و دھۆكى ژى بگرن و ھەروەك وان د ھزرا خوە دا نەخشە بۆ دكیشا سەرىن رېفراندۆم بگرن ل سیدارى بدەن و خەلكەكى خائین یین ب ناقى كوردان دئاخفت بكەنە مەزن و نوونەرىن كوردان. د بنیات دا ئەز دژى شەرى بووم، بەلى ھەكە رەوش بگەھیتە وى ئاستى ھندەكان بقیت سەروەرى و سەرفرازییا كوردان بشكىنن دقیت بەرگریى ژ حەز و قیانا گەلى خوە بكەین ل رۆژا بیستى ئۆكتۆبەر ۲۰۱۷ى ھیزین حەشدی و عەبادى قیا چانسى خوە بجەربینن و بەرەف ھەولیرى بەین. دەمى مە زانى وان پیلانا ژناقبرن و داگیرکنا ھەولیرى ھەیە مە بریارا بەرخوەدانەكا سەرانسەرى دا ل رۆژا ۲۰ى ئۆكتۆبەر ل پردى پېشمەرگەى قارەمانییەكا مەزن توومار كر و ھیرشا حەشدی و ھیزین عیراقى شكاند.

یەكەمین جار بوو د دیرۆكى دا تانكا ئابرامزا ئەمريكى ژئالیى حەشدا شەعبى قە دھاتەبكارئینان، ئەو تانكە ب دەستین ھیزین پېشمەرگەى ھاتە

شكاندن، پشتى وئ سەرکەتنى من بەرسقا دۆگلاس سلیمانى بالیۆزى ئەمریکا دا و من گۆتى جەنابى بالیۆزى: "ئەقرۆ نە دوھى یە و سوبەھى ژى وەك ئەقرۆ نابیت." بەرخوهدانا پيشمه رگه ی ل هه موو به رۆکان یا به ردهوام بوو، ئەو بوو ل رۆژا ۲۶ ی ئۆکتۆبەر ی ل به رۆکا مه حمودیی و سحیلا هیژین عیراقی و حەشدى ب هاریکارییا هیژین ئیرانی و حزبولایا لبنانی ب فه رمانده هییا راسته وخوہیا ئەفسەرەکی پاسدارى ئیرانى ب ناغى سەید موختار (ئەو ب خوہ ژى د وی شەرى دا بریندار ببوو) ب مەرەما گرتنا پيشخا بوور هیرش کره سەر چه پەرین پيشمه رگه ی، بەلى د قى هیرشى دا تووشى شکەستنه کا مەزن بوون. شەرى سحیلا یەك ژ به رخوهدانىن دیرۆکی یین گەلى کوردستانى بوو، شکەستنا حکومه تى ل شەرى سحیلا هه قسەنگى گۆه ارتن و دەست ب دانوستاندنن هاته کرن، بەلى هیشتا عەبادى یى به ردهوام بوو ل سەر دفنلندیا خوہ، یى ئاماده نەبوو دانوستاندین سیاسى بکەت، داخواز دکر تیمین تەکنیکی یین لەشکەرى دانوستاندنن بکەن.

د یەکەمین گەرا دانوستاندنن دا نوونەرین هیژین عیراقى و سوپایى پاسدارى ئیرانى و حزبولایا لبنانى ئاماده بوون، د دانوستاندنن دا عیراقییان ل دووڤ رینمایین نوونەرین ئیرانى و حزبولا سەرەدەرى دکر، د راستى دا ئەقە مەزنترىن سقکاتى بوو عەبادى ب سەر وه رىیا عیراقى دکر کو خەلکى بیانى بهین بریارا ل سەر دەسنیشانکرنا هیلین (خیچین) تەماسى بدەن، لەوما من بریار دا ئیدی تیمین مە یین دانوستاندنن دگەل وان نەروونن.

پەيقا داويى

ل شازدەھى ئۆكتۆبەر ئى نەھەزىن گەلى كوردستانى كىرەو دىلى خوە دا ئەگەر بشىن ئەزموونا ھەرىما كوردستانى ژ نەف بىەن. بەرخوە دانا خەلکى كوردستانى و پيشمەرگەى نەھىلا ئەف پىلانە سەرکەتى بىت. بەلى ھندى ئەو عەقلىەتا حاشاکرنى ژ خەلکەكى و شۆفینزى ل عىراقى بمىنىت گەف و ھەرەشە ل سەر مەف و ھىقى و ئارمانجىن رەوايىن خەلکى كوردستانى دى بەردەوام بن، خەلکى كوردستانى ژى خوەدى دۆزەکا رەوايا نەتەوھى و دىرۆكى و دەستوورى يە، چ بۆيەرەك يان ئاستەنگەك نكارىت ژ رەوايەتيا (مشروعيەتا) وى دۆزى كىم بکەت و گەلى كوردستانى ب ھىقى و ھىزە دى داکۆكى سەر وى دۆزى كەت.

ھەرچەندە حەمەتا عىراقى ھۆقانە سەرەدەرى دگەل كوردان كرىە و تاوانىن مەزن بەرامبەر كوردان ئەنجام داينە، بەلى تەڭگەرا رزگارىخوازا كوردى ب درىژيا دىرۆكا خوە نەھىلايە ناکوكيىن سىياسى دگەل سىستەمى سىياسى و دەولەتا

عیراقی ببنه ناکوکیین نه ته وهیی و تیره گهری د ناقبه را گهل کوردستانی و خه لکی عیراقی دا و نه هیلایه ئه و ناکوکییه د ناڤا خه لکی دا به لاف ببن، ئه ف بۆچوونا ته څگه را رزگار یخووا کوردی د هه موو قوناغان دا و نها و د پاشه رۆژی دا دی هه مان بۆچوون بیت، نابیت د چ کاودانه کی دا برابینیا کورد و عه ره بان تیکبجیت.

حوکمداریین عیراقی پشستی سال ۲۰۰۳ ئ دیرۆکا خوینه لو و پری حاشا کرنا عیراقی ژ بیرکر، ئه و دیرۆکا پری رۆندک و سۆر ب خوینا گهلین عیراقی، د شیان دا بوو دهسته لاتداریین عیراقی یین پشستی ۲۰۰۳ ئ وانه یه کا (دهر سه کا) باش ژئ وهرگرن و بۆ بنه جه کرنا بنه مایین هه ڤیشکییا و پيشکه تنی و ب هه ڤرا ژيانا پیکهاتین عیراقی مفای ژئ وهرگرن، به لی مخابن نه تنی مفا ژئ وهرنه گرت به لکی خرابتر ژ یین به ری خوه کر، مخابن وان کار ل سه ر وئ چه ندی کر کو ناکوکیین سیاسی بیننه د ناڤا رایا ته ڤایی و خه لکی دا و بکه نه ناکوکیین نه ته وهیی و تیره گهری ئه ڤه شاشیهه کا هندی بیژی مه زن و پر مه ترسی بوو و پیکهاتین عیراقی ژ هه ڤه ڤه تاندن و در به کی گران وه شانده به ڤرا ژيانی و برینه کا کویر ئیخسته د گیانی جڤاکی عیراقی دا و ده مه کی دریژ پی دڤیت هه تا شوونا وان برینا ساریژ دبیت.

رژیمین ژ ناڤ چوویی یین عیراقی نه شیان ناکوکیین سیاسی بکه نه ناکوکیین نه ته وهیی و جه ماوه ری و تیره گهری، به لی دهسته لاتداریین نوویین عیراقی پشستی سال ۲۰۰۳ ئ ئه ڤ چه نده کر، مخابن د ده می نها دا ل شوونا وئ چه ندی برینین خه لکی کوردستانی دهرمان بکه ن ره وشه کا وه سان ئینا پيش کی پتر دژایه تییا مافین گهل کوردستانی بکه ت ئه و یی په یسه کا بلندتر وهر دگریت. دژایه تییا مافین ره وایین گهل کوردستانی یا بوویه که ره سته یی ری کلان و بانگه شه یا سیاسی و هه لیژارتنان، رۆژانه یی ل چاڤین خه لکی کوردستانی دده ن کو هه ریم بۆدجه یا عیراقی ده ت، ئه ڤه د ده مه کی دایه کو ده وله تا عیراقی ب نه فت و سامانی کوردستانی بوویه ده وله ت، پیدڤیه ده وله تا عیراقی قه ره بوویا خه لکی

کوردستانی بدهت و دهه مان دهم دا ژى بۆدجهيا ويى بমে زىخيت، دهوله تا عيراقى ناچاره ويى چهنديى بکته، چونكى ويى دهوله تى جينو سايدا گهلى کوردستانی يا کرى و تاوانين به رامبه رى ويى نه نجام دايى، ئهم ويى چهنديى باش دزانين د ناڤا سياسه تمه دارين عيراقى دا هندهك كهس هه بوون دگهل ويى زۆردارى و دژوارى نه بوون يا حكومته تا دگهل خه لكى كوردستانی دكر و هه قسووزيبهك بو دوزا رهوايا گهلى مه هه بوو.

هه چهنده ل هه ريمما كوردستانی هندهك كيماسى و لهنگى هه نه، لى د وارين بنه جهكرنا ئاسايش و تهناهيى و گه شه پيدان و ئاڤه دانىيى دا پينگاڤين مه زن به ربه ف پيش هاڤيتينه، د به رامبه ردا حكومته تا به غدا نه شيابه وان سه ركه تنا دهستقه بينيت يين هه ريمى ب دهستقه ئينايى، لهوما ژى چاڤين وان ب خه لكى كوردستانی رانه دبوون و بزافكرن ريكيى ل پيشكهتن و گه شه پيدانا هه ريمى بگرن، پشكا هه ريمى ژ بۆدجهيا عيراقى ١٧٪ بوو به لى چ جارن ژ ١٠ - ١٢٪ زيده تر بو هه ريمى نه هنارتيه هه تا گه هشتيه ويى ئاستى ب يه كجارى ئه و ژى برى. هه قدهم دگهل برينا بۆدجهيا هه ريمى شه رى داعش بسه رداها و بهايى نه فتى گه لهك هاته خوار، د به رامبه ر دا د سالين چوو يى ده ٨٠٠ مليار دولار داها تى عيراقى بوو.

ل قيرى پرسيار دهيتته كرن ئه رى ئه ف هه موو داها ته كيڤه چوو و چاو ان مه زاختن؟ ٦٠ مليار دولار بو باشكرنا رهوشا كاره بى (ئه لكترىكى) ها تينه ته رخا نكرن، لى نا هيتنه زانين ئه ف هه موو پارهيه ل كيڤه يه و ل چ ها تيه مه زاختن، ل شوونا ويى چهنديى ئه ف هه موو داها ته ل كارين خزمه تگوزارى و گه شه پيدان و قه ژاندى بيه مه زاختن ل دزى و گه ندهلى و بى سه روبه رى ب هه روه چوو يه، مخا بن هندهك ژ سياسه تمه دارين عيراقى دڤيت شه ستن و سه رنه كه تنا خوه د ريقه برنا وه لاتى دا ب گونا هباركرنا هه ريمما كوردستانی قه شيرن. ل سالا ٢٠١٩ى شانده كى نوونه رين هه ردو پاريزگه هيىن موسه ننا و به سرا

سەرا من دا، ل دۆر نەبوونا خزمەتگۆزارییان ل پارێزگەهێن خوە ئاخفتن و پشکا بەرزەبوویا وان ژ بۆدجە ی و رێژا بلندا هەژار و نەبوونی ل پارێزگەهێن باشووری عێراقی بەرچاف کرن. کەتمە د نیگەرانییەکا مەزن دا حکومەتا عێراقی ئەف هەموو داھاتە هەیه خەلکی عێراقی د قی هەژاری و نەبوونا خزمەتگۆراییان دا بژیت، هەر ئەف رەوشە پتر هاندانا مە دکت کو هەفخەمێن برایین خوە بین ل باشوور و ناھەندا عێراقی و بەردەوامیی ب پەییوەندیین خوە یین برایانە دگەل وان بدەین. ب باوەرییەکا موکم قە شەرەنخا سیاسی و سەرەدەرییا خرابا حکومەتا عێراقی چ باندۆرەکا خراب ناکەنە سەر پەییوەندیین د ناڤەرا گەلی کوردستانی و گەلێن دی یین عێراقی دا.

رێکا ئێکانە بۆ چارەسەرکنا ئارێشەیی عێراقی و نەهیلانا پرسگریکێن د ناڤەرا هەریمی و بەغدا دا و ئێکانە رێک پێ بگەنە پێشکەتن و ئاشتیی، دەست بەردانە ژ ھزرا شوڤینیزمی و پەژاندنا رەوشەنبیرییا هەقدو قەبوولکرنی یە. هەکە وەك قوناغین پێشتر دەستەلاتدارین عێراقی کار بۆ ژناڤەرا گەلی کوردستانی بکەن چ گومان تێدا نینە دی ئارێشە و پرسگریک مەزنتەر و کوورتەر بن و ئەف وەلاتە هەر دی مینتە د قەیرانی دا. گەلی کوردستانی وەك هەرچار ب گیانەکی برایانە و هەڤالینی ل داخوازا چارەکنا تەڤایی ئارێشەیان ب رێکێن ئاشتیی دکت.

رێفراندۆم دەسکەفتەکی نەتەوایی نیشتمانی بوو بۆ گەلی کوردستانی، رێفراندۆم یا سەرکەتیی بوو، سەرکەتتا وی ئەو بوو دەمی پرائییا هەرە زۆرا خەلکی کوردستانی ب (بەلێ) دەنگ بۆ سەر بەخواییی دای، وی دەمی دا سەر نەکەتی بیت ئەگەر رێژەیا (نەخێر) پتر بایە و خەلکی کوردستانی داخوازا سەر بەخوایی نەکرە، دەنگی حەق و دادخوازییا گەلی کوردستانی سەرکەت، نەتەڤایی جیھان

دزانیت داخوازا دروستا گه لى كوردستانى چيه. د هه مان دهم دا پرفراندم هه لگرا سهربورين مهن و بهاداره بو گه لى كوردستانى و نقشين پاشه روى، ئيك ژ وان سهربوران نه وه نه گهر تو ب خوه نه بى و پشتا خوه ب خوه و خه لكى خوه و شيانين خوه گهرم نه كهى كهس هزره كى بو ته ناكهت و ههروهكى تو نهى.

د سهرده ريبيا جفاكى نيځده وله تى دال دور پرفراندم ديار بوو كو پره نسيپ و بنه مايين مافى مروقى و داپهروه ريبى چ باندوره كى ناكه نه سهر په يوه نديين نيځده وله تى و هه قسه نكيين جيهاننى تنى هيىز و بهرزه وه ندى باندورى دكه ن. مه ب چاځين خوه ديت هه موو دژى دهنك و داخوازا رهوايا خه لكى كوردستانى راوهستان، به لى دهمى چهك و هيىزا له شكه رى و دوورپيچ بهرامبه رى مه هاتيبه بكاريينان گه لكه ژ وان وه لاتان يين ب جيهانا ئازاد و جفاكين ديموكراسى و خوه ديين پره نسيپان هاتينه ناځكرن هه لويسته كى لاواز و لهرزوك هه بوو يان ژى بى دهنك و بى هه لويست بوون يان هه لويسته كى شهرمنانه و بى باندور هه بوو، كي مه كا كيى ژ وان هه لويسته كى هه قسه نك گرته بهر.

ب پيدقى دزانم سوپاسييه كا بى سنوورا هه لويست و هه يه جان و پشته قانييا گه لى كورد ل پارچه يين دى و كورد يين دهرقهى كوردستانى بكه م كو پشته قان و هه قسوزين داخوازين رهواي يين هه رپما كوردستانى بوون. ئاموزگارييا من بو هه مروقه كى كورد و هه ر سياسي ته مه داره كى كورد نه وه دهمى دبته مژارا مافين رهواي يين گه لى كورد پشتا خوه ب هيىچ ئالييه كى گهرم نه كه ن، جيهان جهانا بهرزه وه ندييانه، هه كه بهرزه وه ندييا وان دگهل كوردان بيت نه و دوستين ته نه، هه كه بهرزه وه ندييا وان دگهل ته نه بيت دى پشتا خوه دهنه ته و ته نانياسن، لهوما تنى پشتا خوه ب خودى و ب خوه گهرم كه ن. هندى نه م خوه ديين پيشمه رگهى و هيىزا خوه بين كوردستان دكاريت خوه بپاريزيت، هه رگاڅا نه م بيهيىز بووين نه ده يينه پاراستن و دوژمن دى مه ژ ناف بهن، د بويه رين پرفراندم دا ئاستى كه رب و كين و نه ثيانا

دوژمىن كوردستانى دەرگەت و رەشائىيا د كورراتىيا دلىن شۇفېنىستان دا پتر بەرچاڧ بوو و ئەو راستى خۇيا بوو كو ئەو چ جارار مفاى ژ سەربۆرىن دىرۆكى وەرناگرن.

د رېفراندۆم و رۆژا شازدەھى ئۆكتۆبەرى دا ديار بوو كو نابىت ب چ رەنگان چاھەرى بىن كەسىن خوەپەرست و ئىنتىھازى ئەوین چ پرهنسىپ و وىژدان نەى پىشتەقانىي ل دۆزەكا رەوا بكەن يان خوە ب خوەديين وي بزائن، ژبەر قى چەندى هەڭگرتن و يەكرىزى دگەل وان هەر دى يا بى بها بىت، يەكرىزى ئەو نىنە كەسى وەلاتپارىز دگەل كەسى خائىن د يەك چەپەرى دا بن، ئەگەر ل رۆژا شازدەھى ئۆكتۆبەرى خىانەت ل پىشمەرگەى و خەلكى كوردستانى نە هاتباكرن نەا دا رەوش ب رەنگەكى دى و هەقسەنگى ب ئاوايەكى دى بن، دبىت ھندەك كەس ل دەرڤەى هەريىمى هەبن وەسان ھزربكەن كو ب سەردابرنى و مېديايى و چەك و دراڤى ھندەك كەسىن دوور ژ ھەر پرهنسىپەكى و وەلاتفروش دى شىن گەلى كوردستانى ناچار بكەن دەست ژ ئارمانجىن خوە بەردەت، ھزرا وان گەلەكا شاشە و بلا چ دەمان ل وي ھىڤىي نەبن ب مليۆنان گەنجىن كورد ھەنە خوەدى باوهرن و باوهرى ب ئارمانجىن بلندىن نەتەوھىي ھەيە بەردەوام دى سەرفرازى و سەروهرىيا گەلى خوە پارىزن.

رېفراندۆم نە تاوان بوو، دەمى گەلى كوردستانى دەنگى خوە دای چ تاوانەك نەكرىە، ئەوا گەلى كوردستانى كرى نە يا بەروڤاژى يە دگەل دەستوورى، دىباچەي دەستوورى عىراقى ئەو مافە دايە گەلى كوردستانى و ب رۆھنى تىدا ھاتىيە: "پىڭگىرىكرن ب دەستوورى ھەڭگرتنا ئارەزوومە ندانەيا عىراقى ب گەل و خاك و سەروهرى قە دپارىزىت". وان تاوانەكا ئەنجام دای دەمى ب چەكى و خىانەتكارىي بەرسقا دەنگى ھەقى و ئاشتىانە يى گەلەكى سەتەملىكرى دای، چ جارار زمانى چەكى و ناپاكىي و خوەسەپاندنى يى سەركەتى نابىت، ئەوین

بهرامبەر داخوازین رهوایین گهلئ کوردستانی دهستدا یه چهکی و ب لولیا تفهنگی بهرسقا داخوازین وهلاتییان دای دیاره وان ژی مینا دهسته لاتدارین بهری خوه مفا ژ دیرۆکی وهرنه گرتیه، بهری ئه و زۆلمی ل گهلئ کوردستانی بکه ن زۆلما ل خوه و وهلاتی خوه کری.

دۆزا گهلئ کوردستانی دۆزهکا سیاسی و جۆگرافی و نه ته وهیی و دیرۆکی و یاسایا رهوا یه، سه ری سهد سالانه ب مه ره ما ژناقبرن و تیکشکاندنا هه ز و قیانا گهلئ کوردستانی و نه هیلانا دۆزا وی یا رهوا هه موو رهنگین چهکی بکارئینایه، لئ گهلئ کوردستانی هه ری یی مای و نه ئه و شیاینه کوردان داوی بینن و نه کورد شیانه وان ب داوی بینن.

مه هه رده م دیالۆک و چاره یین ئاشتییانه و برایینی قیایه، مه دقیت ئاریشه نه مینن و گهلین ده قهری د ئاشتیی دا بژین، تنی د ئاشتیی دا دی به ره ف پێشکهتن و گه شه پیدانی چن، ئه م باوه ردکه یین ب شه ری و حاشاتیکرنی ژ مافین گهلئ کوردستانی چ ئارشه ناهینه چاره سه ر کرن، ئه گه ر ب هه قرا بین یان ژی جودا بین دقیت ریژگرتن و لیکتیگه هشتن د ناقبه را مه دا هه بیت.

به لی ئه و نه تنی ئاریشه یان چاره سه رناکه ن به لکی ئه و ئاریشه یان مه زنتر لی دکه ن، ل شوونا چاره سه ریا ئه و یی به رده امیی ب وان ئاریشه یان دده ن دا به یلن بو نقشین داها تی، ئه قه شاشی و زۆردارییه کا مه زنه به رامبهر ئاشتی و بهه قرا ژیانئ و بنه جه بوونا ئارامیی دهیته کرن. دگهل قی چه ندی د دیرۆکا گهلان دا چه ند شکه ستن و سه رکهتن هه نه، لی خه بات و به رخوه دان دژی زۆرداریی و شو فینزمی و ره گه زپه رستی هه ری یا به رده وام بیت، ژبه رکو زۆرداری و شو فینزم و ره گه زپه رستی دژی سروشتی مرۆفایه تیئ نه و گهلئ کوردستانی دقیت پشکه ک بیت ژ مرۆفایه تیئ نه پشکه ک بیت ژ زۆرداریی.

پاشبەند

- ۱۳۰ بنەمايىن دەستوورى و ياسايىن رېفراندۇما
ھەرئىما كوردستانى
- ۱۹۱ دەقىقە بەيانا داويى يا كۆنگرەيى
ئۆپۆزىسيۇنا عىراقى ل لەندەنى
- ۲۰۹ بەلگەنامە يا سىياسىيا گرەنتىكرنا مافى
بىكھاتىن نەتەوھىي و ئايىنى يىن كوردستانى
- ۲۱۴ جارنامە يا بنەمايىن دەستوورى

بنه مایین دهستووری و یاسایین ریفراندۆما هه‌ریما کوردستانی

ئاماده‌کرنا

کۆمیتە‌یە‌ی ر‌ا‌و‌ی‌ژ‌کاران ل فەرمانگە‌ها یاسایی یا پارتیی‌ا دیموکراتا کوردستانی

پاریزەر بە‌ختیار حە‌یدەر
د. عە‌بدولفە‌تاح عە‌بدولرە‌زاق
د. کاوان ئیسماعیل
د. چ‌واس حە‌سە‌ن
د. عە‌بدولحە‌کیم خسرە‌و

پێ‌شە‌کی

ریفراندۆما گە‌لی کوردستانی ل عێراقی ل رۆژا ٢٥/٩/٢٠١٧ ی ل دۆر مافی چاره‌نقیسی خوه‌ ئه‌نجام دای، پینگاه‌کا دیروکییا مە‌زن و گ‌رنگ بوو بۆ خە‌لکی کوردستانی و هەر جە‌هە‌کی جیهانی یی کوردستان لی دژین، د هە‌مان دە‌م دا ل دە‌قەرئ و تە‌قایا جیهانی ل سەر ئاستین هەرە‌بلندی‌ن سیاسی و دیپلۆماسی دە‌نگفە‌دانه‌کا مە‌زن هە‌بوو. قی دە‌نگفە‌دانئ سەرژنوو دانوستاندین زانستی و هزری دەر‌بارە‌ی مژارا مافی دیارک‌رنا چاره‌نقیسی قە‌ژاندنە‌قە‌ و چە‌ند پرسیار ئازاندن ئەرئ کی مافی دیارک‌رنا چاره‌نقیسی هە‌یه‌؟ ئەرئ ئە‌ف پرە‌نسیپە‌ بۆ تە‌قایا گە‌لانه‌ یان تنئ بۆ وانه‌ یین ل ژیر دە‌سه‌لاتا داگیرک‌هران؟ د چ دە‌مه‌کی دا ماف هە‌یه‌ پە‌نایی ببه‌نه‌ به‌ر قی مافی؟ ... و گە‌لە‌ک پرسیارین دیتر هاتنه‌ پێ‌ش. ژ ئالییه‌کی دی قە‌ هندی گ‌ری‌دای هندری عێراقی و ده‌ستووری وئ، جاره‌کا دی مژارا ده‌ستووریبوون و نه‌ده‌ستووریبوونا

پېفراندۆم بېوو جھى بگروڧە كېشە كا گەرم، وەك ئەرئ وئ پېفراندۆم
 بىنەمايەكى دەستوورى ھەبوو؟ بېھئىنانا دەستوورى و نەبېھئىنانا
 دەستوورى چ پەيوەندى ب وى مافى ڧە ھەيە؟ زېدەبارئ ڧى مژارئ و ڧان
 پىرسىاران پېفراندۆم گەلەك كارڧەدان و سەرەدەريين سازيپن فيدرالى
 ل سەر ئاستى دامودەزگەھين ياسادانان و بېھئىنانى و دادوهرى
 بەرامبەرى كىيارا پېفراندۆم و گەلى كوردستانى ل دووڧ خوە ئىنان
 ھەتا گەھشتىيە ھىرشا لەشكەرىيا ل ۱۶ ئۆكتۆبەرئ ھاتىيە كىرن، ئەڧە
 ھەموو وئ چەندى دئىنىت سەرژنوو ھەلسەنگاندەك ياسايى بۆ
 بېتەكىرن ھەتا د شياندا بىت بېژين ئەرئ ئەڧ ھەموو كارڧەدانە
 د چوارچوڧەك ياسايى دا ھاتبوون كىرن يان ژى كارڧەدانين دژوار و بى
 ئەگەر بوون؟

د ڧى بىاڧى دا ئەڧ راپۆرتە دى كاركەت رۆناھيى بەردەتە سەر ھەر
 سى ئاليين سەرەكىين پېشتەر مە ئاماژە پى كىرن ئەو ژى د رىكا سى
 پىشكىن بىت دا:

پىشكا ئىكى

مافى دياركىرنا چارەنڧىسى گەلى كورد د چوارچوڧەيى ياسايا
 گىشتيا نىڧدەولەتى

تەوهرئ ئىكى: رامانا مافى بىرياردان ل سەر چارەنڧىسى و

پېشڧەچوونين وى

ب درىژىيا سەدسالىين ھەژدە و نوزدى مژارا مافى دەسنىشانكىرنا چارەنڧىسى
 وەك مافەكى سىياسى يى گەلان كو ئەو ب خوە ب ئازادى سەروبەرئ خوە

یې سیاسي دياركهن باندورهك مه زن ل سهر جفاكي نيقدهوله تي هه بوويه، د قهرپژا قى مژارې دا به لگه نامه يا راگه هاندنا سهر به خوه بيا نه مريكا ئماژه ب قى پرنسيپي كړيه، هه روه سان جاره كا دى شورشا فرنسا پتر داكوكي ل سهر قى مافى گه لان د ده سنيشانكرنا چاره نفيسي خوه دا كړيه، راگه هاندنا مافين مروقي و وهلا تپي فرنسي يې سالا ۱۷۸۹ى داكوكي ل سهر مافى گه لان د ده سنيشانكرنا چاره نفيسي خوه دا كړيه.^۱

ژ ده سپيكا سه د سالييا نوزديي قه گه لك نفيسكارين نه له مان داكوكي ل سهر وي چهندي كړيه كو: نوممه ت يه كيتييه كا خوه زاييه (سروشتييه) و نه و مافه يې هه ي بپي ماتيكرنا گه لين ديتر سيستم و سازيپن خوه يپن سياسي پيشقه ببه ت، د جيهانا سياسي دا نه و مافه يې هه ي كو درپرنا ژ كه سايه تپيا وهلا تپني (نيشتماني) يا خوه يا تاييه ت بكهن، له و ما ژي هه ر نوممه ته كي پيډقيه دهوله تا نه ته وه يي يا (Nation State) سهر به خوه هه بيت.^۲

به لي هه كه ل سهر ئاستي تيكه ليپن نيقدهوله تي بگرين جاري ئيكي سهروكي نه مريكي وودرو ويلسن (Woodrow Wilson) ل سالا ۱۹۱۸ى د چواره پرنسيپين خوه دا ئماژه ب پره نسيپي مافى گه لان د ده سنيشانكرنا چاره نفيسي خوه دا كړيه. د پهيما نامه يپن پشتي شپري جيهانيي يه كه م چ جهه كه نه دا يه پره نسيپي مافى گه لان د ده سنيشانكرنا چاره نفيسي دا، به لي پشتي شپري جيهانيي دووي ده مي ئماژه ب ئارمانجپن نه ته وه يپن هه فگرتي هاتييه كرن بو جارا ئيكي د به لگه نامه يه كا نيقدهوله تي دا جهي قى پره سبيپي د برگه يا دووي

۱ - د. مسعد عبدالرحمن زيدان قاسم، تدخل الامم المتحدة في النزاعات المسلحة غير ذات الطابع الدولي، دار الجامعة الجديدة للنشر: الاسكندرية، ۲۰۰۳، ص ۳۱۰.

2 - See Thomas D. Musgrave. Self Determination and Nitona Minorities. Oxford University press. New York First published 1977, First Issued In Paperback. 2000. P.51

ژ ماددهی (۱) و ماددهی (۵۵) و ماددهی (۵۶) یین قی به لگه نامه یی دا هاتییه کرن.

هه ژیه ل قیری بیه گوتن کو قی پرنسیپی هییدی هییدی د گه له ک بریار و راگه هاندنن نیقده وله تی دا پتر جهی خوه گرتیه. بریارا ۱۵۱۴ (XV) یا سالا ۱۹۶۰ یی کومه له یا گشتیا نه ته وه یین هه قگرتی کو بریارا ناقدارا (نه هیلانا کۆلۆنیا لیزمی) ل دۆر قی پرنسیپی ده رکه تیه، زیده باری وی چهندی کو قی پرنسیپی د ماددهی ئیککی یی هه ردو په یمان نامه یین نیقده وله تی یین مافیین مه ده نی و سیاسی (ICCPR) و مافیین کۆلتووری و جفاکی و ئابووری (ICESCR) جه و گرنگیه ک تاییه ت پی هاتییه دان.

د ئه نجامی قی مزاری دا پرنسیپی ده سنیشانکرنا چاره نفیسی ژ پرنسیپه ک سیاسی هاتییه گۆه ارتن بۆ پرنسیپه کی یاسایی، هه روه سان بۆچونا هیزارا زانا یین قی واری ئه وه کو مافی ده سنیشانکرنا چاره نفیسی بوویه بنواشه یه ک ژ بنواشه یین به رفه رمانا (القواعد الامره) ب ره نگه کی کو د شیان دایه داخواز و پیگیر یین یاساییین ناخوه یی و نیقده وله تی به ره م بینیت، د هه مان دم دا نابیت هه که ب پیکه اتن ژی بیت سه ریچی ل سه ر بیته کرن هه که ب بنواشه یه کی دیتر نه بیت یی هه مان سروشت هه ی.^۲ هندی په یوه ندی ب ناقه روکا مافی ده سنیشانکرنا چاره نفیسی شه هه ی، ب ده رباز بوونا ده می گۆهرین که تیه د ناقه روک و راما نا وی دا، به لی د شیان دایه ب شان په یقان ده ربزینا ژی بکه یین: شیانن گه له کی یان که مینه یه کی یه ب ئاوا یه کی ئازاد د واری په یوه ندیین ناقده وله ت دا ئه و ب خوه سه ره خوه یی یان ژی هه قگرتنی

۲ - الدكتور ابراهيم محمد العناني، القانون الدولي العام، ط ۵، دار النهضة العربية، القاهرة، ۲۰۰۴ - ۲۰۰۵،

دگهل دهوله ته كا دى بۆ خوه ههلبژڤریت، یان ئاماژه ب وئ چه ندئ دكهت كو وهلاتيئن وهلاته كى مافى پشكدارییا د پرۆسه یا دروستكرنا بریارى دال وهلاتى خوه ههبيت.

ئه رى هه رگه له كى مافى وى بۆ ده سنیشانكرنا چاره نفیسی تنى بۆ جاره كى یه؟

پیدڤیه وئ چه ندئ ل بهرچاڤ وهگرین ده مئ گهل مافى ده سنیشانكرنا چاره نفیسی خوه ب كار دئینیت وهك قه مانا وى د سنوورئ دهوله ته كى دا رامانا وئ چه ندئ نادهت كو ئیدى قى گه لى ماف نینه جاره كا دى ب ئاوايه كى دى چاره نفیسا خوه ده سنیشان بكهت وهك هلبژارتنا سه ربه خوه یی د پاشه روژئ دا، ژبه ركو مافى ده سنیشانكرنا چاره نفیسی ب ده ربازبوونا ده مى یان بكارئینانا وى مافى جاره كى ژكار ناكه قییت وهك نموونه مافى ده سنیشانكرنا چاره نفیسی ژ ئالیى خه لكى ته یمؤرا روژه هلات قه، ل سالا ١٩٧٤ ئى گه لى ته یمورا روژه هلات د رڤفراندۆمه كى دا ب سه رپه رشتنیا نه ته وه یی هه قگرتى بریار دان خوه بده نه دگهل وهلاتى ئه ندنوسیا،^٤ لى ئه قه نه بوو ئه گه رى هندئ كو ئیدى وى ئه ق مافه ژ ده ست دابیت، سالا ١٩٩٩ ئى جاره كا دى مفا ژ قى مافى وه رگرت و قى جارئ ئه ق مافه ب سه رخوه بوونى ژ ئه ندنوسیا ده سنیشان كر، هه ر ب قى رهنگى ل ده سپىكا شوژشا ئه یلوولئ سالا ١٩٦١ ئى گه لى كوردستانى مافى ئۆتۆنۆمى د عیراقه كا دیموكراسى دا بۆ خوه دیاركر، لى ژبه ركو قى ئاواى هیقى و مافیئن وى بجه نه ئینان ل سالا ١٩٩٢ ئى ئه ق مافه ب سیسته مى فیدرالى هاته گوهارتن ئه و سیسته مى په رله مانى كوردستانى بریار ل سه ر دای.

٤- الدكتوره بدرية عبدالله العوضي، موقف القانون من الاحداث المحلية و الدولية، جامعة الكويت، الكويت، ١٩٨٠، ص ص ١١٨ - ١١٩.

تەوهرى دووى: ئەوين ئەو مافە ژى دگريت (خوهدیين مافی دەسنیشانکړنا چاره‌نقیسی):

د وان به‌لگه‌نامه‌یان دا یین پښتر مه ئاماژه پیکری ب هووری نه‌هاتییه د یارکرن کى (کۆمه‌له‌ک، گه‌ل، نه‌تەوه) مافی دەسنیشانکړنا چاره‌نقیسی خو هه‌یه، چنکو ئەو پرنسیپ تنى ئاماژه ب (گه‌ل - گه‌لان) دکەت، ئانکو تنى گه‌ل دکارن وی مافی بکاربینن و چاره‌نقیسی خو دەسنیشان بکەن، له‌وما دثیت ل قیرى ديار که‌ین مه‌رم ژ (گه‌ل - گه‌لان) کینه؟

وه‌ک ديار یاساناس و زانا د یه‌گگرتى نین ل سەر رامانا (گه‌ل - گه‌لان) کو د قى پرنسیپی دا هاتییه، سى سەمت (ئاراسته) د قى وارى دا هه‌نه:

سەمتا ئیکى: د وى باوه‌رى دایه کو ئیدیۆمى گه‌لان (Peoples) یى د به‌لگه‌نامه‌یین نه‌تەوه‌یین هه‌گگرتى دا هاتى مه‌رم ژى ده‌وله‌تن (States) له‌وما په‌یقا گه‌ل - گه‌لان واته‌یا (ده‌وله‌تان) دده‌ت.^۵

به‌لى ئەف بۆچوونه دژە دگه‌ل نا‌هه‌رۆکى پرنسیپی مافی گه‌لان د دەسنیشانکړنا چاره‌نقیسی خو دا، له‌وما ژى پرانییا یاساناسان ره‌خنه لیگرتیه. بۆ قى مه‌ره‌مى ژى دبیزن ده‌مى برگه‌یا دووى ژ ماددى یه‌که‌مى به‌لگه‌نامه‌یا نه‌تەوه‌یین هه‌گگرتى هاتییه دارشتن، نوونه‌رى به‌لژیکا پښنیاز کریه په‌یقا (ده‌وله‌ت) ل شوونا (گه‌ل) بیته‌بکارئینان ژ به‌رکو گونجای تره. به‌لى ئەف پښنیازه ژ ئالیى کۆمیته‌یا دارشتنى هاتییه ره‌ت کرن. هه‌روه‌کى د برگه‌یا ئیکى یا بریارا کۆمه‌له‌یا گشتییا نه‌تەوه‌یین هه‌گگرتى دا ب ژماره ۲۶۲۵ (XXV) هاتى کو هه‌موو گه‌لان (All Peoples) مافی ديارکړنا چاره‌نقیسی

5- See: Thomas D.Musgrave. Op. Cit. P.1148.

خوه ههيه و پېدځيه ل سهر هه موو دهوله تان (Evrey State) ريزي ل وي مافي بگرن.^۶

ژ ئالييه كي دي شه پهيما نه ته وه يي نه هه ځگرتي كومه كا ئيديومان د ده مي بكار ئيناني دا ژ هه ف جودا كرينه وهك (گه لان، دهوله ت، نه دامي نه ته وه يي نه هه ځگرتي، دهوله تين نه نه دنام، هه ريمي نه خوه دي ئوتونومي) هه رئيك ل دوو ف راما نا وي يا ديار.

سه متا دووي: د وي باوه ريي دانه كو ئيديومي (گه لان) نه وي د پرنسيپي مافي گه لان دا هاتي، مه رم ژي نه وه ريمي يي ل ژيرده ستي داگيركه ران (كولونياليزمي) و وان گه لان شه ناگريت يي چاره نفيسي وان هاتييه ديار كرن و بووينه پشه ك ژ دهوله تين سه ربه خوه.^۷ به لي هه كه ب هووري ل برياري نه ته وه يي نه هه ځگرتي يي دو گريكي دوي ژ سه دسالييا بيستي بني رين دي بينين نه شه به روځا زيه دگه ل وي سه متي، ژبه ركو هه رچه نده برياري نه ته وه يي نه هه ځگرتي ب مه رما نه هيلانا داگيركاري هاتي نه دان، به لي نافه روكي وان ب ره نكه كي هاتييه دارشتن كو ژ ته قاي ا گه لي جيهاني بگريت، هه روه سان هنده ك ژ برياري نه ته وه يي نه هه ځگرتي مافي ده سني شان كرنا چاره نفيسي دايه هنده ك گه لي جيهاني نه وه نه ل ژير ده ستي داگيركاري، وهك برياري گريدي ب فهله سيني، يان په ژراندنا سه ربه خوه ييا به نگلاديشي، يان باوه ري ئينان ب سه ربه خوه ييا وان دهوله تين نوو يي پستي هه لوه شيانا يه كيتييا سوځيه تي و يوگوسلاقي ل داوييا سه دسالييا چوويي دروست بووين.^۸

6- See: Thomas D.Musgrave. Op. Cit. P. 149.

۷- انظر ادمون جوف، علاقات دولية، ترجمة منصور القاضي، ط ۱، المؤسسة الجامعية: بيروت، ۱۹۹۳.

8- See: Michael Akehurst. A Modern. A Modern Introduction to International Law, London, The ACADEMIC Division of Unwin Hymen Ltd, Sixth Edition, Second Imperssion, 1988, p. 300.

سەمتا سیی: ئالیگرتین قى سەمتى د وى باوەریی دانە کو ئەوین مافى دەسنیشانکرا چارەنقیسی ژى دگريت نه دەولهتن، بەلکى ژ وان گەلین جیهانی دگريت یین ل ژیر دەستى داگیرکاریى و نه ل ژیر دەستى داگیرکاریى و مافى وان یى یاسای یه ب ئازادی بریارا چارەنقیسا خوه یا سیاسى بدەن و دەولهتا خوه دامەزینن.^۹ ئەف سەمتە سەمتا راستە و دگەل گیانی بەلگەنامەیین نهتەوہیین هەتگرتى و لوژیکى مافى دەسنیشانکرا چارەنقیسی و هەلویستى ریکخراوا نیقەدەولەتى و پیشقەچوونین نهان یین پەيوەندیین نیقەدەولەتى و یاسایین نیقەدەولەتى دگونجیت.

تەوہری سیی: مافى کەمینەیین نهتەوہیى بۆ جودابوونى ژ وى دەولهتى یا تى دا دژین

ئەرى ئیدیۆمى گەل ژ کەمینەیین نهتەوہیى دگريت کو وى مافى بدەتە وان ئەو ژى د چوارچووشى پرنسیپی مافى گەلان د دەسنیشانکرا چارەنقیسى خوه دا ئەو ژ دەولهتا دایک جودا ببن و دەولهتا خوه دامەزینن؟

پەيشا (نەتەوہ - الامە) دەربړینى ژ کۆمەکا کەسان دکەن یین چەند پەسنین گرنکین هەقیشک تى دا هەبن وەك: بنیاتی ئیتنى، ئایین، بیروباوەرىن سیاسى، ترس ژ دوژمنەكى هەقیشك، لەوما ژى یاساناس گەشتینه وى باوەریى کو جوداهى د ناڤهرا ئیدیۆمىن: نهتەوہیان (Nations)، رەگەزان (Nationalites)، گەلان (Peoples)، گەلین رەسەن (Indigenous Peoples) دا نینە، هەموو د بنیات دا خوەدیین هەمان هزرى نه^{۱۰}، هەروەسان کەتواری نیقەدەولەتى داكوکیى

۹- د. حکمت شبر: الجوانب القانونية لنضال الشعب العربي من اجل الاستقلال، اصدارات وزارة الاعلام: بغداد، ۱۹۷۴، ص ۳۴ - ۳۵.

ل سەر وئ چەندی دکت کو د شیان دایه که مینه وه که گهل بێته ناساندن دا
ئەو مافه هەبیت بریارا ل سەر چارەنقیسی خوه بدەت و ژ دەوله تا دایک جودا
ببیت، به لئ ل دووڤ ڤان مەرجان:^{١١}

(أ) دڤیت په سنین نه ته وه د که مینه یی دا هەبن و وه که له کئ سەر به خوه خوه
دیار کهت.

(ب) بوونا هەز و ڤیانه کا هەڤیشک د ناڤه را که سیڤ که مینه یی دا بو پیکئینانا
قه واره یه کئ سەر به خوه.

(ج) که مینه یی هەریمه کا دیار کری هەبیت.

(د) پا که نه که هەبیت کو ئەو پی مافی خوه یی دەسنیشان کرنا چارەنقیسی بکار
بینیت (پاشتر هەر دڤی پشکی دا دی ئامازه پی کهین).

**ته وه ری چواری: مافی هەریمین (ویلایه تیڤ) دهوله تا فیدرال بو
جودا بوونی.**

ئەوا تییینی دهیته کرن د واری یاسایی دا دهستووری هنده که دهوله تیڤ
فیدرال وه که یه کیتییا سوڤیه ت یا جارا یان یوگۆسلاڤیا جارا ب ئاشکرایي ماف
دابوو هەریمین فیدرال کو بریاری ل سەر چارەنقیسی خوه بدەن و جودا ببن،
دهستووری ئەسیۆبیا یی سالا ١٩٩٤ ئ نه تنئ ئەو مافه دابوو هەریمان به لکی
دابوو پیکهاتین ئیتنی ژ. ^{١٢} هەروه سان د هنده که دهوله تیڤ فیدرال دا هنده که ژ
پیکهاتین ئیتنی شیان مفای ژ مافی دەسنیشان کرنا چارەنقیسی وه رگرن و جودا

١١ - د. عبدالفتاح عبدالرزاق محمود، الاعلان عن الدولة، دار الكتب القانونية و دار شتات للنشر، القاهرة،
٢٠٠٩، ص ٤٤٤.

١٢ - انظر الدكتور فلاح ئيسماعيل حاجم، مبدأ السياسة وحق انفصال الاقاليم في الدولة الفدرالية، مقال
منشور في: <http://www.iraqco.org/members4.htm> 0061022wwz18.

بىن، ۋەك نىمۇنە ل دەسپىكا سالىن سىھان ژ سەدسالىيا چوۋى قەنزۋىلى شىيان ژ كۆلۈمبىيا مەزن جودابىن، سەنگاپۇرە ژى ل سالا ۱۹۶۵ ئى ب ئاۋايەك ئاشتى ژ مالىزيا جودا بوو، ھىدىكە بەنگالدىشە ب ھىزا چەكدارى ژ پاكىستانى جودا بوو.

د راستى دا نەبوونا دەقەكى تايىبەت ب مافى ھەرىمان بۆ جودابوونى دەستوورى فیدرالى دا، ژ ئالىي ناخوۋىي قە چ بنەمايەكى ياسايى بۆ جودابوونى ناھىلىت، بەلى ئەقە ۋى چەندى ناگەھىنىت كو ئەف ھەرىمە دى مىننە بى باھر ژ مافى دەسنىشانكرنا چارەنقىسى خۋە و جودابوونى ژ ئالىي نىقەدەولەتى قە، ئەقە ژى ئەگەر ۋى گەلى مەرجىن پىدقى و پاساۋىن ياسايى بۆ دەسنىشانكرنا چارەنقىسى ھەبن، ژبەركو چ ياسايەك نىقەدەولەتى نىنە جودابوونى ژ دەولەتا دايەك ھەرام بىكەت، ئانكو د ياساين نىقەدەولەتى دا رىگىرىيەك نىنە بۆ جودابوونا ھەرىمان ژ دەولەتا فیدرالى، ھەروەسان ئەزموونىن جودابوونى ۋى چەندى دەلمىنن كو مژارا جودابوونى ژ دەولەتا فیدرال مژارەك ناخوۋىي يە و ب مەرەما جىبەجىكرنا ۋى دشىان دايە ب رىكەك ئاشتىيانە برىارا پى بدەن چ بىزقەنەقە بۆ دەقى دەستوورى يان بۆ برىارا دادگە ھا بلندا دەولەتى يان ژى بىزقەنەقە بۆ رايە گشتىيا خەلكى ب رىكا رىفراندۆمەكا سەرانسەرى، يان ژى رىكىن نەئاشتىيانە بىگرنە بەر ۋەك بكارئىنانا ھىزى و د ۋى دەمى دا ئەنجام چاۋان بن ل دوۋق ياساين نىقەدەولەتى د رەۋانە.^{۱۳}

د ئەنجام دا ژ ئالىي ياسايى قە ھەر گرۆپەكا ھەرىمەكا فیدرال پىكىنىت مافى داخاۋا دەسنىشانكرنا چارەنقىسى خۋە يى ھەى، ئەگەر ھات و ۋى گرۆپى پەسنىن گەلەكى تىدا ھەبن و مەرجىن پىۋىست ب گرتنەبەرا قى مافى ھەبن.

تەوهرى پېنجى: مەرج و ميكانيزمىن بىنە جەكرنا مافى دەسنیشانكرنا

چارەنقىسى

بېدقىيە بېژىن مافى دەسنیشانكرنا چارەنقىسى بۆ تەقايىا گەل و كەمىنەيان بېن خوە ب گەل ددەن نياسىن بىنە جە بوويە، بەلى جېبە جېكرنا قى مافى ب رەنگەكې رەها بېلى ل بەرچاڧ وەرگرتنا مەرج و ميكانيزمىن ياساين نېقدەولەتى دى بېتە ئەگەرئ بەلاقبوونا ئالۆزى و نەئارامىي د پەيوەندىين نېقدەولەتى دا و دى بېتە فاكتهرى بېيېكرنا مافى دەسنیشانكرنا چارەنقىسى ب خوە ژى.

ژبەر قى چەندى ھندەك ياساناس د وئ باوهرى دانە كو دقېت د دەمى بكارئىنانا قى مافى دا ھندەك مەرج و بىنەمال ژېر سەرپەرشتىيا نەتەوہيىن ھەڭگرتى ل بەرچاڧ بېنە وەرگرتن، لەوما د وئ راپۆرتى دا يال سالا ۱۹۸۱ئ ژ ئالىي نەتەوہيىن ھەڭگرتى قە ھاتىيە بەلاڭكرن و ب راپۆرتا كرىسكو (Critescu Raport) دەيتە نياسىن كۆمەكا مەرجان ھاتىنە كو د قېت د ھەر گەلەكى دا ھەبن دا كو بكارىت داخووا مافى دەسنیشانكرنا چارەنقىسى خوە بکەت، ئەو مەرج ژى پېكدەيىن ژ:۱۴

أ) وى گروپى زمان يان كولتور يان ئايىنەكى جودا ھەبىت.
ب) ھەستكرن ب دىرۆكەكا ھەڭپشك د ناڭبەرا كەسېن
سەرب وى گروپى.

ت) پەيمانەك د ناڭبەرا كەسېن وئ گروپى دا ھەبىت ژبۆ
پاراستنا ناسنامەيا خوە.
پ) وى گروپى ھەرىمەكا دياركرى ھەبىت.

د گەلەك دەمان دا نه‌يا ب زەحمەتە ژ وان مەرجان پشتراست بى، وهك نموونه كورد و تبتییان، هه‌روه‌سان د شیان دایه د ریکا هندهك به‌لگه‌نامه‌یین گشتی یان کارگیرى یین ده‌وله‌ته‌كی ناسنامه‌یا گەله‌کی بێته‌ نیاسین. بۆ نموونه گەلە سەلۆفاکی ل ژیر سیه‌وانه‌یا ده‌ستووری چیکوسلۆفاکی دا د ره‌وشه‌کا تایبەت دا دژیان، هه‌روه‌سان گەلە سکوته‌ندی سیسته‌مه‌کی دادوه‌ری و په‌روه‌رده‌یی یی جودا ژ یی ئینگلتەرا هه‌یه، هه‌ر ب قی ئاواپی سه‌ره‌ده‌رییا ده‌وله‌تی دگەل گرۆپه‌کی دیارکری دبیتە هاریکار بۆ نیاسینا وی گەلی.^{۱۵}

لێ هه‌که داخوازا مافی چاره‌نقیسی نه‌ ب ئاواپه‌کی ناشتی بیت و ب ریکا خه‌باتا چه‌کداری بیت، هندهك د وی باوه‌ری دانە کو زیده‌باری مه‌رجین چوویی پیدقیه هندهك مه‌رجین دیتەر د ته‌ڤه‌را رزگاربخواز دا هه‌بن داکو خه‌لکه‌ک باوه‌ریی ب مافی وان یی ده‌سنیشانکرا چاره‌نقیسا خوه‌ دا ببینت و پارێزگاریی ژ وی مافی وان بکه‌ن. ئه‌و مه‌رجه‌ ژ ی پیکهاتینه‌ ژ:^{۱۶}

(۱) شه‌ره‌نخا وان دژی کۆلۆنیالیزمی و داگیرکاریا بیانی و رژیمه‌کا ره‌گه‌زیه‌رست بیت.

(۲) پیدقیه‌ ئه‌و ته‌ڤه‌را رزگاربخواز هیزه‌کا ریکخستی ل ژیر سه‌رکراپه‌تییه‌کا به‌پرس و خوه‌دی دیسپلینا ناخوه‌یی بیت و پیکیری ب بنه‌جه‌کرا مافی مرۆقی بکه‌ت.

(۳) ته‌ڤه‌را رزگاربخواز کۆنترۆل ل سه‌ر پشکه‌کا وه‌لاتی خوه‌ هه‌بیت.

۱۵- روبرت ماک کورکودیل: حقوق الانسان و تقرير المصير، بحث منشور في مؤلف: مورتير سيلرز: النظام العالمي الجديد، حدود السيادة، حقوق الانسان، تقرير مصير الشعوب، ترجمة صادق ابراهيم عوده، ط ۱، دار الفارس للنشر: الاردن، ۲۰۰۱، ص ۳۴.

۱۶- مورتير سيلرز، المصدر السابق، ص ۱۸۹.

هندەك ژ یاساناس دوی باروهری دانه كو هندەك میكانیزم بۆ بجهئینان و بنه جهكرنا مافی دهسنیشانكرنا چاره نفیسی بیته دیاركرن و د سیسته می نه ته وه بیته هه فگرتی دا بیته چه سپاندن و كۆمیتة یه كه تایبته سه خمه رات بریاردان ل سهر وی مافی بیته بیكئینان..

ته وه ری شه شی: ئاسته نگ و ریگریین دكه فنه بهر گرته به را مافی چاره نفیسی:

هه رچه نده مافی دهسنیشانكرنا چاره نفیسی مافه كی جیهانی یه و هاتییه په ژراندن و ل دوو ف مه رجیین پیشتەر ئامازه پی هاتییه كرن ژ هه موو گه لان (ملله تان) دگریته، به لی هندەك جاران گرته به را قی مافی ئاریشه و ریگریین یاسایی ب دوو ف هه دهین و دبنه ئه گه ری ناكۆکییان وه ه ف دژیان دگه ل هندەك پرئسیپ و بنه ماییین یاسایی یین په ژراندی، زیده به ری وی چه ندی كو روو ب روو بن دگه ل هندەك ئاسته نگین سیاسی و دیروکی و جوگرافی و قه لسی (ته ماعی) و سیاسه تین به رفه ره كرن سنووران یین هندەك دهوله تان وه ك ئاریشه یین (كشمیر، كوردستان، فه له ستین، قوبرس، کیۆبك، قیتنام، بیابانا روژئاقا و ... هتد).^{۱۷}

مه ره م ژ ئاریشه و ئاسته نگین یاسایی ئه وه كو دبیت بیته به رسنگی بجهئینانا مافی دهسنیشانكرنا چاره نفیسی كو د هندەك واران دا بجهئینانا وی مافی دی بیته بنیكرنا پرئسیپه كی بنه ره تی (بنگه هین) ژ یاسایا نیفده وله تی یا په سنا بنه ماییین به رفه رمان (القواعد الامره) هه بیت، د وی ده می دا دقیت بزاف بیته كرن هه ردو دگه ل هه ف بیته گونجاندن، ئه گه ر گونجاندن ژی

۱۷ - زهیر شكر، الوسیط فی القانون الدستوري، ج ۱، القانون الدستوري و المؤسسات السياسية، ط ۳، المسسه الجامعية للدراسات و النشر و التوزیع، بیروت، ۱۹۹۴، ص ۴۰.

ب دەست قەنەھات دقیت ئیکى بکەنە قوربانى، ئەرئ کیز وان پتر هەزى يە ببیتە قوربانى؟ د خالىن ژیرى دا دئ قى چەندئ رۆهن کەین:

أ- ئاستەنگا (کۆتى) پرنسیپى سلامەتيا هەريمى ل سەر
گرتەبەرا مافى دەسنیشانکرن چارەنقىسى:

يەکەمین ئاستەنگا دکەقیتە بەرسنگى وان گرۆپان يین دقیت ئەو ب خوه بریارئ ل سەر چارەنقىسا خوه بدەن چ جودا بوون يان هلوهشاندنا دەولهتئ بیت ئاستەنگا دەسنیشانکرن وى خاکيه (عەردییه) یئ وانا دقیت دەولهتا خوه لئ ئاڤاکەن.^{۱۸} ژبەرکو ژ ئالیئ یاسایی قە چ گومان تیدا نینە ئەو خاکە سەر ب دەولهتەکئ قەیه و پيشتر ب فەرمى وهك خاکى وئ دەولهتئ هاتییە پەژراندن، پەیماننا کۆما مللەتان (عصبه الامم) د ماددهیئ (۱۰) دا و پەیماننا نەتەوهیئین هەڤگرتی د ماددهیئ (۲) برگەیا (۴) دا داکۆکی ل سەر پاراستنا خاکى هەريمى و سەرپەخوهییا سیاسى یا هەموو دەولهتان کریه و بەلگەنامەیا نەتەوهیئین هەڤگرتی سەرچەم دەولهت پيگیرکړينه ب وئ چەندئ.

بەلئ کەتوار و کاودانئین جیهانئ دبیزن کو ب رەهایى ریز ل سلامەتيا خاکى دەولهتان نەهاتییه گرتن، دروستبوونا هژمارەکا زۆرا دەولهتان پشستی دامەزراندنا سازييا نەتەوهیئین هەڤگرتی و پەژراندنا وان ژ ئالیئ جفاکى نيقدهولهتی قە و وهرگرتنا وان وهك ئەندام د نەتەوهیئین هەڤگرتی دا وهك (دەولهتین ژ ئەنجامى هلوهشاندنا يەکیتيا سوڤیهتی و یوگوسلاڤيا دروستبووین، جودابوونا ئەريتیریا ژ ئەسیوبیا، جودابوونا تەیمۆرا رۆژەهلات ژ ئەندوسیا، ژیریی سۆدانئ ژ دەولهتا سۆدانئ) دیار دکەن ئەف پرنسیپە نەریگرییهکا راستە ل بەر سنگى مافى گەلان د دەسنیشانکرن چارەنقىسى وان دا.

ب - ڪۆٽي پاراستنا دہسكہفتان ل شوونا ڳرتنہ بہ را مافي دہسنیشانڪرنا چارہنقيسی:

دبیت د دہمی ڳرتنہ بہ را مافي دہسنیشانڪرنا چارہنقيسی سہخمہرات ب
دہست ٿہئینانا سہربہخوہی ٿہف مافہ ب پرہنسیپی پاراستنا دہسكہفتان (Uti
Possidetis) بیٽہ زنجیر کرن، مہرہم ژ ٿی پرنسیپی پاراستنا وان سنوورانہ یین
داگیرکہران کیشاین، وہک دبیزن بریار دان ل سہر دہسنیشانڪرنا چارہنقيسی
دی بیٽہ ٿہگہری نہ ٿارامی ل دہقہری و دی گہفان ل پاراستنا ٿاشتی و
تہناهییا نیقدهولہتی کت.^{۱۹}

بہلی ل ٿیری پیویستہ داڪوکی ل سہر وی چہندی بکین کو ٿہف پرنسیپہ
یہک ژ شوونوارین کؤلونیالیزمی یہ و داگیرکہران ل دووٿ بہرژہوہندییا خوہ و
بیی ل بہرچاٿ وەرگرتنا بہرژہوہندییا گہلین ٿاکنجیپن وان دہقہران نہخشی
وان سنووران کیشایہ.^{۲۰} ہرہوسان بی باہرڪرنا گہلہکی ژ گہلین جیہانی ژ
مافي وی کو دہسنیشانڪرنا چارہنقيسا وی یہ ب مہانا پرہنسیپی ریژگرتنی ل
دہسكہفتان کو ٿہف دہسكہفتہ کہتواری (واقیعی) سہپاندینہ، ٿہف پرہنسیپہ
ب خوہ کول سہر بنیاتی کہتواری ہاتینہ سہپاندن نابنہ کوت و زنجیرہکا
یاسایی کو ریکی ل پرنسیپہکی وہک مافي دہسنیشانڪرنا چارہنقيسی بگرن
کو د بنیات دا پرہنسیپہکی یاسای یہ و ئیکہ ژ بنہمایین یاسایین بہرفہرمان،
لہوما نابیت سنوورہک بیٽہ پہژراندن یی کہتوارہکی بہروقاژی د گہل یاسایین

19- See Uti Possidetis. Form Wikipedia. The freeencyclopedia Aviiabe at.http,
w w w. Wikipedia. Org-wiki-Uti- Possidetis.

20 - See Raul R. Hensal, Michael E. Allson and Ahmek Khanani, The Colonial Legacy and
broder Stability – Uti possdeties and Territorial Claims in the Americas, P. 7.

باوهرېښكړى سه پاندې، ب تاييهت ژى ئه گهر ئه و سنوور دگهل هز و څياننښ
خه لكى خوه جهين (شينيښ) وان ده هره ان نه گونجن.^{۲۱}

ج- كوتى پرنسيپى قه ده غه يا بكارئينا هيزى د
په يوه نديين دهره كى دا به رامبه رى گرتنه به را پره نسيپى
مافى ده سنيشانكرنا چاره نقيسى:

هه نديك دبیت هندك جاران دهوله تهك ژ ئه نجامى بكارئينا هيزى
يان ب پشته قانیا له شكه ریا دهوله تهك بیانی یان داگیركنا له شكه رى بیته
دامه زرانندن، یان ژى ژ ئه نجامى هه فگرتنا دو دهوله تان ژ قهریژا بكارئينا هيزى
یان ژى ل دووځ په یمانه كا نیقدهوله تی ل ژیر گه ف و هه ره شه یین بكارئينا
هیزا چه كدارى بیته دامه زرانندن، د شان كاودانان دا ئامرازهك بؤ دامه زرانندا
دهوله ته كى هاتیپه بكارئینان ئه و ئامرازه ب خوه سه رپیچی په ل سه ریه ك
ژ پرنسيپین بنه جهین یاسای نیقدهوله تی، ئه و ژى پرنسيپى قه ده غه كړنا
بكارئينا هيزى په د په يوه نديين نیقدهوله تی دا هه روک د برگه یا (۴) ژ ماده یی
(۲) یی په یمانا نه ته وه یین هه فگرتی دا هاتی.

پرانیا یاسانسان ل سه ر وئ چه ندی د پیکهاتی نه كو نه یا یاسای په
سه روبه ره كى نوو یی هه ریماپه تی ب ریکا بكارئينا هيزى بیته دروستكرن.^{۲۲} به لی
دگهل څى چه ندی نابیت وه سان هزر بیته كرن بكارئينا هيزى كوت و زنجیره
ل سه ر مافى ده سنيشانكرنا چاره نقيسى، به لكى دڅیت جوداهى بیته كرن ده مى
هیزل سه ر ئاستى هندرى دهوله تی و ل سه ر ئاستى په يوه نديين نیقدهوله تی
دهیته بكار ئینان.^{۲۳}

۲۱- د. عبدالفتاح عبدالرزاق محمود، مصدر سابق، ص ۴۶۴.

۲۲- د. محمد عزيز شكرى، المدخل الى القانون الدولي العام وقت السلم، ط ۲، دار الفكر: دمشق، ۱۹۷۳، ص ۱۳۲.

۲۳- د. عبدالفتاح عبدالرزاق محمود، مصدر سابق، ص ۴۷۰.

د راستی دا برگه‌یا (۴) ژ مادده‌یی (۲) یی په‌یماننا نه‌ته‌وه‌ییڼ هه‌څگرتی
 ئه‌وئ بکارئینانا هیژئ قه‌ده‌غه دکه‌ت تنئ ژ په‌یوه‌ندیڼ نیڅده‌وله‌تی دگرتی و
 ژ وان کاودانان ناگرتی یڼ تیدا هیژ دهیته بکار ئینان د ناڅبه‌را ده‌وله‌تا
 دایک و هه‌ریمما جودا بووی ژ وئ ده‌وله‌تی،^{۲۴} چونکی ئه‌ف ره‌نگه بکارئینانا
 هیژئ دکه‌څیته د چوارچوڅه‌یی تیگه‌هئ (شه‌ړئ ناڅخوه‌یی) و ب مژاره‌کا
 ناڅخوه‌یی دهیته هژمارتن و ښه‌مایه‌کئ (رئسایه‌کئ) نیڅده‌وله‌تی نینه‌قی
 ئاوايئ بکارئینانا هیژئ قه‌ده‌غه بکه‌ت. د قی واری دا زور بریارین نه‌ته‌وه‌ییڼ
 هه‌څگرتی و کومه‌له‌یا گشتییا نه‌ته‌وه‌ییڼ هه‌څگرتی ره‌وایی (مه‌شروعیه‌ت)
 دایه‌خه‌باتا چه‌کدارییا گه‌لین ژیرده‌ستئ داگیرکه‌ران، نموونه ل سهر قی
 چه‌ندی برگه‌یا (۱۰) ئ ژ بریارا نه‌ته‌وه‌ییڼ هه‌څگرتی ژماره ۲۱۰۵ (xx) و
 مادده‌یی (۷) ئ ژ پیناسا نه‌ته‌وه‌ییڼ هه‌څگرتی بو ئیدیؤمئ (دوژمنکاری -
 العدوان).^{۲۵}

د: کوټئ مافیڼ مروټی دا (یڼ کت و یڼ کومه‌ل) ل سهر
 گرته‌به‌را مافی ده‌سنیشانکرنا چاره‌نڅیسی:

وئ ده‌وله‌تی ببیته هؤکار بو بنپیکرنا مافیڼ مروټی ب تایبته مافیڼ
 گشتیڼ مروټی وه‌ک مافی ده‌سنیشانکرنا چاره‌نڅیسی.^{۲۶} ژبه‌ر کو ئه‌و ده‌وله‌تا
 ب زیده‌گاڅی ل سهر مافی ده‌سنیشانکرنا چاره‌نڅیسی دهیته دامه‌زراندن
 د یاسایڼ نیڅده‌وله‌تی دا ب کاره‌کئ نه‌ره‌وا دهیته هژمارتن، هه‌ر د قی واری
 دا کومه‌له‌یا ملله‌تان (عصبه‌الامم) سه‌خمه‌رات پاراستنا مافیڼ که‌مینه‌یان

24 - See Thomas D. Musgrave. Op. Cit, P. 282.

۲۵- د. عبدالفتاح عبدالرزاق محمود، مصدر سابق، ص ۴۷۰.

26 - Michael Akehurst, Op. P. 298.

د قوناغا دامه زراندا دهوله تین نوو و مفا وه گرگرتنی ژ مافی ده سنیشانکرنا چاره نفیسی دا ده ولاتین ژ چهند پیکهاتین نه ته وه یی و ئایینی پیکدهین دا چهند مه رجەك دیار کرینه، هەر بۆ نمونه ده می ئەندامه تییا عیراقی د کوما ملله تان دا په ژراندی پیشتر چهند مه رجەك ل سەر عیراقی سه پاندن یه ك ژ وان مه رجان ئەو بوو عیراق په یمانی بدەت ریژی ل مافین کوردان و نه ته وه یین دی یین عیراقی بگریته.^{۲۷}

ته وه ری حەفتی: پالدهر و ئەگه رین گرته به را مافی ده سنیشانکرنا چاره نفیسی

کاودان و رهوشین ژیری تیرا هه نه ببنه پالدهر هەر گه له ك ژ گه لین جیهانی مافی ده سنیشانکرنا چاره نفیسا بگریته بهر:

أ- پاراستنا ئاشتی و ته ناهیا نیقده وله تی:

پاراستنا ئاشتی و ته ناهیا جیهانی یه ك ژ ئارمانجین گرنه و پیرۆزین سازیا نه ته وه یین هه فگرته یه، ژ بهر قی چهندی هەر ئاریشه و پرسگریکه کا په یوه ندی ب مافی ده سنیشانکرنا چاره نفیسی قه هه ی ئەگه ر ببیته ئەگه ری مه ترسیی ل سەر ئاشتی و ئاسایشا نیقده وله تی ئەقە پیدقییه سازیا نیقده وله تی ب مه ره ما چاره سه رکرني به ز مایتیکرنا تیدا بکەت و وی ده سه هلات هیه هه موو ریکین پیدقی بۆ قی مه ره می بگریته بهر، ژ وان ریکان ژ ی بریارین پیدقی بدەت کو ریک ل بهر بنه جهکرنا مافی ده سنیشانکرنا چاره نفیسی خوش بکەت.^{۲۸}

۲۷ - د. عبدالفتاح عبدالرزاق محمود، مصدر سابق، ص ۴۷۳.

۲۸ - د. عبدالفتاح عبدالرزاق محمود، مصدر سابق، ص ۴۷۷.

ب- بهرسنگگرتنا به له نگازکرنی (چه وساندنه وه):

تیۆرئ بهرسنگگرتنا به له نگازکرنی (The Oppression Theory) یه ک ژ وان تیۆرئ ګرنگ و ناقداره یئ مافی ددهنه خه لکه کی په نایی ببه نه بهر مافی دهسنيشانکرنا چاره نفیسی، ل دوو وئ تیۆرئ جودابوونا پشکه ک ژ شینین دهوله ته کی یان که مینه یه کا وئ دئ یا رهوا بیت ئه گهر ژ ئالیی پرائی قه بینه به له نگازکرن. ^{٢٩} ئه ف تیۆره یه ک ژ تیۆرئ چاره سه رکنا جودابوونئ (النقریات العلاجیه للانفصال - Remedial Theory o secession) یه کو پشتگه رما لۆژیکه کی یه یا دبیزیت:

ئهرکی دهوله تی یه مافیئ سه ره کیئ وه لاتیئ خوه بپاریزیت، هندی ئه و ب قی ئهرکی رابیت ئه قه دئ هه ژی وئ چهن دئ بیت وه لاتی ییگی یئ ب فه رمانئ وئ بکه ن و بجه بین، به لی هه که حکومه تی ب رهنگه کی ریکخستی و به رده وام مافیئ وه لاتیان بنپیکرن و چ ریکئ چاره یئ دیتل بهر وه لاتیان نه مینن وی چاخی مافی وانه بو خوه رزگارکرنئ ژ قی کاودانی نه خوش ژ قی دهوله تی پشته رئ ببن و ژئ جودا ببن، د وی ده می دا دهوله ت نکاریت پرنسیپئ سلامه تییا خاکی وه لاتی و سه ربه خوه ییا سیاسی دژی مافی دهسنيشانکرنا پاشه روژئ هه که جودابوون ژئ بیت بکاربینیت. ^{٣٠} چنکو د وی ده می دا جوداخواز (الانفصاليون) دئ پشتگه رمی مگرتییه کی بن کو دبیزیت: "هه رچه نده دهوله تی ل ژیر سیهوانه یا یاسایئ نیقده وله تی رهوایی وه رگرتبیت و

29 - See Y. N Kly and D. Kly- in Pursuit of the right to self – Determination, Collected Papers & Proceedings of the First International Conference on the right to self – Determination & the United Nation, Geneva 2000 P. 1.

٣٠ - الحاکم عبدالرحمن سلیمان الزیباري، الوضع القانوني لاقليم كردستان العراق في ظل قواعد القانون الدولي العام، ط ١، مؤسسة موكرياني للطباعة، اربيل، ٢٠٠٢، ص ٣٥٥.

داخوایین وی ژبو پاراستنا سنوورین وی د جهی خوه دا بن، د شیان دایه ئهف داخوایین وی دهوله تی بینه پشتگوهقه هاڅیتن ب گرنگی نه هینه وهرگرتن بهرامبه ری وی به له نگازکرن و ته په سه رکنا مه ترسیدار ئه واه و بهرامبه ری وان پیکهاتان دکت یین د ناڅا سنوورین وی دا دژین".^{۳۱}

دهمی به له نگازکرن دبیته پاکانه بو ده سنیشانکرن چاره نفیسی رامانه کا به رفره ب خوه شه دگریت، وهک بنده سترکن (الاجاع - بنچوککرن - چه ماندن)، هه ژمون (الهیمنه - خوه ب سه ردادان)، کارئینان (الاستغالل - پاوانکرن). هندهک یاساناس ژی دبیزن پشکداری پینه کړن د حکومه تی دا ئانکو نه بوونا نوونه راتییا پیکهاتان د حکومه تی دا پاکانه کا دی یه بو په نابرن بو وی مافی.^{۳۲}

ههروهسان دادگه ها بلندا که نه دا ئهف تیوره په ژراندییبه دهمی ل سه ر بنه مایی مافی ده سنیشانکرن چاره نفیسی ل داخوایا خه لکی هه ریما (کیوبیک) بو سه ره خوه یی دنیری و ئاماژه ب دو حاله تان کریه کو دشیان دایه د چوارچوڅه یی مافی ده سنیشانکرن چاره نفیسی ببنه بنواشه بو مافی جودابوونی، حاله تی ئیکی ئه وه پشکهک ژ شینین وی دهوله تی بینه به له نگازکرن، د حاله تی دووی دا گرۆپهک هاتییه بی باهرکرن ژ وی چه ندی کو ب مه رما به رده وامیدان ب گه شه پیدانا ره وشا خوه یا سیاسی و ئابووری و جڅاکی و کولتووری پشکداریی د حوکمداریی دا بکه ن. هندي په یوه ندی ب هه مان وارقه هه ی کۆمیته کا لاهه کی یا تاییه ت ب ژناقبرنا جوداهییا ره گه زی و پاراستنا که مینه یان یا سه ر ب نه ته وه یین هه څگرتی ل سالا ۱۹۸۱ئ و هسان دیار کریه کو سه ره خوه یی و سه روه رییا دهوله تی نابنه ریگر ل به رسنگی جودابوونا

31-See Brilmayer, L. 1991, „Secession And self-Determination. A Territorial Interpretation, Yale Journal of International Law 16.177202. And Moore (ed) Oxford University Press. Quoted from.. Stanford Encyclopedia of philosophy: <http://plato.stanford.edu/entries/secession>.

32-Thomas D. Musgrave. Op. cit. P.182

هەریمه‌کئی یان پشکه‌کئی ژ دهوله‌تئی هه‌که‌ر سه‌روه‌رئ بنپیڤه‌کرنا مافی مروڤی هه‌بیت و جودابوون داویئ ب وئ بنپیڤکرئی بینیت یان ریڤیریئ لی بکه‌ت.

دا کو تیوړا به‌له‌نگازکرئی ببیته‌پاکانه بو گرتنه‌به‌را مافی ده‌سنیشانکرنا چاره‌نڤیسی دڤیت ئه‌و گروپ یان پیڤهاته یا دڤیت جودا ببیت باوه‌ریئ چیکه‌ت کو ئیدی ئه‌و نکارن ب ته‌ناهی و ئاشتی بژین یان هه‌ز و ڤیانین خوه د سنووری وی جڤاکئی سیاسیی ژ خوه مه‌زنتر دا بجه بینن، هه‌روه‌سان باوه‌ریئ چیکه‌ن کو هه‌موو سه‌ره‌ده‌ریئ سیاسیی وان بو د ده‌ستقه‌ئینانا مافین خوه گرتینه‌به‌ر ژ ئالیئ پرانییا ده‌سته‌لاتدار شه‌هاتینه‌ره‌تکر، ئه‌شه‌ژی د ده‌مه‌کی دا ئه‌گه‌ر ڤان مه‌رجان بجه بینیت.^{۳۲}

۱- ئه‌و گروپ سه‌لمینیت کو گه‌له‌کی پیک دئینن، چنکو ئه‌ف پره‌نسییه تنئ ژ گه‌لان دگريت.

۲- ژ ده‌ست به‌له‌نگازکرنا ژ ئالیئ پرانیئ شه‌ده‌یتته‌کرنا بنالیت، ئه‌ف ته‌په‌سه‌رکرنا ب رامانا (بنده‌ستکرنا و هه‌ژموون و بکارئینان) د ده‌یت، ب ره‌نگه‌کی کو بو ڤی گه‌لی نه‌بیت بگه‌هته‌پشکارپی د حکومه‌تئی دا و نوونه‌راتی تیدا نه‌بیت.

۳- ب سه‌لمینن کو ئیدی ئه‌و نکارن ب ئاشتی و ته‌ناهی د ناڤا سنووری وئ ده‌وله‌تئی دا بژین.

۴- ده‌وله‌ت ب خوه مافین وان ره‌ت بکه‌ت یان د شیانین وئ دا نه‌بیت سه‌ره‌ده‌ریئ دی بگریته‌به‌ر بو گه‌ره‌نتیکرنا مافین وان.

رەوشا گەلئى كورد پشتى كۆچا مليۆنى يا سالا ۱۹۹۱ئى و پشتى وان ھەموو ئازاردان و سەركوتكرن و تەپەسەركرنا د ھەفتى سالىن پيشتەر دا ب سەرى ھاتى و سەرەدەريين حكومەتتين عيراقى يين يەك ل دووڤ يەكى يين ب ھيچ رەنگەكى بەرھەف نەبووين مافين گەلئى كورد ب پەژرينن تئيرا ھەندئى ھەبوون كو د وى دەمى دا دەولەتا كوردى ھاتبا راگەھاندن و ب باوھرييا مە دا باوھرى پيئيئانەكا نيئقدەولەتى وەك نمونەكا دەگمەنا خەلكەكى ب ھەموو ئاوايان ھاتيبە ئازاردان و تەپەسەركرن و بى باھركرن ژ مافان بۆ ھەبيت و ئەف دانپيدانە د بريارا جقاتا ئاسايشا ناڤەدەولەتى دا يا ھژمار (۶۸۸) ل ۵ نيسانا ۱۹۹۱ئى دا يا ديار بوو.

ھەروەكى د بەياننامەيا راگەھاندنا فيدراليى دا ئەوا پەرلەمانى كوردستانى ل ۴ چريا ئيكي ۱۹۹۲ئى بريار ل سەر داى تاوانين حكومەتا عيراقى پيئكھاتبوون ژ:

- د تارى شەڤەكا سالا ۱۹۸۳ئى دا پتر ژ ھەشت ھزار كەسەين بارزاني ھاتنە بەرزكرن و بى سەروشوين كرن و ھەتا ھا ژى كەسەك چ ژ چارەنڤيسى وان نزانيت.

- كوشتارا تەباييا پتر ژ پينج ھزار ژن و زارۆك و پيرين بى گونەه ب چەكى كيميايى ل باژيرى ھەلەبجە ل رۆژا ۱۶ تەباخا ۱۹۸۸ئى و ھژمارەكا دى ژى ل دەڤەرەين باليسان، بەھدينان، گەرميان و جە و دەڤەرەين دى يين كوردستانى.

- ئەنجامدانا ھەوەكا ھۆقانە يا ژ ھەموو سنوورين ھۆقاتيى و ستەمكارىي دەربازبووى ب ناڤى (ئەنفال) بۆ سەر كوردستانى د قى ھەويى دا پتر ژ سەد و ھەشتى ھزار وەلاتيىن كورد بوونە قوربانى و ب زيندوويى ھاتنە بنناخ كرن.

- ههرفاندن و وێرانکردن پتر ژ (٤٥٠٠) گوندان کو دبنه ٩٠٪ ژ گوندین کوردستان.

- کوشتن و مشهختکردن و دوورئێخستنا هزاران کوردین فهیلی و دهست بسه رداگرتنا سامان و مولکین وان و ب مهانهیین سیاسی و رهگهزیه رستی (شوڤینی) رهگهزنامه یا عێراقی ژێ هاته ستاندن.

ج- ئهسته مبوونی ب هه قرا ژیا نه کا ئاشتییانه د چوارچوڤی دهوله تهکی دا: د هندهك كاودانان دا ئه و بۆیه رین خوینه لو و گۆنه هکاریین د دیرۆکا سیاسیا دهوله تهکی دا روو ددهن دبنه ئه گه رین ئیش و برینین کوور د گیان و دهروونی پیکهاتین وئ دهوله تی دا کو گه لهك ب زهحمهت دبیت ئه و پیکهات ب هه قرا بژین و هه قه بوول بکهن. د رهوشین ب قی رهنگی دا پیقه رین تایبهت ب مافین مرۆقی و پیدقیاتیین تاک و که مینه یان ئه وین د په یماننامه یین نیقه دهوله تی دا هاتین و ریکین دی یین دهستووری وهك ئۆتۆنۆمی و فیدرالیزمی چ باندۆر نامینیت و مفای نادهن و هندهك جار ان ئهسته م دبن، لهوما د قان كاودانان دا گرتنه بهرا مافی دهسنیشانکردن چاره نفیسی ریکا ئیکانه یه بۆ گه رهنشیکرنا مافین پیکهاته و گرۆپین جودا.^{۳۴}

د- مافین دیرۆکی

مه رهم ژ مافین دیرۆکی یین گرۆپ و پیکهاتان یین دبنه ریخوشکه ر ژ بۆ گرتنه بهرا مافی دهسنیشانکردن چاره نفیسی، ئه و مافه یه یی راستیین دیرۆکی دیار دکهن

34 - See David K. Lake and Donald Rethchild. The Intrnational Spread of Ethnic Conflict ;Fear, Dif-Fusion, and Escalation. Princetion University Press, Princetion ,Newjersey .1998,p:315.

كو د سەردەمىن چوويى دا گرۆپەكى حوكمدارى ل خوه كرىه بهلى پاشتر ژېهر
ئەگەرەكى ژ ئەگەرەن كەتیه د ناڤا سنوورئ جۆگرافىي دەولهتەكا دى دا، قەكۆلین
دیار دكەن پتر ژ نیقا وان ییكهاته و گرۆپین تیرهگەرى یین د سالین هەشتیان دا
داخوازا سەربەخوئی كرى ژ وان بوونه یین باوەرى هەى كو د سەردەمەكى دا وان
ب خوه حوكمدارى ل خوه كریه.^{۳۵}

هەژیه بێژین گەلى كورد د قوناغین چوويى دا رەنگە سەربەخوئیەك هەبوویه و
ئەو سەربەخوئی ژ باب و باپیران قە بۆ مایه، لەوما ژى گەلەك جاران دەمى
هزر ل پرۆژەیی دەولهتا خوه یا سەربەخوه كرى و رێخوشكەر بۆ داخوازا خوه یا
دەسنیشانكرنا چارەنقیسى پشنگەرمى مافین خوه یین دیرۆكى بوویه، بۆ نموونه
دەمى ل سالا ۱۹۱۹ئ شەریف پاشای داخوازین خەلكى كوردستانى پشكەشى
هەقەیمانان كرىن داکۆكى ل سەر وئ چەندى كریه كو ویلايهتا مووسلى یا
جودا یه ژ عێراقى و رۆژەكئ ژ رۆژان شینیین وئ خوه ب پشكەك ژ عێراقى
نەزانیه و ل ژیر سەروریا وئ نەبوونه.^{۳۶}

بەرچاڤ دكەڤیت كو كۆمیتەیا ناڤدەولهتیییا تایبەت ب چارەسەركرنا ئاریشەیا
مووسلى ئەوا كۆما مللەتان بریارا پێكئینانا وئ دای، داکۆكى ل سەر قى راستی
كریه، كو پشتی پێداچوون و قەكۆلینا گەلەك پەرتووكین دیرۆكناس و جیۆگرافیناسین
عەرەیین كەڤن و ھژمارەكا نەخشەیین عەرەبان و سەدان نەخشەیین ئەورۆپییان
د سەدسالیین سازدەھى ھەتا بیستى كیشاین و سەرچەم پەرتووكین گەشت و

۳۵- تید روبیرت جار: اقلیات في خطر - ۲۳۰ اقلية في دراسة احصائية وسياسية واجتماعية، مراجعة و
تقديم د. رفعت سيد احمد، تعريب: مجدي عبدالحكيم وسامية الشامي، ۱، مكتبة مدبولي، القاهرة، ۱۹۹۵،
ص ۱۱۹.

۳۶- انظر حول هذه المطالبات: الدكتور فاضل حسين: مشكلة الموصل، دراسة في الدبلوماسية
العراقية - الانكليزية - التركية و في الراي العام، ط ۳، مطبعة اشبلية: بغداد، ۱۹۷۷، ص ص ۷۶ - ۷۷.

گەريانان و کتیبين جيؤگرافيىن خواندنگههين ناقدجى يين ميرى، کؤميتە گەهشتيه وئ باوهرى کو سى دهقەر هه بوون: عىراقا عەرەبى و جەزيرە و کوردستان، هندیکه عىراقه سنوورى وئ يى باکوور ژ هيت - تکریت يان چيايى حەمرين زيده تر دەر باز نه بوويه، ههروهسان وئ کؤميتەيى داکوکی ل سەر وئ چەندى کرپه کو د تەقايە نقيسینين جيؤگرافى ژ سەردەمى فتوحاتين ئىسلامى هەتا سالا ۱۹۲۵ئى چ جارەن وەسان هزر نه هاتيه کرن و دەر نه که تيه کو ويلايه تا مووسلى رۆژەکی ژ رۆژان پشکەک بوو بيت ژ عىراقى، د سەردەمىن پيشتر دا شينينين ويلايه تا مووسلى ناڤى عىراقى وەک ناڤ بو وەلاتى خوە نه ناسيه.^{۳۷}

لهوما ژ بريار کؤميتەيا نيقدەوله تى يا تاييهت ب قەكولينى ل ئاريشەيا مووسلى و گریدانا وئ دگەل عىراقى بريارەک بوو تنى ئاليى ئابوورى ل بەرچاڤ وەرگرتيه، ژبەر کو کؤميتەيى ب ئاشکرايى ئەو چەند ديارکربو ب بۆچوونەکا تنى ئابوورى باشتري ريك بو چارەکرنا ئاريشەيا مووسلى ئەو مووسل بيته پشکەک ژ عىراقى، بەلى ب بۆچوونا رەگەزى کوميتەيى دگوت ئەگەر فاکتەرى رەگەزى بو ئيکئالیکرنى بەرچاڤوەرگري ن دڤيت دەوله تەکا کوردى بۆ چارەسەرکنا قى ئاريشى بيته دامەزراندن، ئەف کؤميتەيه نه شيایه حاشايى ژ وئ راستيى بکەت کو ژ ئاليى جيؤگرافى و رەگەزى قە ئەف دەقەرە يا جودا يە ژ عىراقا عەرەبى. هەر قى کؤميتەيى د پيشنيازا خوە دا ئەوا جڤاتا کؤما مللەتان پەسەند کرى داکوکی کرپه کو حکومەتا بریتانيا گرەنتيا پاراستنا مافين کوردان بدەت د عىراقا نوو دا پشتى کو ويلايه تا مووسلى دگەل دهيتە گریدان.^{۳۸}

۳۷ - الدكتور فاضل حسين، المصدر السابق، ص ۷۸.

۳۸ - انظر المصدر السابق ص ۱۷۳ - ۱۷۴.

ه - پرسنه کرن ب خه لکی هه ریمی ژبو لکاندنا وی دگهل دهوله ته کا دی:
 پرنسیپین مافی دیارکنا چاره نفیسی وه سان پیدقی دکهن نابیت گه لی
 هه ریمه کی بینه لکاندن یان پیقه نووساندن دگهل دهوله ته کا دی هه که د ریکا
 راپرسییه کی را پرس ب وان نه هیته کرن و رایا وان نه هیته وه رگرتن.^{۳۹} هه که ئەهه
 نه هاته کرن ئەو پرۆسه یه دی ب دروستی پیچ بیت، ژبه رکو ئەهه ب بنپیکرنا
 پرنسیپین مافی ده سنیشانکنا چاره نفیسی دهیته هژمارتن، ده می پرس ب
 گه له کی نه هیته کرن و وی دده نه دگهل دهوله ته کی ئەهه دبیته پاساوه کا یاسایی
 ئەو گهل داخوازا مافی چاره نفیسی خوه بکه ت.^{۴۰}

ل قیری د شیان دایه بیژین سالا ۱۹۲۶ی باشووری کوردستانی (ویلایه تا
 مووسل) ب بریارا کۆمیتیه کی یا ژ ئالیی کۆما ملله تان هه هاتییه پیکئینان بیی
 ئەنجامدانا راپرسییه کا ره می د ناها خه لکی وی دا کو پرانی کوردن ب عیراقا
 نوووه هاتییه نویساندن، ئەهه ژی دبیته پاساوه ک و دچیته سه ر چه ند پاساوین
 دیتر ده می کورد داخوازا مافی خوه یی ده سنیشانکنا چاره نفیسی دکهن.

و- بنپیکرنا به لگه نامه (یان ده ستوورا) دامه زراندا هه فگرتنا فیدرالی:
 فیدرالیه ت فیدرالیزم ژ هه فگرتنه کا ئازادا ناچه را دهوله تان یان هه ریمان
 پیکهاتییه کو پیشتر ل سه ر چه ند مه رجه کان پیکهاتییه و د په یماننامه یان
 ده ستووی دامه زراندا وی هه فگرتنی دا ئامازه پی هاتییه کرن، ل سه ر قی
 بنیاتی هه ر بنپیکرنا به رچاا و مه ترسیدارا وان بنه ما و مه رجان دی بیته
 ریخوشکه ره کی ب هیز بو هه ریمین فیدرال کو خوه ژ وی هه فگرتنی هه کیشن و
 ژئ جودا بن.

۳۹- د. عصام العطیة، القانون الدولي العام - ط ۶، وزارة التعليم العالي و البحث العلمي: بغداد، ۲۰۰۱، ص ۳۰۳.

۴۰- د. عبدالفتاح عبدالرزاق محمود، المصدر السابق، ص ۴۹۲.

پېدښته ل څېړنې ئاماژه ب د بياچهيا دهستوورې عېراقا فيدرال دا بکهين
 ؤهو دهستوورې سالا ۲۰۰۵ئ د راپرسېيه کا گشتي دا هاتييه په ژراندن، د
 ناڅه روکا وي دا حوکمه که هيه کو ديار دکه تئکه تيا گه ل و سهروه ريبيا
 عېراقې گرېدايي ريزگرتنې يه ل وي دهستوورې و پيگيريکرنې ب نه حکامېن
 وي، پرؤژه يي دهستوورې عېراقې ب څي دهقي داوي ب دياچهي ئينايه ده مې
 دبېژيت: " پيگيريکرن ب څي دهستوورې هه فگرتنا ئازادانه يا گه ل و خا ک و
 سهروه ريبيا عېراقې د پارېژيت"، ئانکو پيگيري نه کرن ب دهستوورې يان
 بنپيکرنه کا مه ترسيدار و مه زنا دهستوورې دي بيته پاساوه کا دهستوورې کو
 زيان څيکه تي داخوازا هلوه شاندا وي هه فگرتنې بکهن.

زيده باري وان بنپيکرنېن دهستوورې يېن د راپورته کا تاييه ت دا ژ
 ئاليي ژماره کا پسپور و شاره زايېن دهستوورې څه ل سالا ۲۰۱۷ئ هاتييه
 بهر هه فکرن و تيدا ديار دبیت کو حکومه تي و دهسته لاتدارېن فيدراليزمېن
 عېراقې هه تا نها (۶۰) ماده يېن دهستوورې يېن په يوه ندي ب خه لکې
 کوردستاني څه هين بنپيکرنه يان ب پشتگو څه هافيتينه و بجه نه ئيناينه،
 هه ر د څي واري دا سه رکردايه تيا سياسي کوردستاني دگه له که هه لکه فتان دا
 ئاماژه ب څان راستييان کړيه.

ل داوييا څي پشکې پېدښته ئاماژه ب بؤچوونا راويژکارييا دادگه ها
 دادوه ريبيا نيځده وله تي يا ۲۲ تيرمه ها ۲۰۱۰ بکهين کو يا تاييه ته ب راگه هاندنا
 سه ربه خوه ييا يه کئالييا کؤسؤقؤ ژ وه لاتې سربستاني ل رؤژا ۱۷ شباتا
 ۲۰۰۸ئ، ؤه ف راويژکاري يه ئيکه ژ پيشينه يېن ناڅده ولتي کو ب سه رکه تنه کا
 مه زنا بؤ بريار دان ل سه ر چاره نفيسي دهيت هژمارتن و گه له که بؤچوون و
 خالېن ژ هه فچودا ل دؤر مافي ده سني شانکرنا چاره نفيسي يه کئاليکرن.

ئەف بۆچوونا راۋىژكارىيا دادگەھا نىققەدەولەتى يا تاييەت ب سەربەخوھىيا كۆسۆڧۇ باۋەرى ب شان راستىيان ئىنايە:

۱- راگەھاندنا يەكئالىيا سەربەخوھىيا كۆسۆڧۇ ژ سربىستانى نە بىپىكرنا ئەكامىن ياساين نائەدەولەتى يە.

۲- پرنسىپى برىاردان ل سەر مافى دەسنىشانكرنا چارەنقىسى، ژ ھەموو گەلان دگريت و تنى بۆ گەلەن ژىردەستى كۆلۇنالىزىمى نىنە .

۳- برىاردان ل سەر مافى چارەنقىسى بلندترە ژ پرنسىپى سلامەتتيا ھەرىمايەتى.

۴- پرنسىپى سلامەتتيا ھەرىمايەتى كو ۋەك پاساۋەك بۆ رىگريى ژ جودابوونى دەيتە بكار ئىنان، ل دوۋف بۆچوونا دادگەھى تنى بۆ پەيوەندىين نىققەدەولەتى يە نە بۆ پەيوەندىين ناڧا دەولەتى و پشكەك ژ گەلى وى يە.

۵- د شيان دايە د ناڧا دەولەتا فیدرال دا ژ ئالىيەكى ڧە سەربەخوھىيى بىتە راگەھاندن و بىى ۋەرگرتنا رازىبوونا حكومەتا فیدرال ل ناڧەندى (مەركەزى).

۶- دادگەھى باۋەرى ب پرنسىپى جودابوونا چارەسەرى - عىلاجى (Secession Remedial) ئىنا دەمى ب ھەڧرا ژيان د دەولەتەكى دا قەت و قەت چىنەبىت.

پشکا دووی

بنییکرنین دەستووری هەردەمی عێراقی

(ماددەیی ١٤٠، برینا (قوتکرنا) بۆدجە ی ژ هەریما کوردستانی، نەفت و غاز)

تەوهری ئیککی: ماددەیی ١٤٠ ئی

ل قییری دئ رۆناهیی بەردەینە سەر روشا دەقەرین کوردستانیین دەرقە ی رێقەبەرییا هەریمی، هندی پەیوەندی ب دەستووری و کار و پینگاقتین لیژنا بجهئینانا ماددەیی ١٤٠ قە هە ی ژ رۆژا راگەهاندنا دەستووری هەتا سالا ٢٠١٢ ئی، ئەو فاکتەرین بووینە ئەگەرئ هندی کۆمیتەیا ماددەیی ١٤٠ نەشیای کارین خوە بکەت، ئەقە یە ک ژ گرنگترین وان بنییکرنان بوو یین ل سەر دەستووری هەردەمی عێراقی هاتینە کرن و بووینە ئەگەر چ بها و رامانە ک بۆ هەقیشکییا راست و دروست ل عێراقی نەمینیت.

١/ پینگئینانا کۆمیتەیا بجهئینانا ماددەیی ١٤٠ ئی دەستووری

• ئەق کۆمیتە یە ب فەرمانا ژمارە (٤٦) ل ٢٠٠٦/٨/٩ ئ ب سەرۆکاتییا ریژدار (هاشم الشبلی) هاتە پینگئینان، پاشتر ب ریژدار (رائد فەهمی) هاتە گۆهاریتن، نوونەری حکومەتا هەریما کوردستانی (د. محەمەد ئیحسان) وەزیری کاروباریین دەقەرین دەرقە ی هەریما کوردستانی یی وی دەمی و سەرۆکی پێشتری دەستەیا دەقەرین کوردستانی بوو ئەندامی قی کۆمیتەیی، هەروەسان خاتو (نەرمین ئوسمان) کو وی دەمی وەزیرا ژینگەهی یا عێراقی بوو جیگرا سەرۆکی کۆمیتەیا بجهئینانا ماددەیی ١٤٠ ئی دەستووری بوو و دەهەمان دەم دا سەرۆکا پشکا دارایی یا وی کۆمیتەیی بوو.

• پېڭئىنانا كۆمىتەيا بجهئىنانا ماددهيى ۱۴۰ د دريژيا كاري خوه دا (۷) بريار دهريخستن، (۴) ژ وانا ژبو چارهسهركرنا ئاريشهيا دهقهرين ناكوكى ل سهر هه زور د گرنك بوون. گرنكترين بريارين سهخمه رات ئاساييكرنا رهوشا دهقهرين كوردستانى يين دهرقهه ههريمى دهركهتين و جقاتا وهزيرين عيراقى ل رۆژا ۲۰۰۷/۴/۱۹ ب ژماره (ق ۶۷۵۶/۱/۲) پهسهند كرين ئهقهه بوون:

(۱) زقراندنهقا تهقايا وان فه رمانبه ران ئهوين د ناقيه را ۱۷ تيرمه ها ۱۹۶۸ - ۹ نيسانا ۲۰۰۴ ئى ژ كاري وان هاتينه دهريخستن يان دووركرن يان قهگؤهاستن بو جهي رهسهنى وان يان جههكى نيزيكى جهي وان.

(۲) ئه وخيزانين د ناقيه را ۱۷ تيرمه ها ۱۹۶۸ - ۹ نيسانا ۲۰۰۴ ئى دهقهرين خوه يين رهسهن هيلين يان سياسه تا رژيما چوويى ئه وه چاركرين ژ دهقهرين خوه كوچبه ر ببن دى زقرنهقه دهقهرين خوه يين رهسهن و دى هينه قهره بووكرن.

(۳) ئه وخيزانين عهره بين د ناقيه را ۱۷ تيرمه ها ۱۹۶۸ - ۹ نيسانا ۲۰۰۴ ئى هاتينه دهقهرى دى زقرنهقه سهر جهين خوه يين ژيهاتين و هينه قهره بوو كرن.

(۴) هلوه شاندا تهقايا گريبه ستين چاندنى يين ب مه رهما گوهرينا سه روبه رى ديموگرافىي دهقهرى هاتينه گريدان و زقراندنه قاسه روبه رى بوقونا غابه رى گريدان او ان گريبه ستان.

• پشتى داوى هاتنا ده مى دستووريى بجهئىنانا ماددهيى ۱۴۰ ل ۲۰۰۷/۱۲/۳۱ ئى، (UNAMI) بوويه پشكهك يان ژى ئاليى سىي يى پشكدار د چارهسهركرنا

ئارىشەيا وان دەقەرا د ئاقبەرا بەغدا و ھەولپىرى و ل دووڧ بىرارا جقاتا ئاسايشا سەر ب نەتەوھىيىن ھەڭگرتى يا ژمارە (۱۷۷۰) سالا ۲۰۰۷ ئى جقاتا ئاسايشى كۆمىتەيەك ب سەرۆكاتىيا (ستافان دىمستورا) پىكئىنا و كارل سەر قى دوسىيەيى كر. (UNAMI) د كارى دا پىشتا خوە ب سى بنەمايان گەرم دكر، (تۆمارا نفووسى - سەرژمىرىيا گشتىيا يا سالا ۱۹۵۷ ئى، بىرارىن جقاتا سەركردايەتيا شۆرشا عىراقى يا ژناقچووى، ئوفىسا كۆمىتەيا كاروبارىن باكوور يا ھەلوەشىاي و ئەنجامىن ھلېژارتنىن ۲۰۰۵ ئى) بەرھەمى كار و دووڭچوونىن كۆمىتەيا (UNAMI) سى راپۆرت بوون جھى رەزامەندىيا ئالىيىن پەيوەندىدار بوون.

• ل سالا ۲۰۱۱ ئى سەرۆكى كۆمىتەيا بجھئىنانا ماددەيى ۱۴۰ ھاتەگۆھارتىن و (ھادى عامرى) ۋەزىرى ئەگۆھاستىنا عىراقى يى پىشتىر ئەو سەرۆكاتىيە گرتە دەست، پىشتى قى گۆھارتىنى ھەموو كارىن پىشتىر ھاتىنە ئەنجامدان ھاتنە گۆھارتىن و بەرى وان دا ئاقارەكى دى.

ئەركىن كۆمىتەيا بجھئىنانا ماددەيى ۱۴۰

قوناغا ئىكى ئاسايىكرن (التطبيع) ژ خالىن ژىرى دگريت: ۱۴۲/۷۱ عەرەبى

- راگۆھاستى (كۆچىپىكرى، سرگۆنكرى و راگۆھاستىيان ئەدگريت)
- عەرەبىن ھاوردە
- زقراندنەشا راگۆھاستى كۆچىپىكرىيان بۆ سەر جھىن وان و زقراندنەشا عەرەبىن ھاوردە بۆ جھىن ژىھاتىن و قەرەبووكرنەشا ھەردو جوبىنان ژ وى دراڭى يى بۆ ماددەيى ۱۴۰ دھىتە تەرخان كرن، پىدڭى بوو ۲ مىار و ۴۰۰ مىليۇن دۆلار بۆ ھاتبانە تەرخان كرن.

• ژ سال ۲۰۰۶ ئى ھەتا ۲۰۱۲ ئى ب ئاوايىڭ ژيىرى بۆدجەيا تەرخانكرى بۆ
بجھئىنانا ماددەيى ۱۴۰ ھاتىيە تەرخان كرن و ھاتىيە دابەش كرن (لىكقەكرن)،
ھەرچەندە ئەف بۆدجە يە كىمتر بوو ژ وى گۆژمەي يى كوپىدشى بوو بۆقوناغا
ئاسايىكرنى بىتە تەرخان كرن، ئەفە ژى ئەگەرئى تەواونەكرنا قى قوناغى بوو:

كەركووك:

- ۱- تەقايى ئەو خىزانىن كۆچپىكرى يىن نفوس و كارتا وانا ئاھىن خوارنى
ھاتىيە زقراندن بۆ كەركووكى (۸۹۶۳۴) خىزانن.
- ۲- تەقايى ئەو خىزانىن ەرەب يىن نفوس و كارتا وانا ئاھىن خوارنى ژ
كەركووكى ھاتىيە قەگۆھاستن بۆ جھىن وان يىن پىشتر ژىھاتىن (۲۵۶۳۴)
خىزانن.

خانەقىن:

- ۱- تەقايى ئەو خىزانىن كۆچپىكرى يىن نفوس و كارتا وانا ئاھىن خوارنى
ھاتىيە زقراندن بۆ كەركووكى (۸۹۶۳۴) خىزانن.
- ۲- تەقايى ئەو خىزانىن ەرەب يىن نفوس و كارتا وانا ئاھىن خوارنى ژ
كەركووكى ھاتىيە قەگۆھاستن بۆ جھىن وان يىن پىشتر ژىھاتىن (۲۵۶۳۴)
خىزانن.

شنگال:

- ۱- كۆما خىزانىن كۆچپىكرى د سنوورئ ئوفىسا شنگالى (ئوفىسا شنگالى
ھەموو دقەرئىن كوردستانىن سەر ب پارىزگەھا مووسلى قەدگريت) يىن
نفوس و كارتا وانا ئاھىن خوارنى ھاتىيە زقراندن بۆ شنگالى گەھشتە
(۹۱۹۷۷) خىزانن.

٢- کۆما خیزانین عەرەبێن ھاور دە ل سنووری ئۆفیس شنگالی گەشتە (١٣٨٦) خیزانان.

• گریبەستین چاندنی : ژ ھلوشاندنا گریبەستین کشتوکالی و ھلوشاندنا بریارین جقاتا سەرکردایەتییا شۆرشێ (یا رژیمی) و کۆما بریارین کۆمیتەیا کاروبارین باکوور (یا ھەلوشیای) قە دەرکەتین دگریت.

• ھندی پەییوەندی ب بریارا ژمارە (٣٥٨) سالا ٢٠١١ یا سەرۆکاتییا جقاتا وەزیرین عێراقی د کۆمبونا ئاساییا ژمارە (٤٧) رۆژا ٢٠١١/٩/٢٧ کۆمیتەیا ماددی ١٤٠ راسپارد ب ھەشکاری دگەل ئەمیندارییا گشتییا جقاتا وەزیران و ھەر یەک ژ وەزارەتین (بەرگری، ناخووەیی، دارایی، چاندنی، دەستەکا داخوایین مولکداریی) راپۆرتەکی بەرھەشکەن و ب مەرەما یەکنالیکنا مژارا ماددەیی ١٤٠ ھەردەمی عێراقی پێشکەشی جقاتا وەزیران بکەن. پشتی قی بریارا چەندین کۆمبوون ب مەرەما چارەسەرکنا ئاریشە و پرسگریکین ئاماژەپیکری ھاتنەکرن و راپۆرتەکا تایبەت ب قی مژاری ھاتە پێشکەش کرن بۆ جقاتا وەزیران.

• ھندی پەییوەندی ب بریارا ژمارە (٣٥٨) سالا ٢٠١١ یا سەرۆکاتییا جقاتا وەزیرین عێراقی د کۆمبونا ئاساییا ژمارە (٤٧) رۆژا ٢٠١١/٩/٢٧ کۆمیتەیا ماددی ١٤٠ راسپارد ب ھەشکاری دگەل ئەمیندارییا گشتییا جقاتا وەزیران و ھەر یەک ژ وەزارەتین (بەرگری، ناخووەیی، دارایی، چاندنی، دەستەکا داخوایین مولکداریی) راپۆرتەکی بەرھەشکەن و ب مەرەما یەکنالیکنا مژارا ماددەیی ١٤٠ ھەردەمی عێراقی پێشکەشی جقاتا وەزیران بکەن. پشتی قی بریارا چەندین کۆمبوون ب مەرەما چارەسەرکنا

ئارىشە و پرسگرېكىن ئاماژەپىكرى ھاتنەكرن و راپۆرتەكا تايبەت ب قى مزارى ھاتە پىشكەش كرن بۆ جقاتا ۋەزيران. ئەنجامىن قى راپۆرتى ب ئاۋايى ژېرى بوو:

• بريارا ژمارە ۲۹ سالا ۲۰۱۲: قى بريارا گشت بريارېن كۆمىتەيا كاروبارېن باكور (يا ھلۈەشايى) يېن تايبەت ب مافى سەرەدەريكرى دگەل زەقېيىن چاندنى يېن خەلكەكى نە ەرەب ھلۈەشاندىن ۋە ھەموو گرېبەستېن چاندنى يېن دگەل وان ھاتىنە مۆركرن ھلۈەشاندىن.

• بريارا ژمارە ۳۰ سالا ۲۰۱۲ ئى ئاراستەى جقاتا ۋەزيران ھاتىيەكرن و تىدا داخواز كرىە ھەموو بريارېن جقاتا سەركردايەتيا شۆرشى (يا ھلۈەشايى) بدەنە دەست شۆرايا دەولەتى دائەو ياسايان بۆ دەريخيت.

أ. بريارېن كۆمىتەيا كاروبارېن باكور ھاتنە ھلۈەشاندىن: د روونشتنا ئاساييا چوارى ژ جقاتا ۋەزيرېن عىراقى ئەوال روژا ۲۰۱۲/۱/۲۴ ھاتىيە گرېدان بريارا ژمارە (۲۹) يا سالا ۲۰۱۲ ھاتە راگەھاندىن ئەف بريارە يا تايبەت بوو ب ھلۈەشاندىن تەقايى بريارېن كۆمىتەيا كاروبارېن باكور و ب نقيسارا ژمارە (۳۱۲۹) يا ۲۰۱۲/۱/۲۵ يا ئەمىندارييا گشتيا جقاتا ۋەزيران ب مەرەما بجهئنانى ناقرۆكا وئ ھاتە ھنارتىن بۆ ئاليېن پەيوەندىدار.

ب. بريارېن جقاتا سەركردايەتيا شۆرشى (يا ژ ناچوويى): • ل روونشتنا ئاساييا چوارى يا جقاتا ۋەزيرېن عىراقى ئەوال روژا ۲۰۱۲/۱/۲۴ ھاتىيە گرېدان بريارا ژمارە (۳۰) سالا ۲۰۱۲ دەرکەت، ئەف بريارە

يا تاييهت بوو ب راسپاردنا جقاتا نوونه ريڻ عيراقى بو هلوه شاندا برياريڻ جقاتا سه ركرديه تيبيا شورشى يا ژناڇوويى، جقاتا شوراي دهوله تى هاته راسپاردن دا پرژه ياسايه كا تاييهت ب قى مزارى ئاماده بكت. ئه ف برياره ب نقيسارا ژماره (٣١٠١) يا ٢٠١٢/١/٢٥ يا ئه مينداريبيا گشتيبيا جقاتا وهزي ريڻ حكوমে تا عيراقى هاته بژانندن ل سهر ئاليين پهيوه نديار بو كارى پيدى.

- ل بهر روڻاھيبيا ئه څا چوويى شيان (١,٢٥٠,٠٠٠) دؤنم زهتيين چاندى بو خوهديين وي يين رهسهن بينه زفرانندن، بهلى ژبه ر داوى نه هاتنا مامه له يين ياساين څان زهتيان ژ ئاليى حكوমে تا عيراقى څه و ب ناقتيدانه كا سياسى ژ ئاليى وهزراھت و سازيڻ پهيوه نديدار څه هاته گيرووكرن و نه هاته بجهئيان و هه تا نها ژى خه لكى ب دووڅ چاره سه ركرنا څان ئاريشه يين مولكين خوه څه نه و نه هاتينه چاره سه ركرن.

٣- څه گوھاستنا هه موو وان فه رمانبه ران يين هاتينه ده ريخستن و دووركرن يان څه گوھاستن بو كارين وان يين پيشترو ده څه ريڻ وان:

- وهك قوناغا ئيكى (١٦٢٦) فه رمانبه ريڻ ژ څان ده څه ران هاتينه څه گوھاستن و دوور كرن ب فه رمانين ره سمى هاتنه څه زفرانندن بو جهين وان.
- هژمارا گشتيبيا وان فه رمانبه ران يين پيدقيه بينه زفرانندن بو ده څه ريڻ كوردستانى (٢٢٦٢) كه سه.
- ئه ويڻ نقيسارا څه گوھاستنا وان هاتييه هنارتن بو جقاتا وهزي ريڻ عيراقى دبنه (١٦٢٦) كه س.

- ئەو فەرمانبەرین فەرمانا قەگۆھاستنا وان دەرکەتی (۵۱۸) فەرمانبەرن.
- فەرمانبەرین فایلا وان یا قەگۆھاستنن ئامادە (۶۳۴) فەرمانبەرن.

ئەف پروسە یە ژى ب دروستى نه هاته بجهئینان ژبەر کو حکومتا ناھەندى (بەغدا) رازى نه بوو مووچە ییڭ وان بدەت، بەلکى رازىبوو ل دەقەرین کوردستانیین دەرقەى ریفەبەرییا هەریما کوردستانى کار بکەن بەلى مووچە ییڭ وان ژ بۆدجەیا هەریمی بینەدان، کۆمیتەیا بلندا بجهئینانا ماددەیی ۱۴۰ ل سالا ۲۰۱۱ى داخواز ژ جقاتا وهزیرین عیراقى کریه ب قى کارى رابیت.

۴- راسپاردە ییڭ تاییهت ب گۆهرینین ژ بەر ئەگەرین سیاسى د سنوورین کارگیرین دەقەرین ناکۆکى ل سەر هاتینه کرن:

کۆمیتەیا بجهئینانا ماددەیی ۱۴۰ى دەستوورى هەردەمى عیراقى ل سالا ۲۰۰۷ى رەشنقیسى پروژە یاسایەکی بەرهەفکر و ب دو نقیسارین (نهینى و تاییهت) هژمار (۳۶۲) ل ۲۰۰۷/۲۱/۳۱ و هژمار (۳۱۲) ل ۲۰۱۱/۶/۱۶ بۆ سەرۆک کۆمارى عیراقى هنارتن، پاشتر سەرۆک کۆمارى ژى ب نقیسارا ژماره (۲۳۷۹) ل رۆژا ۲۰۱۱/۱۱/۳ ب مەرەما پەسەندکرنى وهک پروژە یاسایەک بۆ جقاتا وهزیرین عیراقى هنارت.

• کۆمیتا بلندا بجهئینانا ماددەیی ۱۴۰ى دەستوورى هەردەمى عیراقى ل سالا ۲۰۱۱ى داخواز ژ جقاتا نوونەریڭ عیراقى کر دانوستاندنى بکەت و بریارى ل سەر پروژە ییڭ پيشنیا زکریى سەرۆک کۆمارى عیراقى یى تاییهت ب وان گۆهرینان ییڭ ژبەر ئەگەرین سیاسى ل دەقەرین ناکۆکى ل سەر هاتینه کرن بکەت، بەلى هەتا نها ب کریار چ پینگاڤ بۆ قى پروژە یاسایى نه هاتینه هاڤیتن.

قوناغا دووی: سەرژمیری ل دهقەرین ناکۆکی لسه

پیددشی بوو پشتی قوناغا ئاساییکرنی سەرژمیری ل وان دهقهران بیتهکرن و بهرههقی بو قوناغا سیی کو راپرسی یه بیتهکرن، ههژی یه بیتهزانین قی سەرژمیری چ په یوهندی ب سەرژمیرییا گشتییا ته قایی عیراقی قه نینه، حکومهتا عیراقی ب مهانهیا ته مام نه بوونا قوناغا ئاساییکرنی چ پینگاقهک بو قی سەرژمیری نه هاقتیییه، ههچهنده قوناغا ئاساییکرنی ههتا سالا ۲۰۱۲ی پینگاقتین باش بهرهف پیش هاقتیبوون، د داوی راپورتا کۆمیتیهیا بلندا بجهئینانا مادهی ۱۴۰ی دهستووری ههردهمی عیراقی ل سالا ۲۰۱۱ی داخواز ژ سەرۆکاتییا جقاتا وهزیرین عیراقی و سەرۆکاتییا پهلهمانی عیراقی کربوو:

أ- سەرۆکاتییا جقاتا وهزیرین عیراقی و سەرۆکاتییا پهلهمانی عیراقی بهرههقییان بو ئامادهکرنا رهشنقیسی یاسایهکی بو ئهجامدانا سەرژمیری ل کهرکووک و دهقهرین ناکۆکی ل سهر ههیی بکهن و بو دجهیا پیددشی بو قی کاری تهرخان بکهن.

ب- ریکین پیددشی بگرنه بهر بو ئهجامدانا وی سەرژمیری و بجهئینانا مادهی ۱۴۰ی دهستووری و بهرههقییان بو کرنا رپفراندۆم ل وان دهقهران بیتهکرن.

قوناغا سیی:

۱- راپرسی (گشتپرسی - رپفراندۆم)

ل داوییا سالا ۲۰۰۷ی ب ناقتیدان و گرنگیپیدانا ئه دمامین کورد کۆمیتیهیا بجهئینانا (بنه جهکرنا) مادهی ۱۴۰ی دهستووری عیراقی ب ههشکاری دگهل کۆمۆسیۆنا بلندا هلبژارتنان کارین پیددشی هاتنهکرن بو بهرههقییان ب مه ره ما

بجھئینانا راپرسیی ل دهقەرین دەرقلی سنووری هەریمما کوردستانی، بهلی ژبهه ئهگهرین سیاسی ئهف پرۆسهیه نههاته بجھئینان.

کۆمیتیهیا بلندا بجھئینانا مادهیهی ۱۴۰ ئ دهستووری ههردهمی عیراقی ل سالا ۲۰۱۱ ئ داخواز ژ سهروکاتییا جقاتا وهزیرین عیراقی و جقاتا نوونهرین عیراقی کربوو کو پرۆزه یاسایهکی و ریکارین پیدقی بگرنه بهر بۆ ئهجامدان راپرسیی (رېفراندۆمی) ل کهرکووکی و دهقهرین ناکۆکی ل سه رههه، ئهقه ژی بۆ وئ چهندی بوو دا ههز و قیانا وی خهلی بێته زانیین، بهلی ههتا نهها ئهف چهنده نههاتییهکرن.

۲- ئاستی پێگیریکرنا حکومهتین عیراقی یین ژ سالا ۲۰۰۳ یقه یهک ل دوووف یهک هاتین ب چارهسههرکرنا ئاریشهیا دهقهرین کوردستانی.

ئیک: حکومهتا ئه یاد عهلاوی

دقی سهردهمی دا تنی فهرمانا دیوانا سهروکاتییا وهزیران ب هژمار (۱۵) ل سالا ۲۰۰۵ ئ دهركهت ئه و ژی ژبو پیکئینانا کۆمیتیهیا بلندا ئاساییکرنا سهروبهری (رهوشا) کهرکووکی و دهقهرین کوردستانیین دیتر، بهلی ژبهرکو ژیی قی حکومهتی زۆری کورت بوو، تنی کۆمیتیهیهک هاته دانان بیی کو نوونهری کوردستانی تیدا بیت و بیی کو کارهکی بکهت.

دو: حکومهتا ئیبراهیم جه عفری

قی حکومهتی تنی ئاستهنگ ل بهر بجھئینانا مادهیهی ۱۴۰ ئ دهستووری دروست دکرن، ههروهسان مایتیکرنا دهولهتین ههریمی ژی ژوان ئهگهران بوون یین نههیلا چ پینگاههک پیدقی بێته هاقیتن، تنی مادهیهی ۵۸ ژ یاسا بهروهختا

برېځه برنا دهوله تې د قوناغا څه ګو څه هاستنې دا د ماده يې ۱۴۰ د دستوورې هه رده مې عېراقې دا هاته بڼه جھکرن.

سې : سياسته تا حکومتا نوري مالکي يا ئيکې ۲۰۰۶ - ۲۰۱۰

برگه يا ۲۲ ژ بهرنامه يې حکومتا نوري مالکي يې سالا ۲۰۰۶ د هاتېيه:

حکومت دې پېگيربيت ب بجهئنانا ماده يې ۱۴۰ ژ دستوورې يې ل سهر بنواشه يې ماده يې ۵۸ ژ ياسا برېځه برنا دهوله تې بؤ قوناغا څه ګو څه هاستنې هاتېيه دانان و سې قوناغان ب خوه څه دگريت: ئاساييکرن، سهرژمېري و راپرسې ل که رکوکې و ده څه رېن دې يېن ناکوکې ل سهر هې. ههروه سان ده مې حکومت دهېته پېکئنان دې رېکېن پېدځې گريته بهر دا وان قهزا و ناحيه يېن د بنيات دا سهر ب که رکوکې څه بوون و ژې هاتېيه څه قه تانندن يېنه څه زهراندن بؤ سهر که رکوکې. ئه څ قوناغه دې ل ۲۰۰۷/۳/۲۹ دې ب داوي هېت و قوناغا سهرژمېري دې ل ۲۰۰۷/۷/۳۱ دې ده سپېکه ت و داوي قوناغا کو راپرسېيه دې ل ۲۰۰۷/۱۱/۱۵ دې هېته بجهئنان.

چوار: سياسته تا حکومتا دووي يا نوري مالکي ۲۰۱۰ - ۲۰۱۴

د برگه يا (۱) ژ بهرنامه يې حکومتا هه څېشکيا نيشتماني يا نوري مالکي ل ۲۰۰۷/۱۲/۲۲ د هاتېيه:

پاراستن و پېگيريکرن ب دستوورې عېراقې و کارکرن ب وي يا دستوورې بريار ل سهر داي، د پاشه روژې دا ههر هه موارکرنه ک د دستوورې دا ناهېته کرن هه که ل دووڅ ماده يې (۱۴۲) د دستوورې نه بيت و هه موو ماده و برگه يېن وي بېي هېچ تايبه تمه نديبه ک دې هېنه چه له نگکرن و دې دووڅچوون و چاډيړي

ل سەر كۆمىتەيىن پىكھاتى ل دووڧ دەستوورى ب تايىبەت يىن ماددەيى ۱۴۰ ھەبىت، دى ياسا (قانۇن) ژىدەرى سەرەكىي كارىن حكومەتى بيت و ناكۆكى و ئارىشەيىن ماينە ب رېقە دى ھەر ل سەر وى بنەماي ئانكو بنەمايى ياساي ھىنە چارەسەر كرن، ل بەر رۇناھىيا وى پرنسىپى كو دەستوور و بەرنامەيى حكومەتى بنەمايى خرقەكرن و ھەڧىشكىيا ھەموو ئاليانە دڧىت تەڧايى ھىزىن سىياسى و ئەندامىن جڧاتا وەزىران پىگىرىي پى بكن.

رۆلى ھادى ئەلەامرى وەك سەرۆكى كۆمىتەيا بجھئىنانا ماددەيى ۱۴۰ د سەردەمى حكومەتا دووئى يا نورى مالكى دا:

ھادى ئەلەامرى ھەموو ئەو رىنمايىن تايىبەت ب وان كەسان يىن قەرەبوويا ماددەيى ۱۴۰ ژى دگرت گۆھارتن، مەرەما وى ژى ئەو بوو دا ئەڧ رىنماي يە ژ ھەموو وان خىزانىن ھاوردە بگريت يىن ژ باشوور و ناڧىنى عىراقى ھاتىن، لەما ژى ل داوييا ۲۰۱۱ رىنمايىن نوو راگەھاندىن، ل دووڧ وان رىنمايىان دى قەرەبووكرن ژ ھەموو وان زىانڧىكەتياىان گريت يىن د ناڧەر ۱۰۶۸ - ۲۰۰۳ دى دا ژ دەستى رژىما بەعسى زىان گەھشتىنى و دى ژ كەسىن (دەرڧخستى ژ كارى، راگۆھاستى، كۆچپىكرى و سرگۆنكرى) گريت و دى ژ ھەريما كوردستانى ژى گريت. ل دەسپىكا ۲۰۱۲ دى ل بەر رۇناھىيا رىنمايىن نوو ل ھەرسى پارىزگەھىن ھەريما كوردستانى دەست ب رېقەبرنا مامەلەيىن وەلاتىيان ھاتە كرن و مامەلەيىن كەسىن زىانڧىكەفتىيىن ھەريما كوردستانى ژ ئالىي كۆمىتەيا ماددەيى ۱۴۰ ھاتنە كۆم كرن و د ئەنجام دال پارىزگەھا ھەولپىرى (۱۳۰۰۰۰) سەد و سىيە ھزار و سلىمانىي (۲۵۰۰۰۰) دوسەدو پىنجى ھزار و دھۆكى (۱۳۹۰۰۰) سەد و

سیه ونه هزار مامه له کو دبوونه (۵۱۹۰۰۰) مامه له. به لی ژبه ر کو نوری مالکی سهرۆک وه زیرین عیراقی یی وی دهمی رازی نه بوو قهره بوو کرن ژ خه لکی ههریما کوردستانی بگریت و د نفیساره کا ره سمی دا راگه هاند کو ئه ف تاوانه ل دهۆک و ههولیر و سلیمانیی روونه داینه، سهروکی کۆمیتیه بجهئینانا مادهیهی ۱۴۰ ژی ریگری ل ریقه چوونا کۆمیتیه مادهیهی ۱۴۰ ل ههریما کوردستانی کر.

- هادی ئهعامری ب بریاره کا یه کئالی ده رگه هیئ ته قایی ئوفیسین کۆمیتیه بجهئینانا مادهیهی ۱۴۰ یین ل ههولیری وهک (کۆمیتیه یین ژمیریاری، هووربینی، داتا و زانیاری) گرتن و کارمه ندین وان ژ کاری ده ریخستن و گشت داتا و زانیاری و باده ک ژی شه کیشانه شه به غدا.

- چ ده ستلات بۆ نوونه رین کوردان د کۆمیتیه بجهئینانا مادهیهی ۱۴۰ نه هیلان و ته قایی ئه و بریارین پیشترب پیکهاتن و سازان ددان نه هیلان و وی خوه کره بریارده ری سهره کی و ئیکانه یی کۆمیتیه یی.

پینچ: سیاسه تا حکومه تا حه یده ر عه بادى ۲۰۱۴-۲۰۱۸:

أ- د به رنامه یی حکومه تا حه یده ر عه بادى دا پیکهاتنه ک ب ناڤی (به لگه نامه یا له قهاتنا سیاسیی د ناڤه را گروپین سیاسى دا) هه یه، د برگه یا ۱۸ یا وی پیکهاتنی دا هاتییه: (قه دیتنا چاره سه ریه کا گونجای بۆ ئاریشه یا که رکووکی و ته قایی ده قهرین ناکوکی ل سه ره ی ئه و ژى د چوارچوو قه یی مادهیهی ۱۴۰ ئه ده ستووری دا، ب ئاوايه کی ئاشتیا جفاکی و پیکهاتنا ناڤه را شینین وان ده قهران د پاراستی بن) ده می ساله کی بۆ بجهئینانی ده سنیشان کر بوو.

ب- ل دوو ف وی برگه یی ژ به رنامه یی حکومه تا حه یده ر عه بادى پیدقی

بوو دەمى سالەكى دا كارىن ماددەيى ۱۴۰ ب داوى ھاتبان، بەلى چ
تشتەك د قى وارى دا نەھاتە كرن.

ت- ھىرشىن داعش بۆ سەر دەقەرىن كوردستانى يىن دەرقەى ھەرىمى ل
سالا ۲۰۱۴ ئى بوونە ئەگەرى مشەختبوون و ئاوارە بوونا خەلكى وان دەقەرەن و
ئەنجامدانان جىنوسايد و كارىن ھۆقانە و دژى مرقۇايەتتى و شەر و ويرانكرن و
سۆتن و داگىركنا مال و مولكى وەلاتىيىن رەسەننى وان دەقەرەن ب تاييەت ژى
ل شنگالى و دەشتا نەينەوا.

پ- سەرزىنوو رەوش ل دەقەرىن كوردستانى يىن دەرقەى ھەرىمى ھاتە
گۆھارتىن ب تاييەت پشتى ھىرشىن ھەشدا شەعبى و لەشكەرى عىراقى
د چوارچووقەيى خيانەتكارىيا ۱۶ى ئۆكتۆبەر ۲۰۱۷ ئى دا و جارەكا دى
خەلكى دەقەرى مشەخت و ئاوارە بوونەقە و كارىن ھۆقانە و دژى مرقۇايەتتى
بەرامبەرى وى خەلكى ھاتنە كرن و زىدەبارى ويرانكرن و سۆتن و داگىركنا
مولك و مالىن خەلكى رەسەنى دەقەرى، ب تاييەت ژى ل دۆزخورماتوو و
كەركووكى و دەقەرىن دىترىن كوردستانى .

تەوهرى دووى : بىرنا پشكا ھەرىمى ژ بۆدجەيا گشتىيا عىراقى

دەمى ھەر دەولەتەك ب تىگەھى نوويى دەولەتىيى دەيتە ناساندن
يەك ژ پىگىرىيىن ھەرە گىرگىن وى يىن دەستوورى ئەو: ژيانەكا سەرفراز بۆ
گشت وەلاتىيان بىي ھىچ جوداھىيەك دابىن بكت، ئەقە ژى ب رىكا پەيداكرنا
داھاتىيەكى دارايىي پىدقى بۆ دابىنكرنا خەرجىيىن خوە د چوارچووقەيى
بۆدجەيەكا گشتى دا كو دەسپىكا ھەرسالەكا دارايى ئەو بۆدجە يە دەيتە
بەرھەقكرن و دەستەلاتا ياسايى كو نوونەراتىيا گەلى و ژىدەرى دەستەلات و

یاسادانانی یه باوه‌ریی دده‌ته وی بۆدجه‌یی.

ژبه‌رکو ئه و یه‌که‌یین ده‌وله‌تا فیدرال ژئ پیکده‌ییت (هه‌ریم یان ویلایه‌ت یان کانتۆن) ژ ئالیی دارایی شه‌ سه‌ربه‌خوه‌ییا خوه‌ه‌یه، له‌وما دقیت پشکه‌ک ژ وی بۆدجه‌یا گشتییا ده‌وله‌تا فیدرال بۆ وان هه‌ریمان بێته‌ ته‌رخان کرن، ژ وی رۆژا ده‌ستووری کۆمارا عێراقی یی ۲۰۰۵ ئی که‌تییه‌ د واری بجه‌ئینانی دا بیکهاتن هاتییه‌ کرن رێژه‌یا ۱۷٪ ژ خه‌رجیین فیعلی (خه‌رجیین هوکمداری) و ۱۷٪ ژ کۆما خه‌رجیین فیعلی (خه‌رجیین کارپیکرنی و وه‌به‌ر هیانانی) ژ بۆدجه‌یا گشتییا فیدرالی یا عێراقی بۆ هه‌ریم بێته‌ ته‌رخان کرن، ئه‌شه‌ ژ پشتی برینا خه‌رجیین سه‌روه‌ری و ل دووڤ وی بۆدجه‌یا هاتییه‌ په‌سه‌ند کرن ده‌یته‌ په‌سه‌ند کرن. سالانه‌ هه‌موو یاسایین بۆدجه‌یا گشتییا فیدرال ئاماژه‌ ب وی رێژه‌یی کریه و وه‌زاره‌تا داراییا عێراقی پیکر کریه ب مه‌زاختنا وی رێژه‌یی، به‌لی حکومه‌تین عێراقی یین ژ سالا ۲۰۰۵ ئی شه‌ هوکمداری کری پیکیریین خوه‌ یین ده‌ستووری بنپیکرینه و سیاسه‌ته‌کا ئابوورییا دلره‌ق و ل دووڤ به‌رنامه‌کی نه‌خشه‌بۆکیشای به‌رامبه‌ری خه‌لکی کوردستانی گرتیه‌ به‌ر و مه‌رهما وان ژئ بیزارکنا خه‌لکی کوردستانی بوو ئه‌شه‌ ژئ ب ریکا:

۱- کیمکرنا رێژه‌یا ته‌رخانکری بۆ هه‌ریم کوردستانی یا د باشتترین ره‌وش دا ژ ۱۱ - ۱۲٪ ده‌رباز نه‌بوویه.

۲- جودا کرنا خه‌رجیین سه‌روه‌ری ژ خه‌رجیین گشتی ژ پشکا هه‌ریم، زیده‌رووی د ته‌رخانکرنا شان خه‌رجییا دا و زیده‌کرنا ره‌نگ و جوړین شان خه‌رجییا، ب ئاوايه‌کی ل دووڤ برگه‌یا (ب) ژ ماده‌یی ۱۳ ژ یاسا بۆدجه‌یا گشتییا فیدرال ژماره‌ ۱ سالا ۲۰۰۶ ئی ژمارا وان خه‌رجیین ل سالا ۲۰۰۶ ئی ب (۱۶) جوړین خه‌رجییا هاتبوون دیار کرن. به‌لی

ب ره‌نگه‌کی به‌رده‌وام جوړین وان خه‌رجییان زیده دکرڼ هه‌تا ژمارا وان گه‌هشتییه (۳۳) جوړین خه‌رجیښ سهره‌وری، ئە‌قه زیده‌باری قهر (ده‌ین) و حه‌واله و قستین قهران ژمارا وان گه‌هشتییه (۳۴)ان، ل دووڅ برگه‌یا دووئ ژ ماده‌یی ۱۸ یئ یاسا بۆدجه‌یا گشتییا کۆمارا عیراقئ یا سالا ۲۰۱۷ ژماره (۴۴) سالا ۲۰۱۷ئ.

۳- بئ باهرکرنا گه‌لی کوردستانی ژ هی‌زا ئابووری، ب برینا پشکا هه‌ریمئ ژ بۆدجه‌یا گشتی ژ مه‌ها شباتا ۲۰۱۴ئ قه. (ئه‌قه د عه‌ره‌بیدا نینه).

۴- کیمکرنا پشکا هه‌ریمئ یا ده‌رمانان، د باشتین ره‌وش دا ۶۰ - ۶۵٪ ژ پشکا هه‌ریمئ ده‌نارتن، ل ده‌سپیکا چریا ئیکئ ۲۰۱۶ئ قه ئە‌و ژئ کریه ۲۵ - ۳۰٪.

۵- نه مه‌زاختنا پشکا هه‌ریمئ ژ خه‌رجیښ سهره‌وریئ ئە‌وین هه‌ژئ بۆ هه‌ریمئ و یښ هاتینه ته‌رخان کرن بۆ هه‌ریه‌ک ژ (وه‌زاره‌تا به‌رگریئ) (به‌ره‌قانیئ) کو هی‌زین پېشمه‌رگه‌ی وه‌ک پشکه‌ک ژ سیسته‌مئ به‌رگرییا عیراقئ ژ موچه‌یښ وان هاتینه بئ باهرکرن و پرۆه‌یښ سکر (ثاقبه‌ند) و مفایښ گشتی.

برینی برینا پشکا هه‌ریما کوردستانی ژ بۆدجه‌یا گشتییا عیراقئ بنپیکرنه‌کا ئاشکرا و به‌رچا‌شا ده‌قین ده‌ستووری عیراقئ یه و بوویه ئە‌گه‌ری ب هه‌روه‌چوونا پشکه‌ک زۆر ژ مافین ئابووری و جفاکیښ وه‌لاتیښ هه‌ریمئ ئە‌و مافین ده‌ستووری عیراقئ ب خوه‌ ئاماژه‌ پیکری، ئە‌ف سه‌ره‌ده‌رییا حکومه‌تا عیراقئ بوویه ئە‌گه‌ری سهره‌کی کو خه‌لکئ کوردستانی باوه‌ری ب مانا خوه‌

د ناڅا سنوورین عیراقی دا نه مینیت، ب تاییهت ژی پشتی کو حکومتین عیراقی سرکهفتی نه بووینه د پرۆسه یا مفاوه رگرتنی ژ دهستووری بو پاراستنا یه کیتیا نشتیمانی و گرهنی نه کرنا مافین وهلاتیین رهسه نین عیراقی.

ئه م دکارین گرنگترین ئه و بنپیکرتین دهستووری یین حکومتین عیراقی ب کورتی د څان خالان دا بهر چاڅ بکهین:

١- ماده یی (٥): ژ دهستووری داکوکی ل سهر سهروه رییا یاسای دکهت، حکومتا عیراقی پیگیرنه بوویه ب به ندین یاسایا بو دجه یا گشتیا سالا ٢٠١٤ ئ و ژ مه ها شباتا ٢٠١٤ ئ څه پشکا هریما کوردستانی ژ بو دجه یا عیراقی نه هنارتییه و ئه څه ب خوه بنپیکرنا دهستووری یه، ئه څه د دمه کی دا یه برینا بو دجه ی بریاره کا یه کالی یا سه روک وه زیران بوو.

٢- ماده یی (١٤): حکومتا عیراقی ب برینا مووچه یی فه رمانبه رین هریما کوردستانی و ژیده ری سهره کی ژیا را وان جوداهی ئیخستییه د ناڅبه را وهلاتیین هریما کوردستانی و دهقه رین دیترین عیراقی دا، هه رچه نده ئه څ ماده یه دبیزیت هه موو عیراقی وه که څن و نابیت ژبه ر ئه گهرین ره گه ز و نه ژاد و نه ته وه و ئایینی جوداهی د ناڅبه را وان دا بیته کرن.

٣- ماده یین (٢٥ و ٢٦) ته که ز دکهن کو (ئهرکی حکومتا عیراقی یه ل دووڅ بنه مایین ئابوورین نوو چاکسازیی د ئابوورییا وهلاتی دا بکهت ب ئاوایه کی ژ ته څ ژیده ران به ره مدار بیت و ژیده رین داهاتی هه مه رنه گ بکهت و ناقتی دانا که رتی تاییهت و سه رمایه گوزاریی و گه شه پیدانی بکهت، دروست به روشازی څی چه ندی ب برینا بو دجه یا هریما کوردستانی حکومتا عیراقی

زيان گه هانده ئابوورپيا هەريمى و رهوشا بازارگانی ژ کار ئیخست،
بۆ زانین پرانییا کارین بازارگانی ل هەريمى پشتگەرمین قستین
مه هانه بوون ب تایبەت پرۆژەیین ئاڤا کرنی و بانکا و بازار و
بازارگانی چ یین حکومه تی بن یان یین سازیین بازارگانی و
که سان بن.

نه دانا قستان و گیروو کرنا وان بوونه ئەگەری ژ کار که تنائالوگۆرین دراڤی و
د ئەنجام دا پرۆژەیین ئاڤا کرن و پیشقه برنی ژ کار که تن و بازارى کارى
هەرفت، ژبه رکو پرانییا وه لاتیین هەريمى بۆ ژیارا خوه پشتگەرمین
کارى دهوله تی بوون، ئەڤه ژى بوو ئەگەری دوور که تناسەرمايه یی
خوهی و بیانی ژ هەريمى .

۴- برگه یاهە کى ژ مادده یی (۲۹) و دووی ژ مادده یی (۳۰) حکومه تی
پیگیر دکەت ب ئەدا کرنا ئەرکى خوه به رامبه رى خیزانى، ژبه رکو خیزان
بنیاتى جڤاکى یه و دریکا خیزانى را بها وهوشتین ئایینی و وه لاتیینی
دهینه پاراستن، ده مان دم دا حکومه ت یا پیگیرکری ب پاراستن
دایکى و زارۆکی و پیران و چاڤدیریکرنا نفشى نوو پیگه هشتی و
گەنجان و گەرەنتیکرنا رهوشه کا وه سان بکارن شیان و ئاره زوو یین خوه
پیشقه ببه ن، ههروه سان دابینکرنا داهاته کى هەژى بۆ هه ر که سه کى و
هه ر خیزانه کى د جڤاکى عیراقى دا و گره نتيکرنا جهه کى هەژى بۆ
ژین و ژیارا وه لاتییان و مسووگه رکرنا چاڤدیری و بیمه یا ساخله میی بۆ
هه مییان، ئەڤ رهنگه پیگیریکرنا مافى هه ر که سه کى و هه ر خیزانه کى
یه ل سه ر حکومه تی، حکومه تا عیراقى ب برینا بۆدجه یا هەريمى
ئەڤ هه موو مافه بنییکرنا و ئەنجامین نه رینیین ژیری ب دووڤ خوه
ڤه ئیناينه:

أ- ژبه رکو پرانییا خه لکى هەريمى پشتگەرمین کارى گشتی و

مووچهیی دهوله تیی نه، ب برینا پشکا ههریمی ژ بۆدجهیی عێراقی ژێدهری قویتهی رۆژانه یی وی خه لکی هاتییه برین، ئەههژی بنپیکرنه کا ئاشکرایا برگه یا ئیکی یه ژ مادهی (۳۰) ئ دهستووری کو حکومهت پیگیر کریه داها ت و جهی گونجای بۆ ههرکه سه کی و ههر خیزانه کی دابین بکه ت.

ب- برینا پشکا ههریمی ژ بۆدجهی بوویه ئەگه ری چهن دین ئاریشه یین جفاکی وه ک ژهه ققه قه تیان و جودابوونی و کۆچه ره بوونا سه میانین خیزانا و دهنده ک رهوشان دا گه هشتیه خوه کوشتنی و گرته به را ریکین نه یاسایی سه خمه رات په یدا کرنا قویتهی رۆژانه.

ت- ژ ئەنجامی راوه ستیان و ژ کارکه تننا پرۆژه یین بازرگانی و کۆمپانیان و ئالۆگۆرین دراخی ریزا بیکاریی د نا ف ئەندام و سه میانین خیزانان دا بلند بوویه تاییه ت د نا قبه را ده رچوو یین په یمانگه و زانکۆیان، ل دوو ف ئامارین حکومه تا ههریمی سالا ۲۰۱۴ ئ ریزه یا بیکاریی ژ ۷٪ ده رباز نه دبوو لی سالا ۲۰۱۷ ئ گه هشتیه ۱۵٪ ئ .

پ- بی باهر بوونا که سین ئاسته نگدار و بیکار ژ بیمه یا جفاکی و ساخله می کو ئە ف دژی برگه یا ۲ ی ژ مادهی (۳۰) دهستووری عێراقی یه.

۵- برگه یا یه کی ژ مادهی (۳۱): چاقدیرییا ساخله می و پوینته پیکرن ب ساخله مییا گشتی مافه کی دهستووری یه و قی مادهی حکومه ت ب بنه جه کرنا قی مافی پیگیر کریه، به لی حکومه تا عێراقی ئە ف مافه بنپیکریه و ژ ئەنجامی برینا پشکا ههریما کوردستانی ژ بۆدجهیی عێراقی و کیمکرنا پشکا ههریمی

ژ دەرمانان وەزارەتا تەندروستیا هەریمی نەکارییه پیدقیین نوژداری و دەرمانان بۆ خەلکی هەریمی دابین بکەت. ئەو دەرمانین ژ حکومەتا عێراقی دگەنە هەریمی د باشتەین رهوش دا تیرا ۶۵٪ یا پیدقییاتیی هەریمی ناکەن. ئەقە د دەمەکی دایە کو هەریمی هەمبیزا خوە بۆ ۱,۸ ملیۆن پەنابەرەن قەکریه و حەواندینە، د قی رهوشی دا هەریم چاقەرئ بوو پشکا وی بێتە زیدەکرن لی پشتیی وی یی ساخلەمی هیژ گرانتر لی هات، ل دوو ق ئامارین وەزارەتا تەندروستیا هەریمی د ناڤەرە چریا ئیککی ۲۰۱۶ - حزیرانا ۲۰۱۷ ئ دا هەریمی مەزاختیی چارەسەری و نشتەرگەرییان بۆ ۳۵ هەزار ئاوارە و مشەخت و ئەندامین لەشکەرئ عێراقی دابین کریه. ژ مەها چریا ئیککی سالا ۲۰۱۶ ئ قە حکومەتا فیدرال پشکا هەریمی ژ دەرمانان بۆ ۲۵ - ۳۰٪ کیم کریه. ل قی داویی نیشاین کارەساتەکا مرقایه تی و ساخلەمی دیار بوون دەمی وەزیرئ تەندروستیا عێراقی ب نفیسارەکا فەرمی داخواز ژ جقاتا وەزیران کری پشکا هەریمی یا دەرمانان بپریت، ئەقە د دەمەکی دا یە کو دراقتی بۆ کرینا دەرمانان دەیتە مەزاختن ژ خەرجیین حاکمەیین عێراقی نە.

- ۶- ماددەیی (۳۲): دەمی حکومەتا عێراقی پشکا هەریمە کوردستانی ژ بۆدجەیا گشتی بری قەیرانەکا ئابووری ل هەریمی دروست کر ب قی چەندئ پیگیریین خوە یین دەستووری بەرامبەر کەسین ئاستەنگدار و خوەدیین پیداو یستیین تایبەت بجە نەئینان و هەریم ناچار بوو موچەیین وان کیم بکەت و نەکاری پیدقییاتیین زقراندنەقا وان بۆ ناف جقاکی بەرهەف بکەت، ئەقە ب خوە بنپیکرنا مافی وی تەخا جقاکی بوو.
- ۷- ماددەیی (۱۰۶): هەرسئ برگەیین قی ماددە ی تەکەز ل سەر

دامه زاندا دهسته يه کا تاييه ت بۆ چاقدیرييا داهاتين فيدرالی دکن، مه رم ژ قی دهسته یی ئه وه داپه روه ری د ناڅبه را هه ریمان و پاریزگه هیئ نه سه ر ب هه ریمان شه د لیکفه کرنا (دابه شکرنا) داهاتين فيدرالی و دهین و هاریکارییان دا هه بیت (برگه یا یه کی)، هه روه سان شه کولین ل سه ر باشتین ئاویین بکاریئانا ژیده ریډ دارایی و لیکفه کرنا وان (برگه یا دووی) دا کو به چاقرؤهنی و داپه روه ری د ته رخانکرنا پاره ی بۆ حکومه تین هه ریمان و پاریزگه هیئ نه سه ر ب هه ریمان ل دووڅ برگه یین دیارکری هه بیت (برگه یا سیی). به لی ئه څ ماده یه هاتیه په کخستن و چ یاسایه ک بۆ پیکئینانا وی دهسته یی نه ده رکه تیه.

۸- ژ ئه نجامی برینا پشکا هه ریمی ژ بۆدجه ی وه لاتیین هه ریمی ژ گه له ک مافین خوه یین ده ستووری بی باهر بووینه وه ک:

أ- ماده یی (۳۳) مافی هه رتاکه کی یه د ژینگه هه کا ساخله م دا بژیت (برگه یا یه که م)، ئه رکی سه ر ملین ده وله تی یه هه مه ره نکیا زیندییان ل وی ژینگه یی راگریت و پاریزگاریی لی بکه ت (برگه یا دووی ژ ماده یی ۳۳).

ب- ماده یی (۳۴) تاييه ته ب مافی فیکرنی و نه هیلانا نه خوینده واریی و هاندانا شه کولینین زانستی و چاقدیرکنا سه رکه تن و داهینانان و هه موو ره نکین زیره کیی.

ج- ماده یی (۳۶) تاييه ته ب مافی هه رکه سه کی یی وهرزشکرنی (سپۆری) و ده وله ت پیگیره ب پشته قانییا چالاکیین وهرزشی (سپۆری) و دابینکرنا پیدقیین وی.

د- ماده یی (۱۳۲) تاييه ته ب چاقدیرييا مافی خیزانین شه هیدان و

گرتیڤن سیاسى و ھەموو زیانئیکەتیڤن دەستى رژىما دکتاتورا بەعسى (برگەیا یەكەم ژ ماددەى ۱۳۲)، مافى خیزانین شەھیدان و زیانئیکەتیڤن کارین تیرۆرستى بۆ قەرەبووکرنى (برگەیا دووى ژ ماددەى ۱۳۲).

تەوهرى سىڤى : شكەستا حكومه‌تا ناڤین (مەلبەندى) د ریشه‌برنا باده‌كا نه‌فت و گازى دا

نه‌فتى و گازا سروشتى جەهەكى گرنگ د ئابوورىيا عىراقى دا ھەيە، لەوما ژى دەستوورى ھەردەمى سالا ۲۰۰۵ئ ھەردو ماددەىڤن (۱۱۱) و (۱۱۲) بۆ قى مژارى تەرخان كرينە.

ماددەى (۱۱۱) تەكەزل سەر وى چەندى دكەت كو نه‌فت و گاز مولكى تەقايى خەلكى عىراقى يە ل ھەموو ھەرىم و پارىزگەھان.

ماددەى (۱۱۲) تايبەتە ب مژارا بەرھەئىنان و باده‌كا (دۆسيەيا) ریشه‌برنا نه‌فتى و گازى، ل دووف قى ماددەى دقئت حكومه‌تا فيدرال ب ھەڤشكى دگەل حكومەتین ھەرىمان و پارىزگەھان ب دادپەرورەرى و ل سەر بنەمايى بەلاقەبوونا ریزەيا شينيان (ئاكنجيان) و پشتگەرم ب پرنسپيى ھەڤشكىيا د دەستەلاتى دا قى كەرتى بريقە ببن كو ب ستوونەك ژ ستوونين سەرەكیین دەولەتا فيدرال دەيتە ھژمارتن.

بەلى ئەف ماددە يە ب تايبەت ژى برگا يەكەم ژى كو داكوکيى ل سەر ھەڤشكىيا د دەستەلاتى دا د ناڤەرا حكومه‌تا فيدرال و ھەرىمان و پارىزگەھان دا دكەت نەھاتىيە بجھئىنان، ئەفە د ژھريتەفە بۆ سى ئەگەران:

ئەگەر ئى يەككى : عىراقى د سەردەمى رژیما بە عسى دا ياسا يەکا هەڭگرتى
بۆ نەفتى و گازى نەبوو، پشتى سەرژنوو ئاڭاكرنا عىراقى ل سالا ۲۰۰۳ ئى
حكومەتا فیدرال نەھىلا ياسا يەك ل سەر بنەمايىن هەڭشكىيا نىشتمانى د
ناقبەرا دەستەلاتا نافەندى (سەنترال) و دەستەلاتا هەريمى دا بىتە دانان.

ئەگەر ئى دووئى : سىستەمى ئابوورىيى عىراقى بەرى سالا ۲۰۰۳ ئى
سىستەمەك ئاراستەكرى بوو، ئانكول ژىر كۆنترۆل سىستەمەكى حوكمدارىيى
توتاليتار دا بوو، بەلى سىستەمى نوول عىراقى پشتى سالا ۲۰۰۳ ئى ل
سەر بنەمايى ئابوورىيا ئازاد و ڭەكرى بەرامبەرى وەبەرھىنەرىن بيانى ھاتىيە
ئاڭاكرن، ئەڭە ب خوە دژھەڭبىيەكە د ناقبەرا ياسايىن كەڭىن بەرى سالا
۲۰۰۳ ئى و رەوشا نوو يا پشتى ۲۰۰۳ ئى، ئەڭە ژى پىدڭى ب دەرکەتنا ياسا يەکا
نوويا نەفت و گازى دكەت.

ئەگەر ئى سىيى : ل دووف دەقى دەستوورى يى دىڭىت: (دڭىت مژارا نەفت و
گازى ب هەڭشكى د ناقبەرا حكومەتا نافەندى و حكومەتىن ھەريمان و پارىڭگەھان
دا بىتە برىڭەبرن، داھاتى نەفتى ژى ب ئاوايەكى دادپەرۋەرى بىتە لىڭكەكرن و
پشكا ھەريمان بىتە گەرەنتىكرن). ئەڭ مژارە د ياسايىن كەڭىن نەبوو لەوما
پىدڭى بوو جەئى وئ د ياسايى نوودا بىتەكرن. بەلى حكومەتىن يەك ل دووف
يەككىن عىراقى بوونە ئاستەنگ بەرامبەرى دەرکەتنا ياسا يەکا نوو بۆ نەفت و
گازى دەمى پرۆژەياسا يە نەفت و گازى ل ۲۰۰۷/۷/۴ ئى ھاتىيە پىشكەش كرن بۆ
جڭاتا نوونەرىن عىراقى، ئەڭ پرۆژەياسا يە نوو تەكەزل سەر برگەيىن چوويى دكر
ھەرۋەسان ئەگەرىن باۋەريئىنانى ب ۋى پرنسىپى يى دەستەلاتى د رىڭەبرن و
پىشكەبرنا كەرتى نەفت و گازى ددەتە ھەريمان بەرچاڭ دكرن. ھەرۋەسان پىشتر
ل ۲۰۰۷/۲/۲۶ ئى حكومەتا نافەندى ئەڭ پرۆژەياسا يە پىشكەشى جڭاتا شۆرا يا

دهوله تى كرىوو، وئ ژى تنى دهسته لاتا راستقه كرن و سه رژنوو دارشته نه قا ياساى ژ ئاليى زمانى شه ههيه، ئه و ژى ب په كخستنا برگه يا يه كى ژ مادده يى (١١٢) رابوو به يى كو ته كه زى ل سه ر پره نسيپى هه فېشكييه كا ته واو د ناڅبه را حكومه تا ناڅه ندى و حكومه تا هه ريمى دا د دهسته لاتداريى دكه رتى نه فتى و غازى دكه ت.

د نها دا و پشتى بۆرينا ١٥ سالان ل سه ر راځه هاندنا ده ستوورى هه رده مى عيراقى، هيز دهسته لاتداريا عيراقى د ئالاھيه كا ياساى دايه ل دۆر كه رتى نه فتى و غازى، ئه شه ژى ژ ئه گه رى خه مساريا حكومه تين يه ك ل دووڤ يه كين عيراقى يين باوه رى ب هه فېشكييا هه ريم كوردستانى (كو تاكه هه ريمه ل عيراقى) و رازى نابيت ياسا يه ك فيدرالى بيته دانان، ئه شه وئ چهندى دگه هينيت كو حكومه تين يه ك ل دووڤ يه كين عيراقى به رپرسيارن ژ هه ر ئاريشه كا ده يته پيش ده مى گريبه ستان دگه ل كۆمپانيين بيانى مۆر دكه ن و ب هه موو كريارين ديتريين په يوه ندى ب كه رتى نه فتى و غازى شه هه ي ژبه ركوچ ياسا يه ك نينه سنووره ك بۆ گريبه ست و پيكاھاتنين وان د كه رتى نه فتى و غازى دا دانيت، دهسته لاتا ناڅه ندى ئه ف هه موويه كرىه تنى ژبه ر وئ چهندى دا باوه رى ب مافى هه ريم كوردستانى د پشكداريى د قى سه رمايه يى نشتمانى دا نه ئينيت، كو ئه شه مافه كى رهوا يى خه لكى هه ريم كوردستانى يه ل دووڤ به لينا مه يا مولكداريى كو د هه مان ده ستوورى عيراقى دا و ل مادده يى (١١١) ته كه ز ل سه ر كرىه.

پشکا سیی

هه لسه نگاندا بریارین جقاتا نوونه ریڼ عیراقی و بریارا
دادگه ها بلندا فیدرالی دهر باره ی ریفراندۆما سه ره خوهیا گه لی
کوردستانی

ته وه ری یه کی : هه لسه نگاندا بریارا جقاتا نوونه ران

ل رۆژا ٢٥ ئه یلوولا ٢٠١٧ ی گه لی کوردستانی ب پرانییا هه ره مه زنا ده نگان
ب ریژه یا ٩٢٪ ب (به لی) ده نگ بۆ سه ره خوهیا کوردستانی دا، ژبه ر ئه نجامدانا
ریفراندۆم ل رۆژا ٢٧ ئه یلوولا ٢٠١٧ ی جقاتا نوونه ریڼ عیراقی د کۆمبونه کا
ئاسایی دا بریارا ژماره (٢٣) ده ریخست، ئه و بریار کۆمه کا "راسپارده یان" ب
خوه شه دگریت و په سنا ریفراندۆما کوردستانی ب "نه ده ستووری" دکه ت و بۆ
قی مه ره می ئاماژه ب ماده یی یه کی ژ ده ستووری دکه ت. زیده باری قی
چه ندی چه ند راسپارده یین دیتر ب خوه شه دگریت.

ئه گه ر ب هووری لیڤیرینه کی ل بریارا جقاتا نوونه ریڼ عیراقی بکه یین
دی بینین د ناڤه رۆکی خوه دا یا دوورنینه ژ ئالیگریی (انحیاز)، نه بریارا
په رله مانه کی یه نوونه راتییا وه لاته کی پیکهاتی ژ چه ند نه ته وه و ئایینان بکه ت و
خوه دی سیسته مه کی فیدرالی بیت، دگه ل قی چه ندی ژی بریار ب میشه که کی
شوڤتینیزی و هزره کا به رته نگ هاتییه نفیسین.

هه که ب بۆچوونه ک یاسایی و ده ستووری بریارا ٢٧ ئه یلوولی هه لسه نگینین
دی بینین د هه ر (نه) برگیه یین ماده یی (٦١) ی ده ستووری ب چ ئاوایه کی ئاشکرا و
نه ئاشکرا ده سته لاتا ده ریخستنا بریار ی نه دایه جقاتا نوونه ران، زیده باری قی

ھەممى جقاتا نوونەران نكارىت سرۆشتى ياساى (الطبيعة القانونية) يان ژى گۆانكارىيىن ياساى (التكيف القانوني) بۆ كاودانەكى يان كەتوارەكى دەسنیشان بىكەت كو پىشتر روودا بىت و دەرباز بىت. ئەقە لى نىرىنە كا گشتى يە بۆ برىارا جقاتا نوونەرىن عىراقى، لى ھەكە راسپاردەيىن برىارى شروۋە بىكەين دى بىنىن ئەو راسپاردە يە بەروفاژىنە دگەل دەستوروى ھەردەمى عىراقى وەك د خالىن ژىرى دا دىاردىت:

يەك: د خالا (يەكى) ژ قى برىارى دا ھاتىيە (فەرماندارى گشتى ھىزىن چەكدار بىتە نەچاركرن ھەموو رىكان بۆ پاراستنا يەكپارچەييا خاكى عىراقى بگىرتەبەر) ئەقە ب ئاشكرابىيى ھلكرنا رۆناھىيا كەسكە بۆ بكارئىنانا ھىزا لەشكەرى دژى كوردستانى، بوويەرىن رۆژا ۱۶ ئ ئۆكتوبەرى دەمى ھىزىن لەشكەرى عىراقى و ھىزىن ھەشدا شەعبى ھىرش ئىنايە سەر كەركووكى و دەقەرىن دى گرۆقى قى چەندىنە، تنى ب ھىرشى بۆ سەر دەقەرىن كوردستانى يىن د دەستوروى عىراقى دا ب "دەقەرىن ناكۆكى لسەر" ھاتىنە ناكرن نەراوەستىان، بەلكى بەرەف ھەولپىرا پايتەختى ھەرىمى و دەقەرىن دەوروبەرىن دھۆكى دەست ب ھىرشان كرن، (ل بازىركى ئالتوون كوپرى و دەقەرا سحىلا پىشمرگەيىن كوردستانى ب ئاوايەكى قارەمانانە بەرسنگى ھىرشا وان گرت و بەرەف پاش زفراندەقە)، ب دروستى ئەف ھىرشە بەروفاژى يە دگەل (خالا أ/ برگەيايەكى ژ ماددەيى نەھى) يى دەستوروى ھەردەمى عىراقى يى بكارئىنانا ھىزا چەكدارى بۆ سەركوتكرنا وەلاتىيان قەدەغە دكەت.

دوو: د خالا (دووى) ژ برىارا جقاتا نوونەرىن عىراقى دا ھىچ رىزگرتنەك و بەھايەك بۆ پرنسىيى ژ ھەقجوداكرنا دەستەلاتان (مبدأ الفصل بين السلطات) كو پرنسىيەكى جىھانى يە نەھاتىيە دانان و دەسھەلاتا ياسادانانى (پەرلەمانى)

جهتي دهسهلاتا دادوهري گرتيه دهمي داخواز دكهت بهرپرسيڼ هيريما كوردستاني بيڼه سزادان، ئهڅه ژي زيډهگاڅي يه ل سهر پرنسيپهكي ياسايي يي ديژيټ چ تاوانباركرن و سزادانه كي يسي ياسا نابيت(لا جريمه و لا عقوبة الا بقانون) ههوهسان پيفراندوم ب "تاوان" پهسند كهت.

سي: خالا (چواري) ژ بريارا جڅاتا نوونهران داخواز دكهت: سنوور ل بهر هيريما كوردستاني بيڼهگرتن و ئينانا خوارن و دهرمان و پيډفيين ژن و زاروكان ب كاري (قهچاخ) بيته هژمار كرن، د راستي دا دهمي په رلهمانه كي برياري ل سهر څه تانندن و برسيكرنا گهلي وهلاتي خوه ددهت ئهڅ برياره ژ تهڅايا بنه مايين مروځايه تي و ئاييني و ئه خالقي دووره.

چوار: جڅاتا نوونه ريڼ عيراقسي د خالا (هفتي) ژ برياري داخواز ژ حكومه تا ناهندي دكهت كو هوشداريي بدهته كوڼسلخانه و نوونه راتيڼ وهلاتين بياني يڼ ئوفيس ل هيريما كوردستاني هين، دهرگه هي ئوفيسيڼ خوه بگرن و څه گوڅيڼزه دهرڅهي هيريما كوردستاني، ب څي برياري جڅاتا نوونه ريڼ عيراقسي ديروكه كا خراب د كاري ديپلوماسي دا بو خوه توومار كر، ژ بهركو ئهڅ كرياره يا دووره ژ تهڅايا بنه ما و پرنسيپيڼ ديپلوماسي زيډهباري وي چهندي كو هيريما كوردستاني ته نا ترين دهڅه را عيراقسي يه، و دهمي ئهڅ ستافين ديپلوماسي يڼ كوڼسلخانه و نوونه راتيڼ وهلاتان دهينه څه گوڅاستن بو دهرڅهي هيريمي ئهڅه ژيانا وان ديخيته د مه ترسيي دا.

پينج: د برگه يا (دههي) ژ څي برياري جڅاتا نوونه ران ژ حكومه تا عيراقسي دخوازيت (ئاواريه و په نابهرين ل هيريما كوردستاني نيشته جيويوين بزقريتهڅه جهين وان)، ئهڅه نيشانا وي چهندي يه ههكه ئهڅ كار هاته كرن دڅيت

ب زۆری ئه و بینه زفراندن، ئەقە د دەمەکی دایه وی خەلکی هەریمما کوردستانی وهك په ناگههكا تهنا و ئارام بۆ ژيانا خوه ههلبژارتی یه و ئەق هەریمه ب په سهندا سازیین نێقدهولهتی و رێکخراوین جفاکی سقیل جههک ئارامه بۆ ژیانئ و په ژراندنا کهسئ بهرامبه ر پشنتی کو حکومهتین یهك ل دووف یهکین عێراقئ نهشیاین ژيانهكا سهرفراز بۆ وهلاتیین دهقهرین ژیر دهستهلاتا حکومهتا ناقهندی گهرهنتی بکهن، وان کهسان ژ نهچاری ههوارا خوه ئینایه بهر هەریمما کوردستانی ب تاییهت ژئ د وان دهمان دا یین رێکخستیین تیرۆریستی وهك قاعیده و داعش ل دهقهرئ سه رهلداین و بووینه مهترسی ل سه ر ژيانا وی خەلکی، ئەو بوو ب هزاران خیزانی عێراقی کۆچبه ر بوونه هەریمما کوردستانی. ب زۆری زفراندنهقا شان کۆچبه را بۆ وان پارێزگه هان یین دکهقنه ژیر کۆنترۆلا حکومهتا عێراقئ بیی کو ژيانهكا تهنا و ئارام بۆ وان گهرهنتی بکهی بهروفاژی یه دگهل بچووکتیرین پرنسیپین وهلاتیین و بنامایین مافی مرۆقی.

شهش: د خالا (سیزدئ) ژقئ بریاری دا جقاتا نوونه رین عێراقئ بچووکتیرین بنه مایین وهلاتیبوونئ بنییدکەت، ب ئاشکرایئ ئەق خاله بهروفاژی یه دگهل تهقایا مافین سقیل (مهدهنی) و سیاسی یین د مادهیئ (چوارده) یئ دهستووری ههردهمئ عێراقئ ئماژه پئ هاتییه کرن، دهمئ ههر دانوستاندنهکئ دگهل ئالیئ هەریمما کوردستانی رهد دکەت و دقئ خالی دا هەریمما کوردستانی ب (ئالیئ کوردی) ناف دکەت، ئەق زیدهگاڤی یه دگهل لوژیکئ په یقینی دگهل هەریمما کوردستانی ب ئاشکرایئ د مادهیئ (۱۱۷) یئ دهستووری دا باوهری ب قئ هەریمئ و دهستهلاتین وئ د عێراقا فیدرال دا ئینایه.

زیدهباری ئەقا چوووی جقاتا نوونه رین عێراقئ دهستهلاتهك دایه خوه د بنیات دا وئ ئەو دهستهلاته نینه و ل دووف بنه مایئ یاسایی (فاقد الشیء

لا یعگیه) یی تشتهك نهی وی ئه و دهستهلاته نینه بدهته یی دیتر ئانکو بدهته
حکومهتا عیراقی ههتاب ئان سه ره ده ربیان "بریار" دژی هه ریما کوردستانی
بده ریخت، چونکی ل دووڤ بریارا دادگه ها فیدرال هژمار ١٤٠/١٤١ ل ٢٠١٨ زۆر ب
ئاشکرای دیار دکهت کو جقاتا نوونه ران دهستهلاتی ده ریختنا (بریار) ی نینه.

ته وه ری دووی: هه لسه نگاندا بریارا دادگه ها بلندا فیدرالی

پشتی کول روژا ٢٥ ئه یلوولا ٢٠١٧ ی پیراندۆما سه ره به خوه یی هاتییه
ئه نجامدان، قی پیراندۆم شه رعیهت ژ خه لکی وه رگرت، شه رعیه ته کا
پشتگه رم ب هه ز و ئیانا گه له کی کو داخوازا مافی خوه یی ده سنیشانکرنا
چاره نفیسا خوه دکهت، ئه و مافی ته ئایی په یماننامه و راگه هاندنن نیقده وله تی
ته که زل سه رکری، ئه و بوو هندهك خوه دیین هزرین به رته نگ و شو قی نیست
وهك کارقه دانهك دژی پیراندۆما خه لکی کوردستانی چوار دۆز دژی پیراندۆم
به رامبه ری دادوه ری دادگه ها بلندا فیدرال بلند کرن و دئه نجام دا دادگه ها
بلندا فیدرال هوکمین ژماره ٨٩ و ٩١ و ٩٢ و ٩٣/ فیدرال/ ٢٠١٧ راگه هاندن کو
تیدا هاتییه:

((فه رمانا هه ریمی ژماره ١٠٦ ل ٢٠١٧/٦/٩ ی کو تاییه ته ب دیارکرنا
روژا ئه نجامدانا پیراندۆم ل ٢٠١٧/٩/٢٥ ل هه ریما کوردستانی و ده قه ری
کوردستانیین ده رقه ی هه ریما کوردستانی، ب مه ره ما جودابوونی ژ عیراقی و
دامه زاندنا ده وله ته کا سه ره به خوه ل هه ریما کوردستانی و ده قه ری دیتری
پیراندۆم ژ دگرت، چ پشته ئانییه کا ده ستووری نینه و به روواژی یه دگه ل
ماده یی یه کی ژ ده ستووری هه رده می عیراقی)).

ههروهسان د داوییا حوکمی ئاماژه پیکریی دادگه‌ها بلندای فیدرال دا هاتییه:
(ل سهر قی بنیاتی بریارا نه دهستووریبوونا وئ پیراندۆم هاته دان یال ههریمما
کوردستانی و ده‌هه‌ریین دیترین پیراندۆم ژینگرتی هاتییه کرن و هلوه‌شاندا
ده‌رئه‌نجامین وئ پیراندۆم).

هه‌که‌ بێت و ل حوکمی دادگه‌ها بلندای فیدرالی بنترین و ب چا‌هه‌کی یاسایی و
ل سهر بنیاتی ده‌قیین یاسایی وی حوکمی شرۆقه‌ بکه‌ین، دئ بینین ئه‌و
حوکه‌ یی پشتگه‌رمه‌ ب ماده‌یه‌ی (یه‌کی) دگه‌ل ماده‌یه‌ی (۱۰۹) ژ ده‌ستووری
هه‌رده‌می عێراقی و وه‌ک سه‌نه‌ده‌کی قانونی بۆ وی حوکمی یی بریار ل سهر
دای، به‌لای ده‌می ل وی ماده‌یه‌ی ده‌ستووری دنترین دئ بینین ئه‌و ماده‌
یه‌ گریدیای سهره‌رییا عێراقی و یه‌کیتییا خاکی عێراقی نه‌، ئانکو دادگه‌ها
فیدرال ب ئاوایه‌کی نه‌ راسته‌وخوه‌ پشتگه‌رمی ماده‌یه‌ی یه‌کی و ماده‌یه‌ی ۱۰۹ ئ
ده‌ستووری هه‌رده‌من، ئه‌هه‌ ژێ زقرینه‌ بۆ تیگه‌ه و نا‌هه‌رۆکی هه‌ردو ماده‌یه‌یان (ل
دوو‌ف دیتنا سه‌رۆک و ئه‌ندامین دادگه‌ها فیدرال) کو وئ چه‌ندی ب خوه‌ هه‌
دگریت کو نابیت خاکی عێراقی و ئه‌و نه‌خشه‌یه‌ی هه‌ی بێته‌ پارچه‌ کرن، به‌لکی
ب ئاشکرای یی ئه‌و ماده‌ یه‌ نابێژیت کو جودابوون ژ عێراقی یان پارچه‌ پارچه‌ کرنا
خاکی عێراقی یان پیراندۆم کاره‌کی قه‌ده‌غه‌یه‌، ب قی ره‌نگی دادگه‌ها فیدرال
پشتگه‌رما تیگه‌ه و رامانه‌کا به‌رت‌ه‌نگ و چیکریه‌ (مفهوم ضیق و مصطنع) بۆ وان دو
ماده‌یه‌ین ده‌ستووری یین وه‌ک سه‌نه‌دین قانونی د ده‌ریخستنا وی حوکمی
دا ب کار ئیناینه‌. ئه‌و تیگه‌ه و رامانه‌ د هه‌ردو ماده‌یه‌ین ئاماژه‌ پیکری دا نه‌هاتینه‌
به‌لکی ئه‌هه‌ د هزرا سه‌رۆک و ئه‌ندامین دادگه‌ها فیدرال دا هاتییه‌.

له‌وما ئه‌گه‌ر حوکمی دادگه‌ها بلندای فیدرال حوکمه‌کی داوی (بات) نه‌بایه‌،
د شیان دا بوو تانه‌ لی بێته‌دان ئه‌و ژێ ب وان ماده‌یه‌ین ده‌ستووری یین
دادگه‌هی پشته‌ خوه‌ پی گه‌رم کری کو ب ئاشکرای پیراندۆم قه‌ده‌غه‌

نه کړي، نه و رامن تنی شروقه کړنه کا وان دو ماده یا نه و چنه د ماده یه کین دی یین شروقه یین دیتر ب خوه شه دگرن.

ژبلی قی چهندي ديباجه یی دهستووری عیراقی یی پشت گو شه هاقیتی، د قی ديباجه یی دا ئماژه ب وی چهندي کړي کویه کپارچه ییا خاکی عیراقی گړیدایی بجهئینانا دهستووری هه رده می عیراقی یه، نه شه ژی یا رو هن و ئاشکرایه کو دهسته لاتدارین بلندین عیراقی به رده وام خوه ژ بجهئینانا ماده یین دهستووری شه دزینه، وه ک هه ریما کوردستانی ب فهرمی به ری نه جامدانا ریفراندوم بیرئانینه ک یاسایی دایه حکومتا نافهندي و ته قایی بالیوزخانه و کونسلخانه یین ل عیراقی و هه ریما کوردستانی هه ین کو دهسته لاتدارین فیدرال بنپیکرن د بجهئینانا (٦٣) ماده یین دهستووری هه رده م دا کرینه.

هه روه سان نابیت ژ بیر بکه ین کو شه حوکمه ل ژیر فشار و کارتیکنین سیاسیین حکومتا فیدرالا وی ده می دا ده رکه تیه و له زکرن ب ده قی بریاری شه دیاره، هه روه سان دا کو دادگه ها بلندا فیدرال وه ک دهسته لاته کی نه ئالیگری بمینیت و دادپه روه ری د حوکمین وی دا بو هه موو که س ئالییان بیی جوداهی و ئالیگری هه بیت دقیا خوه ژ حوکمه کی ب قی ئاویی دوور گرتبا.

نه نجام

د نه شا چوویی دا بو مه دیار بوو مافی ده سنی شانکړنا چاره نفیسی مافه که ژ هه موو گه لین به له نگاز و ته په سه ر دگریت یین مه رجین (گه ل) ی تیدا هه بن، چ نه و گه له د نه ا دا گه هشتبته قوناغا سه ربه خوه یی د چوارچوقه یی ده وله تی دا یان نه، هه روه سان هه ریمین ده وله تا فیدرال ژی مافی ده سنی شانکړنا چاره نفیسیا خوه ب ئاویی جودابوونی ژ ده وله تا دایک هه یه، نه و ژی نه گه ر مه رجین (گه ل) ه کی تیدا هه بن، گه ل دکاریت ب ئاویه کی ئاشتی کو ریفراندوم

باشترین ئاوا يە مافى دەسنیشانكرنا چاره نقيسى خوه بگريته بهر، ئەگەر ئاوايى ئاشتى ئارمانجا وى بجه نه ئينا ئەو دكاريت په نايى ببه ته بهر هيزى و خه باتا چه كدارى بۆ دەسنیشانكرنا پاشه روژا خوه.

ههروهسان بۆ مه دياربوو كو د نها دا مافى دەسنیشانكرنا چاره نقيسى بوويه ياسايه كى به رفه رمانى نيقدهوله تى، بۆچوونا راويژكارييا دادگه ها نيقدهوله تى ل ۲۲ تيرمه ها ۲۰۱۰ ئى يا تاييه ت ب راگه هاندنا سه ربه خوه ييا كۆسۆقا ژ ئالييه كى شه ژ سربستانى ل ۱۷ شباتا ۲۰۰۸ ئى پيشينه يه كه ژ پيشينه يى نيقدهوله تى و ب سه ركه تنه كا مه زن بۆ مزارا مافى دەسنیشانكرنا چاره نقيسى ده يته هژمار كرن، قى پيشينه يى باوه رى ب وى راستى ئينا يه كو راگه هاندنا سه ربه خوه يى تنى ژ ئالييه كى شه بنپيكرنا ياسايى نيقدهوله تى نينه و برياردان ل سه ر مافى دەسنیشانكرنا چاره نقيسى مافى هه رگه له كى يه و نه تنى ژ وان گه لان دگريت يىن ل ژير حوكمدارييا كۆلۆنيا ليزمى دژين، ههروهسان برياردان ل سه ر مافى دەسنیشانكرنا چاره نقيسى وه ك پرنسيپ مه زنتره ژ پرنسيپى پاراستنا سلامه تيبا هه ريمايه تى (ئه قليمى) و پرنسيپى پاراستنا سلامه تيبا هه ريمايه تى كو وه ك پاساوه ك بۆ ريگريى ژ جودابوونى ده يته بكار ئينان ل دووڤ راي (بۆچوونا) دادگه ها نيقدهوله تى تنى بۆ په يوه نديين ناقددهوله تانه نه بوو په يوه نديين ناڤا دهوله تى و پشكه كى ژ وه لاتيىن وى . د شيان دا يه دهوله تا سه ربه خوه تنى ژ ئالييه كى شه بيه راگه هاندن و بى رازي بوونا حكومە تا فيدرال ل پايتەختى، ده مى بهه قرا ژيان قهت و قهت چينه بيت (مستحيل) بيت دادگه هى باوه رى ب پرنسيپى جودابوونا چاره سه رى - عيلاجى (Secession Remedial) ئينا يه .

هندي په يوه ندى ب ده ستورى شه هه مى مه ديت مادده يى ۱۴۰ ئى ده ستورى هه رده مى عيراقى يه ك ژ وان مادده يان بوو يىن بۆ چاره سه ركنا ئاريشه يا ده قه رىن كوردستانى يىن ده رقه ي هه ريى هاتينه دانان و بهر پرسياريا قوناغىن قى چاره سه ريبا كو ئاسايبكرن و سه رژميرى و راپرسى شه دگرت

دکه‌قته سەر ملین حکومه‌تا فیدرال. هه‌رچه‌نده ده‌ست ب قوناغا یه‌کێ هاتبوو کرن کو قوناغا ئاساییکرنی و چاره‌کرنه‌ ب عه‌ره‌بکرنی و گۆهرینا دیمۆگرافی و گۆهرینا سنوورین کارگیری (ریقه‌برنی) یین ده‌قه‌رین کوردستانی و زفراندنه‌قا ئاواره‌یان بۆ سەر جه و وارین وان ب خوه‌ قه‌دگرت، به‌لێ ب بریاره‌کا سیاسیی کارین کۆمیتیه‌یا بجه‌ئینانا ماده‌یی ۱۴۰ په‌کخستن، زیده‌باری قی چهن‌دی پشتی ۱۶ ئۆکتۆبه‌را ۲۰۱۷ی کریارا ب عه‌ره‌بکرنی و ئاواره‌کرنه‌ وه‌لاتیین کورد ژ ده‌قه‌رین کوردستانی ده‌سپیکره‌قه و سەر ژ نوو پشتی ۱۶ ئۆکتۆبه‌ری ده‌ست ب عه‌ره‌بکرنی و داگیرکرنه‌ زه‌قیین چاندنی یین خه‌لکی ره‌سه‌نی ده‌قه‌ری و داگیرکرنه‌قا وان ده‌قهران ژ ئالیی هیژین له‌شکه‌ری عیراقی و حه‌شدا شه‌عبی.

ژبلی قان بنییکرنان ژ سالا ۲۰۱۴ی قه‌ پشکا هه‌ریمه‌ کوردستانی ژ بۆدجه‌یا گشتییا عیراقی ب بریاره‌کا سیاسی هاتییه‌ برین و دوورپیچ و فشارا سیاسی ل سه‌رخه‌لکی کوردستانی داناینه‌. ده‌مان ده‌م دا حکومه‌تا فیدرال چ بنیاته‌ک بۆ به‌قه‌را ژیانێ و ئارامیی و ئاهاکرنه‌ وه‌لاتی نه‌داناینه‌، ئه‌ف بنیاته‌ ژ لیکه‌قه‌کرنه‌کا داپه‌روه‌رانه‌ یا داهاات و سامانی وه‌لاتی پیکده‌یت کو هه‌تا نه‌ا حکومه‌تا عیراقی چ بزاقه‌ک بۆ دانانانی بنیاتی نه‌کریه‌ ب تاییه‌ت ژێ د مژارا نه‌فت و گازێ دا کو پشکداریا هه‌ریمان و پارێزگه‌هان دگه‌ل حکومه‌تا فیدرال ده‌ست نیشان بکه‌ت.

ئه‌گه‌ر پیداجوون و قه‌کۆلینه‌کی ل سەر هه‌ردو بریارین جقاتا نوونه‌ران و دادگه‌ها بلندا فیدرال ده‌رباره‌ی ریفرااندۆما هه‌ریمه‌ کوردستانی بکه‌ین دی دیار بیت کو قالاھی و شاشیین یاسایی تیدا هه‌نه‌، ئه‌گه‌ر سازیه‌که هه‌بیت تانه‌یی ل قان دوو بریاران بده‌ت د شیان دایه‌ هه‌ردو بریار ژبه‌ر وان ئاسته‌نگ و قالاھی و گرێکین تیدا هه‌ین بینه‌ هلوه‌شاندن، ژبلی هندی ئالیگری (انحياز) د قان دوو بریاران دا یا به‌رچاقه‌، ئانکو هه‌ردو سازیین ئه‌ف بریاره‌ داین ئالیگری نه‌سته‌لاتا ناقه‌ندی بوون و د سه‌ره‌ده‌رییا خوه‌ دا دگه‌ل مژارا ریفرااندۆما سه‌ربه‌خوه‌ییا کوردستانی که‌تینه‌ ژیر باندۆرا وی ده‌سته‌لاتی.

دەقى داخۇيانىيا (بەياننامەيا) داويى يا كۆنگرەيى ئۆپۆزىسۇنا عىراقى ل لەندەن ۲۰۰۲/۱۲/۱۷

كۆنگرەيى ئۆپۆزىسۇنا عىراقى ئەويى ل رۇژا سى شەمبى ۱۵ كانوونا يەككى ۲۰۰۲ ل لەندەن داوى ب كارىن خوه ئىناى، برىار ل سەر بەلگەنامەيەكا (دىكىۆمىنتەكا) ژ ۱۰ بەرپەران پىكھاتى دال ژىر ناڭى (بەياننامەيا سىاسىيا كۆنگرەيى ئۆپۆزىسۇنا عىراقى) ئەقە ژى دەقى ويى بەياننامەيى يە:

ب ناڭى خودايى مەزن و مېھرەبان
بەياننامەيا سىاسىيا كۆنگرەيى ئۆپۆزىسۇنا عىراقى
۱۴ - ۱۵ كانوونا يەككى - ديسەمبەر ۲۰۰۲

دەمى پتر ژ سى دەھسالىيانە عىراق د دژوارترىن قوناغىن دىرۆكا خوهيا هەقچەرخ دا دژىت، ئەف كاودانىى ھندە دژوار بەرھەمى دەستەلاتا دكتاتورا خوهسەپىنا شۆفنىنىزما و تائىفى يە يى ب ستەم و زۆردارىيا بەرامبەر خەلكى قى وەلاتى و زىدەگاڭى و سەركىشى و شەپىن ل ھندرى وەلاتى و دەرڭە كرىن ئەف ھەموو كارەساتە ئەنجام دايىن و عىراق د دژوارترىن قوناغىن خوه دا دەرپاز دبىت.

ب درێژیا ئی دەمی گەلی عێراقی بەردهوام بووێه د خەبات و تێکۆشینا خوه دا، زنجیره‌کا بزاقین و یرەکانه کرینه دا ژ ئی رهوشا هنده دژوار رزگار ببیت، هیژین له‌شکه‌ریین عێراقی، هیژین سیاسی و ملی ب ته‌قایی جویین و ته‌خ و پیکهاتین نه‌ته‌وه‌یی ئایینی و مه‌زه‌بی و یه‌که‌یی چە‌کدارین سه‌ر ب ئۆپوزیسیۆنی شه‌ پشکداری د شان بزاف و به‌رخوه‌دانان دا کریه، سه‌رهلدانا مه‌زنا ئادارا ١٩٩١ی ب پشکداریا کورد و عه‌ره‌ب و تورکمان و ئاشووری و شیعه و سوننه‌یان هاته‌ کرن، نێزیک بوو ده‌سته‌لاتا رژیمی سه‌روبنکه‌ت و ب یه‌که‌جاری ژناف بیه‌ت و به‌ری وئ بده‌نه‌ جه‌ئ وئ یی دروست ل سه‌ر گوێفانکین دیروکی، به‌لی سه‌ره‌رای قوربانین مه‌زنین عێراقییان داین، کاودانه‌کی ل ده‌رکه‌ی هه‌ز و ئیانا خه‌لکی عێراقی هاته‌ پێش و نه‌هیلان هیقی و ئومیدین وان ب جه‌ بین و ده‌ست ب ئافکارنا وه‌لاتی خوه‌ ل سه‌ر بنه‌مایین دیموکراسی و وه‌که‌قی و ئاشتیانه‌ بکه‌ن.

ئه‌فرۆ سه‌رژنووه‌ هنده‌ک ده‌لیقه‌یین نێقه‌ده‌وله‌تی یین هاریکار بو ژناقبرنا ئی رژیمی و ئه‌نجامدانا گۆرانکارییان ده‌ینه‌ پێش و پشتگه‌رمین ب باوه‌رییه‌کا موکم سه‌خمه‌رات ب ده‌سته‌ئینانا ده‌سکه‌فتین نیشتمانی و پرۆسه‌یا گۆرانکاریی کو د به‌رژه‌وه‌ندییا ئی خه‌لکی دا بیت و به‌رژه‌وه‌ندیین ره‌وایین وه‌لاتین هه‌قسوو (جیران) و عه‌ره‌بی و ئیسلامی و جفاکی نێقه‌ده‌وله‌تی به‌رچاف بینه‌ وه‌رگرتن.

بو‌ئ مه‌ره‌می کۆنگره‌یی ئۆپوزیسیۆنا عێراقی کو پرانییا هیژ و ئالی و که‌سایه‌تین ئۆپوزیسیۆنا نیشتمانی ب خوه‌ شه‌دگه‌یت ل ژیر دروشمی (سه‌خمه‌رات رزگارکنا عێراقی و ده‌سته‌ئینانا دیموکراسیی) ناقبه‌را ١٤ - ١٥ دیسه‌مه‌ری - کانوونا یه‌کی ل له‌نده‌ن هاته‌گریدان، ته‌که‌زیی ل سه‌ر پرنسیپ و راگه‌هاندین کۆنگره‌ی و کۆمبوونین چوویی دکه‌ت وه‌ک کۆنگره‌یی سه‌لاحه‌دین

۱۹۹۲ى و گۇتارا سىياسىيا شاندى ئۆپۆزىسيۇنا عىراقى ل واشنتن ل تەباخ /
ئاگوستس ۲۰۰۲ى دكەت.

ژ قى روانگەيى قە كۆنگرەى برىار و راسپاردەيىن ژىرى راگەھاندن:

۱- رۆلى ئۆپۆزىسيۇنا عىراقى د پرۆسەيا گۇرانكارىيى دا:
ئامادەبوويىن كۆنگرەى باوهرى ب وى چەندى ئىنايە كو دقېت د پرۆسەيا
گۇرانكارىيىن چاقرىكى دا رۆلى ئۆپۆزىسيۇنا عىراقى ب ھەموو پېل و رىكخستى و
پىكھاتىن جودا يىن خەلكى مەقە و ل تەقايىا جيوگرافىيا عىراقى رۆلەك سەرەكى
بىت ب رەنگەكى دگەل سروشتنى مەيدانى و شيانين وان بگۇنجيت.

۲- پاشەرۆژا عىراقى و ديموكراسيى:

عىراق (بۆ تەقايى عىراقىيان) دەولەتەك ديموكراسى پەرلەمانى فرەرەنگى
فيدرالى يە، ل ژىر رۇناھىيا چەمكىن مرقايەتى و شارستانى و ولاتىبونى و
دى عىراقەكا ئاڧاكىرى بىت ل سەر بنەمايىن جوداھينەكرنى د ناڧەرا
ئايىن و مەزھەب و رەگەزان دا. كۆنگرە تەكەزىيى ل سەر دانانا دەستورەكى
ھەردەم بۆ ولاتى دكەت، دەستورەك ھەموو پىكھاتىن ولاتى ل بەرچاڧ وەرگىت و
دەستەلاتىن ياسادانانى و بجھئىنانى و دادوهرىيى ژ ھەف چودا كەت و پىڭگىر
بىت ب سەرورەيىيا ياسا و مافى مرقوى و ئازادىيىن گشتى و تايىبەت و رىزى ل
تەقايى سازيىن جفاكى سڧىل بگىت.

٣- ئىسلام ئايىنى دەولەتى يە:

ئايىنى ئىسلامى ژ بنەمايىن نەلقىن دەولەتە عىراقى يە، شەرىعەتى ئىسلامى ژ بنەمايىن سەرەكەيىن ياسادانانى يە، ھەروەسان كۆنگرە تەكەز ل سەر پىڭگىرىكرنى ب بها و بنەمايىن پىرۆزىن ئايىنى ئىسلامى دكەت، زىدەبارى ل بەرچاقوەرگرتنا بەرنامە و رىنمايىن ئايىنى ئىسلامى دكولتوور و راگەھاندن (مەدىا) و پرۆگرامىن پەرورەدىى دا، دگەل رىزگرتنى ل سەرچەم ئايىنن ئاسمانى و بىروباوەرین دىتر.

٤- دەولەتە ياسايى:

پشكدارىن كۆنگرە ل سەر وئ چەندى يەكدەنگ بوون كو نابىت جەئى ئاژاوەگىرانى و تۆلەستاندى ل عىراقا داھاتى ھەبىت و نابىت رىكى بدەنە ھەر رەنگەكى دى يى بنپىكرنى و كارىن نەياسايى يى بقت جەئى خوە ل عىراقى بكت و دقت دادوهرى و ياسايىن ناخوھىى و نىقدەولەتى ئامرازى سەرەكىى چارەسەرکونا ھەر ئارىشە و پرسگرىكەكى بىت و ھەكۆلىن ل تەقايە وان بنپىكرنان بىنەكرن يىن پىشتەر ل سەر مافى خەلكەكى ھاتىنە كرن وەك دەستبەسەرداگرتنا ماف و مولكان و تاوانىن ئاسايى و سياسى و ئەو تاوانىن بەلگە و دىكىۆمىن ھەبر ل سەر ھەين وەك تاوانىن قركرنا رەگەزى و جىنۆسايد و تاوانىن شەرى.

٥- برىارا سياسى:

كۆنگرە تەكەز ل سەر پشكدارىكرنا تەقايە پىكھاتىن گەلىن عىراقى د دارىتتا برىارا سياسى دا كر، ب عەرەب و كورد و توركمان و ئاشوورى و كلدان و يىن

دیتەر و موسلمانن سوننه و شیعە و مەسیحی (کریستیان) و ئیزدی و ئاینن دیترین ئاسمانی.

۶- رەتکرنا ھەر مایتیکرنەکی کو ببیتە ئەگەر ئی قاریکرنا ھەز و ھیانا گەلین عیراقی د پروسەیا گۆرانکاری دا:

ب مەرەما رزگار بوونی ژ رژیما دکتاتۆری کۆنگرە داخووا پشستەفانی ژ جفاکی نیقەدەولەتی دکەت، د ھەمان دەم دا کۆنگرە ھەر ئاواھەکی داگیرکاری یان ھوکمداریا لەشکەری و سەرپەرشتیا (وہسیہ تکاریا) بیانی و مایتیکرنا ئەقلیمی رەد دکەت و داکۆکی ل سەر ریزگرتنی ل سەر وەرپا عیراقی و سەرپەرشتیا وەلاتین ھەشوو (جیران) و باوەریئینان ب بنەمایین ھەشووپی و ھاریکاریین ئەقلیمی و مایتیکرنی د کار و بارین ناخوہیی وەلاتین دیتەر دا دکەت، زیدەباری پیگیریکرنی ب تەقیا پەیماننامە و دیکۆمینتین ژ ئالی جفاکی نیقەدەولەتی ھەتینە پەژاندن، ل پیشیا ھەمویان ژ پەیماننامەیا نەتەوہیی ھەگرتی و دانەزانا جیھانییا مافی مرقشی و گشت ئەو دیکۆمینتین پەیوەندی ب وان مافان ھە و پیگیریکرن ب پەیمان کۆمکارا ھەرەبی و کۆنگرەیی ئیسلامی.

۷- مژارا تیرەگەری (تائیفەگەری) و نەھیلانا شوونوارین وئ :

ب درژییا قوناغین چوویی شیعە وە گشت تیرەیی دیترین عیراقی ل ژیر دەستەلاتداریا رژیما عیراقی کەتینە بەر ھەموو ئاواہین بەلەنگاکرن و ستم و زۆرداری و ھەدەرکرنی و قی سەرەدەری ھەموو وارین مافین مەدەنی و سیاسی و ئابووری و کولتووری و جفاکی و مەزھەبی ھەگرتینە،

ئەف سەرەدەرى يە بووینە ئەگەر ئی تیکچوونا هەفسەنگیا جفاکی و یەکییتیا نیشتیمانی ل قی وەلاتی و گیانی برایه تی و لیپۆرینی بەرهف ئاقاره کی ب مه ترسی بریه. ههروهسان سیاسه تین سه رکوتکرنی یین سازی و ده زگه هیین تاییه تین رژیمی دگرتنه بهر و ئەو رهنکه فیل و فیلبازی و دره و د سەردابرنین ب مه ره مین ده ستبسه رداگرتنا جفاکی عیراکی ب هه موو ته خ و جوين و نه ته وه قه گرینه بهر ب پرانییا شیعە مه زه بان قه، ئەف سەرەدەرییا بووینە ئەگەر ئی هندئ گەلئ عیراکی یه ک ژ فاکته ریین خوه پاریزی و بهرگریکرنی ژ خوه ژ ده ست بده ت و ده لیقه بو ئی چه ندئ هاته پيش کو سیاسه تین دیکتاتۆری و شۆقینی و تیره گه ریئ ته قایا خه لکی عیراکی قه گرن.

له و ما کۆنگره پیدقی دبینیت له زه کا له ز بێته کرن ژ بو نه هیلانا هه موو ره نگین سیاسه تا تیره گه ری و ب یه کجاری بێته قه ده غه کرن و دگه ل هندئ ژ ی سهرجه می مافین شه رعیین بنپیکریین پیکهاتا شیعە مه زه ب ل بهرچا ف بینه وهرگرتن و کۆنگره هه موو ئەو سیاسه تین کریت و چقیل پروتیتست دکه ت یین زیده گا قی کریه سهر حورمه تا مه رجه عیه ت و حه وه یین علمی (خواندنگه هیین ئایینی یین شیعەیان) و مایتیکرنین د کار و بار و لقینین وان دا هاتینه کرن و دوورپیچ و خوه سه پاندین سهر وان هاتینه دانان. ههروهسان کۆنگره پروتیتستا تیرۆکرنا مه رجه عین ئایینی و خیزانین وان و گرتن و ئەشکه نه جە دانا ب هزاران که سین دئ دکه ت یین جهی ناف ئینانا وان ل قیری نینه.

د هه مان دهم دا کۆنگره سیاسه تا زیده گا قیی ل سهر سازی و حه وه ییا ئایینییا نه جه ف و باژیری د ی یین پیروز و ویرانکرنا مزگه فت و حوسه یینییه و سه نته رین ئایینی و په رتوو کخانه یان و قه ده غه کرنا په رتووکان و سه پاندنا سانسۆری ل سهر په رتووکان و ریگریکرنی ل ئەنجام دا هه لکه فت و ریوره سمین

مەزھەبى و ويرانكرنا گوند و باژيرك و مالىن شيعەيان و ئينانا خەلكەكى
بيانى و ئاكنجيكركنا وى خەلكى ل شوونا وان و چيكرنا گومانى ل سەر
رهوريشالين شيعەيىن عەرەبىن عىراقى بۆ بنياتى عەرەبى و ولاتى وانى
عىراقى رەد دكەت. زىدەبارى قى چەندى كۆنگرە سياسەتا دەرئىخستىن و
كۆچبەركركنا شيعەيىن نە عەرەبىن عىراقى رەد دكەت ئەو سياسەتا حاشاتىن
ژ عىراقىبوونا وان شيعەيان دكەت و ژ رەگەزنامەيا عىراقى بى باھردكەت و
گەنجىن وان دەستەسەردكەت و دەست بسەر مال و سامانىن وان دا دگريت.
دەھمان دەم دا كۆنگرە دوى باوەريى دايە كو دثيت دەستوورى نوويى
عىراقى گەرەنتيا دوبارەنەبوونا ئان كرىار و سەرەدەرييان بكەت و بىيى چ
رەنگە جوداكاريى ھەموو پىكھاتىن عىراقى بپارىزيت.

۸- دەر بارەى ھەوا كۆمكوزىي و ھەلەبجە و ئەنفال:

كۆنگرە وئى ستەمى پروتتست دكەت يا بەرامبەرى گەلى كوردستانا عىراقى
ھاتىيە كرن كو وئى جوداھىيى و زۆلم و بەلەنگازكرنى ب خوە قە دگريت يا رژيما
رەگەزپەرستاسەددامى پلانا وئى بەرھەڭكرى و پاشتر ئەنجام داي، ب تايبەت
ھەوا كۆمكوزىي (جينوسايدى)، پرۆسەيا ئەنفالا شويم يا پتر ژ ۱۸۰ ھزار
وولاتىيىن كوردستانى تيدا ھاتىنە بى سەروشوونكرن، زىدەبارى ھەشت ھزار
بارزانى و پىنج ھزار كوردىن فەيلى و پىنج ھزار كەسان ژ شىنپىن ھەلەبجە و
ويرانكرنا ب ھزاران گوند و باژيركان ئەو كرىاريىن ھۆقانە يىن ويژدانا تەقايە
جىھانى ھەژاندىن.

دەمەكى دا كو كۆنگرە داخووزا دانانا داويىيەكى بۆ قى سياسەتا دژوار و
ھۆقانە دكەت داكۆكىيى ل سەر ئاشكرانە چارەنقىسى قوربانىيان و ريزگرتنى

ل گيانى وان و قەرەبۆكرنهڭا كەسوكارىن وان بەرامبەرى ئەو زيانا مەزنا گەھشتىيە وان دكەت، ھەرۈەسان داخووزا ئاڭاكرنهڭا ھەموو وان جە و وارن دكەت يىن ژ ئالىيى حكومەتا چوويى قە ھاتىنە ويران كرن و تىكدان و كار ل سەر وى چەندى بىتە كرن كو بكەر و ئەنجامدەريىن ڭان راكىشنە بەر دادگەھيىن نىڭدەولەتى.

۹- دەر بارەى راڭوھاستن و جىنوسايدا رەگەزى و گۆھارتنا روخسارى نەتەوھىيى:

كۆنگرە پروتتستى راڭوھاستنا ب زۆرى و پاكتاوا رەگەزى و گۆھارتنا ناسنامە و روخسارى نەتەوھىيى دەڭەريىن كەركووك و مەخمور و خانەقىن و شىنگال و شىخان و زمار و مەندەلى و دەڭەريىن دى يىن وەك وان دكەت، ھەرۈەسان كۆنگرە داخووزا نەھىلانا شوونوارىن وان كرىاران دكەت ئەو ژى ب رىكا گرتنە بەرا سەرەدەريىن ژىرى:

أ- زڭراندنەڭا راڭوھاستىيان بۆ سەر مال و وارىن وان و زڭراندنەڭەيا مولك و مالين وان و قەرەبووكرنا وان بەرامبەرى وان زيانين گەھشتىنى

ب- زڭراندنەڭا كەسىن ھاوردە يىن دەستەلاتى ب مەرەما ئاكنجىكرنا وان ل دەڭەريىن ئاماژە پىكرى ئىناينە وان دەڭەران بۆ جەيىن ژىھاتىن.

ت- زڭراندنەڭا كوردىن فەيلى و ھەموو ئەو عىراقىيىن حكومەتى ب مەھانەيا وى چەندى كو بنىات ئىرانى نە ژ عىراقى دەريخستىن، ھەرۈەسان قەگەراندنا رەگەزنامەيا عىراقى بۆ وان كو ب نەھەقى ژى

ھاتىيە ستاندىن و مولك و مالىتىن وان بۆ بىنە قەگەراندن و ژبەر وان
زىيانىن قىكەتىن بىنە قەربوو كرن، ھەرۈەسان ئاشكرارنا چارەنقىسى
وان فەيلىيان يىن ل مەھا نىسان - ئەپرېل ۱۹۸۰ ئ ھاتىنە گرتن.
پ- نەھىلانا ھەموو وان كرىارېن رژىمى ب مەرەما گۆھارتنا روخسارى
دىمۆگرافىيى كوردستانا عىراقى گرتىنە بەر.

۱۰- فېدرالىزم و چارەكرنا دۆزا كوردان

دەمى كۆنگرەھى قەكۆلىن ل دۆر دۆزا كوردى و رىكىن دىتنەشا چارەسەرىيەكا
چاقەرېكرى بۆشى دۆزى كرىن، كۆنگرەھى تەكەز ل سەر راستىيەكى كر كو جفاكى
عىراقى جفاكەك ھەمەرەنگ و ژ چەند پىكھاتىن نەتەۋەيى ئايىنى مەزھەبى و سىياسىيىن
جودا پىكھاتى يە و كۆنگرەھى داكۆكى ل سەر گرنگىيا بەيزكرن و موكمكرنا يە كىتتىيا
نىشتىمانى كر ئەو ژى ب رىكا گەرەنتىكرنا ۋەكھەشى بۆ گشت ۋەلاتىيىن عىراقى و
ل بەرچاڧ ۋەرگرتنا تەڧايا برگە و برىارېن كۆنگرەھى سەلاھەدىن و كۆنگرەھىيىن دىتر
يىن ئۆپۆزىسيۇنا عىراقى و گۆتارا سىياسىيا كۆمبۇونا سەركردايەتتىا ئۆپۆزىسيۇنى
ل واشنتن ل مەھا تەباخى - ئۆگست ۲۰۰۲ ئ ۋەو پىرۆژى تەۋاۋى جفاكا
نىشتمانىيا كوردستانى ل روونشتنا ۷ نۆفەمبەر - چىرا دوۋى ۲۰۰۲ برىار لى
داى.

كۆنگرە رىزى ل گەلى كوردستانى و ھەز و ڧيانا ۋى يا ئازاد دگىرىت كو
ئاۋايەكى گونجاي بۆ ھەڧىشكىي د ۋەلاتەكى دا بۆ خۈە ژى گرتىيە، كۆنگرەھى
ھەلسەنگاندن بۆ ئەزموونىيىن فېدرالىزمى كرن و د ۋى باۋەرىيى دا يە باشتىرىن
ژىگرتنە بۆ ھوكمكرنى ل عىراقى و پىدشە پىشتى ژناڧىرنا رژىما دىكتاتورىيا
سەدامى و ب دەستقە ھاتنا گۆرانكارىيىن چاقەرېكرى ۋەك بىنەمايەك بۆ

چاره سهرییا دۆزا کوردان د چوارچوڤه یی سازیین دهستووریین عیراقی پشتا خوه پی گهرم کهین. هه ر د قی واری دا کۆنگره ی داکۆکی ل سهر یه کیتییا خاکئ عیراقی و بهه قرا ژیانئ د ناڤه را نه ته وه و پیکهاتین وی ل سهر بنیاتئ فیدرالیزمه کا هلبژارتی، ههروه سان کۆنگره ی داکۆکی ل سهر بجهئینانا داخوازین رهوا یین خه لکئ کوردستانئ کر و نه هیلانا هه موو ره نگین به له نگازکرنئ و قپرکرنئ کر، هه ره هه موو ئه ف سهره ده ریه ل دوو ف بنه مایین یاسایین نیقده وله تی بن، ئه و یاسایین باوه ریئ ب مافی ده سنیشانکرنا چاره نفیسی دئینن و داکۆکی ل سهر گیانی براییینی و هه ڤیشکییا د وه لاتی دا دکهن.

له و باره وه کۆنگره پیداغری کرد له سهر یه کیتی عیراق و پیکه وه ژیانئ نیوان نه ته وه کانی له سهر بنه مای یه کیتی ئاره زوومه ندانه. کۆبوونه وه که جه ختی کرده وه له جیه جیکردنی داواکارییه په واکانی گه لی کوردستان و نه هیشتنی هه موو سیماکانی چه وساندنه وه و بنپرکردن، به گویره ی بنه مای یاسای نیوده وله تی که دان ده نی به مافی دیاریکردنی چاره نووس و دوو پاتکردنه وه ی گیانی برایه تی و یه کیتی و هاوبه شی له نیشتیماندا.

۱۱- مافی تورکمانان

کۆنگره ی شه کۆلین ل دۆر وان جوداهیکرن و به لنگازکرنین نه ته وه یی و تیره گه ری کر یین ب سهرئ تورکمانان هاتین و داکۆکی ل سهر نه هیلانا جوداهیکرنئ و باوه ریئینانئ ب مافین نه ته وه یی و کولتووری و ئیداریین ره وایین وان ب یاسایه کا دیارکری و پاراستنه کا دهستووری کر.

۱۲- مافی ئاشوورییان:

کۆنگره ی شه کۆلینا وان ئاوایین به له نگازکرن و ئیزادانی کر یین به رامبه ری ئاشوورییان هاتینه کرن و بریار ل سهر گره نتیکرنا وه کهه قی و مافین وان

یېن نەتەوھىيى و كولتوورى و رېفەبرنى كىر ب ياساھەكار دياركرى و پاراستنەكار دەستوورى كىر.

۱۳- كارەساتا ئەھواران:

دەقەرېن ئەھواران روو ب روو بووېنەقە دگەل كارەساتەكار ژىنگەھى و مەوۆقى رووبەرەككى بەرفرەھى وان دەقەرەران ھاتىيەھشكرن و كەتەيە بەر وېرانكرنەكار دروست و نەھىلانا ژىدەرېن ژيانى، د ھەمان دەم دا ب ھزاران ۋەلاتىيېن وان دەقەرەران ھاتىيە راگۇھاستن و پىدەقى دكەت دەستەلاتداریيا نوو يا عېراقى خەمەكار مەزن ژى بخۆت و خەلكى وان دەقەرەران بىزقرىنەقە سەر جەھىن وان و زىانىن گەھشتىيى بدەت و ھەموو رەنگىن ھارىكارىيان سەخمەرات سەرژنوو قەژاندنا وان دەقەرەران و ژىدەرېن ژيانى بۆ خەلكى وان بكەت.

۱۴- دەر بارەي ياسا و برىارىن سەنەمكار:

كۆنگرە داخووزا سىركىنا ھەموو وان ياسا و برىارىن شوڧىنىست و تىرەگەرىيىن سەنەمكار و نەجھى خەو دا دكەت يېن ژ ئالىي رۆيى قە دژى كورد، توركىمان، ئاشوورى و شىعەيان ھاتىيە دەركىر.

۱۵- دەر بارەي ئەزموونى ھەرىمى كوردستان:

كۆنگرە ئەزموونى كوردستانى د وارى ئازادى و دىموكراسى و سەرژنوو ئاڧاكىرى ب مەزنى ھەلدەسەنگىنىت و د وى باوهرى دايە ئەگەر عېراقى ژ دكتاتورىەت رىزگار بن ئەو دكارن پىنگاڧىن مەزن بەھاڧىژن. كۆنگرە د وى باوهرى دايە ئەو دكارن مفاى ژ قى ئەزموونى سەرکەتى ۋەرگىر ژبەر كو پىنگاڧەكار پىشكەتى يە ل سەر رىكا گۇرانكارىيىن دىموكراسىيىن چاڧەرېكرى ل عېراقى و چارەسەرکىرنا ئارىشە و پىرسگىرېكان ب رىكا ھەڧەيڧىنىن برايانە و دوور ژ توند و تىژىيى د كارى سىياسى دا.

کۆنگره داخوازا پاراستنا ڤی ئه زموونی و پشته ڤانیکرنا وی و سه رده ریکرنی دگهل سازییین ههلبزارتی دکهت، ههتا ئه و رۆژه دهیت دهستوورهکی نوویی فیدرال بۆ وهلاتی ب ههریما کوردستانا عیراقی ڤه دهیته دانان و هیژین بیشمه رگهی تیکهلی هیژین چه کدارین عیراقی بیینه کرن.

١٦- سازییین ئاسایش:

کۆنگره سیاسهتا رژیمی یا کوشتنا بکۆما هزران عیراقییان و ژناڤرنا ب هزران وهلاتی و کادرین سیاسی و زانستی و ئه فسه رین له شکه ری پڕۆتییست دکهت و داکۆکی ل سهر گرنکییا ئاشکراکرنا راستییا وان هه موو تاوانان دکهت و بهرپرسیارین ئه نجامدانا وان ل دووڤ یاسایی بیینه دادگه هکرن.

کۆنگره پیدڤی دبینیت هه موو ئه و سازییین سه رکوتکار و ته په سه رکرنی یین رژیمی ب مه ره ما به له نگازکرن و ته په سه رکرن و بزاندنا وهلاتییان دامه زراندين بیینه هلوه شانندن و ل شوونا وان سازییین ئاسایشی یین نوو بیینه دامه زرانندن یین ریژی ل یاسایی بگرن و مافی وهلاتییان و مرۆقی و ته نا هییا وهلاتی ل دووڤ یاسایی بپاریزن.

١٧- له شکه ر و هیژین چه کدار:

پشکدارین کۆنگره ی داکۆکی ل سهر سه رزنوو دامه زراندا سازییین له شکه ری و هیژین چه کدارییین عیراقی ب ئاوایه کی پیشه یی و وهلاتینی دروست کر، ئه و سازی دوور بن ژ بله شکه رکرن جفاکی و هه ڤرکیین ناخوه یی و سیاسهتا جودا هیکرنی د ناڤه را نه ته وه و پیکهاتین جودا دا و ره تکرنا پيشقه برنا چه کین کۆمکۆژ و هه موو ئه و چه کین ژ ئالیی جفاکی نڤه ده وله تی ڤه هاتینه قه ده غه کرن و ده مان دم دا دوورکرنا له شکه ری ده وله تی ژ دژواریین ناخوه یی و دژمنکاریین ده رڤه و ئه رکی له شکه ری تنی د بهرگرییا ژ وهلاتی و ئاڤا کرنه ڤا وهلاتی دا بیته سنووردار کرن.

۱۸- رهوشا ئابووری و نههیلانا شوونوارین ههردو شهپرین ویرانکەر:

کۆنگره رژێما دهستهلاتدار ب بهرپرس ژ تیکچوونا سهروبهری ئابووری و ژیارا وهلاتییان و تیکچوونا رهوشا تهناهیی و جفاکی دبینیت، کو د ریکین ویرانکرن و کۆچههرکرن و راگهواستنی دا چهند ملیۆن وهلاتی ژ سهرواری وان بهرهف دهرفهی وهلاتی هاتینه دوور کرن و دههمان دهم دا کۆنگره سوپاسییا ههموو وان وهلاتان دکهت یین میقاندارییا وان کری و جهی قههواندن و ئارامیی بو دابین کرین. ههروهسان کۆنگره بهرپرسیارییا دهسپیکرنا شهری دژی وهلاتین ههفسوو ئیرانی و کویتی دئیخهسته ستۆبی رژێما سههدامی و داخووا هاریکاریی ژ ههردو وهلاتین ههفسوو دکهت سهخمهرا ت ههگه راندنا دیلان و نههیلانا شوونوارین وان قوناغین نهخوش و کارکرن بو وی چهندی جارهکا دی خاکێ عێراقی نهبیته جهی دهستدریژیی بو سهرو وهلاتین دیت.

ههروهسان کۆنگره رژێما عێراقی یا نهها بهرپرسیار دزانیت ژ سهپاندنا دوورپێچا ئابووری ل سهرو عێراقی و داخووی ژ جفاکی نیقدهولهتی دکهت ب ئاوایهکی بهرپرسیار سهردههریی دگهل دهستهلاتا نوو بکهن و هاریکار بن ژ بو نههیلانا کاودانین نهئاسایی و نههیلانا شوونوارین وان کاودانان بکریار و ب یاسا ل دوو ف بریارین نهتهوهیین ههگرتی دا کو عێراق جارهکا دی قهگهریته قه ههمبیزا جفاکی نیقدهولهتی و ههزیمایهتی و ب ئاشتی و تهناهی دگهل ههمییان بژیت.

دههمان دهم دا کۆنگره داخووی ژ جفاکی نیقدهولهتی و وهلاتین ههقال و سازی و دهستهیین نیقدهولهتی دکهت د قوناغا قهگهواستنی دا ب پرۆژهکی تیروتهسهل و ب پشکدارییا ههموو ئالییان هاریکارییا عێراقی بکهن ههتا ژ ئان کاودانین بهرتنگ و دژوار دهرباز دبیت.

دقی واری دا کۆنگره دا کۆکیی دکەت ئەف سەرەدەر ییڭ بلەز بیڭە وەرگرتن:

- أ- کۆمکرنا داها تەکی مەزن ژ عێراقی و ئالییڭ نیفەدەولەتی و ھەر یمایەتی.
 ب- ریکی بدەنە عێراقی ئاستی ھنارتنا نەفتا خوہ بگەھینتە بلندترین ئاست.
 ت- دانوستاندن دگەل وان ئالییان بیڭە کرن ییڭ قەر (دەین) ژئ ھاتینە وەرگرتن و چارەسەر کرنا ئاریشە یا قەرا و قەرەبوو کرنی .
 پ- داخواز ژ جقاکنی نیفەدەولەتی ب تایبەت وەلاتین ھەقال بیڭە کرن پارەییڭ عێراقی ییڭ بلۆککری ئازاد بکەن و ھاریکار بن د دیتنەقا سامانیڭ سەددامی و ھاریکاریڭ وی و کۆمپانیاییڭ ئاشۆپی و ئەویڭ ئاشکرا و ئەو ھژمار یڭ بانکی ییڭ وان ل پرائییا وەلاتان ب ناڤین وان ھاتینە نفیسین و دەست ب سەردا بیڭە گرتن ژبەرکو سامانی تەقایا گەلی عێراقی یە.

ج- ھەر وەسان کۆنگرە داخواری ژ دەستەلاتا نوویا عێراقی دکەت جارەکا دی پیداجوون و قەکۆلینی ل سەر وان پیکھاتن و ریکەفتنیڭ بازگانی و ئابووری نەفتی دا بکەت ییڭ بەری مەھا ئۆگست - ئابا ۱۹۹۰ی دگەل کۆمپانییا و وەلاتان واژو کریڭ و دەسنیشانکرنا ئاستی یاساییا وان و بەرژەوہندییڭ عێراقی د واژو کرنی دا.

ح- کۆنگرە داخواری ژ دەستەلاتا نوو دکەت ب مەرەما ئازادکرنا ئەسیر و دەستەسەر کرییان ل ھەردو ئالییان یا ھاریکار بیت دگەل وەلاتین ئیران و کویتی.

۱۹- پرۆگرامی نەفت بەرامبەری خواری

کۆنگرە پیدقی دبیینیت پرۆگرامی نەفت بەرامبەری خواری یی خواری و دەرمانان بو وەلاتییان دابین دکەت بەردەوام بیت و ژیرخانا گەلی عێراقی

بېتەقە ئاڭاكرن و كار ژبۆ چاره سەركرنا ئالىين نەريئىين پىرۆگرامى بېتەكرن،
 ھەتا وى دەمى كوپىداچوون د بريارين پەيوەندىدارين جڭاتا ئاسايشى دا
 دھيتە كرن و پىرۆگرامە كى نوو و گونجاي ژ ئالىي دەستەلاتا نوو قە دھيتە
 بەرھەڭكرن داکو ببیتە ھۆكاري پەيداكرنا ژيانەكا ھەژى بۆ مللەتى ب تايبەت
 ژى بۆ تەخا ھەژار و خوەديين داھاتە كى كىم و مژارا گەشەپيدانى بەرچاڭ
 بېتە ھەرگرتن و دەھمان دەم دا داھات ل سەر ھەريم و تەڭايا دەھريين دى يين
 ھەلاتى ب ئاوايە كى دادپەر ھەرانە بېتە لىڭقەكرن.

۲۰- ياساين نوو يا رەگەزنامەيى

بەرھەڭبوويين كۆنگرەي بريار ل سەر پىدڭياتييا دارشتنا ياسايەكا
 مەروشى و ھەڭچەرخا نوو بۆ رەگەزنامەيى دا، داکو ئەو قالاھى تيدا نەمينن يين
 بووينە ئەگەرئ بى باھركرنا دەھان ھزار عىراقىيان ژ ناسنامەيا ھەلاتىنيى،
 ھەر ھەسان پشتى ژ ناڭچوونا رژيما نھايا عىراقى كار بېتەكرن بۆ ھەگەراندنا
 تەڭايا وان كەسان بۆ ناڭ عىراقى و نەھيلانا شوونوارين نەريئىين ژ شى پىرۆسەيا
 نەمەروڭانە و ستەمكار پەيدا بووين.

۲۱- ريخوشكرنا بۆ ھەگەراندنا دەريخستى و راگۆھاستى و پەنابەرين عىراقى:
 پىشكدارين كۆنگرەي بريار دا دەستەلاتدارين بەر ھەختين قوناغا ھەگۆھاستنى
 يا عىراقى بلەز ريخوشكرنان بۆ ھەگەراندنا ب مليونان عىراقىيان بكەن ئەوين
 ھاتينە دەريخستن و راگۆھاستن و پەنابەرين عىراقى ژ سرگۆنيى و گەرەنتىكرنا
 پىدڭياتيىن بنگەھين يين دبنە ئەگەرئ زھرينەڭا وان و خىزانين وان و پىشكدارييا
 وان د پىرۆسەيا سەرژنوو ئاڭاكرنا ھەلاتى و ھەگەراندنا مال و مولكىن وان و
 قەرەبووكرنەڭا وان ژ زيانين گەشتىنيى .

۲۲- رۆلى خوەديين شيائين ئەكادىمى و زانستى:

كۆنگرە ب باش دزانيت پشتى ژ ناڭچوونا رژيما نھايا عىراقى سازى و

کۆمەلەيىن ئەكادىمى و تايىبەتمەند و ھەموو زاناين عىراقى يىن خوەدى شيان و ھەلگريىن باوەرنامەيىن زانستى پسپۆرى و شيانين خوە بيخنە د خزمەتا دارشتنا پلانا دەمكى و پاشەرۆژى د وارين جودا جودا دا.

کۆنگرە ريژى ل شەھيدىن ئازاديبا عىراقى دگريت و پشتهقانييا ل دەھان ھزار گرتيىن سياسى دکەت يىن چەندين سالە دگەل مالباتين خوە د زيندانيىن رژيىمى دا دژين. ھەروەسان کۆنگرە ريژى ل خەلکى مە د ناڤا عىراقى و ھەر کوژى و ھەوسەکا خاکى وەلاتى دگريت و سەرفرازە ب گيانى بەرخوەدانا مللەتى مە بەرامبەرى سياسەتین رژيىمى ئەو سياسەتین راپرسیين ترانەيیکرنا و شانۆگەريين ئازادکرنا گرتييان و چەندين ساختەکارى و سەردابرا ھەز و ڤيانا مللەتى مە ب خوە ڤە دگرن و دەمى ئازاديبا ڤى خەلکى گەلەک يى نيزیکە.

ئەڤە ژى لیستەکە ب ناڤين ئەندامين کۆمیتەيا چاڤديرى و ھەڤکاریى (التنسيق) يىن کۆنگرەيا ئۆپوزيسيۆنا عىراقى د داوييا رۆژا سىي ژ کارين خوە بريار ل سەردای و (۶۵) کەسايەتييان ب خوەڤە دگريت و پاشتر دە کەسین ديتەر لى ھاتينەزیدەکرن:

- ۱- ئیبراھیم ھەمودى
- ۲- ئەحمەد چەلەبى
- ۳- عەقید ئەحمەد عەلى موحسن
- ۴- ئەکرەم ئەلحەکیم
- ۵- ئەلبێرت یەلدا
- ۶- ئەياد ئەلسامەرایی
- ۷- ئەياد عەلاوى
- ۸- ئەيھەم ئەلسامەرایی
- ۹- خاتو بەيان ئەلئەرەجى

- ۱۰- به يان جەبر
- ۱۱- توفیق ئەلیاسرى
- ۱۲- جەلال تالەبانی
- ۱۳- جنین ملکو
- ۱۴- جواد ئەلعه تار
- ۱۵- جەوهەر نامق
- ۱۶- حاتەم موخلیس
- ۱۷- حاتەم شەعلان ئەبولجون
- ۱۸- چاپم ئەلحوسەینی
- ۱۹- حامد ئەلبەیاتى
- ۲۰- حسین ئەلجبرى
- ۲۱- حسین ئەلشەعلان
- ۲۲- حوسین ئەلشامى
- ۲۳- رەزا جواد تەقى
- ۲۴- خاتو سوعاد ئەلکەریمایى
- ۲۵- سەعد ئەلبەزاز
- ۲۶- سەعد جەواد
- ۲۷- سەعد سالىح جەبر
- ۲۸- سەعدون ئەلدلیمی
- ۲۹- سەنان ئەلشەبیى
- ۳۰- سادق ئەلموسەوى
- ۳۱- خاتو صەفیە ئەلسوھەیل
- ۳۲- سەلاحەدین بەهائەدین
- ۳۳- سەلاح ئەلشیخلى
- ۳۴- سەنعان ئەحمەد ئاغا
- ۳۵- تارىق ئەلئەزەمى
- ۳۶- عادل عەبدولمەھدی
- ۳۷- عەباس ئەلبەیاتى
- ۳۸- عەبدولعەزیز ئەلحەکیم

- ۳۹- عەبدولستار ئەلجومەیلی
 ۴۰- عەبدولمەجید ئەلخوئی
 ۴۱- عیزەدین سەلیم
 ۴۲- عەلی بن ئەلحسین
 ۴۳- غەسان ئەلعهتیە
 ۴۴- فاروق رەزاعە
 ۴۵- فوئاد مەعسووم
 ۴۶- قادر عەزیز
 ۴۷- کەریم ئەحمەد
 ۴۸- کەنعان مەکیە
 ۴۹- کۆسرەت رەسۆل عەلی
 ۵۰- گۆران تالەبانی
 ۵۱- محەمەد بەحرئەلعلوم
 ۵۲- محەمەد تەقی ئەلمەولا
 ۵۳- محەمەد ئەلحەیدەری
 ۵۴- محەمەد عەبدولجەبار
 ۵۵- محەمەد حاجی مەحمود
 ۵۶- مەسعود بارزانی
 ۵۷- مەشعان ئەلجەبوری
 ۵۸- موزر شەوکهت
 ۵۹- موفەق ئەلرובەیی
 ۶۰- ناجی حلمی
 ۶۱- نەجمەدین کەریم
 ۶۲- هوشیار زەبیری
 ۶۳- لیوا روکن وەفیق ئەلسامەرائی
 ۶۴- وەلید محەمەد سەلح
 ۶۵- یونادم یوسف کەننا.

بەلگەنامەيا سياسىيا گرەنتىكرنا مافى پىكھاتىن نەتەوھىي و ئايىنى يىن كوردستانى

ئەف بەلگەنامەيە ژ ئالىي كۆمىتەكا تايىەت ب
سەرپەرشتىيا د. خەلىل ئىبراھىم و ئەندامەتتىيا (رۆمىۆ
ھەكارى، شىخ شامۆ، مونا قەھوچى، ئيان دەخىل،
د. تالىب كاكەيى، كەرىم سلىمان، ھالان ھورمز و محەمەد
سەعدەددىن) ھاتبوو بەرھەڭكرن، ل رۆژا يەكشەمبى
۲۰۱۷/۹/۲۴ ئى د داوى كۆمبۇونا جقاتا بلندا رېفراندۆم دا ب
تەڭايىا دەنگان ھاتىيە پەسەند كرن.

ئەم ئەندامىن جقاتا بلندا رېفراندۆم ل ھەرىما كوردستانى ۋەك ئەم نوونەرېن
پرانىيا حزبىن كوردستانى، ژ ئەنجامى باۋەرىيا مە كو كوردستان ۋەلاتى
ھەموويانە ب كورد و توركمان و كلدان و سريان و ئاشوور و عەرەب و ئەرمەن
قە، ب موسلمان و ئىزدى و مەسىحى و كرىستيان و كاكەيى و جوھى و
زەردەشتى و سابىئەيىن مەندائى و شەبەك قە، د دەمەكى دا ئەم بىرا خوە ل وان
بەلەنگازكرن و كارەسات و تراجىدىيا دئىينەقە يىن د دەھان سالىن چوويى دا ب
سەرى ھەموو پىكھاتىن كوردستانى ھاتىن.

ئەم د وى باۋەرىي دايەنە ب رىكا ژناڭبەرن و نەھىلانا جوداھىكرنى و بنېركنا
بەلەنگازكرنا نەتەوھىي و ئايىنى و تىرەگەرى دى سەركەڭىن ل سەروان كارەساتان، د
رىكا بنەجھكرنا مافىن مەۋقى و رىزگرتنى ل ئازادىيىن بنگەھىن بىي چ جوداھىكرنەكى

د ناڅېره ره گهز و زمان و ئايين و بيروباوه ران دا و ژير سيهوانه يا گيانى ليدورينى و برايه تىي و په ژراندنا يي بهرامبهر كو ئه شه په سنين ره سه نين گه لى كوردستانى نه و ب باوه ريئنانا مه ب مافين بنگه هين يين مروقى و بهايين وى و ب مافين وهكهه قىي د ناڅېره گه لان دا چ بچويك بن يان مه زن، ههروه سان ل بهر روئناهييا پيكهاتنين نيڅده وله تي يين تاييه ت ب مافى كه مينه يين نه ته وه يى و ئايينى و پاراستن و پيشقه برنا وان و و سه خمرات وى چهندي پيكهاتين كوردستانى ل دووڅ بنه مايين ديموكراسى و سهروه ريبيا ياساي و دادپهروه ريبى بگه هنه ته قايى مافين خوه و ب قى چهندي ژى دى بنه هوكرين بنه جهبوونا ته ناهى و ناشتيا نه تنى ل كوردستانى بهلكى ل ته قايى ده قهرى و هه موو جيهانى مه بريار دا په يوه نديين ناڅېره پيكهاتان ل سه ر بنه مايين ژيرى بنه جه بكهين:

مادده يي (۱):

په ژراندنا فره نه ته وه يى و ئايينى و مه زه بهى و كولتوورى د جقاكى كوردستانى دا و گره نتيكرنا مافى هه موو پيكهاتان ل سه ر بنه مايين وهلا تيبوونى و وهكهه قىي و ب بهر چاقوه رگرتنا تاييه تمه نديين ئايينى و ريڅه برنا ريوره سمان و پاراستن و پويته دان ب جهين ئايينى.

مادده يي (۲)

أ- گره نتيكرنا مافين نه ته وه يى و ره وشه نبيرى و كارگيرى يين توركمان و كلدان و سريانين ناشوورى و عه رب و ئه رمه نان ژ ريڅه به ريبيا خوه سه ر و ئوتونؤمى و نامه ركه زى هه تا دگه هپته فيدراليزمى ل وان ده قهران يين پيكهات لى دژين.
ب- گره نتيكرنا مافين پيكهاتا ئيزدى ژ خوه سه رى و ئوتونؤمى و

نامەركەزى ھەتا دگەھىتە فیدرالیزمى ل وان دەقەرەن يىن ئەف
پىكھاتە پىرانىيى لى پىك دئىنەت. و ئەقە دى ب ياسا ھىتە
رېخستەن.

ماددەيى (۳)

گەرەنتىكرنا (چىمان) نوونەرەتەكرنا پىكھاتەن د جقاتىن
ھەلېزەرتىن ياسادانانى و سازىن رېقەبەرىي و دىپلۆماسى و
دەستەيىن سەرەخو دا و ل دووڤ ياساى دى ھىتە رېخستەن.

ماددەيى (۴)

گەرەنتىكرنا نوونەرەتەيىا پىكھاتىن نەتەوھىي و ئايىنى داگەھا
بەلندا دەستوورى دا ب وى مەرجى يى بنەمايىن گشتى ژى بگرن.

ماددەيى (۵)

گەرەنتىكرنا پىشكدارىيا پىكھاتىن نەتەوھىي و ئايىنى د سازىن
جىبە جىكرنى و پۆستىن سەرۋەرى و سىستەمى بەرگرىي و ھىزىن
ئاسايشا ئاقخو و پىشمەرگەى ل دووڤ ياساين كارپىكرى.

ماددەيى (۶):

زمانىن كوردى و توركىمانى و سىريانى و عەرەبى و ئەرمەنى دى
ب زمانىن فەرمىيىن كوردستانى ھىنە ھۇمارتن ئەو ژى ل دووڤ
ياساين .

ماددهی (۷)

دقیقت ئالایی کوردستانی و درویشمی وی و سروودا نیشتمانی
ئاماژە ب پیکهاتان بکەن و ب یاسای دئی هیتە ریخستن.

ماددهی (۸):

ریکخستنا جهژن و هه لکه تین ئایینی و نه ته وهیی و بینقه دانین
فه رمی ل دووڤ یاسایی.

ماددهی (۹):

دهوله ت دئی ئازادییا باوه ری و ریقه برنا ریوره سمین ئایینی
بۆ هه موو پیکهاتان پارێزیت.

ماددهی (۱۰):

ئالیگرین پیکهاتین ئایینی ژ بلی موسلمانان ماف هه یه رهوشا
ئایینییا تایبه ته خوه د ریکا دامه زانندا دادگه هین کاروبارین
که سی بگرنه به رو حوکمین چ ئایینان ل سه روان نا هینه سه پاندن.

ماددهی (۱۱):

راکرن و نه هیلانا گۆرانکاریین دیموگرافی یین ل دهقه رین
پیکهاتان دا هاتینه کرن و ل دووڤ سه ر ژمیریا ۱۹۵۷ ئ و ژ ده سپیکا
دامه زانندا دهوله تا عیراقی شه، هه رهه سان نه هیلانا شوونوارین
زۆلم و جینۆسایدی یا به رامبه ری کوردین ئیزدی و کلدان و سریان
ئاشوور و تورکمانان و گشت پیکهاتین دی هاتینه کرن و پیشقه برن و
گه شه پیدانا وان دهقه ران یین ویرانبووین و قه ره بووکرنا زیانین وان.

ماددەيى (۱۲)

گرەنتىكرنا مافى دامەزراندنا جقات و كۆمەلە و كۆربەند و رىكخستى و كلۆپان بۆيىكھاتان.

ماددەيى (۱۳):

دەولەت دى ئەركى پاراستن و قەژاندنا جھىن شوونوارىين بىكھاتان ب خوە قە گرىت.

ماددەيى (۱۴):

دقیت بەرنامەيىن پەرورەدە و فىركرنى مژاين دىرۆكىين بىكھاتان و تىگەھىن لىبۆرىن و بەھەژانى و پەژاندنايى بەرامبەر ب خوە قە بگرن و جھى چ رەنگە رەوشەنبىرىيەكاكەرب و كىن پەيدا كەت و دبیتە ئەگەرى بەلاقبونا توند و تىژى تىدا نەبیت.

ماددەيى (۱۵)

پشكدارىيا نوونەرىن تەقاي بىكھاتىن نەتەوہيى و ئايىنى د دارشتنا دەستوورى دەولەتى دا.

ماددەيى (۱۶):

دگەل دەسپىكرنا يەكەمىن خولا پەرلەمانى پشتى راگەھاندنا قى بەلگەنامەيى دى بجھىناناھەموو ماددەيىن وى ھىتە كرن.

جارنامہ یا بنہ مایین دەستووری^۱

پیشہ کی

پشتنگرم ب دەقی برگه یا ۲۱ ئ ژ په یمانامه یا نه ته وه یین هه فگرتی یا ئامازه ب ئارمانجی نه ته وه یین هه فگرتی دکه ت کو هه ولدانه سه خمه رات گه شه پیدانا په یوه ندیین نیقده وله تی د ناڅبه را نه ته وه یان دا ل سهر بنه مایئ ریژگرتی ل وی پرنسیپی یی دبیته ژیده ری یه کئالیکرنا مافان د ناڅبه را گه لان دا کو هه ریه ک ژ وان مافی ده سنیشانکرنا چاره نفیسی خوه هه بیت. هه روه سان ماده یی (۵۵) ژ وی په یماننامه یی یی ئامازه دکه ته: "ریخوشکرئی ل بهر وان فاکته ران یین بنه مایین بنه جهبوونی و به خته وه ریی د تیکه لیین دروست د ناڅبه را گه لان دا دابین دکه ن و ریژی ل وی پرنسیپی دگرن یی دبیته ژیده ری یه کئالیکرنا مافان د ناڅبه را گه لان دا کو هه ریه ک ژ وان مافی ده سنیشانکرنا چاره نفیسی هه بیت". هه روه سان ئه وا د بریارا ژماره ۱۵۱۴ یا کانوونا یه کی ۱۹۶۰ ئ یا جقاتا گشتییا نه ته وه یین هه فگرتی دا هاتی و تایبه ته ب راگه هاندنا سه ربه خوه ییا گه ل و وه لاتین ل ژیر کؤلونیالیزمی دژین و ل دووڤ وی بریارئ "ته ځایا گه لان ئه و مافه هه یه بریارئ ل سهر چاره نفیسی خوه بدنه، و ل دووڤ ځی مافی ئه و گه له ئازادن جهی خوه یی سیاسی ده سنیشان که ن و هه روه سان ئازادن بزاقا ب ده ستقه ئینانا گه شه کرنا ئابووری و جځاک و کولتورییا خوه بدنه.

۱- ل دووڤ پشینازا مه سعود بارزانی سه روکئ هه ریما کوردستانئ و پشتی په سه ندکرنا کۆمیته یا بلندا ریفراندۆمئ پروژهی جارنامه یا بنه مایین دەستووری ژ ئالیئ دکتور کاوه مه حمود سکرتری حزبا شیوعیا کوردستانی څه هاته به رهه فکرن.

ھەرۋەسان ب ئامازەكرن ب ماددەيى يەكەمى ھەردو پەيماننامەيىن نىققەدولەتى يىن مافىن مەدەنى و سياسىي و مافىن ئابوورى و جىاكى و رەوشەنبىرى يىن ل ساللا ۱۹۶۶ ئى برىار ل سەر داي و تايىبەتن ب دانا مافى دەسنىشانكرنا چارەنقىسى بۆ ھەموو گەلان، ل دووڧ وى مافى گەل دكارن برىارى ل سەر كاودانى خوە يى سياسى بدەن و ب ئازادى دووڧچوونى بۆ پىششەچوونا رەوشا خوە يا ئابوورى و جىاكى و كولتوورى بكن. ھەرۋەسان ل دووڧ پرنسىپىن ياساين ناقدەولتى يىن پەيوەندىدار ب ھەقالىنى و ھارىكارىي و ل دووڧ راگەھاندنا نەتەوہيىن ھەڧگرتى و ل دووڧ برىارا ھژمار ۲۶۱۵ ساللا ۱۹۷۰ ئى يا جقاتا گشتىيا نەتەوہيىن ھەڧگرتى كول سەر بنەمايىن ۋەكەھقىيا گەلان د مافان دا و برىاردانى ل سەر چارەنقىسى ھاتىيە دان و تىدا ھاتىيە: "تەڧايى گەلان ل بەر رۇناھىيا بنەمايىن ۋەكەھقىي د ناڧبەرا گەلان دا د مافى دەسنىشانكرنا چارەنقىسى يى د پەيماننامەيا نەتەوہيىن ھەڧگرتى دا ھاتى: ئەو مافە ھەيە ب ئازادى و بىي مائىتىكرنا دەرڧە پىگەھى خوە يى سياسى دياركەن و ھەرۋەھا ب ئازادى كار بۆ گەشەپىدانا ئابوورى و جىاكى و كولتوورىيا خوە بكن و پىدڧىيە دەولەت ژى ل دووڧ بنەمايىن وان پەيمانان رىزى ل وى مافى بگرن.

ب ئامازەكرن ب دەقى راگەھاندنا جىھانىيا مافى گەلان يا ساللا ۱۹۷۶ ئى و ل دووڧ بەندا ھەشتى ژ بەندىن پىكھاتنا ھىلسنكى كو ئەنجامى كۆنگرەيا ئاسايش و ھارىكارىيا ئەورۇپا يا مەھا تەباخا (ئاب- ئۆگست) ۱۹۷۵ ئى بوو. د ھەمان دەم دا راگەھاندنا كۆنگرەيا مافىن مرقى يال ساللا ۱۹۹۳ ئى ل ژىر چاڧدېرىيا نەتەوہيىن ھەڧگرتى ل ڧىەنا ھاتىيە گرېدان تەكەز ل سەر وى چەندى كرىە كو "ھەموو گەلان ماف ھەيە برىارى ل سەر چارەنقىسى خوە بدەن". زىدەبارى برىارىن دادگەھا نىققەدولەتى يىن تايىبەت ب پىگىرىكرنى ب مافى چارەنقىسى، ئەڧە ژى د وان برىارىن

وئ دادگههئ دادياربوون يئډ دهر بارهئ ناميبيا ل ۲۱ حزي رانا ۱۹۷۱ئ و دهر بارهئ بيا بانا رۆژ ئا قال ۱۶ چريا يه كئ ۱۹۷۵ئ و تهموورا رۆژه لات ل ۳۰ حزي رانا ۱۹۹۵ئ داين و بۆچونا هه مان دادگههئ دهر بارهئ سه ره خوه بيا كۆسۆقال سالا ۲۰۰۸ئ داين.

هه روه سا چه نډ پيشينه يئډ ياسايا نيڤده وله تي هه نه كو ته كه ز ل سه ر وى مافى دكه ن، هه روه ك ل سالا ۱۹۶۰ئ وه لاتئ سه نيگال ب برياره كا جفا كئ نيڤده وله تي ژ ده وله تا مالى جودا بووى، هه روه سان ب بريار يئډ جفا كئ نيڤده وله تي سالا ۱۹۶۰ئ سه نكا پوور ژ ماليزيا و سالا ۱۹۷۴ئ به نكا لاديش ژ پاكستانئ و سالا ۱۹۹۳ئ ئه ريتير يا ژ ئه سيوبيا جودا بووين، هه روه سان سه ره خوه بوونا وه لاتين رۆژه لاتئ ئه وروپا ل ده سپيكا سالي ن نوتان و جودا بوونا كۆمار يئډ به لتيق و ئاقا بوونا كۆمار يئډ پيشتر سه ر ب يه كيتييا سۆڤيه تييا جار ان و هلو ه شاندا نيا يۆگسلاڤيا بۆ چوار ده وله تان.

هه ر ب قى ئاوايئ ئه گه ر لئ نيڤينه كئ ل ده ستوورى عيراقئ يئ سالا ۲۰۰۵ئ بكه ين د مادده يئ يه كئ دا ته كه ز دكه ت كو بجه ئينا ناي ده ستوورى دئ يه كيتييا خاك و گه ل و سه روه ريبا عيراقئ پاريزيت و ده ستوور گه رهن تييا يه كيتييا عيراقئ يه، به لئ ئه قه ۱۳ سال ل سه ر قى ده ستوورى بۆرين و د قى ده مئ دريژ دا پتر ژ ۵۰ مادده يئ وى نه هاتينه بجه ئينا ن. هه روه سان ژ ئه نجامئ بوونا ئالوزيبان و كوور بوونا وان د بنياتئ يي كه اتين ده وله تا عيراقئ دا و نه بوونا شيان يئډ پراكتيزه كرنا سيسته مئ فيدراليزمئ كو ب كريار دهر برينئ ژ يه كيتييا ئاره زوم ه ندانه دكه ت، نابيت ده وله تا عيراقئ ب ئاوايه كئ كوته كئ و زۆرى سه ر ژنو و بيته قه دامه ز راندا ن، ژ به ركو ژ ئه نجامئ قى سه روبه رى دئ مه ترسى به رۆكا كوردستانئ گرن، له وما ب مه ره ما خوه دوور كرن و پاراستنئ ژ روو بروو بوونه كا نه ته وه يئ يان ره گه زى و

تیره گهری د ناڅبه را کوردستانى و عىراقى دا، گهلئ کوردستانى ل سهر بنىاتى مافى ده سنىشان کرنا چاره نڅىسى و زڅرىنه څه بۆ حه ز و څىان و خه لکى کوردستانى ل دۆر څى مژارى برىار دايه ب مه رهما ده سنىشان کرنا په يوه ندىين خوه دگه ل عىراقى به رى خوه بده ته راپرسىيه کى (رئفراندۆمه کى).

برىارا ئه نجامدانا راپرسىي دى بىته بنىاته ک بۆ چه ره سه رکړنا ناکۆکى و ئارىشه يين د ناڅبه را کوردستانى و عىراقى دا ل سهر بنىاته کى دىموکراسى و ئاشتىيانه و دى پاشه رۆژه کا موکم و دروست بۆ په يوه ندىين هه څالىنىي و جىرانيي و کارين هه څپشک د ناڅبه را هه ردو ئالىيان دا گه ره نتيکه ت، کو دى بنه ژيده رى خزمه تکرنى بۆ به رۆژه و ندىين گهلين کوردستانى و عىراقى .

برىارا ئه نجامدانا رپفراندۆم ل دووڅ مه رسومه کا سه رۆکاتىيا هه ريمى بوو، ده رنه نجامى خه باتا گهلئ کوردستانى يه ب هه موو نه ته وه و پيکهايتين وى څه، به ره مه ي تىکۆشينا ته څگه را رزگار يخوازا کوردستانى و وان هژمارا زؤرا قوربانىيانه يين څى گهلئ د قوناغين به رخوه دانى و پرۆسه يين نه نفال و کىمىاباران و هه ويين جىنوسايدى دا دايين، ئه څه سه رفرازى يه بۆ خه باتا گهلئ کوردستانى د دريژىيا دىرۆکى داسه خمه رات ئازادى و داپه روهرى و وه که ه څيى و سه روهرىيا وه لاتىنى و ئاشتىيا مرۆڅايه تى کرى، و ده ربىرینه ژوان به ره مان يين مه بۆ مرۆڅايه تىي پيشکه شک رين، ده مى مه ئه څ برىاره دای مه دزانى دى چ مه ترسى به رسنگى مه گرن، لى داکوکىکرنا مه ئه و بوو کو گهل ژيده رى ده سه ه لاتا نه.

ژبه ر گرنگىيا برىارا رپفراندۆم و ئه و ژيگرتنا ل به رسنگى څى گهلئ، مه ب باش زانى پرنسىيپين گشتيپين ده ستوورى به رچاڅ که ين، ئه څ پرهنسىپه دى بنه بنىاتى ژيگرتنا ده وله تا نىشتمانى و سه رخوه بوونا کوردستانى . ئه څ راگه هاندنه گۆتاره کا سياسى يه دى بؤ رايا گشتىيا ناڅخوه و رايا گشتىيا هه رىمايه تى و نيڅده وله تى و

حکومت و وهلاتان بهرچاف کهین، ئەفه پهیمانامهیهکا جهی باوهریی یه تیدا ئاماژه ب بنه مایین دهستووریین گشتیی وئ دهوله تی هاتییه کرن کو دئ هیتیه راگه هاندن، تیدا ته که زی ل سهر خوه زایئ سیسته می سیاسی و پیگیریکرنی ب بنه مایین نئقده وله تی هاتییه کرن یین نه ته وه یین هه فگرتی په سه ند کرین، ههروه سان پیگیریکرنا خوه ب پره نسییی مافین مروژی و ئا فاکرنا دهوله تا یاسایی و ته قایا بنه ما و سازیین مه ده نی و دیمو کراسیی هه چهره رخ دیار کریه.

راگه هاندنا بنه مایین دهستووری نه شوونگرا (ئه لته رناتیفا) دهستووری یه، دهستوور دقیت د ریکا جقاته کا دامه زرینه ر یا پیکهاتی ژ هه موو نه ته وه و ئایینان بیته دارشتن و گهل د ریفرا ندۆمه کی دال سهر بکه ت.

وهك شانازییهك ب خه باتا گه لی خوه و دلسۆژییهك بۆ خوینا شه هیدین شۆرشین یهك ل دووف یه کین کوردستانی دئ بنه مایین دهستووریین دهوله تا وه لاتینییا (نیشتمانیا) کوردستانا سه ره خوه ب ئاویی ژیری راگه هینین:

١- کۆماری کوردستانی، دهوله ته کا مه ده نی دیمو کراسی یه، پشتگه رمه ب وه لاتیبوون و سهروه رییا یاسایی، ریزی ل فره رهنگیی دگريت، پاریزگاریی ل ئازادی و دادپهروه ری و وه کهه قیی دکه ت، دهلیقه یان بۆ ته قایا وه لاتییان بیی ههچ جودا هییه کی د نا قبه را ئایین و ره گه زان دا دابیند که ت، دهوله ته کا نیشتمانی یه بۆ ته قایا وه لاتیی کورد، عه ره ب، تورکمان، ئاشووری، کلدان، سریان و ئه رمه ن، دهوله ت پابه نده ب پاراستنا که له پووری نیشتمانیی تاییه ت ب ته ف نه ته وه و پیکهاتان، ئەقی ژی د ئالی و سروودا نیشتمانی دا بهرچاف دبیت کو ده ربړینا ژ فره نه ته وه یی و ئایینی دکه ت.

۲- گەل ژۇدەرى دەستەلاتانە و ئەف چەندە دى رىكا رېفراندۇم و ھېلزارتنەكا بژوۋىن دا بىت، ئەف پروسەيە دى ب رىكا كۆمىسۇنەكا سەربەخو و ب سەربەشتىيا دادوهرى برېقەچىت و دى ل دووڭ سىستەمەكى ھېلزارتنان بىت يى دادپەرورەرى و نوونەراتىيا ھەموو ۋەلاتىيان بىي ھېچ جوداھى و قەدەر كرنەكى تىدا ھەبىت، د ھەمان دەم دا دەستوور دى ب رىكا كۆتا نوونەراتىيا ھەموو نەتەۋە و پىكھاتان مسوگەر كەت زىدەبارى مافى وان د لىستىن گشتى دا.

۳- سىستەمى سىياسىي دەولەتى دى كۆمارى پەرلەمانى دىموكراسى بىت و دى پشتگەرمى ھەقسەنگىي د ناقبەرا دەستەلاتا ياسادانانى و بجهئىنانى و دادپەرورەرى و جوداكرنى د ناقبەرا وان دا و دەستادەستكرنا دەستەلاتى ب ئاشتى و فرەجزىي بىت، ب ئاۋايەكى نە بەروڭاژى بىت دگەل ماف و ئازادىيىن بنگەھىن.

۴- دەولەت دى مافى تەف نەتەۋە و پىكھاتان ل سەر بنەمايى ۋەككەشىي د ناقبەرا تەك و پىكھاتان دا و ل بەرچاقوەرگرتنا تايبەتمەندىيان گەرەنتى كەت، پشتگەرم بىت ب دىموكراسى و بەرفرەھكرنا نە سەنترالىزمى (نەمەركەزىي) و ئۆتۆنۆمى و خو رېقەبرنى، ئەفەزى دى ب رىكا چەند ئاۋايەكىن جودا بىت كو ھەز و قىيان و داخوازىن پىكھاتان ل بەرچاڭ ۋەرگرىت ھەتا دگەھىتە ئاستى فېدېرالىزمى د رېخستنا رېقەبرنى دا.

۵- دەولەت دى ئازادىيى بۆتەقاي ۋەلاتىيان د ئايىن و بىروبواۋەران دا و گىرانا رېۋرەسمىن ئايىنى بۆ موسلمان و ئىزدى و كرىستيان و كاكەيى و جوھى و زەردەشتى و سابىئەيىن مەندايى و تەف ئايىن و بىروبواۋەرىن دى دابىن كەت.

۶- دەولەتا كوردستانى پشكەكە ژ رۆژھەلاتا ناڧىن و خوە ب پشكەك ژ جڭاكى نىڧدەولەتى دزانىت و دى بزاقى كەت بو گریدانا پەيوەندیان دگەل تەڧايا گەلین رۆژھەلاتا ناڧىن و جیھانى، دى پشكەگە بەھەرا ژيان و هاریکاریى سەخەمەرات بنەجھكرنا ئاشتیی و تەناهیى و نەھیلانا ژیدریں ئالۆزكرنى و دژایەتیکرنا تیروۆریزمى و ریزگرتنى ل سەرورەبیا وەلاتان، دەھمان دەم دا دى بزاقى كەت بو گریدانا تیکەلیین هەڧسویى (جیرانیى) و موكمكرنا دادوهریى و مافیىن مروڤى و هاریکاریى د ناڧەرا گەل و وەلاتان دا. ژ ئالبیەكى دیتەرڧە دى دەولەتا كوردستانى پیگیر بیت ب پەیماننامە و پیکهاتینى نىڧدەولەتى و ئەوان پیکهاتنان ژى ئەوین تاییەت ب دیاركرنا سنوورى دگەل دەولەتین هەڧسوو، هەرورەسان دى پابەند بیت ب سنوورین دیروكى و جیوگرافیین كوردستانا باشوور و دى كاركەت بو یەكئالیکرنا هەموو كیشە و ئاریشەیان د گەل دەولەتا عیراقى ب ریکا دایالۆك و دانوستاندن، ب ئاوايەكى ببیتە دەرگەھەك بو بنەجھكرنا ئاشتى و تەناهیى و دەھمان دەم دا دى دەولەتا كوردستانى بزاقى كەت ژ بو پشكداریکرنى د ئاڧاكرنا شارستانیەتا مروڤایەتى دا.

۷- هیژین پشیمەرگەى هیژین چەكدارین كوردستانى نە، مولكى گەلى كوردستانى نە، پیدڤییه بنە سازییەكا نیشتمانى یا ڤەكرى ل بەر وەلاتینىن كوردستانى ب تەڧایى نەتەو و پیکهاتان ڤە، هەرورەسان دى ريك ل بەر دامەزراندنا میلشییان هیته گرتن ل ژیر هەر ناڤەكى بن.

۸- ۋەك گرهنتىيەك بۆب دەستقەئىنانا دادۋەرىيى بۆتەف
ۋەلاتىيان دى دەۋلەت لسەر بنەمايى سەرۋەرىيا ياسايى و
سەرۋەرىيا دادۋەرىيى ھىتە بنىاتنان.

۹- ھەموو ۋەلاتى ئازاد و ۋەكھەئىن ل بەرامبەرى ياسايى د
ماف و ئازادى و ئەركىن گشتى دا، كەرامەتا مەۋقى مافەكى
سەرەكى و پاراستى يە، رىك ناھىتەدان ژبەر رەگەزى يان
بنىاتى يان زمان و ئايىن و بىروباۋەر و سامان و جھى جقاكى و
بۆچۈۋىن سىياسى جوداھى د ناھىرا ۋەلاتىيان دا بىتەكرن،
ھەرۋەسان دەۋلەت دى ئازادى و مافى ژنى و پشكدارىيا
ۋى د سەنتەرىن برىارى د پارىژىت، د ھەمان دەم دا دى
دەۋلەت پىدقۇيىن وان تەخ و جوينان دابىن كەت يىن پىدقۇ
ب پاراستى.

۱۰- چ تاۋان و سزا نابن ھەكە ل دوۋف دەقەكى ياسايى نەبن،
گومانلىكرى يى بى تاۋانە ھەتا ۋى دەمى دادۋەر برىارى ل
سەر تاۋانبارىيا ۋى دەت، نابىت كەسىن سقىل ل بەرامبەرى
دادگەھەكا قەدەر يان دادگەھەكا لەشكەرى بىنە دادگەھەكرن،
بىى برىارا پىشدمە يا دادۋەرى نابىت كەسى سقىل بىتە
دەستەسەركرن يان پشكنىن يان زىندانكرن يان ئازادىيا ۋى يا
كەسىنى ژى بىتە ستاندن. ھەرۋەسان دەۋلەت ئازادىيا قەمان و
لقىنى بۆتەقايىا ۋەلاتىيان گەرەنتى دكەت.

۱۱- رەگەزنامەيا كوردستانى مافى تەف ۋەلاتىيىن دەۋلەتى يە،
نابىت ئەو مافە ژ ۋەلاتىيان بىتە ستاندن يان ژ ۋەلاتى بىنە
دەرىخستن يان رىكا قەگەرىانى بۆ ۋەلاتى لى بىتە گرتن.

۱۲- دهولەت دى ئازادىيا بيروباوهران و ئەنجامدانا ئەرك و رۆرهسمىن ئايىنى گەرەنتى كەت و جەيىن وان پارىزىت.

۱۳- ئازادىيا بيروباوهران و دەرپرېنى و ئازادىيا رۆژنامەشانى و ئامرايىن دى يىن راگەھاندنى دى ھىتە دابىن كرن، ب مەرجهكى نەبنە ئاستەنگ ل بەر سىنگى ژيانا تايىتە و مافىن نەتەو و پىكھاتان، ھەكە ب بريارەكا پىشەم و دەمكى يا دياركرى نەبىت نابىت چاقدىرى بکەھىتە سەر ئاوايىن راگەھاندنى يان بىنە گرتن.

۱۴- مافى دامەزاندنا حزب و سەندىكا و يەككىتى و جقات و سازيىن ئەھلى و ھەروەسان مافى كۆمبىوون و گىرانا خوەنىشادانىن ئاشتىيانە و پرەنسىپى ماف و ئازادىيىن بنگەھىن بىى بنپىكرنا مافى خەلكەكى دى پاراستىنە.

۱۵- حكومت د سياسەتا خوە دا دى پىشتا خوە ب گەشەپىدانا بەرفەرە و ھەگر و بەردەوام و بنەمايىن حوكمدارىيەكا باش و شەفاف و ولاتىبوونەكا كوردستانىيا كارا گەرم كەت و دى كار بۆ پاراستنا كولتوورى و ولاتىنىي يى ھەموو گەل و پىكھاتان كەت، ھەروەسان دى دەولەت پىگىر بىت ب پاراستنا سامانىن سىرۆشتى (نەفت و گاز و ئاف و كانزاىان) ل سەر وى بنىاتى كوئەھە سامانى گشتىي مللەتىنە و دى بنە ژىدەرى دەستقەئىنانا بەختەوهربىيا جفاكى و گرەنتىكرنا پىدقيايتىيىن بنگەھىن بىن و ولاتىيان و ناقتىدانا و بەرھىنانى و پاراستنا مافى بەكاربەرى و بەرىكانەيەكا ئازاد و رىگىرى ل پاوانكرنى، ھەروەسان پاراستنا ژىنگەھى.

۱۶- مولكدارىيا تايىت يا پاراستىيە و نابىت بىيى برىارا دادوهرى و بهرامبەر قەرەبوويە كا هەژى دەست لى بىتەدان.

۱۷- تەف وەلاتىيان ماف هەيە كارمەندىيا (فەرمانبەرىيا) گشتى وەرېگرن و مافى كاركرنى بۆ هەر كەسەكى يى گەرەنتى كرىە، هەر وەسان دەولەت دى كار كەت بۆ پەيداكرنا دەليقەيىن كارى بۆ تەقايە وەلاتىيان و دى پىگىرىيت ب دەسنىشانكرنا ئاستى نزمىيا كرى، ب ئاوايەكى وەسا ئاستى ژيانا هەر وەلاتىيەكى دگەل كەرامەتا مرقايەتیی بگونجيت.

۱۸- فېربوونا بنەرەتى ئىلزامىيە و دەولەت دى چاقدىرىيا تەقايى سايىن فېركرنى يىن گشتى و تايىت و ئەهلى كەت، ب رەنگەكى وەسان بىتە ئامرازى پاراستنا ژىياتى (ئىنتما) و ناسنامە و كولتوورى. هەر وەسان دى دەولەت مافى فېربوونى، ئازادىيا ئەكادىمى، تويژاندنا زانستى، ئەفراندن و دەستقەئىنانا زانستى و پىكگۆھارتنا زانبارىيان و بەلاقۆكان و پىشكدارىي د ژيانا رەوشەنبىرى و ھۆنەرى ب ھەموو شىواز و ھەموو رەنگىن چالاكىين رەوشەنبىرى گەرەنتى كەت، زىدەبارى سەر بەخوہىيا زانكويان و سەنتەرین تويژاندنا زانستى. دەولەت دى پىگىرىيت ب دابىنكرنا دەليقەيىن فېربوونا بى بەرامبەر ل دەزگە و سايىن فېركرنى.

۱۹- دى رىزل ژيانا تايىتەتا هەر مرقەكى و پىكگۆھارتنا نامەيان و ئاخفتنىن تەلەفۆنى و پەيوەندىين ئەلكترونى ھىتە گرتن، تەقايى ئاوايىن دىترىن پەيوەندىيان دى ھىنە پاراستن، زىدەگاڭى ل سەر ناھىنەكرن و رىگرى ژى لى ناھىتەكرن بىيى برىارا دادوهرى ئەو ژى بۆ دەمەكى دياركرى.

۲۰- ھەر کەسەكی مافی گرهنتیکرنا ژيانە کا تەنا و ژینگە ھەکا پاک و بژوین و دوور ژ پیسبوونی ھەیه، ھەر ب قی ئاواپی مافی دابینکرنا خوارنە کا ساخلەم و جھێ ژیانێ و چاقدیڤییا ساخلەمی و کرنا وەرزشی (سپۆری) ھەیه، زیدەباری بیمەیی دژی بیکاریی و نەخۆشی و پیری ل دووڤ رینمایین یاسایی و ھاریکاریا جفاکی.

به لگه نامه ■

بەلگەنامە ژمارە ۱

سەرۆکاتىيا ھەريما كوردستانى

بىريارا ھەريمى

ژمارە (۱۰۶) سالا ۲۰۱۷

كۆمارى عىراقى
هەريما كوردستانى
سەرۆك

برىارا هەريمى
ژمارە (۱۰۶)

پشتگەرم ب ياسا سەرۆكاتىيا هەريما ژمارە (۱) سالا ۲۰۰۵ى يا
هەمواركرى، ب بەرچاڤوهرگرتنا بەرژەوهندييا گشتى و پشتگەرم ب
بنەمايىن مافى چارەنقيسى يى ژ ئالىي كۆمەلەيا گشتىيا نەتەوهيىن
هەڤگرتى و ياسايىن نافدولەتيىن بۆ گەل و نەتەوهيىن جيهانى
باوهرى پىهاتييهدان و ل دووڤ وى پرەنسيپى كۆ گەلى كوردستانى
گەلەكى خومدى تايەتمەنديىن خوه يە ژ خاك و زمان و كولتور و دىرۆك و
ناسنامە و هەموو ئەو پەسنە تىدا هەنە كۆب تەڤ پىكها تنيىن
خوه ڤە و ل دووڤ تەڤ پىڤهريىن مرقا يەتى و نىڤدەولەتى وەك گەل
بىتە ناسكرن و ماف هەيە بريارى ل سەر دياركرنا ئاوايى ژيان و
پاشەرۆژا خوه بدەت.

ژ دهسپيكا دامه‌زrandna دهوله‌تا عيراقى قه گه‌لى كوردستانى خه‌باتا كرى ژ بۆ چه‌سپاندنا مافين خوه و بهه‌قرا ژيانه‌كا ئاشتيتيانه دگهل گهلين دى يين عيراقى و دا كو مانا وى وهك گهل يا پاراستى بيت، ژ نه‌نجامى خه‌باتا ده‌هان سالان يا ته‌قگه‌را رزگاريوخوازا گه‌لى كوردستانى د چه‌ندين قوناغين جودا دا ده‌سته‌لاتدارين عيراقى هندهك پرۆژه و په‌يمان داينه خه‌لكى كوردستانى، هه‌رچه‌نده ئه‌و پرۆژه و په‌يمانه دگهل ئارمانج و قوربانين گه‌لى مه‌ نه‌دگونجان، وهك نموونه دى ئاماژه ب هنده‌كان ژ وان كه‌ين وهك: به‌يانا بریتانى - عيراقى يا سالا ۱۹۲۲ئى ده‌رباره‌ى دامه‌زrandna حكومه‌ته‌كا كوردى و ياسا زمانين خوه‌جه‌ى ژماره (۷۴) سالا ۱۹۳۱ و داخويانييا فه‌رمييا عيراقى ده‌رباره‌ى وان په‌يمانان يين داينه كو‌ما ملله‌تان و پيگيربوونا عيراقى ب بجه‌ئنانا خواندنا كوردى ل كوردستانى، هه‌روه‌سان ماده‌يى (۳) ژ ده‌ستورا ده‌مكييا عيراقى يا سالا ۱۹۵۸ئى و پرۆژه‌يى ريفه‌به‌رييا نه‌سه‌نتراليزما عيراقى يى سالا ۱۹۶۳ئى و ياسايى ئۆتۆنۆمى ژماره (۳۳) بۆ كوردستانا عيراقى سالا ۱۹۷۴ئى و ماده‌يى (۵۸) ژ ياسا ريفه‌برنا ده‌وله‌تى د قوناغا راگو‌هاستنى دا ل سالا ۲۰۰۴ئى. حكومه‌تين يه‌ك ل دووڤ يه‌كين عيراقى نه‌ تنى ئه‌ف ديكيؤميينته بنپيكرينه و پشتگو‌هفه هافيتينه به‌لكى ب ئاگر و ئاسنى به‌رسقا داخوازا كوردان بۆ مافين وان يين ره‌وا دايه و ده‌نجام دا كاره‌ساتين تراجيدى و مالويرانى بۆ كوردستانى ب دووڤ قه هاتينه، مينا جينوسايدا گه‌لى كورد ل ژير ناڤى پرۆسه‌يا ئه‌نفال، راگو‌هاستنا و ب زۆرى ئاكنجيكرنى و ويرانكرنا گوند و ئاڤاهى و ژيرخانا ئابوورى و بكارئنانا چه‌كى كيميائى يى قه‌ده‌غه‌كرى ل سه‌ر ئاستى نيڤده‌وله‌تى دژى خه‌لكى سڤيل.

ههروهسان پشتی رزگارکرنا عێراقی ل سالا ۲۰۰۳ی و ههرفتننا رژێما به عسی و دروستبوونا دهلیقهیهکا نوو کو عێراق ل سهر بنه مایه کێ دیموکراسی و سازییان و وهلاتییوونێ بیته شه دامه زراندن کو مافی هه موو پێکهاتان تیتدا پاراستی بیت. زیده باری وان هه موو دژواری و قوربانیی ب سهری گه لی کوردستانی هاتین به لی د ریکا نوونه ریسن خوه دا پشکداریه کا چه له نگ د بنیاتنا نه قا عێراقی و دارشتنا دهستووری عێراقی یی سالا ۲۰۰۵ی کر، ئه و دهستووری بوویه بنیات بۆ ئاا کرنا دهوله ته کا دیموکراسی فیدرالی په رله مانی و فره حزبی ل سهر بنه مایی پره نسیپی هه فگرتنه کا ئاره زوومه ندانه و دیارکرنا بنه مایین پاراستنا مافی پێکهاتان و چاره سه رکرنا ئاریشه یین دیرۆکیین وه لاتی. په لی پشتی بۆرینا چه ندین سالان ژ ژیی قی دهستووری، هیژ عێراق یا پره ژ بنپیکرین به رچاقین دهستووری و بنه مایین دهوله تا نوو یا عێراقی ل سهر هاتییه دامه زراندن کو لیکه کرنا ماف و دهسته لاتان د ناچه را حکومه تا نا نه ندی و هه ریمی دا.

گرنگترین ستوونین سیسته می فیدرالیزم ل سهر هاتییه ئاا کرنا لیکه کرنا داها ت و سامانی و دیارکرنا سنووری هه ریما کوردستانی یه، هندی په یوه ندی ب داها تی شه هه ی پشکا هه ریما کوردستانی هاتییه برین (قوت کرن)، هندی په یوه ندی ب دیارکرنا سنووری هه ریما کوردستانی شه هه ی هه رچه نده ده قهرین کوردستانیین ده رقه ی سنووری هه ریمی ژ ئالیی دیرۆکی و جیوگرافی و دیموگرافی شه پشکه کن ژ کوردستانی، به لی ب مه ره ما دیارکرنا نیازپاکیی سه رکردایه تییا سیاسیا کوردستانی رازیوو ل سهر ماده یی (۱۴۰)

دهستووری کو نه خشه پیکهک بۆ دانا یه و دخیال داوییا ۲۰۰۷ئ
 راپرسییهک (ریفراندۆمهک) ل وان دهشهران هاتبا کرن و وی خه لکی ب
 ئازادی بریار ل سهر پاشه روژا خوه دابا. سه رکردایه تییا سیاسی ل
 ههریما کوردستانی چهند جاران ته کهز کریه کو ئهو د پیگیرن ب
 ئه نجامین راپرسی ب ههر رهنگه کی بن، به لی حکومتا عیراقی بجه
 نه ئینا. ههروهسان قی حکومتی پیکیینانا جقاتا فیدرال ل دوو ف
 مادهیهی (۶۵) ئ دهستووری ب پشت گو ه هاقیت تیه.

ههروهک د بیاچهیا دهستووری دا هاتی گهلین عیراقی ب ئازادی و
 ئارهزوومه ندانه ئه ف هه فگرتنه هلبژارتیه، " پیگیریکرن ب قی
 دهستووری دی یه کیتییا ئارهزوومه ندانه یا عیراقی و گهل و خاک و
 سهروه رییا وی پاریزیت"، به روژاژی بنییکرنا به ندین دهستووری دی
 بیه ئه گهری ژیک هه قه تیانی.

ژ هه ریژا به رده وامییا حکومت و سه رکردایه تییا سیاسییا عیراقی ل
 سهر سیاسه تا بنییکرن و پیگیرینه کرنی ب دهستووری و ب پشت گو
 ه هاقیتنا ماف و داخوازین گه لی کوردستانی و ژبه ر کو کاودانی
 دهقه ری و کوردستانی ب گشتی وی عیراقی ب تایبه تی پیدقی دکه ت
 بریارهک یه کئالیکه ر بۆ پاشه روژا قی گه لی بیه دان، پشتی کۆمبوون و
 پرسپیکرنی دگهل ئالین سیاسیین کوردستانی ب هه موو پیکهاتین وی
 هه ل روژا ۲۰۱۷/۶/۷ ئه م گه هشتینه وی ئه نجامی کو دقیت بزقرینه هه
 بۆرا و هه ز و قیانا گه لی خوه دا ئهو بریار ل سهر دا هاتی و
 چاره نفیسی خوه بدهن و ل سهر قی بنه مایی مه ئه ف بریاره دا:

۱- ئەنجامدانا راپرسییا گشتی ل روژا (۲۰۱۷/۹/۲۵) ل سەرانبه‌ری
هه‌ریما کوردستانی و ده‌قه‌ری کوردستانی ده‌ره‌ی ریقه‌به‌رییا
هه‌ریما کوردستانی.

۲- پرۆسه‌یا راپرسیی دئ ب ده‌نگدانه‌کا گشتی نه‌ینی راسته‌خوه و ئازاد
بیت، پرۆسه‌ دئ ده‌مژمیر هه‌شتی سپیدی ده‌سپیکه‌ت و ده‌مژمیر
شه‌شی ئیقاری ب داوی هی‌ت.

۳- ب مه‌رما به‌هئینانا مافی چاره‌نقیسی پشکدارین پرۆسه‌یی ب
به‌لی یان نه‌خیر دئ به‌رسقا پرسیارا ژیری دن، ئەو ژی ب دانانا
نیشانا راست به‌رامبه‌ری هلبژارتنی.

• ئەری ته‌ دقیت هه‌ریما کوردستانی و ده‌قه‌ری کوردستانی
ده‌ره‌ی ریقه‌به‌رییا هه‌ریمی ببنه‌ ده‌وله‌ته‌کا سه‌ربه‌خوه؟

- به‌لی

- نه‌

۴- دقیت ده‌نگده‌ری شیانین ده‌نگدانئ هه‌بن ل دووفا یاسا و
رینمایین کاریکری.

۵- کارتا ده‌نگدانئ دئ ب زمانین کوردی و عه‌ره‌بی و تورکمانی و
سریانانی ب رو‌ه‌نی هی‌ته‌ چاپکرن.

۶- ئەو هلبژارتنا پرانییا ده‌نگان ده‌ستقه‌دئینیت دئ ب سه‌رکه‌تی
هی‌ته‌ هژمار کرن و دئ بیته‌ هه‌ز و قیانا گشتیا گه‌لی کوردستانی ب
ته‌قایا پیکه‌اتین وی قه‌.

۷- هندی په یوه ندى ب تۆمارا دهنگدهران و ریځلام و دهنگدانى و تاوانا هلبژارتنى څه هه دى ځوكمين ياسايا هلبژارتنان يا په رله مانى كوردستانى هژمار (۱) سالا ۱۹۹۲مى هه مواركرى و ياسايين په يوه ندىدار ل سهر هيننه بجهئنان.

۸- كۆميسيؤنا بلندا سهر به خوهيا هلبژارتنان و راپرسى ل هريما كوردستانى دى ب ئركى ئه نجامدانا سهر په رشتيكرنا راپرسى و به ره څكرنا تۆمارا دهنگدهران و جوداكرن و هژماركرنا دهنگان و راگه هاندنا ئه نجامان رابيت. بؤ ځى چهندي ژى دى ل دووځ ريڼمايى و برگه يين ياسايين په يوه ندىدار و ستانداردين جيهانى چيت.

۹- كۆميسيؤنا بلندا سهر به خوهيا هلبژارتنان و راپرسى ژبو بجهئنانا ځى پرؤسه يى دى هه څكارى دگل جقاتا بلندا راپرسى ل كوردستانى كهت.

۱۰- نابيت سازيڼ حكومهتى و حزبان ب چ ټاوايه كى مايټيكرنى د كاروباريڼ به رپرس و سه په رشتكار و ئه نجامده ريڼ راپرسى بكهن، ريځ ناهيټه دان بؤ چ كه سه كى و ټالييه كى مايټيكرنى د كاروبار و دهسته لاتى كۆميسيؤنا بلندا سهر به خوهيا هلبژارتنان و راپرسى بكهت ده مى ئه ركين ب بيئالى و سهر به خوهيى و دهسټپاكي و ئاشكرايى ل دووځ ياساى ئه نجام دهن.

۱۱- پيډڅيه ټاليين په يوه ندىدار ب به رفره هى دهليقه يا پشكداريڼ بدنه هه موو خه لكى وهلاتى و ټازاديبيا دهنگدانى و خرځه بوونى و

دەرپرینا بۆچوونى ل دووڤ ياسا و رینمایيان بپاریزن و ههڤکاریى دگهل کۆمىسیۆنا بلندا سه‌ربه‌خوه‌یا هلبژارتنان و راپرسیی بکه‌ن بۆ ب ساناھى رێڤه‌چوونا کریارا راپرسیی.

۱۲- دابینکړنا پشکداریا ئالییښ په‌یوه‌ندی‌دار ییښ فه‌رمى و نه‌فه‌رمى و ریکخستییښ جفاکى سڅیل و میدیا ژبۆ چاڤدی‌ریکړنا کاروباریښ ریکلامى و رێڤه‌چوونا ده‌نگدانى و جوداکرن و هه‌ژمارکړنا ده‌نگان و راگه‌هاندنا ئه‌نجامان.

۱۳- کۆمىسیۆنا بلندا سه‌ربه‌خوه‌یا هلبژارتنان و راپرسیی دى ریکى ل به‌ر پشکداریا ره‌ڤه‌ندا کوردستانى ل ده‌ره‌ڤى وه‌لاتى د راپرسیی دا خوش که‌ت.

مه‌سعود بارزانی

سه‌رۆکى هه‌ریما کوردستانى

۲۰۱۷/۶/۸

جمهورية العراق
تقليم كورستان
الرئيس

كوردستان عيراق
هه رنجي كورستان
سهرزك

فهرماني هه رنجي

ژماره (١٠٦)

پالېشت به ياساي سهرزكايه تي هه رنجي كوردستان ژماره (١) ي سالي ٢٠٠٥ ي هه مواركو، و به له بهرچا وگرتني به رژه و هندى گشتى و پشت به ست به بنه ماي مافي چاره ي خونوسين كه مافيكى دانپنژاوه له لايه ن كۆمهله ي گشتى نه ته وه به كگرتو و مكان و ياسا نيو دهوله تيبه كان بۆ گه لاني جيهان و نه ته وه كان، و به ي پييه ي گه لي كوردستان گه ليكي خاوه ن هه موو تاي به ته ندييه كانى خۆيه تي له رووى خاك و زمان و كلتور و ميژوو و شوناس و گشت بنه ماكانى پينا ساندنى وهكو گه ليك به هه موو پيگهاته كان ييه وه، به هه موو پيژه ره مرۆيى و نيو دهوله تيبه كان مافي هه يه بريار بدات له سه ر ديارى كردنى جۆرى ژيان و داهاتوى خۆي.

گه لي كوردستان هه ر له دروستبووني دهوله تي عيراق وه خه بات و تيگوشاني كرد وه بۆ چه سپاندنى مافه كانى و بۆ پيگه وه ژيانيكى ناشتيانه له گه لي گه لاني ترى عيراقى، بۆ نه وه ي بووني وهكو گه ليك پاريززاو بييت. له نه تجمي خه باتى ده يان سالي بزو تنه وه ي رژگاريخوازي گه لي كوردستان، له چه ندين قوناغا ده نديك پرۆژه و به ليكي پيژاوه ن له لايه ن ده سه لاتدارانى عيراق وه، هه چه نده نه و ماف و به ليكانه به ته واي نه ده كو نجان له گه لي ئامانجه كان و قوربانيدانى گه له كه مان. نموونه بۆ نه م پرۆژه و به ليكانه ده كريت ئاماره بدرى به به ياني به ريقاني - عيراقى له سالي ١٩٢٢ ده رباره ي دامه زرا ندنى حكومه تيكى كوردى، ياساي زمانه خۆجيبه كان ژماره (٧٤) ي سالي ١٩٢١، ليكوانى فهرمى عيراق ده رباره ي به ليكانه كانى عيراق بۆ كۆمهله ي نه ته وه كان، په يوه ستيووني عيراق به جيبه جيكر دنى خويندنى كوردى له كوردستاندا، ماده ي (٣) له ده ستيورى كاتي عيراقى سالي ١٩٥٨، پرۆژه ي ئيداره ي لامهركه زى له عيراق له سالي ١٩٦٢، به ياني ٢٩ ي حوزه يرانى سالي ١٩٦٦، ريگه و تننامه ي ١١ سازارى سالي ١٩٧٠، ياساي ئۆتۆنۆمى ژماره (٣٣) بۆ

جمهورية العراق
اقلیم كوردستان
(الرئيس)

گۆنەری عێراق
هەریمی کوردستان
سەرۆک

کوردستان - عێراق سالی ۱۹۷۴، ماددە ۵۸ لە یاسای بەرپۆشەبەردنی دەوڵەت لە قۇناغی گواستەنەو
سالی ۲۰۰۴.

حکومەتە یەک لەدوای یەکەکانی عێراق نەک هەر بەلگەنامەکانیان پێشیل کردووە و پشتگۆی
خستووە، بەلکو وەلامی داواکارییەکانی گەلی کورد بۆ مافە رەواکانیان بە ناگر و ئاسن داوەتووە،
و ئەنجامەکی کارەسات و مالدۆزانی بوو بۆ کوردستان، وەک جینۆسایدکردنی گەلی کورد لەژێر
ناوی ئەنفال، راگواستەنەو و نیشتهجێکردنی زۆرەملی، خاپوورکردنی گوند و ئاوابیەکان و
ژێرخانی ئابووری، و بەکارهێنانی گازی ژەهراوی قەدەغەکراو لەسەر ئاستی نێودەوڵەتی لە دژی
خەلکی سیڤیل.

هەروەها دوابەدوای پرۆسەی رزگارکردنی عێراق لە سالی ۲۰۰۳ و روخانی رژیمی پێشووی بەعس،
و هااتە پێشەوای دەرڤەتییکی نوێ بۆ بنیادنانی عێراق لەسەر بنەمای دیموکراتی و دامەزراوەیی و
هاولاتیپوون کە مافی هەموو پێکەتەکان تێیدا پارێزراو بێت، گەلی کوردستان سەرەڕای هەموو
ئەهەمەتی و قوربانیانی، بەشدارییەکی کارای کرد لە رێگەی نوێنەرەکانییەو بۆ بنیاتنانی عێراقی
نوێ و دارشتنی دەستووری عێراقی لە سالی ۲۰۰۵ کە بوو بەناغەیک بۆ دروستکردنی دەوڵەتی
دیموکراتی فیدرالی پەرلەمانی فرەحیزبی لەسەر بنەمای پرەنسیپی یەکییتی ئارەزوومەندانە، و
دیاریکردنی بنەماکانی پاراستنی مافی پێکەتەکان و چارەسەرکردنی کێشە میژووییەکانی وولات،
بەلام لەدوای تێپەرپوونی چەندین سال لە تەمەنی ئەم دەستوورە، عێراق هێشتا پەرە لە پێشێلکاری
زەقی یاسایی و دەستووری و ئەو بنەمایانەی کە دەوڵەتی نوێی عێراقی لەسەری دامەزرا
لە دابەشکردنی ماف و دەسلەتەکان لە نێوان ئاوەند و هەریم.

گرنگترین پایەکانی سیستەمی فیدرالی دابەشکردنی داهاات و دیاریکردنی سنووری هەریمی
کوردستانە. لەرووی داراییەو بودجەیی هەریم بۆدرا. لەرووی دیاریکردنی سنوورەو، هەرچەندە
ناوچە کوردستانییهکانی دەرەوای ئیدارەیی هەریم لەرووی میژوو و جوگرافیا و دیموگرافییهو

جمهورية العراق
إقليم كردستان
الرئيس

کۆماری عێراق
هەرێمی کوردستان
سەرۆک

بەشێکێن لە کوردستان، بەلام سەرکردایەتی سیاسی کوردستان بۆ سەلماندنی نێتەپاکی و چارەسەرکردنی کاشتیانە پڕۆسەکان رەزامەند بوون لەسەر ئاوەڕۆکی ماددەی (١٤٠) ی دەستور کە نەخشە رێگایەکی داننا و دەبواوە تا کۆتایی سالی ٢٠٠٧ پڕۆسەی راپرسی گشتی ئەنجام بدرێت، تاوەکو دانیشتوانی ئەو دەقەرانی بە ویستی ئازادانە خۆیان بپارێژێت لەسەر داھاتووی خۆیان بدم. و سەرکردایەتی کوردستان چەندین جار دووپاتیان کردووە کە پابەندن بە ئەنجامی راپرسیەکان هەرچیەک بێت، بەلام حکومەتی عێراقی جێبەجێی نەکرد. هەرەھا دروستکردنی ئەنجومەنی فیدرالیشت بە پێی ماددەی (٦٥) ی دەستور پشتگۆی خرا.

هەرەکە لە دیباچەی دەستوردا ھاتوووە کەلانی عێراق بە ئازادی و ئازەزوومەندانە ئەم یەکێتیەیان ھەڵبژاردووە، و "پابەندبوون بەم دەستورە یەکێتی ئازەزوومەندانە عێراق و گەلەکی و خاکەکی و سەرەڕەییەکی دەپارێزی". بە پێچەوانەو پێشێلکردنی بەندەکانی دەبێتە ھۆکاری لێکتران.

بەھۆی بەردەوامبوونی حکومەت و سەرکردایەتی سیاسی عێراقی لەسەر سیاسەتی پێشێلکردن و پابەندنەبوون بە ئاوەڕۆکی دەستور، و پشتگۆخیستنی ماف و داواکاریەکانی گەلی کوردستان، و بەو پێیە باروودۆخی ناوچەکە و جیھان بە گشتی و عێراق بە تایبەتی وادەخوایێت بپارێژی یەکلەسەرە بدرێت بۆ داھاتووی ئەم گەلە، و داوای کۆبوونەو و راویژێ لێگەڵ لایەنە سیاسییەکانی کوردستان بە گشت پێکھاتەکانیەو لە رۆژی ٢٠١٧/٦/٧، گەیشتی ئەو دەرئەنجامی کە پێویستە بگەڕێنەو بۆ را و ئێرادی گەلەکان بۆ بپارێژان لەسەر چارەنووس و داھاتووی خۆیان، و لەسەر ئەو بنەمایانە بپارماندا بە:

١. ئەنجامدانی راپرسی گشتی لە رۆژی (٢٠١٧/٩/٢٥) لە سەرتاسەری هەرێمی کوردستان و ناوچە کوردستانیەکانی دەرەوی ئیدارەیی هەرێم.
٢. پڕۆسەی راپرسی بە دەنگدانێکی گشتی نەینی راستەوخۆی ئازاد ئەنجام دەدرێت. پڕۆسەکان لە کاتژمێر ھەشتی بھایانی دەستپێدەکات و تا شەشی ئیوارە بەردەوام دەبێت

جمهورية العراق
إقليم كوردستان
الرئيس

تۆماری عێراق
هەرێمی کوردستان
سەرۆک

۳. به مه‌به‌ستی جێبه‌جێ کردنی مافی چاره‌نوس، به‌شداربووانی پرۆسه‌که به‌ه‌لی یان نه‌خێر وه‌لامی ئەم پرسیاره‌ی لای خواره‌وه ده‌ده‌نوه، ئه‌ویش به‌ دانانی هێمای راست به‌رامبه‌ری.

• ئایه ده‌ته‌وی مه‌رئمی کوردستان و ناوچه کوردستانییه‌کانی ده‌ره‌وی ئیداره‌ی ه‌رێم بێته ده‌وله‌تیکێ سهره‌خۆ؟

- به‌لی ☐
- نه‌خێر ☐

۴. پێیسته ده‌نگه‌ر شیاوی ده‌نگدانی تێدا بێت به‌پێی یاسا و رێنماییه‌ په‌یره‌و کراوه‌کان.

۵. کارتی ده‌نگدان به‌ زمانه‌کانی کوردی و عه‌ره‌بی و تورکمانی و سریانێ به‌ شیوه‌ی چاپکراو به‌ روونی ده‌نوسرێت.

۶. ئه‌و بژاردیه‌ی که زۆرینه‌ی ده‌نگ وه‌ده‌گرێت به‌ براوه ئه‌ژمار ده‌کێت، و ده‌بێته ئیراده‌ی گشتی گه‌لی کوردستان به‌ گشت پێکهاته‌کانیه‌وه.

۷. سه‌باره‌ت به‌ تۆماری ده‌نگه‌ران و ریکلام و ده‌نگدان و تاوانی هه‌لبژاردن ئه‌و ئه‌حکامانه‌ی له یاسای هه‌لبژاردنی په‌رله‌مانی کوردستان ژماره (۱) ی سالی ۱۹۹۲ ی هه‌موارکراو و یاسا په‌یوه‌ندیده‌ره‌کاندا ها‌توون جێبه‌جێ ده‌کێن.

۸. کۆمسیۆنی بالای سهره‌خۆی هه‌لبژاردن و پا‌پرسی له کوردستان هه‌له‌ده‌ستێت به‌ ئه‌نجامدان و سه‌ره‌رشتی کردنی پا‌پرسیه‌که و نا‌مانه‌کردنی تۆماری ده‌نگه‌ران و جیا‌کردنه‌وه و ژماردنی ده‌نگه‌کان و بلا‌و‌کردنه‌وه‌ی ئه‌نجامه‌کانی. له‌م باره‌یشه‌وه په‌یره‌وی رێنمایی و ئه‌حکامی یاسا په‌یوه‌ندیده‌ره‌کان و ستانده‌ره جیهانییه‌کان ده‌کات.

۹. کۆمسیۆنی بالای سهره‌خۆی هه‌لبژاردن و پا‌پرسی هه‌ماهه‌نگی ده‌کات له‌گه‌ڵ ئه‌نجومه‌نی بالای پا‌پرسی له کوردستان بۆ جێبه‌جێ‌کردنی پرۆسه‌که.

۱۰. دامه‌زراوه حکومه‌یه‌کان و حیزبییه‌کان بۆیان نییه به‌هه‌ج شیوه‌یه‌که له شیوه‌کان ده‌ستێوه‌ردان بکه‌ن له کاروباری به‌رپرسیان و سه‌ره‌رشتیاران و ئه‌نجامه‌ره‌انی پرۆسه‌ی پا‌پرسی، و ریکا ئادرت هه‌ج کس و لایه‌نێک ده‌ستب‌خاته ئاو کاروبار و ده‌سه‌لاته‌کانی کۆمسیۆنی بالای

جمهورية العراق
إقليم كوردستان
الرئيس

کۆماری عێراق
هەرێمی کوردستان
سەرۆک

سەربەخۆی هەلبژاردن و راپرسی لە کاتی ئەنجامدانی ئەركەكانى بە بێلایەنە و سەربەخۆی و دەستپاکی و ئاشکرایى تەواو بە پێی یاساکان.

۱۱. لایەنە پەيوەندیدارەکان بۆ پێویست دەپەخسێنن بۆ بەشداری کردنی تێکڕای ئەندامانی گەل و گرهنتی ئازادی رادەربێژین و گەردیوونەوه و هاتوچۆ و دەنگدان بە پێی یاسا پەیرهوکارەکان دەکەن ، و ئاسانکاری و هەماهەنگی دەکەن لەگەڵ کۆمسیۆنی بالای سەربەخۆی هەلبژاردن و راپرسی بۆ پەریوەچوونی پرۆسەکە.

۱۲. مسۆگەرکردنی بەشداریکردنی لایەنە پەيوەندیدارە بیانییە فەرمی و نافەرمییەکان و رێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی و میدیا لە چاودێریکردنی گشت کاروباری رێکلام و پەریوەچوونی دەنگدان و جیاکردنەوه و ژماردنی دەنگەکان و بلۆکردنەوهی ئەنجامەکان.

۱۳. کۆمسیۆنی بالای سەربەخۆی هەلبژاردن و راپرسی کار دەکات بۆ رەخساندنی بۆار بۆ بەشداری رەوهندی کوردستانی لە دەرەوه لەم راپرسیەدا.

مسعود بارزانی

سەرۆکی هەرێمی کوردستان

هەولێر

٢٠١٧/٦/٨

بۆدیرۆكى ۲۳۹

بەلگەنامە ھۆمار ۲

سەرۆكاتىيا ھەرىما كوردستانى
بىرر

ژمارە (۴) سالا ۲۰۱۷

کۆمارا عیراقی
هەریم کوردستانی
سەرۆک

بریار
ژماره (۴) سالا ۲۰۱۷

ل سەر رۆناهییا کۆمبوونین جقاتا بلندا ریفراندۆم ل ۲۰۱۷/۸/۲۳ و ل ۲۰۱۷/۸/۲۷
و ب مەرهما پتر ب سه رو به رکنا کاروبارین جقاتی بریار هاته دان ب:

یه ک: پیکئینانا سکرتارییه تا جقاتی
أ. پیکئینانا (سکرتاریه تا) جقاتا بلندا ریفراندۆم ب سه ریه رشتییا هیژا (فؤاد
حسین) سه رۆکی دیوانا سه رۆکاتییا هه ریمى و ب پشکداریا هیژایین ژیری:

۱. هشیار زیباری.
۲. سه عدی ئەحمەد پیره.
۳. خه لیل ئیبراهیم.
۴. عه بدولره حمان فارس (ئه بو کاروان).
۵. به هه من حسین
۶. نوونه رین پیکهاتان ل هه ریم کوردستانی.
۷. دلشاد شه هاب (نوونه ری جقاتا وه زیران).
۸. نوونه ری په رله مانئ کوردستانی.

ت- ئەرک و کارىن سكرتارىيەتى دى ب ئاوايى ژېرى بن:

۱. رىكخستنا كۆمبونىن جقاتا بلندا رېفراندۆم و دىكىۆمىنتكرنا وان.

۲. بەرھەڭكرنا ئە جىنداين كۆمبونىن جقاتا بلندا رېفراندۆم.

۳. دووڭچوونا برىارىن جقاتا بلندا رېفراندۆم و ئاگە ھداركرنا جقاتا بلند ب ئەنجامان.

۴. ھەڭكارى دگەل حكومەتا عىراقا فیدرال و ۋەلاتىن بىانى و ھەڭسوويىن ھەرىما كوردستانى و رىكخستنا سەرەدانىن شاندىن دانوستاندان.

دو: پىكىئىنا ناكۆمىتەيا راگە ھاندنى

أ. پىكىئىنانا (كۆمىتەيا راگە ھاندنى) ب سەرپەرشتىيا ھىژا (مەلا بەختىار) و پىشكدارىيا ھىژايىن ژىرى:

۱. مەحمود مەمەد/ بەرپرسى راگە ھاندنا پارتيا دىموكراتا كوردستانى.

۲. يەحيا رىشاۋەيى/ بەرپرسى يەكگرتوۋى ئىسلامىي كوردستان.

۳. ھەندرىن ئەمەد/ بەرپرسى راگە ھاندنا حزب شىوعىيا عىراقى.

۴. ھىۋا سەيد سەلىم/ بەرپرسى راگە ھاندنا حزب زەحمەت كىشىن كوردستانى

۵. نوۋنەرى پىكھاتان ل ھەرىما كوردستانى

۶. عەبدوللا ئەنۋەر عەبدوللا/ سەرۆكاتىيا ھەرىمى

۷. زكرى مووسا وسو/ سەرۆكاتىيا ھەرىمى

ب. كۆمىتەيا راگە ھاندنى دى ب ئەركىن ژېرى رابىت:

۱. بەرھەڭكرنا راگە ھاندن و چالاكىين راگە ھاندنا ناڭخوۋە و عەرەبى و جىھانى.

۲. ئاشناكرنا ۋەلاتىين ھەرىما كوردستانى ب رېفراندۆم.

۳. ناقتىدانا ولاتىيان بۆپشكدارىي د پىفراندۆم دا.
 س: ھلبىزارتنا ھىژا (فوءاد حسيىن) سەرۆكى ديوانا سەرۆكاتىيا ھەريىمى ۋەك
 ئاخفتنكەر (پەيقدارى) جقاتا بلندا پىفراندۆم.
 چوار: بەرھەڭكرنا رەشنقىسى بەلگەنامە (دىكىۆمىنت) ئىن تايىبەت ب مافى پىكھاتان
 ل ھەريىما كوردستانى ب سەرپەرشتىيا ھىژا (خەلىل ئىبراھىم).
 پىنچ: بەرھەڭكرنا رەشنقىسى (راگەھاندنا بنەمايىن سەرەكىيىن دەولەتتى) ل دەولەتا
 داھاتىيا كوردستانى ب سەرپەرشتىيا ھىژا (د. كاۋە مەحمود).
 شەش: ھنارتنا شاندىكى بۆ سەرەدانا ئالىيىن عەرەبىيىن كەركووكى.
 ئەف بىريارە دى ژ رۆژا دەرکەتنى قە ھىتە بجھىنان.

مەسعود بارزانى

سەرۆكى جقاتا بلندا پىفراندۆم

ھەولير

۲۰۱۷/۹/۱۱

جمهورية العراق
إقليم كردستان
الرئيس

گۆمارى عێراق
هه‌ریجى كوردستان
سه‌رۆك

بـرـيـار

ژماره (٤) سانی ۲۰۱۷

له‌سه‌ر رۆشنایى كۆبوونه‌وه‌كانى ئه‌نجومه‌نى باڵای ريفراندۆم له ۲۳/۸/۲۰۱۷ و
له ۲۷/۸/۲۰۱۷ و به‌مه‌به‌ستى زياتر رێكخستنى كاروبارى ئه‌نجومه‌ن ، بریار درا به:

یه‌كهم : پێكهێنانى سكرتاریه‌تى ئه‌نجومه‌ن

۱. پێكهێنانى (سكرتاریه‌ت) بـقـ ئه‌نجومه‌نى باڵای ريفراندۆم به‌ سه‌رپه‌رشتى به‌رێز
(فؤاد حسين) سه‌رۆكى ديوانى سه‌رۆكایه‌تى هه‌ریج، و به‌شداری ئه‌م به‌رێزانەى خواره‌وه

۱. هوشیار زێبارى

۲. سه‌عدى ئه‌حمه‌د پێره

۳. خليل ابراهيم

۴. عبدالرحمن فارس (ابوكاروان)

۵. به‌همن حسين

۶. نوێنه‌رانى پێكهاته‌كان له هه‌ریجى كوردستان

۷. دلشاد شه‌هاب/ نوێنه‌رى ئه‌نجومه‌نى وه‌زيران

۸. نوێنه‌رى په‌رله‌مانى كوردستان

ب. ته‌رك و كاره‌كانى سكرتاریه‌ت به‌م شێوه‌ى خواره‌وه ده‌بێت

۱. رێكخستنى كۆبوونه‌وه‌كانى ئه‌نجومه‌نى باڵای ريفراندۆم و دۆکیۆمێنت كردنیان.

۲. ئاماده‌کردنى ئه‌جێندای كۆبوونه‌وه‌كانى ئه‌نجومه‌نى باڵای ريفراندۆم.

جمهورية العراق
إقليم كوردستان
الرئيس

كۆماری عێراق
هەرێمی کوردستان
سەرۆک

٣. به دوا داچوون بۆ بریاره کانی ئه جومه نی با لای ریفرا ندۆم و ئاگادار کردنی ئه ندامانی ئه جومه نی با لا له ده ره نه نجامه کان.

٤. هه ماهه نگی له گه ل حکومه تی عیراقی فیدرال، و وولاتانی بیانی و دراوسی ههریمی کوردستان و ریکخستنی سه ردا نه کانی شان دی دانوسان دن.

دووهم : پێکهێنانی لیژنه ی راگه یان دن

أ. پێکهێنانی (لیژنه ی راگه یان دن) به سه ره ره شتی به رێژ (هه لا به ختیار) و به شداری ئه م به رێژانه ی خواره وه

١. محمود محمد/ به رپرسی مه کته بی راگه یان دن ی پارتی دیموکراتی کوردستان

٢. یه حیا رێشا وه یی/ به رپرسی راگه یان دن ی یه کگرتووی ئیسلامی کوردستان

٣. هندرێن ئه حمه د/ به رپرسی راگه یان دن ی حیزبی شیوعی کوردستان

٤. هیوا سید سلیم/ به رپرسی راگه یان دن ی حیزبی زه حمه تکیشانی کوردستان

٥. نوێنه رانی پێکهاته کان له ههریمی کوردستان

٦. عبدالله انور عبدالله/ سه رۆکایه تی ههریم

٧. زکری موسی وسو/ سه رۆکایه تی ههریم

ب. لیژنه ی راگه یان دن هه لده ستی به م ئه رکانه ی خواره وه :

١. ئاماده کردنی پرۆگرام و چالاکیه کانی راگه یان دن ی ناوخ و عه ره بی و جیهانی

٢. ئاشنا کردنی ها ولاتیان ده رباره ی پرۆسه ی ریفرا ندۆم.

٣. هاندانی ها ولاتیانی کوردستان بۆ به شداری کردن له پرۆسه ی ریفرا ندۆم

جمهورية العراق
إقليم كورستان
الرئيس

گۇمارى عىراق
هەرتى گورستان
سەرۆك

سەيىم: ھەلبۇاردى بېيىز (د.فؤاد حسين) سەرۆكى ديوانى سەرۆكايەتى ھەرتىم بە
(ووتەبېيى ئەنجومەنى بالاي رىفراندۇم).

چوارەم: ئامادەكردى رەشنووسى بەلگەنامەى (وثيقة) تاييەت بە مافى پىكھاتەكان لە دەولەتى
داهاتووى كوردستان بە سەرپەرشتى بېيىز (خەلىل ئىبراھىم).

پىنچەم: ئامادەكردى رەشنووسى (راگەياندىنى بنەما سەرەكپەكانى دەولەت) لە دەولەتى
داهاتووى كوردستان بە سەرپەرشتى بېيىز (د.كاوھ محمود).

شەشەم : ئاردىنى شاندىك بۆ سەردانكردى لايەنە ھەرەببەكان لە كەركوك.

ئەم بېيارە جېبەجى دەكرىت لە رۆژى دەرجوونىيەو.

مسعود بارزانی

سەرۆكى ئەنجومەنى بالاي رىفراندۇم

ھەولەت

۲۰۱۷/۹/۱۱

به لگه نامه يا ژماره ۳

کۆميسیۆنا بلندا سه ره خو هيا هلبژارتان و راپرسی
به رسقا فه رمانا هه ریمی

ژماره (۶۹)، سال ۲۰۱۷

هەريما كوردستانا عيراقى
كۆميسيؤنا بلندا سەربەخوھيا ھلبژارتنان و راپرسیي
جڭاتا كۆميسياران

ژمارە ٦٩
رۆژ ٢٠١٧/٨/١٤

بەريز/سەرۆكاتىيا هەريما كوردستانى - سەرۆكاتىيا ديوانى
مزار/بەرسقا فەرمانا هەريمى

جڭاتا كۆميسياران گەرمترین سلاقان پيشكەشى ھەوە دكەت
ئاماژە ب فەرمانا هەريمى ژمارە (١٠٦) ل ٢٠١٧/٦/٨ ل دۆر ئەنجامداننا
راپرسیي، كۆميسيؤنى بەرھەشى كرينە بۆ ئەنجامداننا راپرسیي ل رۆژا ٢٠١٧/٩/٢٥،
ھەرۆھسان ھيقي دكەت پەرلەمان بىتە ئاساييكرن بۆ پشتەقانىي ل كرياتين
ياسايين پرۆسەي، داکو راپرسی ل دەمى دياركرى بىتەكرن.
دگەل ريژگرتنى

ھەندرين محەمەد سالھ
سەرۆكى جڭاتا كۆميسياران

ويئەك بۆ/
ريژدار سەرۆكاتىيا پەرلەمانى كوردستانى بۆ ئاگەھدارييا ھەوە دگەل ريژگرتنى
بادەكا تايبەت

٦٩، ٨
٢٠١٧/ ٨/ ٤

ئێستێ ئێرانی سەر بۆ ئێرانێ عێراق
ئێستێ ئێرانی سەر بۆ ئێرانێ عێراق
ئێستێ ئێرانی سەر بۆ ئێرانێ عێراق
٢٠١ / /

بە ئێرانی / سەر ئێرانی عێراق - سەر ئێرانی عێراق

بە ئێرانی / وە ئێرانی عێراق

ئێستێ ئێرانی سەر بۆ ئێرانێ عێراق...
ئێستێ ئێرانی سەر بۆ ئێرانێ عێراق...
ئێستێ ئێرانی سەر بۆ ئێرانێ عێراق...
ئێستێ ئێرانی سەر بۆ ئێرانێ عێراق...

ئێستێ ئێرانی سەر بۆ ئێرانێ عێراق...

ئێستێ ئێرانی سەر بۆ ئێرانێ عێراق...
٢٠١٧/ ١

ئێستێ ئێرانی سەر بۆ ئێرانێ عێراق...

ئێستێ ئێرانی سەر بۆ ئێرانێ عێراق...
ئێستێ ئێرانی سەر بۆ ئێرانێ عێراق...

بۆدیرۆكى ۲۴۹

بەلگەنامە ژمارە ۴

كۆمىسيۇنا بلندا سەربەخوھيا ھلبژارتتان و راپرسیي
بەرسقاپەرلەمانى كوردستانى

ژمارە (۷۱)، ساللا ۲۰۱۷

هەریما کوردستانا عێراقی
کۆمیسسیۆنا بلندا سەربەخوێا هلبژارتان و راپرسی
جڤاتا کۆمیسسیاران

ژمارە: ۷۱

بەرۆار: ۲۰۱۷/۸/۱۴

رێژدار سەرۆکی پەرلەمانی کوردستانی
ب/بەرسف

جڤاتا کۆمیسسیاران گەرمترین سلاڤان پێشکەشی هەوێ دکەت.
ئاماژە ب نڤیسارا هەوێ ژمارە (۳۰) ل ۲۰۱۷/۵/۲۹ ل دۆر پڕۆسەیا ئەنجامدانا
راپرسی، کۆمیسسیۆنی بەرهەفی کرینە بۆ ئەنجامدانا راپرسی ل ۲۰۱۷/۹/۲۵.
هەرۆسان هیڤی دکەت کۆ پەرلەمانی کوردستانی بێتە ئاساییکرن داکو
پشتەقانییا ل کریارین یاسایین پڕۆسەیی بۆ برێڤه‌چوونا راپرسی د دەمی خوێدا
بکەت. هەرۆسان بەرهەف کرینە بۆ ئەنجامدانا پڕۆسەیا هلبژارتنا سەرۆکاتییا
هەریمی و خولای پینجی یا پەرلەمانی کوردستانی ل ۲۰۱۷/۱۱/۱.

دگەل رێژگرتنی
هەندرین محەمەد سالف
سەرۆکی جڤاتا کۆمیسسیاران

وێنە ک بۆ/
رێژدار سەرۆکاتییا پەرلەمانی کوردستانی بۆ ئاگەه‌دارییا هەوێ دگەل رێژگرتنی.
بادەکا تاییبەت.

ئامار: ۷۸
پەردا: ۲۰۱۷/۸/۹

بەرىز/ سەرتەۋى پەرتەمانى كوردستان
بابەت/ ۋەلام

ئەنجومەنى كۆمىسارىن گەرتەرتەن سەرتەمان ئاراستە ھەكەت.

ئامار بە نوسراۋەتەن ئامار (۳۰) لە ۲۰۱۷/۵/۲۹، سەبارەت بە ئەنجامدەننى پىرۇسە پاپىرس، كۆمىسۆن ئامادەكارى كىرەۋە بۇ ئەنجامدەننى پاپىرس لە ۲۰۱۷/۹/۲۵، ھەروەھا ھىۋاخۋازە كەپەرتەمانى كوردستان ئاساسى بىرئىتەۋە بۇ پالېشتى پىنكارە ياسايمەكانى پىرۇسەكە، بۇ بەرپەۋەچۈۋى پاپىرس لەكەتە خۇيدا. ھەروەھا ئامادەكارى كىرەۋە بۇ ئەنجامدەننى پىرۇسە ھەلجەرتەننى سەرتەكەيتە ھەرتەم و خۇلى پىنچەسى پەرتەمانى كوردستان لە ۲۰۱۷/۱۱/۱.

لەگەن پىزەدا..

ھەلجەرتەن ھەلجەرتەن
سەرتەۋى ئەنجومەنى كۆمىسارىن
۲۰۱۷/ /

ۋەقە بۇ:

- بەرىز سەرتەكەيتە پەرتەمانى كوردستان... بۇ لاگادەرتەن لەگەن پىزەدا.
- دۆسەى تاپەت

بەلگەنامە ژمارە ۵

سەرۆکاتىيىا پەرلەمانى كوردستانى
بۆ سەرۆکاتىيىا ھەريما كوردستانى

ژمارە (۱۸۱۲/۳/۴)، سالا ۲۰۱۷

ھەريما كوردستانا عىراقى
كوردستان - ھەولېر
رېفەبەرييا كاروبارىن پەرلەمانى و كۆمىتەيان

ژمارە: ۱۸۱۲/۳/۴
رۆژ: ۲۰۱۷/۸/۱۴

بۆ سەرۆكاتىيا ھەريما كوردستانى
ب/ شاندنا راسپاردەى

ھەفېچ دگەل نفيسارا مە دىكوبىيەكىژ راسپاردەيا (پەرلەمانى كوردستانا عىراقى
(بۆ ھەوھەيىن رېزدار ھنېرىن يا ل روونشتنا نەئاسايى يا رۆژا ۲۰۱۷/۹/۱۵ دەنگ
ل سەر دای، بۆ بجھئىنانى .

دگەل رېزگرتنى
جەغفەر ئىبراھىم ئىمىنىكى
جېگىرى سەرۆكى پەرلەمانى كوردستان - عىراق

وېنەيەك بۆ/. ئوفيسا رېزدار جېگىرى سەرۆكى پەرلەمانى
ئوفيسا رېزدار سكرتېرى پەرلەمانى
رېفەبەرى كاروبارىن پەرلەمانى و كۆمىتەيان / پشكا كاروبارىن پەرلەمانى

راسپاردنا کۆمىسيۇنا بلندا سەربەخوھيا ھلبژارتىن و راپىرسىيى بۆ ئىنجامدانا راپىرسىيا سەربەخوھىيا كوردستانى

يەكەم:

پەرلەمانى كوردستانى كۆمىسيۇنا بلندا سەربەخوھيا ھلبژارتىن و راپىرسىيى رادىپىرېت رۆژا دوشەمبى (۲۰۱۷/۹/۲۵) ل ھەريىما كوردستانى و تەقايى دەقەريىن كوردستانىيىن دەرھەي رېقەبەرييا ھەريىمى راپىرسىيى بۆ سەربەخوھىيا كوردستانى ئىنجام بەدەت.

دووم:

پەرلەمانى كوردستانى تەقايى وان كىياران يىن كۆمىسيۇنا بلندا سەربەخوھيا ھلبژارتىن و راپىرسىيى و تەق ئالىيىن پەيوەندىدار بۆ سەريىخستنا پىرۆسەيا راپىرسىيى گىرتىنەبەر پەسەندەكەت.

سىيەم:

ل دۆر مىكانىزەمىن ياسايىن بىرېقەبىرنا پىرۆسەيا رېفراندۇما سەربەخوھىيا كوردستانى كۆمىسيۇنا بلندا سەربەخوھيا ھلبژارتىن و راپىرسىيى دى پىشتىگەرما ياسايى ھلبژارتىن پەرلەمانى كوردستانى - عىراق ژمارە (۱) ئى ساللا ۱۹۹۲ ئى ھەمواركرائىت دىگەل ياسايا كۆمىسيۇنا بلندا سەربەخوھيا ھلبژارتىن و راپىرسىيى ژمارە (۴) ئى ساللا ۲۰۱۴ و ياسايىن دى يىن پەيوەندىدار.

چۈرەم:

پەرلەمانى كوردستانى ئاليين پەيوەندىدار سەرىشك دكەت
ھەر رىكەكى بگرنەبەر يان برىارەكى بۆب دەستقەئىنانا
مافى چارەنقىسى و تەقايى مافىن گەلى كوردستانى بدەن،
بەلى دقئىت بۆ پرسىن چارەنقىساز بۆقرنەقە بۆ پەرلەمانى
كوردستانى، كۆمىسىيۇنا بلندا سەربەخوہيا ھلبژارتىن و
راپرسىي ژى رادسىپىرىت ھەقكارىيى دگەل شان ئالييان
بكەن.

پىنجەم:

ئەف راسپاردەيىن د خالىن ژۆرى دا ھاتىن تايىبەتن ب رېفراندۇما
راگەھاندى ل ۲۰۱۷/۹/۲۵.

Kurdistan parliament Iraqi
Kurdistan - Erbil
Directorate Of
Parliament Affairs

NO:
DATE:

پەرلەمانی کوردستان - عێراق

کوردستان - هەولێر

بەڕێوەبەرایەتی کاروباری پەرلەمان و لیژنەکان

ژمارە: ١٨١٢ / ٢ / ٤
ڕۆژ: ٢٠١٧ / ٩ / ١٧

بۆ / سەرۆکایەتی هەرێمی کوردستان - عێراق

بابەت / ئارەزووی پاسپاردە

هاتووێتی لێکدانەوەی ئارەزووی پاسپاردە (پەرلەمانی کوردستان - عێراق)، بۆ بەڕێوەبەرایەتی کاروباری پەرلەمان و لیژنەکان

پەرلەمانی کوردستان - عێراق

لەگەڵ ڕێژدا

جعفر إبراهيم ئیسمینکی

جێگری سەرۆکی پەرلەمانی کوردستان - عێراق

وتەبیەت بۆ /

نووسینگەی بەڕێوەبەرایەتی جێگری سەرۆکی پەرلەمان.

نووسینگەی بەڕێوەبەرایەتی سێکرتێری پەرلەمان.

بەڕێوەبەرایەتی کاروباری پەرلەمان و لیژنەکان / بەشی کاروباری پەرلەمان.

رەسپۇبلىكى كۆمىسسىيەسىنىڭ بالاي سەربەخۇي ھەللىكارىدىن ۋە رەسپۇبلىكى بۇ ئۇنىۋېرسالنىڭ رەسپۇبلىكى سەربەخۇي كوردىستان

يەكەم: پەرلەمانى كوردىستان كۆمىسسىيەسىنىڭ بالاي سەربەخۇي ھەللىكارىدىن ۋە رەسپۇبلىكى
رەسپۇبلىكىنىڭ كە رۇزى دۈشەنبە بىرۋارى (۲۰۱۷/۹/۲۵) لە ھەربىي
كوردىستان ۋە سەربەخۇي ناۋچە كوردىستانىيەكانى دەرۋەزى ئىدارىسى ھەربىي
رەسپۇبلىكى بۇ رەسپۇبلىكىنىڭ كوردىستان ئىدارىسى.

دۈۋەم: پەرلەمانى كوردىستان ھەمۋە ئۇنىۋېرسالنىڭ پەسەندە كەت كە كۆمىسسىيەسىنىڭ
بالاي سەربەخۇي ھەللىكارىدىن ۋە رەسپۇبلىكىنىڭ گەشت لايىھە پەيۋەندىدارەكان
گەرتۈۋەتەنە بىر بۇ سەربەخۇي رەسپۇبلىكىنىڭ رەسپۇبلىكىنىڭ.

سەيپەم: كۆمىسسىيەسىنىڭ سەربەخۇي ھەللىكارىدىن ۋە رەسپۇبلىكىنىڭ سەربەخۇي بە مەيكانىزەم
ياسايدەكانى بىرۋەتەنە رەسپۇبلىكىنىڭ رەسپۇبلىكىنىڭ بۇ سەربەخۇي كوردىستان پەشت
دەستەبىت بە ياسايدەكانى ھەللىكارىدىن پەرلەمانى كوردىستان - غەيرەت ۋەتەن (۱)ى
سالى ۱۹۹۲ ھەمۋەتەنە، ھەمۋەتەنە ياسايدەكانى كۆمىسسىيەسىنىڭ بالاي سەربەخۇي
ھەللىكارىدىن ۋە رەسپۇبلىكىنىڭ ۋەتەن (۴)ى سالى ۲۰۱۴ ۋە، ھەمۋەتەنە ياسايدەكانى دىيەكە
پەيۋەندىدار.

چۈۋەم: پەرلەمانى كوردىستان لايىھە پەيۋەندىدارەكان سەربەخۇي دەرۋەزى بۇ
گەرتەبەرى ھەمۋەتەنە رەسپۇبلىكىنىڭ دىيەكە بۇ دەستەبەرى مەفە چارەنۋەس ۋە
تەۋە مەفەكانى گەملى كوردىستان، بەجۈرەك لە پەرسە چارەنۋەسەكەندە
بەگەرتەبەرى بۇ پەرلەمانى كوردىستان، كۆمىسسىيەسىنىڭ بالاي سەربەخۇي ھەللىكارىدىن ۋە
رەسپۇبلىكىنىڭ رەسپۇبلىكىنىڭ بۇ ھەمۋەتەنە گەملى لەيۋەتەنە.

پەنجەم: ئۇنىۋېرسالنىڭ كە لە خەتەكانى سەربەخۇي ھەتۋەن تەيەتەن بە رەسپۇبلىكىنىڭ
رەسپۇبلىكىنىڭ لە ۲۰۱۷/۹/۲۵.

توصية المفوضية العليا المستقلة للانتخابات والاستفتاء

بإجراء استفتاء استقلال كوردستان

أولاً: يوصي برلمان كوردستان المفوضية العليا المستقلة للانتخابات والاستفتاء بإجراء الاستفتاء على مسألة استقلال كوردستان في يوم الاثنين المصادف (٢٥/٩/٢٠١٧) في إقليم كوردستان وجميع المناطق الكوردستانية خارج إدارة الإقليم.

ثانياً: يصادق برلمان كوردستان على جميع الإجراءات المتخذة من قبل المفوضية العليا المستقلة للانتخابات والاستفتاء وكافة الجهات ذات العلاقة من أجل إنجاح عملية الاستفتاء.

ثالثاً: تستند المفوضية العليا المستقلة للانتخابات والاستفتاء، بخصوص الآليات القانونية لإدارة عملية الاستفتاء لاستقلال كوردستان، إلى قانون انتخاب برلمان كوردستان رقم (٩) لسنة ١٩٩٢ المعدل، وكذلك قانون المفوضية العليا المستقلة للانتخابات والاستفتاء رقم (٤) لسنة ٢٠١٤، وأي قانون آخر معني.

وأخيراً: يحث برلمان كوردستان الجهات المعنية في اتخاذ أي إجراء وقرار آخر لضمان حق تقرير المصير وجميع حقوق شعب كوردستان، على أن يرجعوا إلى برلمان كوردستان في القضايا المصيرية، ويوصي المفوضية العليا المستقلة للانتخابات والاستفتاء بالتنسيق مع تلك الجهات.

خامساً: التوصيات الواردة في النقاط أعلاه خاصة بالاستفتاء المعلن في ٢٥/٩/٢٠١٧.

بۆدىرۆكى ۲۵۹

بەلگەنامە ژمارە ۶

سەرۆكاتىيىا جقاتا ۋەزىران
برىارى ئەنجامدانا راپرسىي
ژمارە (۴۳۵)، سالا ۲۰۱۷

هەریما کوردستانی - عێراق سەرۆکاتیی جقاتا وەزیران

ژمارە: ٤٣٥
پێکەوت: ٢٠١٧/٦/١٨

بۆ/تەقایی وەزارەتان ب/ئەنجامدان راپرسیی

دگەل قی نقیساری دئ لبەك ژ فەرمانا هەریمی ژمارە (١٠٦) سالا ٢٠١٧ بۆ هەوێ هەنێرین یا ژ ئالیی رێژدار سەرۆکی هەریما کوردستانی دەرکەتی و ب نقیسارا دیوانا سەرۆکاتیی هەریمی ژمارە (٣٦٥) ل (٢٠١٧/٦/١) بۆ مە هاتی، تایبەتە ب ئەنجامدان راپرسیی ل هەریما کوردستانی و دەرێن کوردستانی یێن دەرەهێ رێقەبەر بیا هەریمی ل رۆژا ٢٠١٧/٩/٢٥ بۆ کاری پێدشی ل دوو فەیهەندیی.

دگەل رێژگرتنی

دگەلدا: لبەك ژ فەرمانا ژۆری

نێچیرقان ئەحمەد عەبدوللا سەرۆکی دیوانی

لبەك ژئ بۆ/

- سەرۆکاتیی هەریما کوردستانی / دیوان / نقیسارا هەوێ سەری دگەل رێژگرتنی ..
- پەرلەمانی کوردستانی / ئاماژە ب نقیسارا سەرۆکاتیی هەریمی ژمارا سەری دگەل رێژگرتنی ..
- جقاتا دادوێری / ئاماژە ب نقیسارا سەرۆکاتیی هەریمی ژمارا سەری دگەل رێژگرتنی ..
- جقاتا ئاسایشا هەریما کوردستانی / دگەل لبەك ژ فەرمانا هەریمی، ژمارا سەری دگەل رێژگرتنی ..
- فەرمانگەها میدیا و زانیاری / دگەل لبەك ژ فەرمانا سەری دگەل رێژگرتنی
- فەرمانگەها کاروبارین کارگێری و دارایی.
- خامەیی نەینی.

إقليم كوردستان - العراق
رئاسة مجلس الوزراء
رئاسة الديوان
دائرة الشؤون الإدارية والمالية
مديرية الادارة

Kurdistan Regional Government
Council of Ministers

هەرێمی کوردستان - عێراق
سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیران
سەرۆکایەتی دیوان
فەرمانگە کەرووباری کارگێڕی و دارایی
بەڕێوەبەرایەتی کارگێڕی

ژمارە: ٤٣٥
تێگەوت: ٢٨ / ١٠ / ٢٠١٧ کوردی

بۆ / گشت وەزارەتەکان
ب/ئەنجامدانی راپرسی

٢٠١٧/٦/١٨

هاوینیچ وێنەپەک لە فەرمانی هەرێمی ژمارە (١٠٦) ی سالی ٢٠١٧ بۆتان دەتیرین، کە لە لایەن رێژدار جەنابی سەرۆکی هەرێمی کوردستان دەرکراوە و بە نووسراوی دیوانی سەرۆکایەتی هەرێم ژمارە (٣٦٩) لە ٢٠١٧/٦/١١ بۆمان هاتوو، تاپەت بە ئەنجامدانی راپرسی لە هەرێمی کوردستان و ناوچە کوردستانییهکانی دەرەودە ئیدارە هەرێم لە پۆزی ٢٠١٧/٩/٢٥، بۆ کاری پێویست بە پێی پەيوەندی.

لەگەڵ رێژدا...

هاوینیچ:
... وێنەپەک لە فەرمانی سەرەو

نێجیرفان الحادی
سەرۆکی کێوان

وێنەپەک بۆ:

- سەرۆکایەتی هەرێمی کوردستان/دیوان/نووسراوان لە سەرەو بۆ ئاگاداری لەگەڵ رێژدا...
- پەرلەمانی کوردستان/ ئاهاژە بە نووسراوی دیوانی سەرۆکایەتی هەرێم ژمارە لە سەرەو لەگەڵ رێژدا...
- ئەنجومەنی دادوەری/ ئاهاژە بە نووسراوی دیوانی سەرۆکایەتی هەرێم ژمارە لە سەرەو لەگەڵ رێژدا...
- ئەنجومەنی ئاسایشی هەرێمی کوردستان/ لەگەڵ وێنەپەک لە فەرمانی هەرێمی ژمارە لە سەرەو لەگەڵ رێژدا...
- گشت دەستە و فەرمانگە و دامودەزگاکی نەپەستراو بە وەزارەت/ لەگەڵ وێنەپەک لە فەرمانی سەرەو لەگەڵ رێژدا...
- فەرمانگە میبدا و زانیاری/ لەگەڵ وێنەپەک لە فەرمانی سەرەو لەگەڵ رێژدا...
- فەرمانگە کەرووباری کارگێڕی و دارایی
- خامەنی نۆزنی

Council of Ministers, Kurdistan Street, Erbil, Kurdistan Region, Iraq
Phone: +964 (066) 2220210 - 2230247 - 2230248

cm@gov.krd
www.gov.krd

هەرێمی کوردستان - هەولێر - شەقامی کوردستان - ئەنجومەنی وەزیران
تەلەفون: ٢٢٣-٢١٨، ٢٢٣-٢١٧، ٢٢٣-٢١٠، ٢٢٣-٢١١ (٠٦٦) ٩٦٤

بەلگەنامە ژمارە ۷

كۆمىسيۇنا بلندا سەربەخوۋىيا ھلبژارتىن و راپىرسىي
راگەھاندنائەنجامىن داويىي يىن رېفراندۇم
بۆسەرۆكاتىياھەرىماكوردىستانى

ژمارە (۱۱۶)، ساللا ۲۰۱۷

ھەريما كوردستانى - عىراق
كۆمىسيۇنا بلندا سەربەخوھيا ھلبژارتن و راپرسىي

ژمارە: ۱۱۶

بەرۋار: ۲۰۱۷/۱۰/۱۰

بەريز/ ديوانا سەرۆكاتىيا ھەريما كوردستانى
بابەت/ راگەھاندنا ئەنجامىن داويى يىن راپرسىي

جقاتا كۆمىسياران گەرمترىن سلاھان پىشكەشى ھەۋەدكەت
پىشنگەرم ب برگەيا (نەھى) ژ ماددەيى (چوارى) ژ ياسا ژمارە (۴) ياسايا كۆمىسيۇنا بلندا
سەربەخوھيا ھلبژارتن و راپرسىي، دگەل قى نقيسارى دەقى راگەھاندنا ئەنجامىن داويى و
پەژراندى يىن راپرسىيا سەربەخوھيا ھەريما كوردستانى و دەقەريىن كوردستانىيىن دەرەھى
رئەبەرييا ھەريما كوردستانى ل ۲۰۱۷/۹/۲۵ بۆ ھەۋەھنىرىن.

دگەل رىزگرتنى

دگەلدا /

- دەقى بەلگەنامەيا راگەھاندنا ئەنجامىن داويى و پەسەندىرى يىن پروسەيا راپرسىي.
- قيسارا ژمارە ۱/ دەستەيا دادوھرى ھلبژارتن و راپرسىي ۲۰۱۷.

ھەندريىن محەمەد سالىھ

سەرۆكى جقاتا كۆمىسياران

۲۰۱۷/۱۰/۹

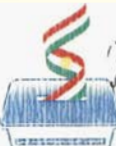
لبەك بۆ:

- رىزدار سەرۆكايەتيا ھەريما كوردستانى ... بۆ ئاگەھداريا ھەۋەدگەل رىزگرتنى .

- بادەكاتايەت

Kurdistan Region - Iraq
The Independent High Elections and Referendum Commission

هه‌ڕێژێ کوردستان عێراق
کۆمیسۆنی باڵای سەر بۆ هه‌ڵبژاردن و راپرسی

به‌ڕێژ / دیوانی سەرۆکایه‌تی هه‌ریمی کوردستان
بایه‌ت / راگه‌یانده‌نی نه‌ نجامی کوتایی راپرسی

کۆمیسۆنی باڵای هه‌ڵبژاردن و راپرسی
نه‌ ئۆپهره‌ی کۆمیساریان
هه‌ڵبژاردن
ژماره: / / ٢٠١٧
په‌ڕه‌وار: / / ٢٠١٧

ژماره: ١١٦
په‌ڕه‌وار: ٢٠١٧ / ٧ / ١٠

نه‌نجومه‌نی کۆمیساریان گه‌رمترین سلاوتان ئاراسته ده‌کات.

پاڤه‌شت به‌ بې‌گه‌ی (نۆیه‌م) له‌ ماده‌دی (چواره‌م) له‌ یاسای ژماره (٤) ی سالی (٢٠١٤) ی یاسای کۆمیسۆنی باڵای سهر‌به‌خۆی هه‌لبژاردن و راپرسی، هاو‌پنج ده‌قی راگه‌یانده‌نی نه‌نجامی کوتایی و په‌سه‌ندگراوی پرۆسه‌ی راپرسی سهر‌به‌خۆی هه‌ریمی کوردستان و ناوچه‌کوردستانیه‌کانی دهره‌وه‌ی ئیداره‌ی هه‌ریمی کوردستان له ٢٠١٧/٩/٢٥ روه‌انه ده‌که‌ین.

له‌گه‌ڵ ریزدا..

هه‌ڵبژێن محمد صا‌خ
سهرۆکی نه‌نجومه‌نی کۆمیساریان
٢٠١٧/١٠/٩

هاو‌پنج /

- ده‌قی په‌لگه‌ننامه‌ی راگه‌یانده‌نی نه‌نجامی کوتایی و په‌سه‌ندگراوی پرۆسه‌ی راپرسی.
- نوسراوی ژماره (١) ده‌سته‌ی داخوهری هه‌لبژاردن و راپرسی/٢٠١٧)

وه‌ بێ:

- له‌نجومه‌نی نه‌نجومه‌نی داخوهری/سهرۆکایه‌تی داخوهری پێداهونه‌وه‌ی هه‌ریمی کوردستان/ده‌سته‌ی داخوهری هه‌لبژاردن و راپرسی. له‌گه‌ڵ ریزدا...
- قۆسه‌ی ئایه‌ت.

ناوێشان: هه‌ربێش. شقامی ١٠٠ مەتری. به‌رامبه‌ر بازاری هه‌ربێش و هاو‌چەرڤ

Email: kurdiherc@gmail.com

هەريما كوردستانى - عىراق كۆمىسيۆنا بلندا سەربەخوڧيا ھلبژارتن و راپرسىي

راگەھاندنا ئەنجامىن داويى يىن راپرسىي

رراگەھاندنا ئەنجامىن داويى و پەژراندى يىن راپرسىيا سەربەخوڧيا ھريما
كوردستانى و دەقەرئىن كوردستانى يىن دەرڧەى رىڧەبەرييا ھريما كوردستانى ل
۲۰۱۷/۹/۲۵.

پشتگەرم ب برگەھا (نەھى) ژ ماددەيى (چوارى) يالا (۲۰۱۴) يا ياسا كۆمىسيۆنا بلندا
سەربەخوڧيا ھلبژارتن و راپرسىي ، جڧاتا كۆمىسياران ب نڧيسارا ژمارە (۱۰۸) ل رۆژا (۲۰۱۷/۹/۲۸)
ئەنجامىن بەراھيى يىن پرۆسەيا راپرسىي بۆ جڧاتا دادوهرى - سەرۆكاتىيا دادگەھا پىنداچوونا
ھريما كوردستانى - دەستەيا دادوهرى ھلبژارتن و راپرسىي ب مەرەما پەژراندنى ھنارتن.

ئەنجامىن راپرسىيا سەربەخوڧيا ھريما كوردستانى و دەقەرئىن كوردستانى يىن دەرڧەى
رىڧەبەرييا ھريما كوردستانى ژ ئاليى وان رىزداران ڧەھاتە پەژراندن و ب نڧيسارا ڧەرمى ژمارە
(۱/ دەستەيا ھلبژارتنان و راپرسىي ۲۰۱۷/ ل (۲۰۱۷/۱۰/۴) ئاراستەى كۆمىسيۆنا بلندا سەربەخوڧيا
ھلبژارتن و راپرسىي كر.

پشتگەرم ب خالا (۶) ژ بەرگەيا (يەك) ژ ماددەيى (شەشى) ياسا ژمارە (۴) سالا (۲۰۱۴) ئ ياسا
كۆمىسيۆنا بلندا سەربەخوڧيا ھلبژارتن و راپرسىي ، جڧاتا كۆمىسياران ئەنجامىن داويى و پەژراندى
يىن سەربەخوڧيا ھريما كوردستانى و دەقەرئىن كوردستانى يىن دەرڧەى رىڧەبەرييا ھريما
كوردستانى رادگەھىنيت ئەو ژى ب ڧى ئاوايى ژيىرئە:

رێژهیا پشکداربوویان ژ کۆما گشتنیا دهنگدهران (٪۷۲،۱۶)

دهنگین دروست	دهنگین سپی و پوچکری و دوورکری	ژمارا پشکداران	ژمارا دهنگدهران
۳،۰۸۵،۹۳۵	۲۱۹،۹۹۰	۳،۳۰۵،۹۲۵	۴،۵۸۱،۲۵۵

ئەف بەلگەنامەییە ل روژا چوارشەمبی ۲۰۱۷/۱۰/۴ ل هەولێری هاتییهنقیسین و واژوکرن.

دهنگین دروست	بەلێ	نەخێر	رێژهیا بەلێ	رێژهیا نەخێر	کۆم
۳،۰۸۵،۹۳۵	۲،۸۶۱،۴۷۱	۲۲۴،۴۶۸	٪۹۲،۷۳	٪۷،۲۷	٪۱۰۰

سلیمان مستەفاحەسەن
جیگری سەرۆکی جقاتی

ئیسماعیل حەمەعەلی عەبدولقادر
بریاردهری جقاتی

پێژان حەمەڕەشیدکەریم
سەرۆکی کارگریی هەلبژاردن

هەندریڤن محەممەد سەڵح سەعید
سەرۆکی ئەنجومه‌ن

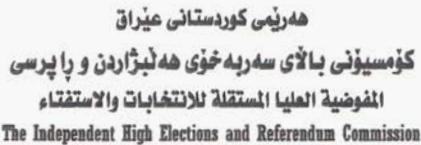
عەبدولسەمەد خزر عەبدوللا
ئەندام

جووتیار عادل مەحموود
ئەندام

شێروان زرار نەبی
په‌یقداری جقاتی

نەهرۆ سەلیم حەنا
ئەندام

سەیاخ عەبدوللا قاسم
ئەندام

راڳهيانڌني ٺهڻجامي ڪوٽاڻي و پمسنڊڪراوي ڀرڙهي ڀاڀرسي سرپهڙي ههري ڪورڊستان و ناوچڪورڊستانهڪاني دهرهوي ٺيڊارهي ههري ڪورڊستان له ۲۰۱۷/۹/۲۵.

پالېشت به خالی (۶) له برګه‌ی (په‌ګم) له مادده‌ی (شمشمد) ی پاسای ژماره (۴) ی سالی (۲۰۱۴) ی پاسای کۆمسیۆنی پالای سره‌به‌خوی هه‌ل‌بژاردن و رابرس، ئه‌نجومنه‌ی کۆمسیاران ئه‌نجامی کۆتایی و فهرمی په‌سهندگرای واپرسی سره‌به‌خوی ههرنمی کوردستان و ناوچه کوردستانیه‌ګانی دهرمووی ینداری ههرنمی کوردستان راده‌ګه‌یه‌نیت، که به‌م شپووی خوارووه‌یه:

ریژمی به‌شداربوان له کوئی گشتی دمنگمران (۷۲،۱۶٪)

نەم بەلگەنامەيە لە رۆژی چوارشەممە ٢٠١٧/١٠/٤ لە هەولێر نوسراوە و وازێ کراوە.

بہزان حمزہ شہد کریم
سمرقانی کارکن گنری ہیمنڈ لورڈ

مشروان زرار نبی
و تہذیبی تعلیم مدد

بەلگەنامەيىن ژمارە ۷ و ۸

سەرۆكاتىييا دادگەھا پيىداچوونى ل ھەرئىما كوردستانى
بەرسف بۆكۆمىسيۆنا بلندا سەربەخوھيا ھلبژارتنان و
راپرسىيى ل ھەرئىما كوردستانى
/ ھنارتنا بىريارى

ژمارە (۱)، سالا ۲۰۱۷

هەريما كوردستانى - عىراق
جقاتا دادوهرى
سەرۆكاتىيا دادگەها پىداچوونى ل هەريما كوردستانى
(دەستەيا دادوهرىيى يا ھلبژارتنان و راپرسىيى)

ژمارە: ۱
رۆژ ۴ چريا يەكى ۲۰۱۷

بۆ/كۆمىسيۆنا بلندا سەربەخوھيا ھلبژارتنان و راپرسىيى ل هەريما كوردستانى
ب/ھنارتنا برىارى

ئاماژە ب ھەردو نقيسارىن ھەوھ ژمارە (۱۰۸) ل (۲۰۱۷/۲۸) و ژمارە (۱۰۹) ل
(۲۰۱۷/۱۰/۲) دگەل دادى بۆ ھەوھ برىارا دەستەيا داوھرى ھلبژارتنان و راپرسىيى
ل دادگەها پىداچوونى يا ھەريما كوردستانى ب ژمارە (۱/دەستەيا داوھرى يا
ھلبژارتنان و راپرسىيى/۲۰۱۷) ل ۲۰۱۷/۱۰/۴ بۆ ھەوھ ھنيرين ژبۆ بجھئىنانا
ناقەرۆكى وى .

سەرۆك
ئەسەد حسين عەزىز

إقليم كوردستان / العراق مجلس القضاء رئاسة محكمة تمييز إقليم كوردستان «الهيئة القضائية للإنتخابات و الإستفتاء»	 Kurdistan Region Iraq Judicial Council	هه‌ریمی کوردستان / عێراق ئه‌نجومه‌نی دادوه‌ری سەرۆکایه‌تی دادگای پێداچوونه‌وه‌ی هه‌ریمی کوردستان «ده‌سته‌ی دادوه‌ری هه‌لبژاردن و راپرسی»
--	---	---

به‌روار ٢٠١٧ / ١٠ / ٤	ژماره‌/ ده‌سته‌ی دادوه‌ری هه‌لبژاردن و راپرسی/ ٢٠١٧
-----------------------	---

بۆ/ کۆمسیۆنی بالای سه‌ربه‌خۆی هه‌لبژاردن و راپرسی له هه‌ریمی کوردستان
بابه‌ت/ ناردنی بڕیار

ئاماژه به هه‌ردوو نوسراوتان به ژماره‌کانی (١٠٨) له (٢٠١٧/٩/٢٨) و (١٠٩) له (٢٠١٧/١٠/٢) هاوپیچ بڕیاری ده‌سته‌ی دادوه‌ری هه‌لبژاردن و راپرسی له دادگای پێداچوونه‌وه‌ی هه‌ریمی کوردستان به ژماره (١/ ده‌سته‌ی دادوه‌ری هه‌لبژاردن و راپرسی/ ٢٠١٧) له (٢٠١٧/١٠/٤) تان بۆ ده‌نێرین بۆ جێ به جێ کردنی ناوه‌پۆکه‌کهی له‌گه‌ڵ رێزدا .

سه‌رۆک
اسعد حسین عزیز

(پاڤان)

ههريما كوردستانى - عيراق
جفاتا دادوهرى
سهروكاتيا دادگهها پيداچوونى ل ههريما كوردستانى
(دهستهيا دادوهريي يا هلبزارتنان و راپرسىي)

ژماره: ۱
ريكهوت: ۲۰۱۷/۱۰/۴

ل روژا ۴ چريا دووى ۲۰۱۷ دهستهيا دادوهري يا هلبزارتنان و راپرسىي ل سهروكاتيا دادگهها پيداچوونى يا ههريما كوردستانى ب سهروكاتيا جيگرى سهروكى ريزدار دادوه (ئهسعهه حسين عهزىز) و ئهندامهتيا ههريهك ژ دادوهران (حاجى محهمهه تاهر ئاكراهيى) و (د. محهمهه عومهه مهولود) كوريك پيهايتيه ب ناقى گلهه حوكمى بدهن و بريارا ژيرى راگههاند.

بريار/

پشتى هووربينى و لى نيرينى ل ئهجامين بهراهيى يين راپرسيا سهربهخوهيا ههريما كوردستانى يين ژ ئاليى كوميسيؤنا بلندا سهربهخوهيا هلبزارتنان و راپرسىي ل ههريما كوردستانى گهشتينه مه ل دووڤ ناڤهروكى نقيسارا وان ژماره (۱۰۹) ل (۲۰۱۷/۹/۲۸) و پشتى كو ئهه و ئهجامين بهراهيى ل روژا (۲۰۱۷/۹/۲۸) د سى روژنامهيان دا هاتينه بهلاكرن، ل دووڤ برگهيا سى ژ ماددهيى نه ژ ياسايا كوميسيؤنا بلندا سهربهخوهيا هلبزارتنان و راپرسىي ل ههريما كوردستانى ژماره چوار يا سالا (۲۰۱۴) و ژيهرنهبوونا چ تانهكى ل وان ئهجامان د دهمى ياسايى خوه دا لهومال دووڤ وى دهستهلالاتيى ل دووڤ برگهييچ چوار و پينچ وشهش ژ ماددهيى نهه ل ياسايا ژورى مه ههى مه بريارا پهسهنكرنا وان ئهجامان دا و ئهف برياره ژى ب تيكرابيا دهنگان ل روژا (۲۰۱۷/۱۰/۴) دهركهت.

د. محهمهه عومهه مهولود
هاندام
حاجى محهمهه تاهير ئاكراهيى
هاندام
ئهسعهه حسين عهزىز
سهروكى

إقليم كوردستان / العراق مجلس القضاء رئاسة محكمة تمييز إقليم كوردستان «الهيئة القضائية للإنتخابات و الإستفتاء»	 Kurdistan Region - Iraq Judicial Council	ههريمي كوردستان / عێراق ئهنجومه ئی دادوهری سه‌رۆکایه‌تی دادگای پیداجوونه‌وه‌ی هه‌ریمی کوردستان » ده‌سته‌ی دادوهری هه‌لبژاردن و راپرسی«
--	---	---

ژماره‌ ٧/ ده‌سته‌ی دادوهری هه‌لبژاردن و راپرسی/ ٢٠١٧	به‌روار ٤/ ١٠/ ٢٠١٧
--	---------------------

له‌ پۆژێ (٢٠١٧/١٠/٤) ده‌سته‌ی دادوهری هه‌لبژاردن و راپرسی له‌ دادگای پیداجوونه‌وه‌ی هه‌ریمی کوردستان پێکهات به‌ سه‌رۆکایه‌تی چێگری سه‌رۆک به‌ریز دادوهر (أسعد حسین عزیز) و ئه‌ندامیه‌تی هه‌ریه‌ك له‌ به‌ریزان دادوهران (حاجی محمد طاهر ئاکره‌یی) و (د. محمد عمر مولود) که‌ رێبان پیدراوه‌ به‌ ناوی گه‌له‌وه‌ حوکم بکه‌ن و ئه‌و بریاره‌ی خواره‌وه‌یان ده‌رکرد .

بریار/

پاش ووردبیتی و تێروانیی ئه‌نجامه‌ به‌راییه‌کانی راپرسی بۆ سه‌ربه‌خۆیی کوردستان که‌ له‌لایه‌ن کۆمسیۆنی باڵای سه‌ربه‌خۆیی هه‌لبژاردن و راپرسی له‌ هه‌ریمی کوردستان پێمان گه‌یشتوو به‌ پێی ناوه‌ڕۆکی نوسراویان ژماره‌ (١٠٩) له‌ (٢٠١٧/٩/٢٨) و دوا‌ی ئه‌وه‌ی که‌ ئه‌و ئه‌نجامه‌ به‌راییه‌ له‌ سێ رۆژنامه‌ له‌ به‌رواری (٢٠١٧/٩/٢٨) ب‌لاوکرانه‌وه‌ به‌ پێی برگی سێیه‌م له‌ ماده‌دی نۆیه‌م له‌ یاسای کۆمسیۆنی باڵای سه‌ربه‌خۆیی هه‌لبژاردن و راپرسی له‌ هه‌ریمی کوردستان ژماره‌ چواری سالی (٢٠١٤) و له‌ به‌رنه‌بوونی هه‌یج تانه‌یه‌ك له‌و ئه‌نجامانه‌ له‌ ماوه‌ی یاسایی خۆیدا بۆیه‌ به‌ پێی ئه‌و ده‌سه‌لاته‌ی که‌ به‌ پێی بره‌گه‌کانی چواره‌م و پێنجه‌م و شه‌شم له‌ ماده‌دی نۆیه‌م له‌ یاسای سه‌ره‌وه‌ پێمان دراوه‌ بریارمان دا به‌ په‌سه‌ندکردنی ئه‌و ئه‌نجامانه‌ و ئه‌و بریاره‌ش به‌ تیکراییی ده‌نگ له‌ رۆژی (٢٠١٧/١٠/٤) ده‌رچوو .

سه‌رۆک

أسعد حسین عزیز

ئه‌ندام

حاجی محمد طاهر ئاکره‌یی

ئه‌ندام

د. محمد عمر مولود

(پاڤان)

پیرستاناف و ناقونیشان و جهان

ئ

۷۲	ئاشتن كارتەر
۲۴۰	ئەبو كاروان
۳۹	ئەحمەد ھەسەن بەكر
۲۷۱, ۲۶۹	ئەسەد ھسین ەزیز
۶۸	ئەنگیلا میركل
۵۳	ئەیاد ەللای
۷۰, ۵۳	ئۆباما (باراك)
۵۰	ئیراهیم ئەحمەد
۱۶۷	ئیراهیم جەغفەری
۳۸	ئیراهیم داوود
۲۶۶	ئیسماعیل ھەمەەلی ەبدولقادر
۱۱۸	ئیقبال پۆر
۲۲۸, ۲۱۷, ۱۹۷, ۱۵۱, ۵۰, ۴۳	ئەنفال
۴۹, ۱۰	ئۆپۆزسیونا عیراقی
۲۲۸, ۲۱۹, ۲۱۰, ۱۵۲, ۱۳۶, ۱۳۴, ۶۷, ۳۹, ۳۶	ئۆتۆنۆمی
۱۲۰, ۱۱۹	ئابرامز
۲۱۹, ۲۱۲, ۲۱۰, ۲۰۹, ۱۹۵, ۱۱۸, ۶۱, ۵۹	ئیزدی

۲۵	ئەرمەنىستان ئۆسمانى
۶۵	ئەلمانىا رۇژئاقا
۶۵	ئەلمانىا رۇژھەلات
۴۲, ۲۹, ۲۶, ۲۵, ۲۴, ۲۳, ۲۲, ۲۰, ۱۵, ۵	ئوسمانى
۶۸, ۶۵, ۲۵, ۲۴	ئەلمانىا
, ۵۹, ۵۷, ۵۴, ۵۳, ۵۰, ۴۹, ۲۹, ۲۶, ۱۰	ئەمىرىكا
, ۱۰۰, ۹۹, ۹۸, ۹۷, ۹۶, ۹۱, ۸۲, ۸۱, ۷۳, ۷۲, ۷۱, ۷۰, ۶۸, ۶۰	
۱۳۲, ۱۲۱, ۱۲۰, ۱۱۹, ۱۱۸, ۱۱۰, ۱۰۶	
۱۱۷, ۲۶	ئوردن
۳۰, ۲۶, ۲۴	ئىتالىا
۳۲	ئىنگلىز
۲۵	ئەرزەرۇم
۲۶	ئەزمىر

ب

۵۳	باراك ئوباما
۶۳	بان كى مۇن
۵۰, ۳۹, ۳۷, ۳۶, ۳۵	بارزانىي نەمر
۹۷	بريت مەكگورگ
۲۴۰	بەھمەن حىسەن
۵۳	بېرنارد تراينۇر
۸۴	بەرەيا توركمانىا عىراقى

۲۲	باب سیفا
۱۵۵, ۵۷, ۲۸, ۲۵	باشووری کوردستانی
۲۸	باکووری کوردستانی
۱۵۴, ۱۱۹, ۱۰۰, ۹۷, ۹۶, ۹۱, ۳۱, ۳۰, ۲۹, ۲۸, ۲۶, ۲۴, ۲۳	بریتانیا
۱۳۵, ۳۰	به لژیکا
۴۳, ۳۲, ۲۳, ۲۲	بارزان
۴۳, ۳۲	باله
۲۱	بریفکان
۴۳	به حرکه
۱۰, ۳۰, ۴۰, ۴۲, ۴۵, ۴۶, ۴۷, ۵۱, ۵۴, ۵۵	به غدا
۵۶, ۵۷, ۶۴, ۶۸, ۷۱, ۷۴, ۷۶, ۷۷, ۸۲, ۹۲, ۹۴, ۹۵, ۹۷, ۱۱۰	
۱۱۱, ۱۱۶, ۱۲۰, ۱۲۴, ۱۲۵, ۱۶۰, ۱۶۵, ۱۷۰	
۴۲	به له درۆز
۱۵۱, ۴۴	به هه دینان
۳۲	بیاو

پ

۵۱	پۆل بریمه ر
۱۱۹	پۆل فانك
۳۰	پێرسی كۆك
۳۳	پێشه وا قازی محهمه د

پەرلەمانی کوردستانی ۴۷, ۵۰, ۷۸, ۷۹, ۸۳, ۸۴, ۸۵, ۸۶, ۱۳۴, ۱۵۱,
۲۳۲, ۲۴۰, ۲۴۷, ۲۵۰, ۲۵۲, ۲۵۴, ۲۵۵

پیشمەرگە ۳۳, ۴۵, ۵۸, ۵۹, ۶۰, ۶۱, ۶۲, ۷۹, ۱۱۸
پەیمانە زەھاو ۲۰
پەیمانە سیفەر ۲۷, ۲۸

پارتییا پیشکەتنخوازا دیموکراسیا کوردستانی ۸۷
پارتییا چاکسازیا تورکمانی ۸۵
پارتییا چاکسازیا پیشکەتیا کوردستانی ۸۳
پارتییا دیموکرات ۳۹
پارتییا دیموکراتا کوردستانی ۴۰, ۸۵, ۱۳۰
پارتییا دیموکراسا تورکمانا کوردستانی ۸۷
پارتییا کرێکار و رهنجەدرین کوردستانی ۸۳, ۸۵
پارتییا گەشەپێدانا تورکمان ۸۴, ۸۵
پارتییا گەلی تورکمان ۸۷
پارتییا نەتەوێیا کوردستانی ۸۷
پارتییا نیشتمانییا ئاشووری ۸۷

ت

تالیب کاکەیی ۲۰۹
تیلەرسن ۹۶

۲۱۸, ۲۱۰, ۲۰۹, ۲۰۱, ۱۹۴, ۱۹۲, ۱۰۷, ۹۰, ۸۷, ۸۵, ۸۴, ۳۸	تورکمان
۲۱	تەکیا قادری
۸۷	تەڤگەرا ئاشتیخوایین کوردستانی
۸۵, ۸۳	تەڤگەرا ئیسلامییا کوردستانی
۸۵, ۸۴	تەڤگەرا دیموکراتیا ئاشووری
۸۷	تەڤگەرا دیموکراسیا گەلی کوردستانی
۸۷	تەڤگەرا رزگارییا دیموکراسیا کوردستانی
۷۰	تەڤگەرا گۆران
۱۰۰, ۹۱, ۳۱, ۳۰, ۲۹	تورکیا
۲۴, ۲۳	تبلیس
۲۵	ترابزۆن
۱۱۳, ۸۰	تەلەغفەر

ج

۵۰	جەرجیس فەتحوولا
۲۵۳	جەغفەر ئیبراهیم ئیمینی
۳۸, ۳۶	جەنابی بارزانی
۵۱	جورج بۆش
۲۶۶	جووتیار عادل مەحمود
۵۳	جۆرج بۆش
۶۸	جۆن بایدن

۸۵, ۸۴	جڭاتا گەلىن كىلدان سىريان ئاشوور
۸۷	جڭاتا نەتەۋەيىيا كىلدانى
۲۶۵, ۲۶۳, ۲۵۰, ۲۴۷	جڭاتا كۆمىسىاران
۴۲	جەلەۋلا

چ

۶۵	چىكوسلوۋاكىيا
۱۵۴, ۲۹	چىيىن خەمىرىن
۲۲	چىيىن شىرىنى
۲۰	چالدىران

ح

۲۷۱	حاجى محەممەد تاھىر ئاكرەيى
۱۷۰, ۷۴, ۶۹, ۵۴	خەيدەر غەبادى
۲۵	رۇسىيا قەيسەرى
۸۷	حزبا ئىتھادا دىموكراتا كىلدانى
۸۷	حزبا بېت نەھرەين يا نىشتىمانى
۹۱	حزبا زەخمە تىكىشان
۲۴۱, ۸۵, ۸۳	حزبا زەخمە تىكىشىن كوردستانى
۹۱, ۸۵, ۸۳	حزبا سوشىال دىموكراتا كوردستانى

۹۱	حزبا شیوعی
۸۳	حزبا شیوعیا کوردستانی
۱۹۰, ۱۸۳, ۱۷۱, ۱۲۱, ۱۲۰, ۱۱۹, ۱۱۸, ۱۱۵, ۱۱۴, ۸۰, ۷۹	هه‌شداشه‌عبی
۲۹, ۲۵, ۲۴	پۆسیا
۴۳, ۳۷	هه‌ریر
۵۷	هه‌زه‌ر
۱۵۴, ۲۹	هه‌مرین
۱۱۳, ۸۰, ۴۲	هه‌ویجه

خ

۷۷	خالد عه‌تییه
۲۴۲, ۲۴۰, ۲۰۹, ۹۰	خه‌لیل ئیبراهیم
۱۱۴	خۆرماتو

د

۲۴۰	دلشاد شه‌هاب
۲۳	ده‌بلیۆ. ئی. ویگرام
۷۰	ده‌رباز کوسره‌ت ره‌سۆل
۱۲۰, ۹۸, ۹۷	دو‌گلاس سلیمان

داعش ۱۰, ۵۶, ۵۷, ۵۸, ۵۹, ۶۰, ۶۱, ۶۲, ۶۷, ۷۲, ۷۴, ۷۵, ۷۷, ۷۹,

۸۰, ۹۶, ۹۷, ۹۸, ۱۱۱, ۱۱۲, ۱۱۳, ۱۱۴, ۱۱۷, ۱۱۸, ۱۱۹,

۱۲۴, ۱۷۱, ۱۸۵

دەستور ۱۷, ۱۸, ۳۳, ۳۵, ۵۱, ۶۷, ۷۵, ۹۴, ۱۰۵, ۱۶۹, ۲۱۶, ۲۱۸, ۲۱۹

۴۲

دووز

۴۳

ديانا

۹۷, ۹۶

ديجلە

ر

۹۰, ۵۶, ۵۱

رۇژ نوري شاوھيس

۲۹۵, ۵۲

رۇميۆ ھەكارى

۳۰

ر. ف. جاردىن

۵۶

رۇبېرت ستېقن

۲۶۶

رېزان ھەمەرەشىد كەرىم

۲۳

رۇژھەلاتا كوردستانى

۹۷, ۹۶

رووبارى دىجلە

۹۱

رووسيا

۲۹, ۲۴

رۇمانيا

۲۳

رازان

۱۸۳, ۱۴۷, ۳۲, ۲۲

رىكان

ز

۵۴	زالمای خەلیل زاد
۲۴۱	زکری مووسا وسو
۳۱, ۳۱	زمانئ کوردی
۴۳	زاخۆ
۶۱, ۶۰, ۵۰, ۴۲	زومار
۳۷	زۆزک

ژ

۲۹	ژاپۆن
----	-------

س

۷۷	سادی رکابی
۲۶۶	سلیمان مستهفا حەسەن
۲۳	سلیمان نەزیف پاشا
۷۰	سەرۆک ئۆباما
۹۶	سەرۆک ماکرۆن
۳۸	سەعدون غێدان
۲۴۰, ۹۰	سەعدی ئەحمەد پیرە
۵۱	سەلاحەدین محەمەد بەهائەدین
۲۶۶	سەیاخ عەبدوڵلا قاسم

۲۳	سەيد تەھايى محەمەد سەدىق نەھرى
۱۲۱	سەيد موختار
۳۱	سىسىل جى ئېدمۇنز
۲۴	سىرگىي لافروۋ
۲۵	سىرگىيى سازانوۋ
۲۷۱, ۲۶۹, ۲۶۸	سەرۆكاتىيا دادگەھا پىداچوونى ل ھەريما كوردستانى
۲۵	ساپكس - پىكۆ
۲۳, ۲۱	سولتانى ئۆسمانى
۲۰, ۱۵	سەفەوى
۹۷, ۸۰, ۶۲, ۶۰, ۵۹, ۵۸, ۵۷, ۴۲, ۳۶, ۲۶	سووريا
۳۰	سويد
۳۰	سويس
۲۵	سانىيىتەرسبۇرگ
۲۶	سان رېمۆ
۱۸۳, ۱۲۱, ۹۶, ۶۰, ۱۰	سحىلا
۲۰	سەرپۆلى زەھاو
۳۰, ۲۸, ۲۷	سىفەر

ش

۲۳	شاھ جورج
۲۸	شەرىفى مەكەھى
۲۳, ۳۲	شىخ ئەحمەدى بارزانى

۲۰۹, ۹۳	شیخ شامۆ
۲۵, ۲۴, ۲۳, ۲۲	شیخ عەبدولسەلام
۳۲	شیخ مەحمودى حەفید
۲۱	شیخ نورەدینى محەمەد بریفکافی
۲۶۶	شیروان زرار نەبى
۱۳۴, ۶۷, ۵۰, ۴۰, ۳۹, ۳۷, ۳۶, ۳۵	شۆرشا ئەیلوولى
۶۰	شەرەفەدین
۱۲۷, ۱۲۲, ۱۱۳, ۵۸	شازدەھى ئۆکتۆبەرى
۱۹۶, ۱۹۵, ۱۹۲, ۹۲, ۸۱, ۷۷, ۷۶, ۷۵, ۵۲	شیعە
۳۰۸, ۱۹۸, ۱۶۱, ۱۱۹, ۶۱, ۶۰, ۵۹, ۵۰, ۴۲	شنگال
۳۳	شنۆ

ع

۱۷۰, ۱۲۱, ۱۲۰, ۱۱۷, ۱۱۰, ۱۰۰, ۷۴, ۶۹, ۵۴	عەبادى
۲۴۰	عەبدولرەحمان فارس
۳۹, ۳۸	عەبدولرەزاق نايف
۲۶۶	عەبدولسەمەد خزر عەبدوللا
۲۴۱	عەبدوللا ئەنوەر عەبدوللا
۷۳	عەلى باپير
۵۶	عەمار حەكىم
۱۱۱, ۸۰, ۶۳, ۵۳	عەرەبىن سوننە

ف

۱۱۹, ۹۷	فرانك به يكه ر
۲۵	فهره نسوا جوړج پيكو
۲۴۲, ۲۴۰, ۹۰	فوئاد حسين
۱۹۸, ۱۵۲, ۷۵, ۴۷, ۴۳, ۴۲, ۳۹	فهيلي (كورد)
۱۳۲, ۹۶, ۲۹, ۲۶, ۲۴	فره نسا
۲۶, ۱۳۶, ۱۴۲	فهله ستين

ق

۲۹۵	قيان ده خيل
۱۴۲	قيتنام

ق

۷۰	قوياد تاله باني
۲۴	قهيسه ري پرووسيا
۱۴۲	قوبرس
۴۳	قادسيه
۴۲	قهرار
۴۲	قهره ته په
۴۴	قهره داغ

قەلادزى	۴۴, ۳۷
قودس	۴۳
قوشته پە	۴۳
قوورەتوو	۴۳

ک

کاوه مه حمود	۲۴۲, ۲۱۴, ۹۰
کەریم سولەیمان	۲۹۵
کەرخى ئالتى برماغ	۵۲
کوسرەت رەسۆل	۷۰
کۆمارى کوردستانى	۳۳
کوردستانا ئىرانى	۳۳
کوردین ئیزدى	۲۱۲, ۶۱, ۵۹
کوردین فەیلی	۱۹۸, ۱۵۲, ۷۵, ۴۷, ۴۳, ۴۲, ۳۹

کۆمەلە یا رەوشەنبیرییا تورکمانى ل کوردستانى	۸۷
کۆمەلە یا لیبرالى تورکمان	۸۷
کۆمىسییۆنا بلندا سەربەخوہ یا ھلبژارتن و راپرسیی ۲۵۴, ۲۵۵, ۲۶۲, ۲۶۳,	۲۶۵

کۆنفرانسى میۆنشن	۶۹, ۶۸
کۆنگرەيى ئۆپۆزسییۆنا عىراقى	۴۹
کۆنگرەيى قاھیرە	۲۹, ۲۸
کشمير	۱۴۲

۱۴۲	كۆيۆك
۴۳	كارىزه
۴۳	كرمهك
۴۲	كفرى
۱۰۹, ۱۰۶, ۱۰۱, ۱۰۰, ۹۱, ۹۰, ۸۳, ۸۰, ۶۲, ۵۰, ۴۶, ۴۴, ۲	كهركوك
۱۷۱, ۱۷۰, ۱۶۸, ۱۶۷, ۱۶۶, ۱۶۱, ۱۲۰, ۱۱۸, ۱۱۵, ۱۱۴	
۲۴۲, ۱۹۸, ۱۸۳	

گ

۱۵۱, ۴۷, ۴۴	گهرميان
۷۱	گۆران (تهفگه را)

ل

۴۰	لهيلا قاسم
۲۶	لوبنان
۳۰, ۲۹	لۆزان
۸۵, ۸۴	ليستا ئهرمه نان د پهرله مانى كوردستانى دا
۸۵, ۸۴	ليستا ههولتيرى يا توركماني

م

۲۲	مار شه معۆنى ئاشۆرى
۲۵	مارك سايكس

۹۶	ماکروڻ (ئيمانوئيل)
۵۳	مام جەلال
۵۳	مايكل گۆردەن
۲۷۱	محەممەد عومەر مەولوود
۹۳	محەممەد سەعدەدين
۲۲	محەممەد فازل پاشاين داغستانی
۹۳	محەممەد هاودبانی
۵۱	محەممەدی حاجی مەحمود
۳۹, ۳۲, ۲۲	مستەفا بارزانی
۷۰	مستەفا سەید قادر
۲۹	مستەفا کەمال
۲۴۱	مەحمود محەممەد
۴۲	مەخمۆر
۴۲	مەدحەت پاشا
۹۰, ۵۲	مەسرور بارزانی
۲۴۱, ۹۰	مەلا بەختیار
۲۸	میر فەیسەل
۸۷	مینبەرا دیموکراسیا کلدانی
۱۹۸, ۵۰, ۴۲	مەندەلی
۱۵۵, ۱۵۴, ۸۰, ۵۷, ۵۶, ۳۳, ۳۱, ۲۸, ۲۶, ۲۳	مووسل
۶۹, ۶۸	میۆنشن

ن

۲۰۸, ۹۳	نەجمەدىن كەرىم
۱۵۸	نەمرىن ئوسمان
۲۶۶	نەھرۆ سەلىم خەنا
۵۱	نەوشىروان مستەفا
۱۶۹, ۱۶۸, ۵۷	نورى مالكى
۱۱۵, ۹۰	نېچىرقان بارزانی
۲۶۰	نېچىرقان ئەحمەد عەبدوللا
۴۳	ناودەشت
۱۷۱, ۹۱, ۵۷, ۴۲	نەينەوا

و

۹۳	وەھىدا ياقۇ
۲۹, ۲۸	وينستۆن چەرچىل
۱۵۵, ۳۳, ۳۱, ۲۸, ۲۶	ويلایەتا مووسل
۲۳	والىي مووسل
۲۵	وان
۲۳	ورمىي

ه

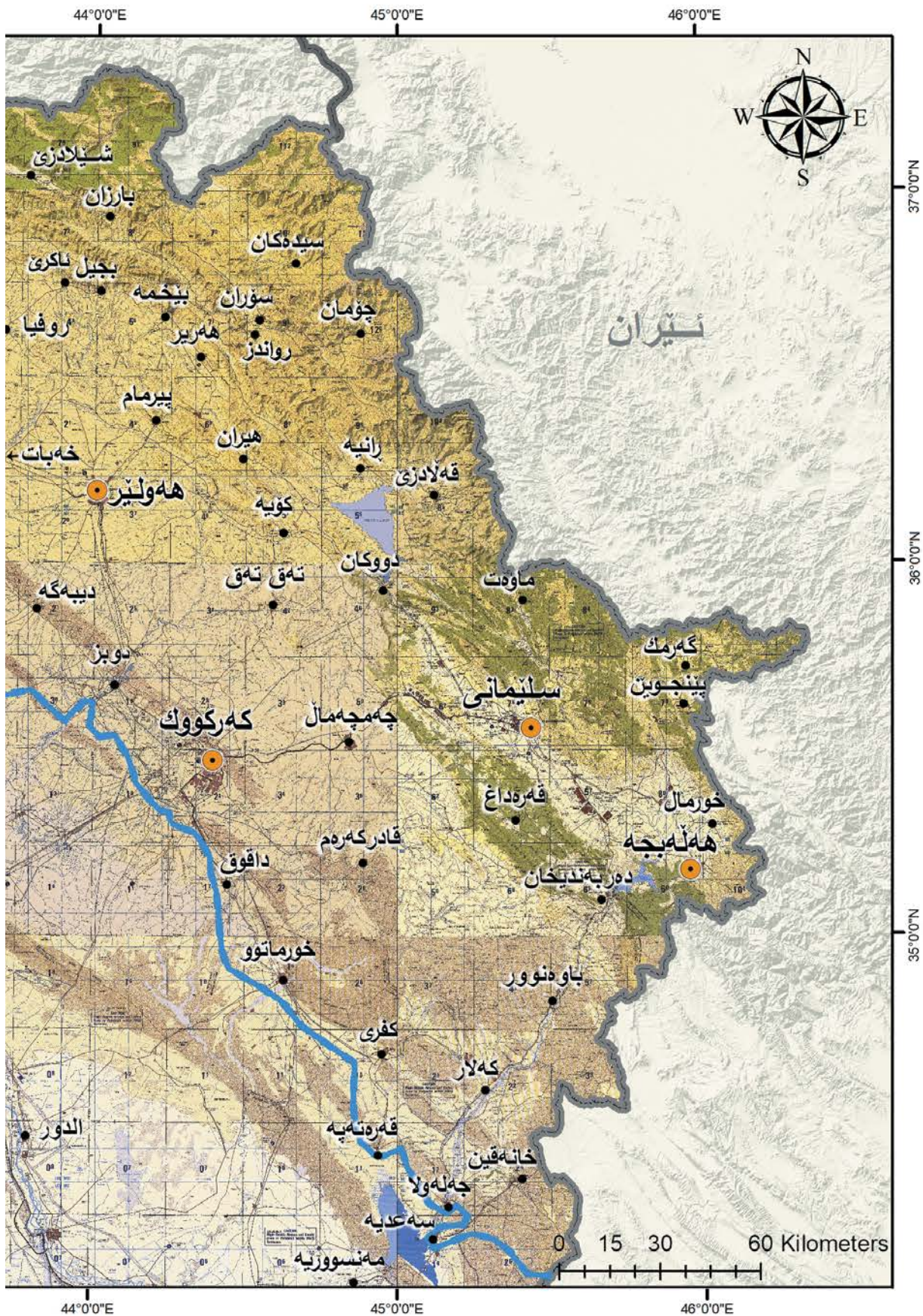
۱۶۰, ۷۸, ۷۷	هادی عامری
۱۵۸	هاشم ئەلشېلى
۲۹۵	هالان هورمز
۲۴۰, ۹۳, ۹۰	هشيار زيبارى
۲۴۱	هه ندرين ئەحمەد
۲۶۳, ۲۵۰, ۲۴۷	هه ندرين محەمەد صالح
۲۴۱	هيوأ سەيد سەلیم
۲۸	هەرېما باشوورێ کوردستانێ
۳۰	ههنگاریا
۱۹۷, ۱۵۱, ۴۷, ۴۴, ۴۳	هه له بجه
۲۶۶, ۲۶۳, ۲۵۰, ۲۴۷, ۲۴۱, ۳۷	هه ندرين
۲۵۳, ۲۴۲, ۱۷۰, ۱۱۶, ۱۰۲, ۸	هه ولير

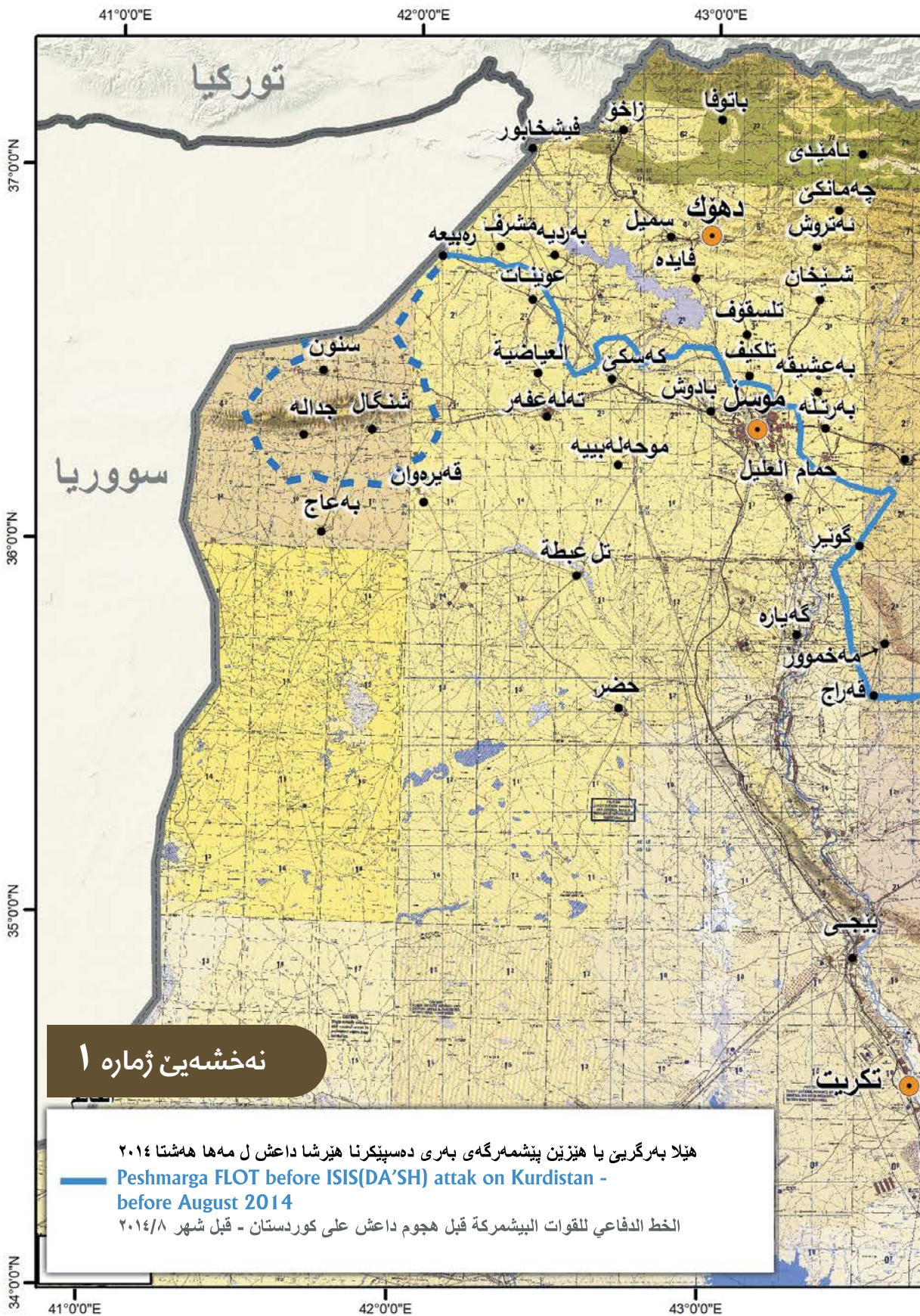
ی

۲۴۱	یه حیا ریشاوھیی
۸۳	یە کگرتوو یا ئیسلامییا کوردستانێ
۲۴۱, ۹۳, ۹۱	یە کگرتوو ی ئیسلامی
۹۱	یە کیتیا ئەورۆپی
۸۷	یە کیتیا بیت نەهرەین یا نیشتمانی
۸۵, ۸۳	یە کیتیا نیشتمانییا کوردستانێ

■ نه‌خشه‌کان

نەخشەىن ژمارە ۲

پلانا ئازادكرنا ناحيا روبيعه

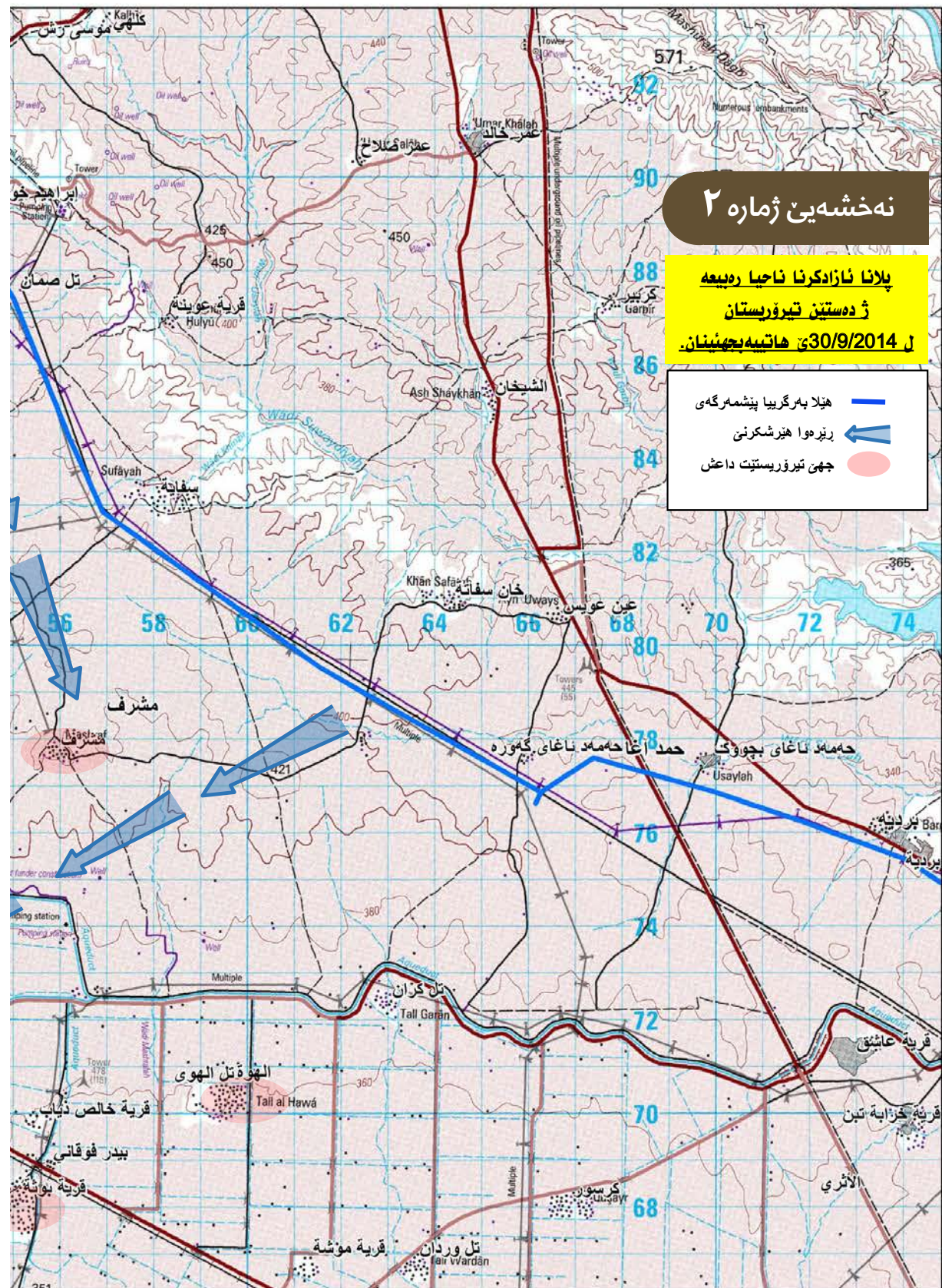
ژ دەستين تيورستان

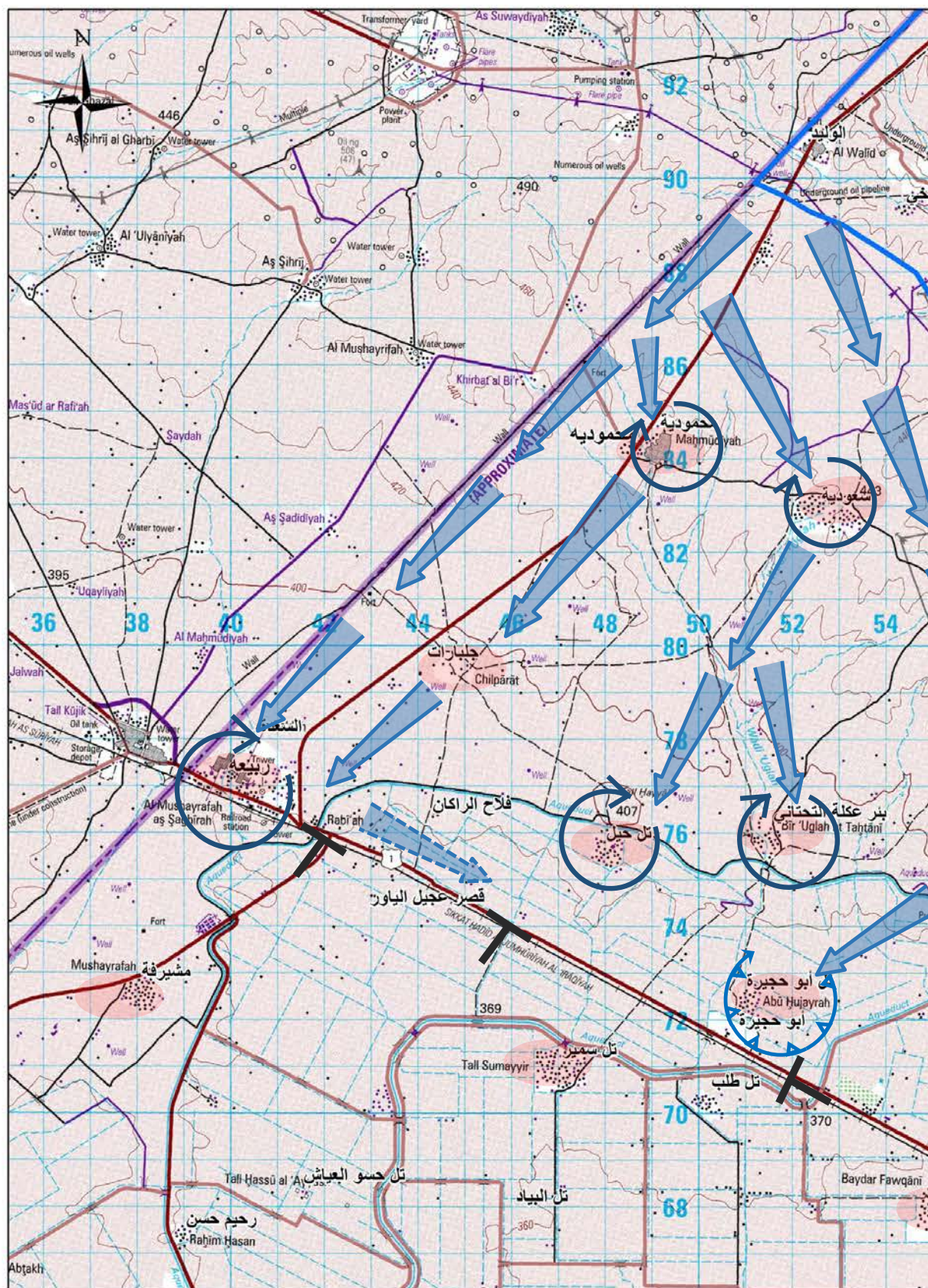
ل 30/9/2014 ئى ھاتىبە جەننات

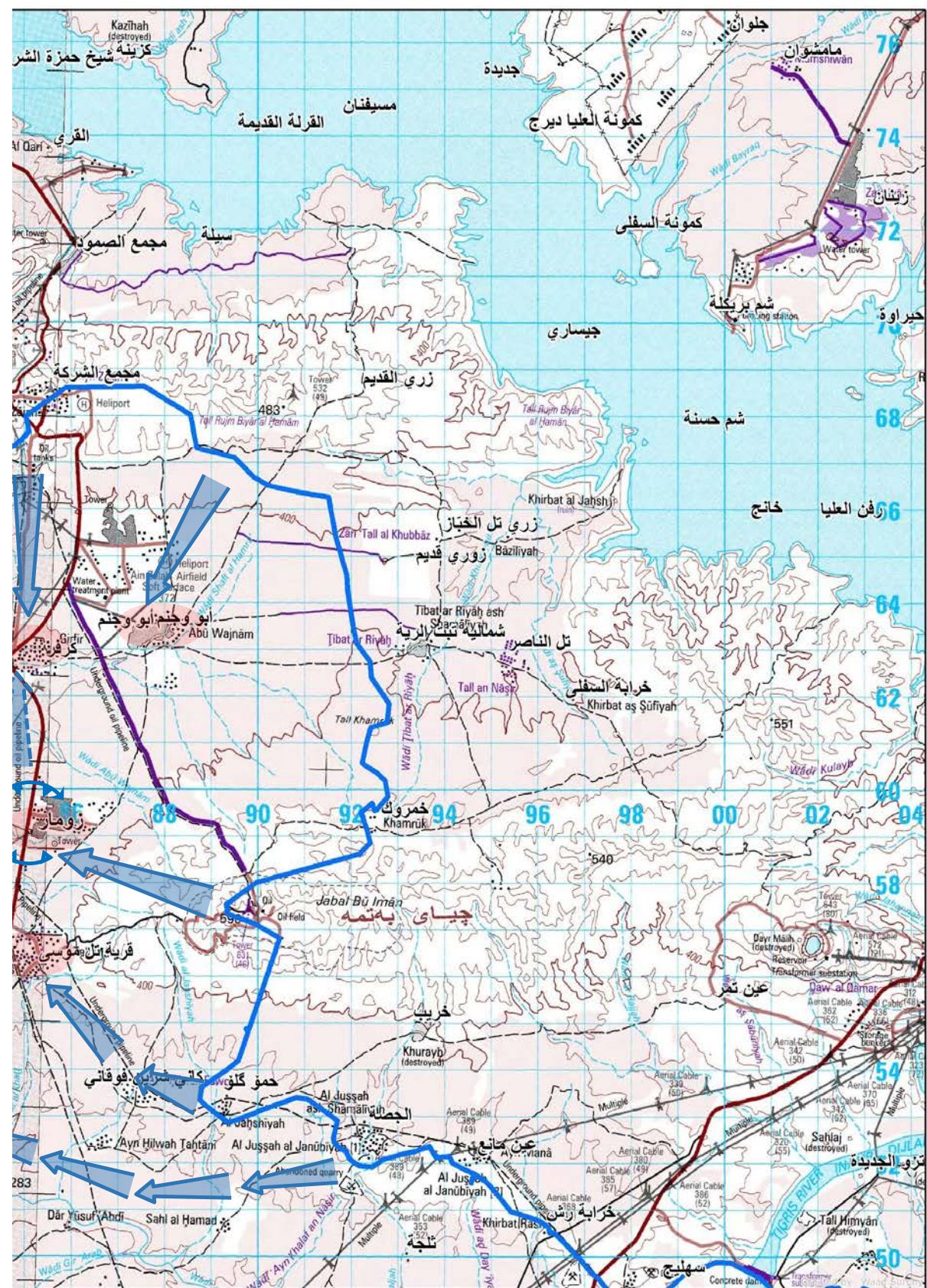
ھىلا بەرگىيا پىشمەرگەى

ريزەوا ھىرشكرنى

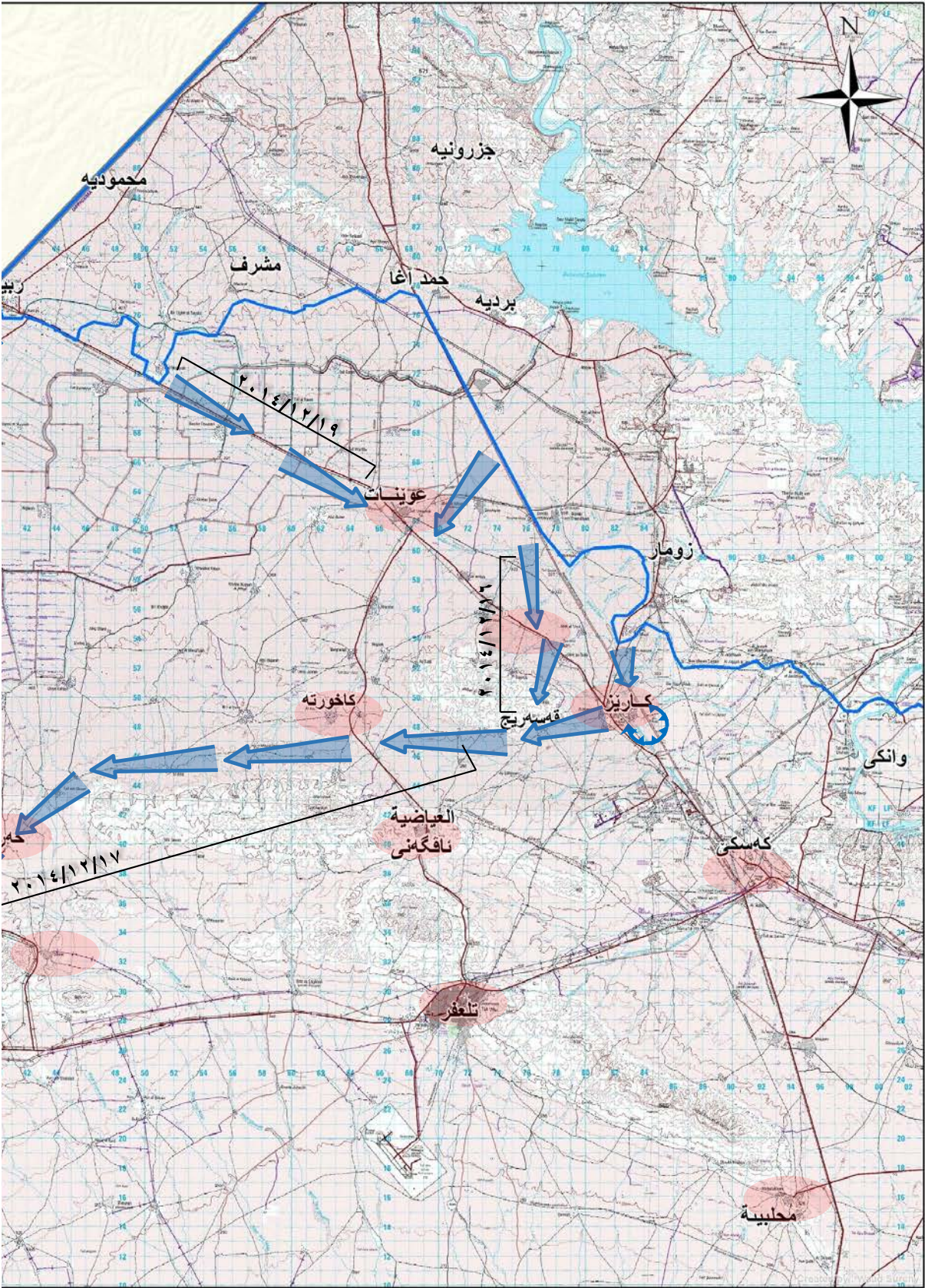
جەن تيورستيت داعش

نەخشەىي ژمارە ٤

پلانا قەكرنا رىكا چىيىي شىنگالى و
نازادكرنا وى ژ دەستىن تىرۆرىستان
16-19/12/2014
هاتىيە جەئىنان.

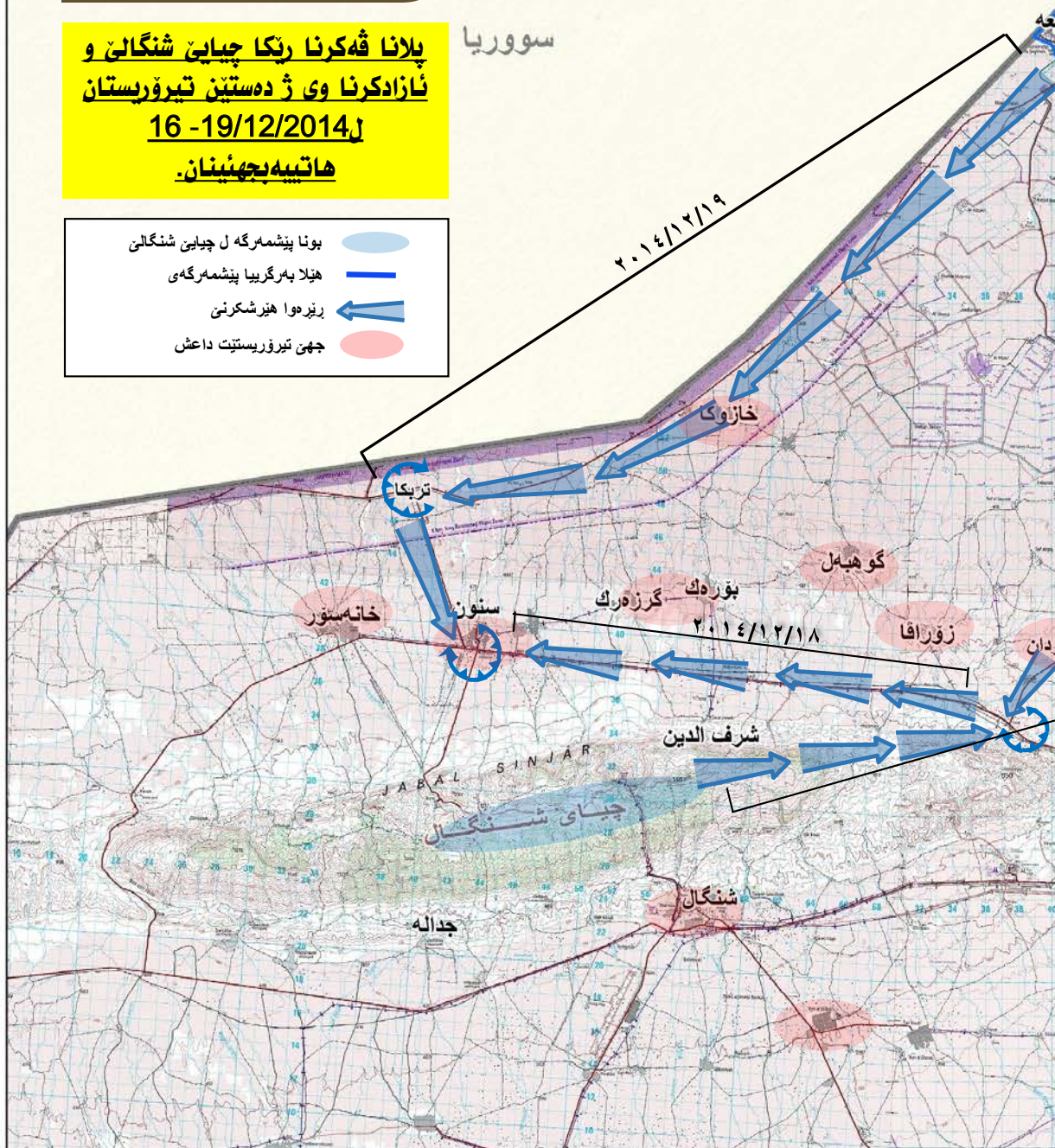
سووريا

بونا پىشمەرگە ل چىيىي شىنگالى

هىلا بەرگرىيا پىشمەرگەى

رىزەوا هىرشكرنى

جەئى تىرۆرىستىت داعش

44°0'0"E

45°0'0"E

46°0'0"E

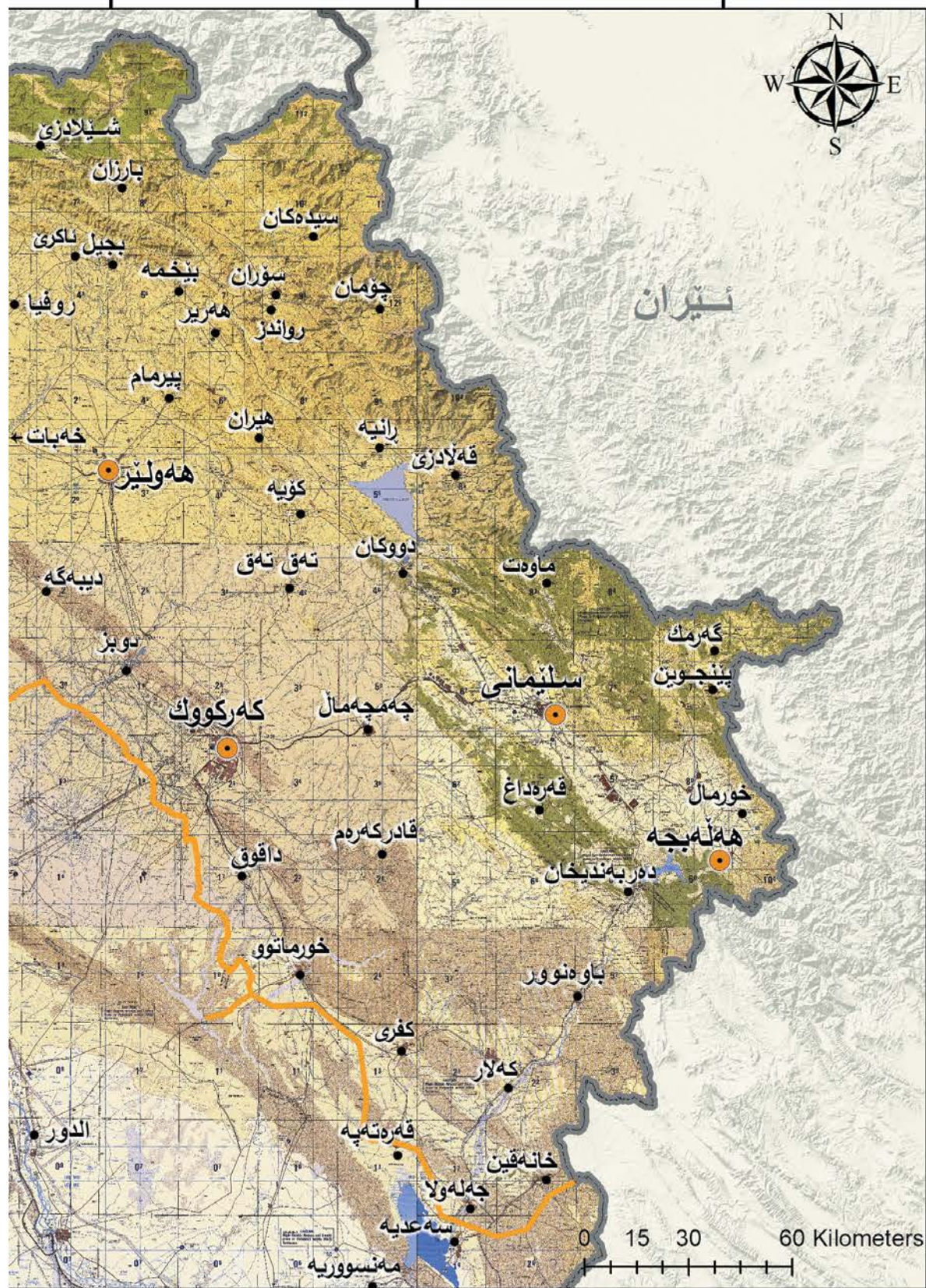

37°0'0"N

36°0'0"N

35°0'0"N

ئىران

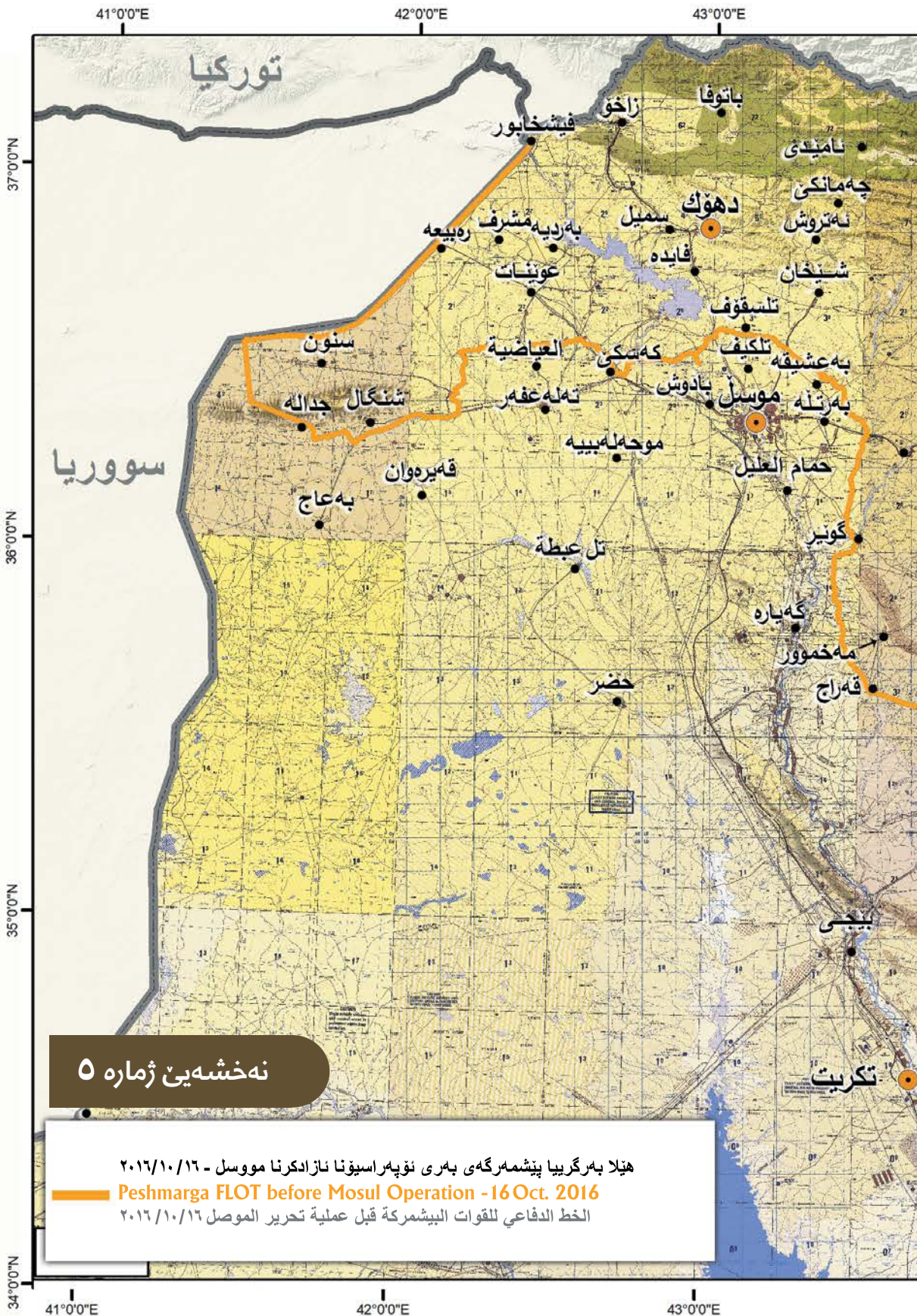

44°0'0"E

45°0'0"E

46°0'0"E

0 15 30 60 Kilometers

44°0'0"E

45°0'0"E

46°0'0"E

37°0'0"N

36°0'0"N

35°0'0"N

نیران

كهركووك

سلیمانی

کهرمک
پینجوینخورمال
هاله بجه

دهر به ندیخان

باوه نوور

که لار

خانہ قین

جہله ولا

سه عدیہ

مہنسوریہ

خورماتوو

قادر کهرم

دافوق

چہمچہ مال

دووکان

تہقی تہقی

کویہ

رانیہ

ہیران

پیرمام

لہریر

سوران

بیخیمہ

سیدہ کان

چومان

رواندز

بجیل ناگری

بارزان

شیلا دزی

خہ بات

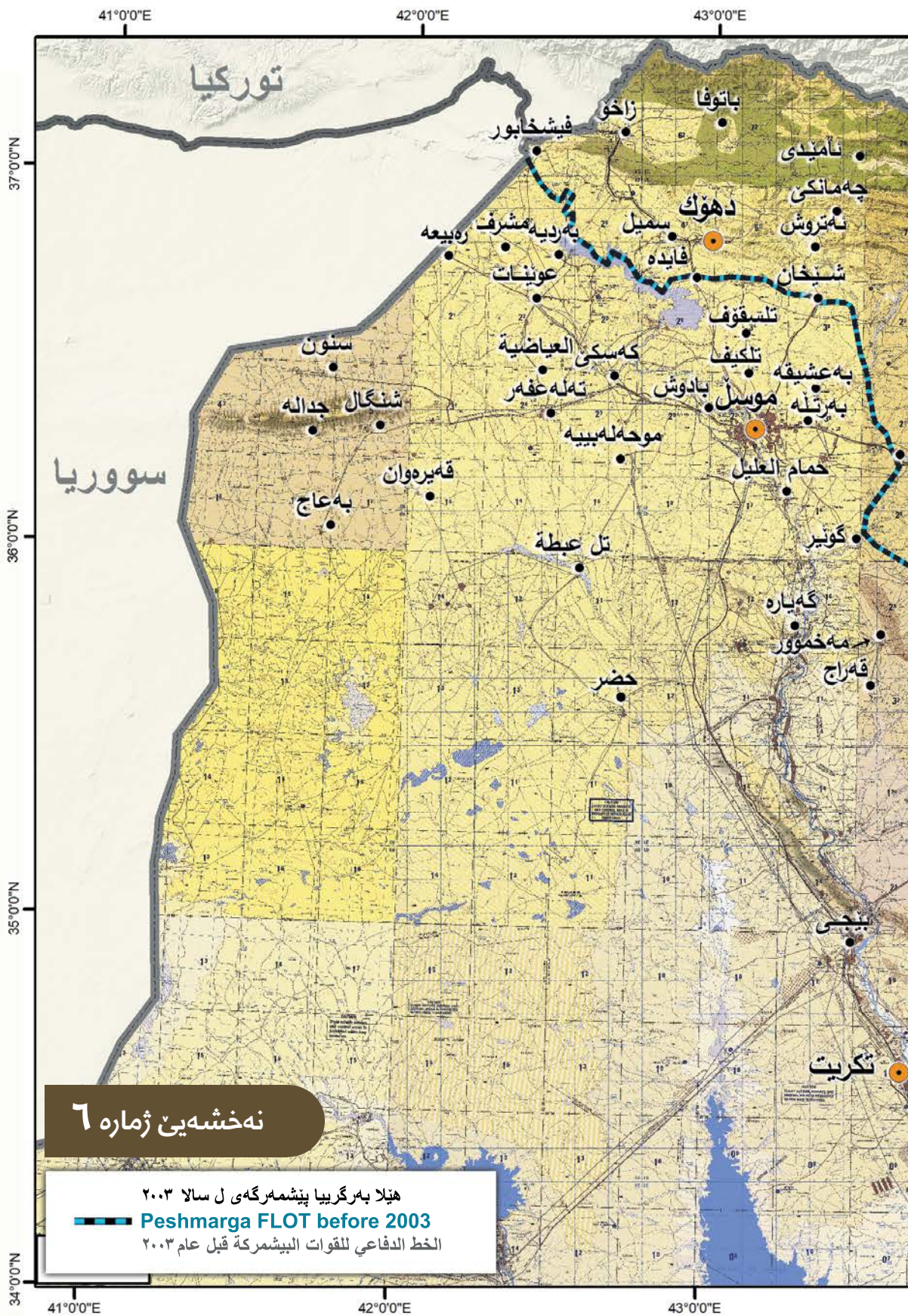
روفیا

0 15 30 60 Kilometers

44°0'0"E

45°0'0"E

46°0'0"E

44°0'0"E

45°0'0"E

46°0'0"E

37°0'0"N

36°0'0"N

35°0'0"N

ئىران

شىلادزى

بارزان

بجیل ناکری

بیخمه

سوران

ههریر

چومان

رواندز

پیرمام

هیران

رانیه

قه‌لادزی

هه‌ولیر

کویه

ته‌قی ته‌قی

دووکان

ماوه‌ت

دیبه‌گه

دوبز

که‌رکوک

چه‌مه‌مال

سلیمانی

گهرمک

پنج‌جین

قه‌ره‌داغ

خورمال

هه‌له‌بجه

ده‌ریه‌ندیخان

قادر که‌رهم

دافوق

خورماتوو

باوه‌نوور

کفری

که‌لار

قه‌ره‌ته‌په

خانه‌قین

جه‌له‌ولا

سه‌عديه

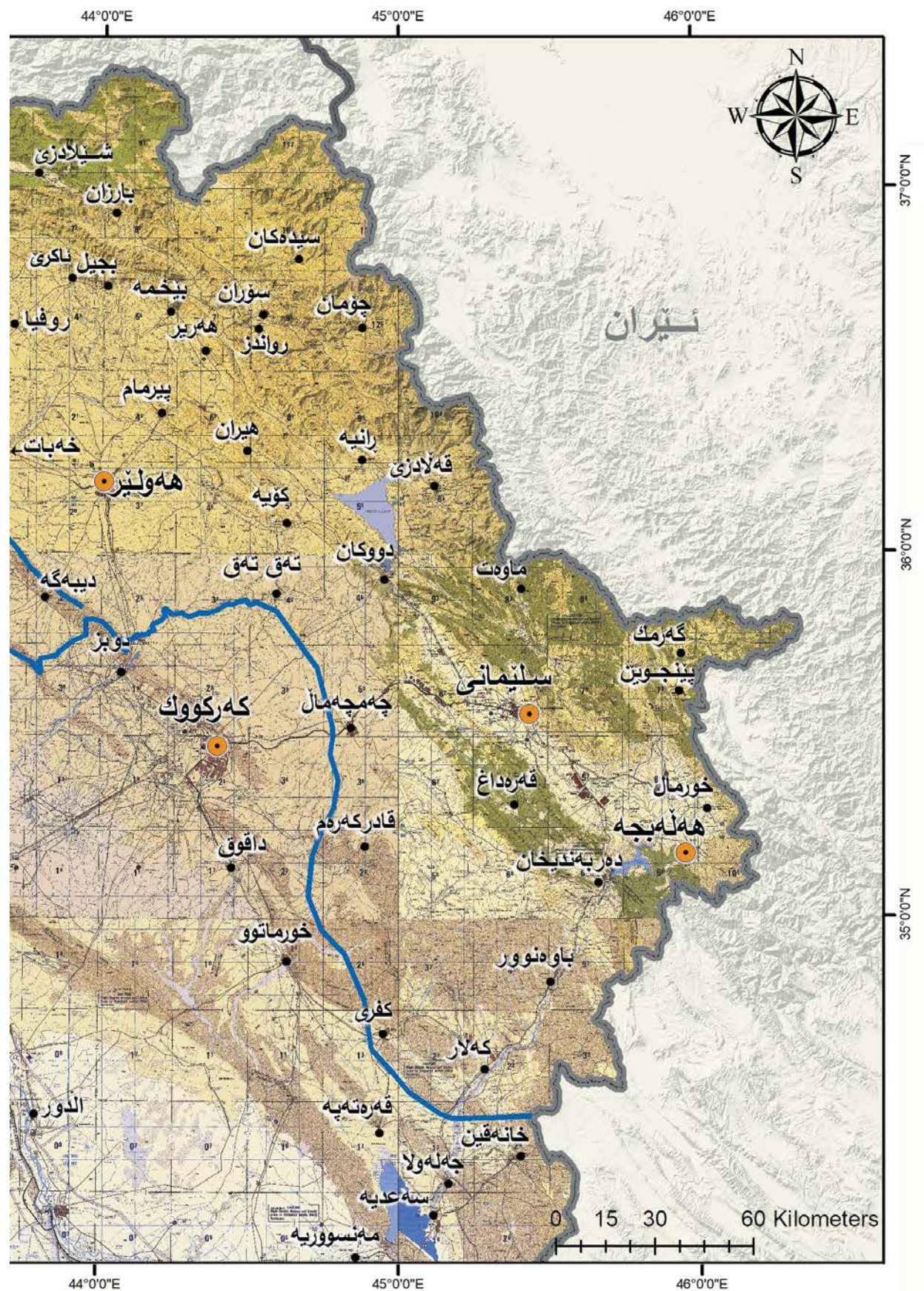
مه‌نسوریه

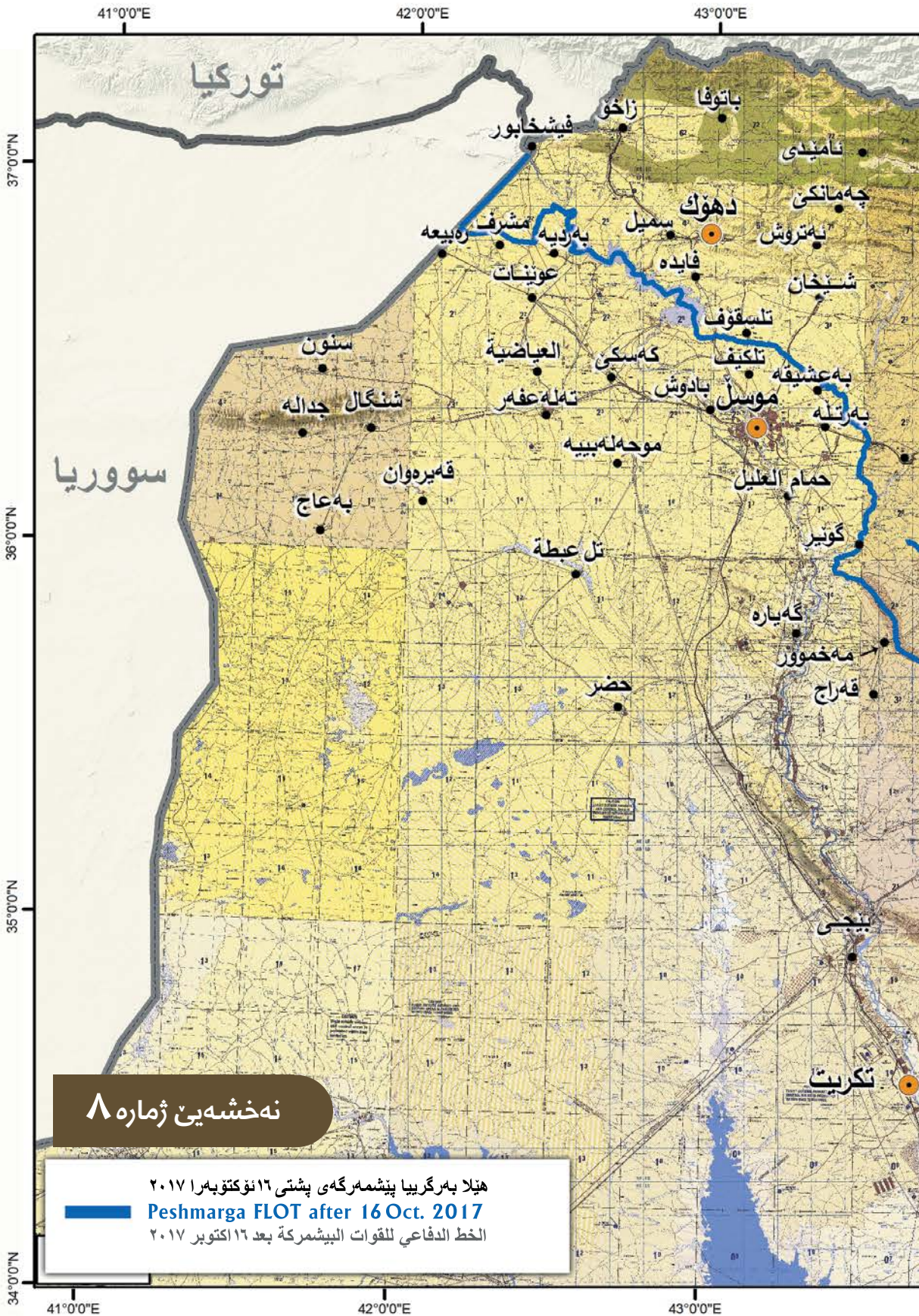
0 15 30 60 Kilometers

44°0'0"E

45°0'0"E

46°0'0"E

44°0'0"E

45°0'0"E

46°0'0"E

37°0'0"N

36°0'0"N

35°0'0"N

ئىران

كهركووك

سليماني

گهرمك
بينجوینخورمال
هاله بجه

دهر به نديخان

باوه نوور

كه لار

خانه قين

جه له ولا

سه عديه

مهنسوويه

0 15 30 60 Kilometers

44°0'0"E

45°0'0"E

46°0'0"E

۱۳- نۆۋەمبەر ۲۰۱۵

چىيائى شىنگالى - راگەھاندىنا سەرکەتتا ئۆپەراسىيۇنا ئازادكرنا شىنگال.

Photo: Adnan Muhammed

د سەد سالا بۆرى دا، گەلئ كوردستانى ھەمى رى گرتنە بەر ژ بۆ كو بشييت دگەل دەولەتا عىراقى ب ئاشتى و ھەقبارى و ھەكھەشى بژييت. ل ھەمبەر دا، حكومەتەين عىراقى ھندى شيائين ھيژ و دامەزراندە ييئ دەولەتە ب سەمتا شوڤيني و تائيفەگەرى ئاراستە كرن. ريكيين ب پشت گۆھە ھاڤييتن و تەعريب و جينۆسايد و نانپرن و ئينكار كرنى گرتنە بەر.

لەورا ژى پشتى گەلئ كوردستانى ژ ھەمى ريكا بى ھيڤى بووى ريفراندۆم ئەنجام دا. ريفراندۆم كووراتيا پيگەھشتن و باوھريا گەلئ كوردستانى نيشان دا ژ بۆ چارەسەر يەكا سەردەميا نە و ئاشتيا نە يا كيشە يەكا ئالۆزا سەد سالى. لئ بەرسقا دەنگى رەوا و ئاشتيا نە يئ گەلئ كوردستانى، ديسا ب زمانى چەك و توندوتيزى و عەقلىيەتا شوڤيني بوو.

تاكە رى بۆ چارەسەر كرنا كيشين عىراقى و نەھيلا نا گرفتتەين د ناڤبەرا ھەريم و عىراقى دا و تاكە رى بۆ گەھشتنا ئاشتىي و پيشكەفتنى ئەوھ كو دەست ژ عەقلىيەتا شوڤيني بىتە بەردان و كولتوورى ھەقدوپە ژراندنى جھى خو بگريت.

ماڤين وەر گيړان و چاپكرنى دپاراستينه بۆ
دەزگەھا خيبرخوازيا بارزانى.

داهاتى فروتتاڤى كتيبي ژ بۆ ھايريكاريا مروڤى تەر خان كرىه.

نرخ: ۱۰،۰۰۰ دینار

هەولير - شباتا ۲۰۲۱